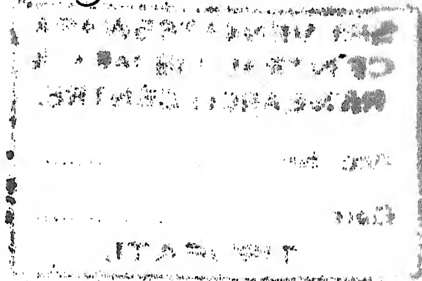
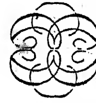
ఆంధ్రగ్రంథమాల—30

శ్రీ పండితారాధ్య చరిత్ర

పాల్కురికి సోమనాథకవి ప్రణీతము

పరిష్కర్త:

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎమ్. ఏ., పిఎచ్. డి

[వెల రు 5

చెన్నపురి:
ఆంధ్రపత్రిక ముద్రాశాలలో ముద్రితము.
౧౯౩౯.

కీ. శే. శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు

ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి

దాదాపు నాలుగైదేండ్ల పరిశ్రమ ఫలమును నేటికి బయట పెట్టగలుగుచున్నాము. ఈ ఆలస్యము నకు కారణమును సహృదయులైన పండితమహాశయులు ఊహించలేకపోరు.

ఆనాడు మేము దీని ప్రకటనకు ప్రారంభించినప్పుడు మా కాధారభూతమైనది దీని ప్రాత ముద్రిత ప్రతి ఒకటిమాత్రమే. అగుట కేమో ఇది అదివరకే ముద్రితమైయుండెను కాని అది అడుగడుగునకును సంస్కారాపేక్షముగానేయుండెను. ఇటువంటి ఉత్తమగ్రంథము అటువంటి అసంస్కృత రూపములో ఉండుటను చూచి సహింపలేకయే మేము దీని పునర్ముద్రణమునకు పూనుకొంటిమి. అందుచేత ఆ లభించిన ఒక గుజిలీప్రతిని ఆధారముగా పెట్టుకొని, వివిధ భాండాగారములందు లభించిన భిన్నభిన్నము లయిన వ్రాత ప్రతులతో దీనిని సరిచూచి, అనేక పాఠాంతరములను సేకరించి, యుక్తము లయిన పాఠములను గ్రహించి, అసలు గ్రంథమునకు దీటురాగల అమూల్యమైన పీఠికతో ఈ గ్రంథమును ఆంధ్రలోకమునకు సమర్పించవలయునని పూనుకొన్న మహోద్యమములో అనివార్యముగా ఈ ఆలస్యము సంభవించక తప్పినది కాదు. మా పరిశ్రమఫలితమును

పండితసోదరులు ఈగ్రంథములో ప్రత్యక్షముగా గ్రహింపగల రని మా దృఢవిశ్వాసము.

అడిగినదే తడవుగా మా ప్రార్థనమును మన్నించి, అనేక ప్రయాసల కోర్చి, సొంతపనులను కూడ మాను కొని ఈగ్రంథమును శుద్ధముగా సంస్కరించి, పరినిష్ఠితమైన పీఠికను రచించి మా యుద్యమమునకు సర్వ విధములుగా సహాయపడిన డా. చిలుకూరు నారాయణ రావు యం. ఏ., పి హెచ్. డి. గారికి ఈ సందర్భములో మా హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతావందనములను సమర్పించుచున్నాము.

ఈ గ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గురించియు, దీని విశిష్టగుణములను గురించియు మేము ప్రత్యేకముగా పేర్కొనవలసిన అవసరము కానరాదు. శ్రీ నారాయణ రావుగారే ఆవిషయముల నన్నిటిని సమగ్రముగాను, విపులముగాను తమ పీఠికలో ప్రశంసించియున్నారు.

ఆంధ్రమహాజనులు మా గ్రంథమాలయందు యథాపూర్వమైన ఆదరాభిమానముల నుంచి, 30 వ కుసుమముగా ప్రకటితమైన ఈఅపూర్వగ్రంథరాజమునకుకూడ యథోచితముగా ప్రోత్సాహ మిచ్చినయెడల మా యుద్యమము చరితార్థము కాగల దని విన్నవించుచున్నాము.

చెన్నపురి:
4-12-39.

ప్రకాశకులు.

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు

పీ ఠి క

ఇంచుమించు పదేండ్ల క్రిందట కీర్తిశేషులైన దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు మా గురువుగారైన మ. రా. రా. రావుసాహేబు గిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులుగారితో పండితారాధ్యచరిత్రమును పరిష్కరించి ఇవ్వవలసిన దనిన్ని, దానిని తా మచ్చు వేయిస్తా మనిన్ని చెప్పిఉండిరి. వారికోరికప్రకారము శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు పండితారాధ్యచరిత్రము అచ్చుపడిన గుజిలీప్రతినిన్ని, కొన్ని తాటియాకుల ప్రతులనున్ను, ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారములోని బ్రౌనుదొర కొన్ని ప్రతులపాఠములను గుర్తించి ఉంచిన రెండు కాగితపు సంపుటములనున్ను దగ్గర పెట్టుకొని తమకుమారులు శ్రీ వెంకటసీతాపతిగారి సహాయముతో వివిధ పాఠములను గుర్తిస్తూఉండిరి. ౧౯౩౭ సం॥ము ఎండకాలపు సెలవులలో నేను పర్లాకిమిడికి పోయినప్పుడు శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారితో ఒక నెల్లాళ్లుండడము తటస్థించినది. అప్పుడు మేము ముగ్గురమున్ను కలిసి వాదప్రకరణములో కొంతభాగమును సరిచూచినాము. నేనింటికి రావలసినతొందర కలుగడము చేతను, మాగురువుగారికి నామీద నమ్మక ముండడము చేతను, పండితారాధ్య చరిత్రమును పరిష్కరించి అచ్చుకు సిద్ధము చేసే భారమును నామీద వేసి, తాము

ప్పటికి చేసిన కృషికి ఫలితముగా తేలిన సమస్తసామ గ్రిని, తమవద్దనుండిన వ్రాతప్రతులను నా కిచ్చివేసిరి. వారి ఆజ్ఞప్రకారము నే నించుమించు మూడేండ్లు పని చేసి, ఎట్లో అచ్చుకు ప్రతిని సిద్ధముచేసి, శ్రీనాగేశ్వర రావుగారికి పంపినాను. వారు వెంటనే ముద్రణమున కారంభించినారు. నేను సరిచేసిన మహిమ, పర్వతప్రకర ణములను ఈలోగా శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు చూస్తే బాగుంటుందని వారికి పంపినాను.

నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు శివైక్యము పొంద డానికి పదిదినములకు ముందు వారిని దర్శించినాను. పండితారాధ్యచరిత్రము సంపూర్ణముగా అచ్చుపడ డము చూడవలె నని ఉన్నదన్నారు. అప్పటికి అయిదు ఫారములుమాత్ర మచ్చు మిగిలినది. ఎంత తొందర పడినా వారికోరిక నెరవేరలేదు. వారి నిర్యాణానంతర మీ గ్రంథప్రకటనమును గురించిన ప్రస్తావన మరి రాలేదు. మొన్న ఏప్రిలు మాసాంతమున శ్రీవారి అల్లుళ్లయిన చిరంజీవి శివలెంక శంభుప్రసాదుగారు ప్రస్తావవశముగా గ్రంథమునకు శీఘ్రముగా పీఠిక వ్రాసి పంపవలసిన దని కోరినారు. వారి కోరిక ప్రకారము పీఠికను వ్రాయడాని కారంభించినాను. కాని, ఆపని సులభముగా కనబడలేదు. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బసవపురాణమునకు చక్కని పీఠికను వ్రాసినారు. కాని, వారి అభిప్రాయములను విమర్శిస్తూ అనేకు

లనేకవ్యాసములను వ్రాస్తూవచ్చినారు. మతవిషయము లలో ఉన్నదున్నట్లు నిరూపించవలసిన బాధ్యత నాకెక్కువగా తోచినది. భాషావిషయములో వారి అభిప్రాయములతో ఏకీభవించలేని కొన్ని పట్టులు కనబడినవి. పాల్కురికి గ్రామ మెక్కడ ఉన్నది? సోమనాథుని కాలమేమి? అతని కులగోత్రము లేమి? బసవేశ్వరుడు చారిత్రకపురుషుడా, కాడా? బసవేశ్వరునికి పూర్వపు శైవమతస్వరూప మెట్టిది? సిద్ధాంతవిషయములో వీరశైవ సిద్ధాంతమునకున్ను తక్కినవాటికిన్ని భేద మే? ఇటువంటి ఎన్నో సమస్యలకు సరియైన సమాధానము [illegible]నము అనేక గ్రంథములను చూడవలసి వచ్చినది. [illegible] ఈ పీఠికలో తత్త్వైకదృష్టితో విలిఖించిన విషయములు కొన్ని కొందరికి సరిపడకపోవచ్చును. దానికి నే నేమిన్ని చేయలేను. నాకు తోచిన అభిప్రాయములను తెలిపినాను. నేను చేయవలసిన పని అంతే.

(శ్రీ) శంభుప్రసాదుగారు పీఠికను సాధ్యమయినంత సంగ్రహముగా వ్రాయవలసిన దని సెలవిచ్చినందువల్ల నేను చెప్పదలచిన విషయముల నన్నిటిని విపులముగా, వివరముగా తెలుపడానికి వీలయినది కాదు. ముందుముందా విషయములను గురించి ప్రత్యేక వ్యాసములలో తెలుపుకొంటాను. పాఠకు లిప్పటి కీ చిన్న పీఠికతో తృప్తి పడవలసి ఉన్నది.

ఎంత కంటిలో కన్నుపెట్టి ప్రూఫులను దిద్దినా, కొన్ని తప్పులట్లే నిలిచిపోయినవి. గ్రంథపరిష్కర్త ప్రూఫులు దిద్దడములోగల లోపమే ఇది. పొరపాటున గ్రంథములో మిగిలిన తప్పులను పాఠకులు సవరించుకో వలసిన దని ప్రార్థిస్తున్నాను. ముఖ్యములైన పొరపాట్లను తప్పొప్పులపట్టికలో చేర్చినాను.

ఈ మహాగ్రంథమును పరిష్కరించే భాగ్యము నాకు కలిగినది గదా అని సంతోషిస్తున్నాను. దీని నచ్చొత్తింప సంకల్పించి ఆంధ్రభాషకు మహోపకారము చేసిన శ్రీ దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులుగారిని భక్తితో స్మరిస్తూ నా మీది శిష్యవాత్సల్యముతో ఈపనిని నాకు వదలిపెట్టిన మాగురువుగారికి నాకృతజ్ఞతాపూర్వకవందనముల నర్పిస్తున్నాను. తమమామ గారి సంకల్పమును సఫలము చేసిన శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాదుగారు శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారి వలె అజరామర యశస్కులై వాఙ్మయ సేవాముఖమున దేశసేవా ధురంధరులై వర్ధిల్లునట్లు పరమేశ్వరు డను గ్రహించునుగాక అని కోరుతున్నాను.

అనంతపురము,
ఆత్రేయాశ్రమము.
౨౮-౬-౧౯౩౯.

చిలుకూరి నారాయణరావు.

శ్రీ పండితారాధ్యచరిత్ర

ఉపోద్ఘాతమునకు విషయసూచిక పుట.

ఉపోద్ఘాతము

౧

సోమనాథుని నివాసస్థానము

సోమనాథుడు గోదావరిజిల్లాలోని పాల్కురికి గ్రామములో పుట్టినాడని కీ. శే. ఆర్. నరసింహాచార్యులు గారు తమ కర్ణాటకకవిచరితెలో వ్రాసినారు. వీరేశలింగము పంతులుగారు సోమనాథుని జన్మస్థానవిషయమును కాని, పాల్కురికి గ్రామ ప్రశంసనుగాని ఎత్తుకొనక 'ఈ కవి ప్రతాపరుద్రుని కాలమునం దుండెను' అని చెప్పి విడిచినారు. కాని వారి వ్రాతధోరణినిబట్టి అత డోరుగంటి ప్రాంతపువా డయినట్లు ధ్వనిస్తున్నది. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు బసవపురాణమునకు వ్రాసిన పీఠికలో "అన్యవాదకోలాహల మని సోమనాథుని పేరనే 'సోమనాథలింగ' యను సంబోధనముతో సీసశతకమును రచియించిన శైవుఁ డొకఁ డీతఁడు పాల్కురికి గ్రామ వాస్తవ్యుఁ డని చెప్పెను. పాల్కురికి గ్రామము నేఁటి నైజాము రాష్ట్రమున నోరుగల్లుమండలమునఁ గలదఁట! పాల్కురికి గ్రామమున జనించుటచే సోమనాథుని కాయూరి లింగమూర్తి పేరే తలిదండ్రులు పెట్టియుండవచ్చును," అని వ్రాసినారు. ఇట్లుండగా శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు సోమనాథుఁడు, "కాకతీయ రాజధానియగు నేకశిలానగరమునకు సమీపమం దున్న పాలకురికి గ్రామ వాస్తవ్యుఁ డయినట్లు తెలియనగును" అని కాకతీయ సంచిక (పుట. ౨౦౫)లో వ్రాసినారు.

పాల్కురికె దక్షిణమహారాష్ట్రదేశములోని ఒకగ్రామమని కిట్టెలు వ్రాసినాడు.

'కురికె,' 'గురికె' అనేవి కన్నడములో గ్రామశబ్దమునకు పర్యాయపదములు. ఇవి తెనుగులోని 'కుఱ్ఱు, కుచ్చి,' తమిళము లోని 'కురిచ్చి' అనే గ్రామవాచక పదములతో సంబంధించినవి. 'కుఱ్ఱు' గోత్రశబ్దభవము. 'కురికె' కూడా అదే అర్థము గలది. కురికె, గురికె అంతమందు గల గ్రామనామములు సాధారణముగా కన్నడ దేశములో కనబడుతున్నవి. అట్టివి తెనుగుదేశములో ఉన్నట్లు కానరాదు. గోదావరిజిల్లాలో లేవు; పాల్కురికి అసలే లేదు. కాబట్టి శ్రీ నరసింహాచార్యులవారి వ్రాతకాధారము లేదు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రులవారు చెప్పినట్లు పాల్కురికి ఓరుగంటి ప్రాంతములో ఉన్నదనడమునకు కూడా ఆధారమున్నట్లు కనబడదు. ఓరుగంటి ప్రాంతములో గాని, వరంగల్లుజిల్లాలో గాని పాల్కురికి అనే గ్రామమున్నట్లు తోచదు. నిజాము రాష్ట్రపు గ్రామముల పట్టికలలో వరంగల్లుజిల్లాలో మాత్ర మట్టిగ్రామము లేదని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును. వరంగల్లుకు ౭౦ మైళ్లదూరములో పాలకుర్తి ఉన్నదట. పాలకుర్తి పాలకురికి కాజాలదు.

కిట్టెలు చెప్పినట్లు దక్షిణమహారాష్ట్రములో పాల్కురికి ఉన్నదేమో తెలియదు. పాల్కురికిని గురించిన ప్రశంస కన్నడములో నీలకంఠుడు రచించిన 'వీరమాహేశ్వరసంగ్రహము' (v. ౧౦), గుబ్బి మల్లణార్యుడు రచించిన 'భావచింతారత్న' (v. ౯), భీమనరచితమైన 'బసవపురాణము'లలో (i, ౧౪; ౪, ౭౬; ౬౧, ౯౪) ఉన్నదిగాని, దానినిబట్టి ఆ గ్రామపు స్థలనిర్దేశము చేయడానికి వీలు లేకున్నది.

'కురికె' అంతమయిన పాలకురికె గ్రామము కర్ణాటదేశము లోనో, కర్ణాటప్రాంతదేశములోనో ఉండవలెను. శ్రీశైలయాత్రా వర్ణనసందర్భములో సోమనాథుడు కన్నడపదముల, అరవపదముల నడకలను వర్ణిస్తూ, ఆ భాషలలో కొన్ని ద్విపదలను రచించినాడు. కాబట్టి అతని దేశము తెలుగు, కన్నడముల కూడలిలో ఉండవలెను. అరవపదమును వర్ణించి అరవభాషలో కూడా కొన్ని ద్విపదలను సోమనాథుడు రచించినను నిజమే; కాని, అతని కరవదేశముతో ఎట్టి సంబంధమున్నూ లేదు; అరవవాఙ్మయములో అతని ప్రసక్తి ఎక్కడను లేదు. వీరశైవ మరవదేశములోనికి నవీనముగా వ్యాపించినట్లు కనబడుచున్నది. సోమనాథు డరవమును నేర్చుకొనడానికిమాత్రము ప్రమేయము లేకపోలేదు—వీరశైవము చాలావరకు దక్షిణదేశపు ఆగమిక శైవసిద్ధాంతముమీద ఆధారపడి ఉన్నది. దక్షిణదేశపు శైవభక్తులలో అనేకులు వీరశైవమతములోను అఱువత్తు మూవురు మొదలయిన పేర్లతో వెలసినారు. కాబట్టి సోమనాథు డరవము నభ్యసింపవలసిన ఆవశ్యకత ఉన్నది. అంతమాత్రముచేత అతడు అరవదేశపువాడు కాజాలడు. పాల్కురికె అనే పేరు అరవ దేశములో ఉండడాని కసలే అవకాశము లేదు.

సోమనాథుడు తెనుగులో మహాకవి, కన్నడములో కూడా అంత ప్రశస్తమైనకవి కాకపోయినా, కొన్ని గ్రంథములను రచించి నాడు. బసవడు కన్నడమువాడు. కాబట్టి కన్నడములో అతడు కొంత ప్రజ్ఞను సంపాదించుకొన్నాడు. ఆంధ్రకర్ణాటకు లిద్దరున్నూ అతనిని గొప్ప కవిగాను, మతాచార్యునిగాను గౌరవిస్తున్నారు. పాలకురికె అనే గ్రామమొకటి ఆంధ్రకర్ణాటకదేశముల కూడలిలో, అనంతపురముజిల్లాలోని మడకసిరా గ్రామమునకు ౨౦ మైళ్లదూరములో, మైసూరురాష్ట్రములోని తుమ్కూరుతాలూకాలో ఉన్నది. దీని

నిప్పుడు పాల్కురికి అంటున్నారు. ఇదే సోమనాథుని జన్మస్థాన మని నా అభిప్రాయము. పిడుపర్తి సోమన ఈతడు ప్రతాపరుద్రుని కాలమువా డని చెప్పినాడు.

" సీ. ఒకనాఁడు శివభక్తు లోరుగంటను స్వయం
భూదేవుమంటపమున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి విను వేళ
హరునిఁగొల్వ ప్రతాపుఁ డచటికేఁగి
యీసంభ్రమం బేమి యనుడు భక్తులు బస
వనిపురాణం బర్థి వినెద రనిన,
విని యాపురాణంబువిధ మెట్లకో యన్న
ధూర్తవిప్రుఁ డొకండు భర్తఁ జేరి
పాలకురికి సోమపతితుఁ డీనడుమను
పెనచె మధ్యవల్లు పెట్టి ద్విపద,
యప్రమాణ మిది యనాద్యంబు పద మన్న
నరిగె రాజు; భక్తు లది యెఱింగి,"—

పాల్కురికి సోమనాథుని కెరిగింపగా, ఆతడు శిష్యులతో ఓరుగంటికి బయలుదేరి వస్తూ ఉండగా, ఆధూర్తవిప్రులు కొంతమంది అల్లరిగాండ్లకు శైవవేషములు వేసి అతని కెదురుగా పంపినారనిన్ని, సోమనాథుని మహిమచేత వారందరున్ను వీరశైవభక్తు లయినా రనిన్ని పిడుపర్తి సోమనరచించిన బసవపురాణములో ఉన్నది. ఈ విషయమే కొండవీటిచరిత్రములో కూడా చెప్పబడినది. కొండవీటి చరిత్రము చాలా నవీనమయినది. పిడుపర్తి

సోమన్న కొంత ప్రాగ్వ్యుఁడయినా, సోమనాథుని తరువాత మున్నూరేండ్లకున్నవాడు—అతడు తెలిపినవిషయములు కేవలము వినికిడివల్ల తెలుసుకొన్నవి— అయినా, పాల్కురికి సోమనాథుడు ప్రతాపరుద్రునికాలములో ఉన్నాడని పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పిన దానిని మనము త్రోసిపుచ్చనక్కరలేదు. కాని, అతడు ప్రతాపరుద్రునికాలమువాడనడానికి పాల్కురికి ఓరుగంటికి సమీపములోనే ఉండనక్కరలేదు.

సోమనాథుడు బసవపురాణమును రచించేసందర్భము నీక్రింది విధముగా చెప్పినాడు:

"సకలతీర్థములకు జనయిత్రి యగుచుఁ
బ్రకటింప నొప్పు శ్రీపర్వతేంద్రంబుఁ;
ఉర్విఁ దత్పర్వతసార్వభౌమునకుఁ
బూర్వ వక్త్రాంకవిస్ఫురణ దులర్కాడ
నొలసి కుమారశైలోత్తంసలీలఁ
దిలకించి పెంపారుఁ ద్రిపురాంతకంబు"

(బస. పు. పుట. ౨.)

ఆ త్రిపురాంతకములో కరస్థలి సోమనాథయ్యగారు, నిడుమముల మల్లినాథుడు, గంటాల మల్లినాథుడు, దోచమాంబ, గోడగి త్రిపురారి మొదలయిన అసంఖ్యాకమాహేశ్వరులు కూర్చుండి ఉండగా, సోమనాథకవి తనకు బసవపురాణమును రచించవలెనని ఉన్నదనిన్ని, బసవని 'వరకథామాత్రంబు జగజేగించి, చరితార్థు'ని చేయవలసినదనిన్ని ప్రార్థించినట్లున్నది.

పండితారాధ్యచరిత్ర రచనాసందర్భ మీరీతిగా చెప్పబడినది:

"కర మొప్పదక్షిణకైలాస మనఁగఁ
జను సర్వపర్వత సార్వభౌమాఖ్య-
తను బేర్చు శ్రీగిరీంద్రంబు దానదియు ;
....
............ఆ శ్రీశైలశిఖర
కలితత్రిలోకవిఖ్యాతయశఃప్ర-
పూర్తియా శ్రీస్వయంభూలింగచక్ర-
వర్తి........శ్రీమల్లికార్జునలింగ-
మూర్తి యొప్పారు సమున్నతమహిమ.
... ...
"మానితాసంఖ్యాతమాహేశ్వరులు, శి-
వానందనిలయులై యందొక్కనాఁడు,
అరుదుగ శ్రీమల్లికార్జునదేవు
నురుమంటపస్థలి నోడ్డోలగమున
శివభక్తితత్త్వగోష్ఠీప్రసంగమునఁ
దవిలి నూతనపురాతనభక్త మహిమ
లంకించుచును నిజాపాంగ హర్షాస్ర
కంకణంబులు రాలఁ గరుణ నక్కజూచి
... ...మున్న
'బసవపురాణ' మొప్పుగ రచించితివి
... ...

వరవీరభక్తి సవైదికంబుగను
విరచించితివి 'సతుర్వేదసారము'న
... ... వీను
లారంగ గురుమల్లికార్జున 'పండి-
తారాధ్యులచరిత్ర' మర్థివర్ణింపు," అని.

పైదానినిబట్టి సోమనాథుడు తన బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రముల రెండింటిని శ్రీశైలప్రాంతమం దున్నప్పుడే రచించినాడని తెలుస్తున్నది.

పైదానినిబట్టి సోమనాథుడు నేటి మైసూరురాజ్యములోని తుమకూరుజిల్లాలో తెనుగు కన్నడదేశములకు కూడలిలో ఉన్న పాలకురికి గ్రామములో జన్మించినా డనిన్ని, చిన్నతనములోనే శ్రీశైలప్రాంతమునకు వచ్చి చేరుకొన్నా డనిన్ని, పాల్కురికిలో జన్మించడముచేత ఆ గ్రామముపేరే అతని కింటిపేరయినదనిన్ని, వృద్ధాప్యమువరకున్ను శ్రీశైల ప్రాంతములోనే ఉండి, సిద్ధిపొందే కాలానికి స్వదేశము పోయి కల్కె మనే గ్రామములో చేరి, అక్కడనే సమాధిని పొందినా డనిన్ని నిర్ణయింపవచ్చును.

౨

సోమనాథుని కాలము

సోమనాథుని నివాసస్థాననిర్ణయముకంటె అతని కాలనిర్ణయము మరింత కష్టముగా ఉన్నది. అట్టినిర్ణయము చేయడానికింతవరకున్న పరిశోధకులు (౧) కర్ణాటక శివకవులు సోముని గురించి చేసిన ప్రస్తావన (౨) పిడుపర్తి సోమన్న బసవపురాణము లోను, కొండవీటిచరిత్రములలో సోమనాథుని గురించి చెప్పబడిన విషయములు, (౩) సోమనాథుడు తన గ్రంథములలో తెలిపిన విషయములు, అనే వాటిని ముఖ్యాధారములుగా తీసుకొన్నారు. కాని ఈ విషయములన్నీ సందేహములతో కూడుకొని ఉన్నవి.

కర్ణాటకకవి అయిన సోమరాజు తన 'ఉద్భట కావ్యము'లో

"ప్రమథానీకకథార్ణవేందు హరిదే
వాచార్యనం ధైర్యనం,
వాసముదంచద్వృషభస్త వామరమహీ
జారామనం సోమనం,
విమలజ్ఞానసుదీపికాస్ఫురితచే
తస్సద్మనం పద్మనం,
క్రమదిందంబలగొండు పేళ్వెనొసెదా
నీకావ్యమం సేవ్యమం"

అని వ్రాసినాడు.

పై పద్యములో వ్యస్తముగా 'ధైర్యనం' = ధైర్యాని'; ఒసెదానీ కావ్యమం = ఒసెను + అన్ + ఈ కావ్యమం (దీనిలో 'అన్'కు అర్థము లేదు) అనే ప్రయోగములమాట నటుంచగా హరిదేవాచార్య, సోమ, పద్మ, అనేవారిపేళ్లు కనబడుతున్నవి. గిరిజాకల్యాణాది కావ్యములను వ్రాసిన హరీశ్వరునికి హరిదేవ అని కూడా నామాంతర మున్నదట. పద్మ డనగా దీక్షాబోధను వ్రాసిన కెరెయపద్మరసట. హరీశ్వరుని గురించిన వృత్తాంతము కన్నడ చెన్నబసవపురాణ, పద్మరాజ పురాణములలో ఉన్నది. అది అద్భుతవిషయములతో నిండి ఉన్నది. పద్మరాజ పురాణమును రచించిన పద్మణాంకుడు ౧౪౦౦ సం॥ర ప్రాంతమువాడు; చెన్నబసవపురాణ కర్త అయిన విరూపాక్షుడు ౧౫౮౫ ప్రాంతమువాడు. వీరిద్దరును హరీశ్వర పద్మరసులు నరసింహ బల్లాళునికాలమువా రనిన్ని, పద్మరసు బల్లాళునికి మంత్రి అనిన్ని, హరీశ్వరుడు 'కరణికరకులతిలక' మనిన్ని, హరీశ్వరునికి పద్మరసు మేనల్లు డనిన్ని చెప్పినారు. ఈ విషయములను గురించి హరీశ్వరపద్మరసులుతా మేమిన్ని చెప్పకొనలేదు. తెనుగుబసవపురాణమును కన్నడించినభీమకవి, ౧౩౬౯ సం॥ర ప్రాంతమువాడు పద్మరసును స్తుతించడముచేత వీరు ౧౩౬౯ సం॥మునకు పూర్వులని మాత్రము స్థిరపడుచున్నది. హరీశ్వర పద్మరసులకున్ను నరసింహ బల్లాళునికిన్ని గల సంబంధమును గురించి చారిత్రకాధారము లేవిన్ని లేవు.

ఇక సోమరాజు స్తుతించిన సోము డెవరు? పాల్కురికి సోముడే అని అందరున్ను అన్నారు. సోమరాజు తన గ్రంథమున

"జననాథోత్తమసోమరాజనుసిద్ధ
కావ్యంవలంశాలివా-
హనశాకాబ్దమదెద్దె సాసిరదనూఱిం సంద
నాల్వత్తునా

లకానె యారంజితచిత్రభానున సరాశ్వయుజోత్స
సైకాదశీ
వనజారాతితనూజవాసరద్బోధాదత్త్లమంగళ్యతం"

అనే పద్యమువల్ల శక సం॥ ౧౧౪౪, చిత్రభాను సం॥౧౬, ఆశ్వయుజ శుక్లైకాదశి బుధవారమునాడు ముగింపబడినదని తెలుస్తున్నది.

సోమరాజు స్తుతించిన సోముడు పాల్కురికి సోమనాథుడే అని శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారన్నారు. వృషభస్తుతి చేసిన సోముడు మరొకడు లేడనే కారణముచేత వీరిట్లన్నారు. కాని, బసవేశ్వరునికి పూర్వము వృషభేశ్వరమహిమను వరించిన స్తుతులు లేకపోతేనే పైవాదము నిలుస్తుంది. బసవనికి పూర్వము నందికేశ్వరారాధనము లేకపోలేదు.

అది అట్లా ఉండనివ్వండి. పైపద్యములోని 'సాసిరదనూజీం' అనేదానికి బదులుగా తాముచూచిన అన్ని వ్రాతప్రతులలోను 'సాసిరదనానూర్' అని కనబడుచున్నది గాని నరసింహాచార్యులుగారుదాహరించిన 'సాసిరదనూజీం' అనేపాఠము లేదనిన్ని, కాబట్టి సోమరాజుకాలము శక. ౧౨౦౪ సం॥రము, అనగా క్రీ. శ. ౧౨౮౨ సం॥ర మవుతుందనిన్ని డాక్టరు ఎ. వెంకటసుబ్బయ్య, ఎమ్.ఏ. పి. హెచ్.డి.గారు వ్రాసినారు. నేనుచూచిన ఉద్భటకావ్య ప్రతులలోను వెంకటసుబ్బయ్యగారు తెలిపినపాఠమే ఉన్నది. కాబట్టి సోమరాజు క్రీ. శ. ౧౨౮౨ ప్రాంతమువాఁడనియే నేను నమ్ముచున్నాను. 'సావాజ్' అనే ప్రయోగము వ్యాకరణవిరుద్ధము కాబట్టి ఆపాఠము తప్పని నరసింహాచార్యులుగారు దానిని త్రోసివేసినారు. 'నూజీం' అనేపాఠమే ప్రతిలో ఉన్నదో తెలుపుమంటే తెలుపలేదు.

'నాయకుని' ... అనేక వర్ణనలు చెప్పినను ప్రకాశము తప్పయినా, అట్టి ప్రయోగములను గ్రంథకర్త చేయక పోదేమో. అందుచేత సోమనాథుని పాల్కురికి సోమునితో సరిపుచ్చుకొని యుంటే సోమనాథుని ... సంవత్సరమునకు ప్రాధాన్యమే తెలుస్తుంది.

ఇక పిడుపర్తి సోమన్న సోమనాథుని గురించి చెప్పిన విషయములు గమనింతము. పిడుపర్తి సోమనాథుడు ౧౫౦౦ సంవత్సరమునకు చెందినవాడు. ఎందుకనగా ... తెలియదు. ఇతడు తాను పాల్కురికి సోమనాథుని శిష్యపరంపరలోని శివరాత్రి కొప్పయ్య కొడుకు చెన్నమల్లు ... అని చెప్పుకొన్నాడు. అయితే సోమనాథుని కాలము నిర్ణయము అయితేకాని, ఇతనికాలము నిర్ణయము కాదు. ఇతని కాలము నిర్ణయము అయితే కాని పాల్కురికి సోమనాథునికాలము నిర్ణయము కాదు. ఈ నిర్ణయము వలెను సోమనాథుని గురించి తెలిసిన కొన్ని విశేషములు ఉన్నవి. సోమనాథుడు బసవపురాణమును కొందరు చదువుచు ఉండగా ప్రతాపరుద్రుడు దారివెంట పోతూ వారేమి చదువుచున్నారని అడుగగా "పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించిన బసవపురాణము చదువుచున్నా" మని చెప్పినారట. పిడుపర్తి సోమనాథుని కాలమునకు కాకతీయ సామ్రాజ్యమంతరించి ఇన్నాళ్ళైనది ... కాకతీయరాజుల పేర్లు జనుల స్మరణలోనే మాత్రమున్నవి. అందులో ప్రతాపరుద్రదేవుడు ముఖ్యుడు.

ఇంతలో ప్రతాపరుద్రుడు క్రీ. శ. ౧౨౯౧ నుండి ౧౩౩౦ వరకు ఉన్నట్లు శాసనములు తెలుపుచున్నవి. ఇతడుకాక ప్రతాపరుద్రదేవుడనే పేర రుద్రాంబ (౧౨౬౦-౧౨౯౧) రాజ్యముచేసినది. మొదటి ప్రతాపరుద్రుడని పిలువబడేవాడు మరొకడున్నాడు. ఇతడు ప్రోలరాజుకొడుకు. ఇతనికి క్రీ. శ. ౧౧౬౩ సంవత్సరము జనవరి నెల ౧౭ దిన అనుమకొండలో పట్టాభిషేకము జరిగినది.

(ఇండియన్ ఆంటిక్వేరి ౧౮౮౨, పు. ౯; ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా IX. పు. ౨౫౬); కాని, క్రీ. శ. ౧౧౬౩ ప్రాంతములోనే బసవేశ్వరు డున్నాడని పరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు కాబట్టి పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పిన ప్రతాపు డీతడు కాడు. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౧౯౯ దాకా రాజ్యము చేసినాడు. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారు క్రీ. శ. ౧౧౩౨ నుండి ౧౧౯౮ దాక రాజ్య మేలినవాడు కాకతీయ రుద్రదేవుడు వేరొక డున్నా డనిన్ని, ఆతెడు ప్రతాపరుద్రదేవుని అమ్మమ్మ తండ్రి అయిన గణపతి దేవునికి పెద్దతండ్రి అనిన్ని చెప్పినారు. ఈతనికి రుద్రదేవుడు అనేపేరేకాని, ప్రతాపరుద్రనామము లేదని వారే చెప్పినారు. గణపతిదేవుని పెద్దతండ్రి పైని వివరించిన క్రీ. శ. ౧౧౬౩ లో పట్టాభిషిక్తు డయిన ప్రతాపరుద్రదేవుడే; ౧౧౩౨ లో ప్రతాపరుద్రు లెవ్వరున్న పట్టాభిషిక్తులు కాలేదు. ౧౧౩౨ లో రెండో ప్రోలరాజు రాజ్యము చేస్తున్నాడు.

పై దానినిబట్టి పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పిన ప్రతాపుడు రుద్రాంబ మనుమ డయిన రెండో ప్రతాపరుద్రుడే అని నిర్ణయించవలెను. 'కొంచెము కాలములో రాజ్యమును తురుష్కు లాక్రమిస్తా' రని సోమనాథు డన్నట్లుగా పిడుపర్తి సోమన్న చెప్పినమాటకీ నిర్ణయము సరిపోతుంది. కాని, పిడుపర్తి సోమన్న ఓరుగంటిని గురించిన్ని ప్రతాపుని గురించిన్ని చెప్పినమాటలు తనకు ఏడుతరములకు పూర్వపునాటివని మరచిపోగూడదు.

ఇంతవరకు చెప్పినది బహిస్సాక్ష్యము; ఇక అంతస్సాక్ష్యము నెత్తుకొందాము:

(౧) సోమనాథుడు బసవపురాణాదిలో పండితారాధ్య కృపాసముద్గతుడయిన కరస్థలి సోమనాథయ్యగారు, నియమముల మల్లినాథుడు, కుమారాద్రికి తూర్పు దెసను సోపానములు

కట్టించిన రేంటాల మల్లినాథుడు, దోచమాంబ, మున్నయ దేవరయోగీశు సూరిమి శిష్యుండు నారాయణాంకునకుఁ బుత్త్రుండు నీలకంఠాగ్రజుండును అయిన గోడగిత్రిపురారి, కర్ణాటభూమికిని గోటీరమై యొప్పు గొబ్బూరికి విభుడయిన సంగనామాత్యుడును తన కాలమువారుగా చెప్పినాడు. ఇదిగాక తాను "విష్ణురామిదేవుడును శ్రీగిరిదేవియమ్మయును గారవింపఁగ నొప్పు గాదిలిసుతుఁడ" ననిన్ని, "వడగాము రామేశు వరశిష్యుఁ డనఁగఁబడు చెన్నరాముని ప్రాణసఖుండ"నన్ని, 'కలకట్టసూరి పోతిదేవర పదాంబుజమధుపుండ' ననిన్ని, 'కరస్థలివిశ్వనాథ ప్రకటవర ప్రసాదకవిత్వయుతుఁడ'నన్ని కూడా చెప్పకొన్నాడు.

(౨) పండితారాధ్యచరిత్రములో "పేరెక్కఁడగిన శ్రీ బెలిదేవి వేమనారాధ్యులను పరమారాధ్యదేవు మనుమ శిష్యుండ"ననిన్ని, "సూరనామాత్య వినమితామాత్య, వీరపోచేశ్వర విశ్రుతాచార్య కారుణ్యహస్తాబ్జ గర్భసంభవుఁడైన సచివాగ్రణ్యుఁడు సూరార్యుఁడు" తనకు 'అనుపలంబు,' 'ముద్దుమంచి', 'పెచ్చెలికాఁడు' అనిన్ని చెప్పినాడు.

(3) "అంతలోనన పండితారాధ్యునాత్మ-
సంతతియును గులసతిసమేతముగ
లింగోదరమునందు లీనమై రట్లు
సంగతంబగు శివాజ్ఞాపత్రసరణి
శివగణప్రార్థనఁ జిక్కిన సకల-
భువనపావనుని యపూర్వతనూజుఁ
దరితసంసారుఁ గేదారయ్యఁ బుణ్య-
భరితు లోకారాధ్య పట్టంబుఁగట్టి

ప్రస్తుతశంభుఁడౌ పండితారాధ్య-
హస్తాగ్రజుండు దోనయ్యయు భక్త-
వర్గంబు గొనియాడ వసుధఁ బర్గుచు న-
నర్గళభక్తి రాజ్యము సేయుచుండ,
నంతఁ గేదారయ్యయాత్మసంతాన-
సంతతియును శైవసంతానసంత
తియు భువనారాధ్యతేజోవిభూతిఁ
గ్రియగొని యతులభాగీరథీ తీర్థ-
భావన లోకముల్ పరమపావనము
గావింప మఱి యట్లు గాక తదయ్య-
కేదార దేశికు గీతచరిత్రు
గాదిలి సుతచతుష్కముఁ జెప్ప నొప్ప
మనుమపండితుఁడు భీమనపండితయ్య
యును మహాదేవయ్యయునుఁ జెన్నవిభుఁడు
ననఁగ గురుచతుష్కమాత్మ సంతాన
తనయపరంపరోత్తరపరంపరలుఁ
బరిచితగురుపరంపర దేజరిల్లు
ధర వృషభేంద్రపాదచతుష్కసరణి
... ...
సముదితమహిమఁ దచ్ఛైవసంతాన-
విమలాంబునిధిమధ్య విభ్రమానర్ఘ్య-
నాయకరత్నంబు నాలోకగురు స-
మాయతప్రీతి నొప్పా రివటూరి

సోమనాథుండ నిస్సీమ భక్తి
భూమానుభావుండ ననుస్మరణశీలుండ
నాదిపుత్త్రుండ భక్తిసద్వర్తనుండ
సూరిస్తుత్యుండ లోకాచార్యుండ ని-
జారాధ్యుండ సర్వాచార్యవర్యగురుండ
కాలాద్యత్రయు సింగణమునిగురుండ
ననఁగ గురుస్థిర భాస్వయుతనయు-
గనదానదాసలోత్తర శరణశరులుఁ
ప్రభుశరణమహరంగ దేజరిల్లా"—అని.

అని పండితారాధ్య చరిత్రమును ముగిస్తూ సోమనాథుడు చెప్పినాడు.

పైని వివరించినదానిలో చెలికేని చేమనారాధ్య డొకడు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యులను సమకాలికుడని సోమనాథుడు వర్ణించిన చేమనారాధ్యులును ఇతడును ఒకడు కానట్లు తోస్తుంది. ఒక్కడే అయితే, అతనికి సోమనాథుడు మనుమని శిష్యుడు కాబట్టి వారిద్దరికిని వయోభేదాంతరం ఎక్కువ ఎడముండెను. అందుచేత బసవనిగురించిన్ని, అతనికి సమకాలికులైన మల్లికార్జున పండితారాధ్య, చెలికేని చేమనారాధ్యులను గురించిన్ని సోమునికి కొంత కాకపోతే కొంత అయినా బాగా తెలిసి ఉండవలెను. బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రలనుబట్టి సూక్ష్మముగా విచారిస్తే సోమునికి వారిని గురించిన విషయములు పెద్దలవలన విన్నవిన్ని, అత్యద్భుతములైనవిన్ని తప్ప ఇతరములు తెలియనట్లే తేలుతుంది. సోమునికి బసవనగురించి పూర్తిగా స్వయముగా తెలియదన్నమాట స్పష్టము.

"అసదృశంబై యొప్పు బసవపురాణ
మెసకంబుతోఁ జెప్ప నిష్ట యయ్యెనిని
వరకథాసూత్రంబు వెర వెఱిఁగించి
చరితార్థుఁ జేయరే కరుణతో" ననుచు

పెద్దలకు విన్నవింపగా వారు సోమనకు చెప్పిన బసవని కథలనుబట్టి అతడు బసవపురాణమును రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. అట్లే పండితారాధ్యచరిత్రలోని విషయములుకూడా అతడు పెద్దల వల్ల తెలుసుకొన్నవే. పండితారాధ్య చరిత్రోపసంహారసందర్భమును పురస్కరించుకొని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగా రిట్లు వ్రాసినారు:

"మఱియుఁ బండితారాధ్యులవారు లింగైక్య మందిన పిదప వారి శిష్యుఁ డయిన దోనమయ్యా, వారి ప్రథమపుత్త్రుఁ డయిన కేదారయ్యకు లోకారాధ్య పట్టమును గట్టి తా ననర్గళముగా భక్తిరాజ్య మేలుచున్నట్లును కేదారయ్యయు నలుగురు పుత్త్రులఁ గాంచి వంశాభివృద్ధితో నున్నట్లును బండితారాధ్య చరిత్రమునఁ గలదు. పాల్కురికి సోమనారాధ్యుని పండితారాధ్య చరిత్ర రచనాకాలమునకుఁ బండితారాధ్యులవారి శిష్యుఁడును బుత్త్రుఁడును సజీవులైయున్నారని, మనుమలు పేర్వెలయుచున్నారని దీని వలన నేర్పడుచున్నది" అని (చూ. బ.పు. పీఠిక ౬) శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు కూడా ఇట్టి అభిప్రాయమునే వెలిబుచ్చినారు. (చూ. కాకతీయ సంచిక, పుట ౨౧౨) ఇట్లు చెప్పడము సమంజసము కాదని తోస్తుంది. పండితారాధ్య చరిత్రోపసంహారవాక్యములలో కేదారయ్య పుత్త్రులు నలుగురి 'ఆత్మసంతాన తనయ పరంపరోత్తర పరంపరలఁ బరిచిత గురుపరంపర దేజరిల్లు" అని చెప్పబడి ఉన్నది. అంటే, వారి తరువాత అనేకతరములు గడచిన వని

అర్థము వస్తుంది గాని, సోముని కాలములో వారున్నారని చెప్ప వీలులేదు. అట్టి "శైవసంతాన విమలాంబునిధి మధ్య విభ్రమాన ఘన శీతాంశురత్న" మై ఒప్పారు ఇవటూరి సోమనాథయ్యగారి ముద్దుల పుత్త్రు లయిన సోమేశ్వరుడు, విశ్వనాథప్పయ్యగారు, సింగణమంచి గారు సుపుత్రులుగా పేరు పొందినారు. ఆ "గురుత్రితయాన్వయ జనయితృసమ సదంపరోత్తర పరంపరలు ప్రభుతర గురుపరంపర పెంజరిల్లె" అంటే సోమనాథునికిన్ని పండితారాధ్యునికిన్ని మధ్య నాలుగైదు తరముల అంతర మున్నదని సుస్పష్ట మవుతున్నది. కాబట్టి సోమనాథుని గురువు తాత అయిన బెలిదేవి వేమనారాధ్యులు పండితారాధ్యునికి సమకాలికు డయినవాడు కాడు. అట్లే, బసవపురాణావతారికయందు ఉండిన కరస్థలి సోమనాథయ్య "పండితారాధ్య కృపాసముద్ధరు" డని చెప్పినప్పుడు "పండితారాధ్యుని పట్టి కాదగిన పండితారాధ్యుడే" అని సందేహము లేకుండా చెప్పటమునకు కూడా వీలులేదు. అట్లే "కరస్థలి" శబ్దము ఆధారముగా చేసుకొని సోమనాథుని కవితాగురు వయిన కరస్థలి విశ్వనాథయ్య, సోమునకు బసవపురాణకథను చెప్పినవారిలో ఒకడయిన కరస్థలి సోమనాథయ్యకు సోదరు డని చెప్పటముకూడా తగదు.

సోమనాథుడు తనకు సమకాలికులుగా ఉదాహరించిన యితరుల చరిత్రప్రసిద్ధి కలవారు కారు. తమ కాలములో వారు వీరశైవ నాయకులుగా ప్రఖ్యాతిని పొంది ఉంటారు; కాని, వారిని గూర్చిన శాసనాధారము లేవిన్ని లభ్యములు కాలేదు. అయినా ఈక్రింది విషయములను గురించి పరిశోధకు లాలోచింతురుగాక అని కోరుతున్నాను. కర్నూలు జిల్లా మార్కాపురము తాలూకాలోని త్రిపురాంతకము శ్రీశైలమునకు తూర్పుగవని అని ప్రసిద్ధి కెక్కినది.

ఈ త్రిపురాంతకములోనే సోమనాథుని [illegible] నది. అక్కడి శాసనములు రెంటింటిలో కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలములో క్రీ. శ. (౧౧౯౯-౧౨౬౦) రాజ్య [illegible] "విశ్వేశాచార్యుని" కొడుకయిన "శాంతశంభుడు" దేవాలయా[illegible] గృహమును రాతితో శక ౧౧౬౮ సంవత్సరము అనగా క్రీ. శ. ౧౨౪౬ లో కట్టించినట్లున్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౦౫ నం. ౧౬౯, ౧౮౧) ఉత్తరార్కాటుజిల్లా, ఆరణి తాలూకా, దేవికాపుర గ్రామములోని బృహదంబాలయములో ఈ విశ్వేశ్వరాచార్యుని గురించిన ఒక శాసన మున్నది. అతడు శ్రీగిరీశ్వరుని [illegible]నిన్ని [illegible]గ్రేసరు డనిన్ని దానిలో ఉన్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౧౧ సం॥ ము, నం. ౩౯౩) త్రిపురాంతకేశ్వరాలయములోనే మరొక శాసనములో గణపతిదేవుని రాజ్యకాలములోనే శక ౧౧౭౪ సంవత్సరము (క్రీ. శ. ౧౨౫౨) పరీధావిలో గోళగిమఠాధ్యక్షుడయిన సర్వ శివాచార్యుని శిష్యుడయిన విశ్వేశ్వరశివదేశికుడు కొంత సువర్ణము సమర్పించినట్లున్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౦౫, నం. ౨౨౩.) మరొకశాసనములో పై సర్వశివాచార్యుడు గోళకి మఠాధ్యక్షుడయిన భీమశివాచార్యుని శిష్యుడనిన్ని, గోళకి మఠము 'నవలక్షదాహళత్రిపురి'లో ఉన్నదనిన్ని, సర్వశివాచార్యుడు ఈశ్వరుని భండారమునకుగాను ఒకమఠమును కట్టించినాడనిన్ని ఉన్నది. ఈ శాసనము శకసం. ౧౧౬౫, ప్లవంగలో (క్రీ. శ. ౧౨౪౩) చెక్కబడినది. అట్లే ఆ ఆలయములోనే సోమాచార్యుని శిష్యుడయిన సిద్ధమరాజుకొడుకు నారప శక సం. ౧౧౮౯ వ ము, ప్రభవ (క్రీ. శ. ౧౨౬౭) లో దీపములకుగాను ఆవులను దానము చేసినట్లొకశాసన మున్నది. (ఎపి. రిపోర్టు. ౧౯౦౫, నం. [illegible]) ఆ ఆలయములోనే కాకతీయ గణపతిదేవమహారాజు వేయించిన ఒక అసంపూర్ణశాసనములో (శక సం. ౧౧౭౪ వ ము, పరీధావి,

(క్రీ. శ. ౧౨౬౧) గోళకిమఠాధ్యక్షుడు అయిన ఒక శైవగురుని ప్రస్తావన ఉన్నది. గోళకిమఠమునకు నూరులక్షల గ్రామముల మీద అధికార మున్నది. (ఎపి. రిపోర్ట్సు. ౧౯౦౫, నం. ౧౯౫-) పైని వివరించిన శాసనములోని 'విశ్వేశాచార్య' 'విశ్వేశ్వరాచార్య అనే పేరు గలవా రొక్కరే అనిన్ని, కరస్థలి విశ్వనాథయ్యగారి పేర్లే అవి అనిన్ని నే ననుకొంటున్నాను. సోమాచార్యుడే కరస్థలి సోమనాథయ్య అని నా అభిప్రాయము. గణపతిదేవుని శక సం॥ ౧౧౭౪ నాటి శాసనములోని గోళకిమఠాధ్యక్షుడయిన శైవాచార్యుడు గోళకి త్రిపురారి అని చెప్పవచ్చు నేమో! నా అభిప్రాయము సరియైనచో, పైవారికి సమకాలికు డయిన పాల్కురికి సోమనాథుడు కుండెను ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడు కాని, రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడు కాని కాక కాకతీయగణపతిదేవ మహారాజు కాలమువా డనిన్ని, క్రీ. శ. ౧౨౨౭-౭౦ సంవత్సరములకు మధ్య కాలమున ప్రసిద్ధికెక్కినవా డనిన్ని తేలుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౧౯౫ కరస్థలి సోమనాథయ్యగారి కాలము గనుకను, అతడు పెద్దవాడై ఉండగా, అతని అనుమతి నొప్పునను, ఇతరులైన పెద్దల అనుమతి నొప్పునను బసవపురాణమును సోమనాథుడు రచించడముచేత బసవపురాణ రచనాకాలము క్రీ. శ. ౧౧౯౫ అని యిప్పటికి నిర్ణయించవచ్చును. అప్పటికి సోమనాథుడు చిన్నవాడై ౨౫-౩౦ సంవత్సరములు వయస్సుగలవాడై ఉంటాడు. బసవపురాణమును రచించిన పిదప 'అనుభవసారము,' 'గద్యపద్యాదికృతులు', 'బసవవచనలు,' మొదలయిన అనేక గ్రంథములు రచింపబడినవి. బసవపురాణ రచనాకాలమున సోమనాథుడు వీరశైవసంప్రదాయానుసారముగా 'గుర్వనుకూలుడను' 'గురులింగవరకగోచరజనితుండను' ('గురులింగ' అనేది ఒక వ్యక్తి పేరు కాదు. వ్యక్తి పేరని పండితారాధ్యచరిత్రము సంస్కృతీకరించిన గురురాజకవితోపాటు వీరేశలింగముపంతులుగా

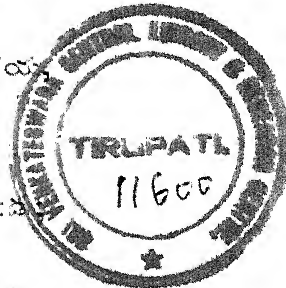
రున్ను, ప్రభాకర శాస్త్రులుగారున్ను పొరపాటు పడ్డారు.) 'భక్తి గోత్రుఁడను' అని చెప్పుకొన్నా, అతనికి తన కన్న తలిదండ్రులమీఁద మక్కువ పోలేదు. "భ్రాజిష్ణుఁడగు విష్ణురామిదేవుండుఁ, దేజిష్ణు వసు శ్రీయాదేవి యమ్మయును, గారవింపఁగనొప్పు గాదిలిసుతుఁడ' నని వారిని గురించి గౌరవముగా చెప్పుకొన్నాడు. తన విద్యాగురువైన పోతిదేవరను స్మరించినాడు. కవితాగురువైన విశ్వనాథయ్యను పేర్కొన్నాడు. తన ప్రాణసఖుడైన చెన్నరాముని పేర్కొన్నాడు. అంటే ఐహికసంబంధముల నప్పటి కింకా సంపూర్ణముగా త్రెంపివేసుకోలేదన్నమాట. "భవిజన సమాదరణ సంభాషణాది సంసర్గదూరగుఁడ" నని చప్పచప్పగా చెప్పినాడే కాని, ఇంకా అప్పటికి వీరశైవ మాతనికి ముదురలేదు. అప్పటి కింకా అతడు 'చతుర్వేదపారగుఁడు' కాఁడు. పండితారాధ్యచరిత రచనాకాలమున కాతనికి వీరశైవావేశము నిండుకొన్నది. ఆ గ్రంథములో తన గురువుపేరినికూడా స్మరించలేదు. ఆ గురువు తాతపేరిని మాత్రము స్మరించినాడు. బసవేశ్వరుని పేరెత్తితే అతని కిప్పుడావేశము వస్తుంది.

"మును బసవపురాణమున నెన్నఁదగిన
పెనుపారు జనులకుఁ బెంపుడుఁగొడుక;
బసవపురాణప్రబంధ కర్త పేరి
బసవగోత్రుండను బసవని కరుణ
బసవేశు శ్రీపాదపద్మ సేవకుఁడ;
బసవన్నఁ బొగడఁ బాల్పడుకవీంద్రుఁడను;
బసవన్నఁ బొగడఁ బాల్పడుపాఠకుండ;
బసవన్నదూత, నే బసవన్న బంట

బసవన్న లేక, నే బసవన్న లెంగి,
బసవన్న యిలుపుట్టు బానిసకొడుక,
బసవన్న సన్నలకన్న: గావునను
బసవేశుసే తిశే బ్రహ్మనవ్య మగుట
మసలక మా చెన్నమల్లికార్జునుని
బసవనాయుం వినీ భక్తిపెక్కినను
బసవలింగం బని ప్రణుతించువాండ;"

అని చెప్పినాడు. ఇక భవులంటే అతనికి సరిపడదు. ప్రార్థ్య ముననే రాత్రినుండి మసనమారసుగా మంత్రము తిరుగడముతో సరిపో లేదు:

"భవికృత్యాంచిత భవసంభవ ధాన్యవిచయ,
భవి వికీర్ణ రస పాక వితాన,
భవి హస్త గళిత ఫల పత్ర శాకాది
భవి గృహ క్షేత్రాంబుల భవ నద్దిసుండ
భవిజనదర్శన స్పర్శనాలాప
విపథ దానాదాన విషయ దూరగుండ"—

భవులు పండించిన ధాన్యమును తా నుపయోగించడు; తన ఆహారము భవులకంటబడితే మరి తినడు; ఫలములు, పత్రములు, కూరగాయలు భవులు ముట్టుకొన్నారని తెలిస్తే వాటిని సేవించడు; గుడక భవుల యింటిచెట్లను పండినవని తెలిస్తే చాలు కాయలు పండ్లు తినడు. భవులు కంటబడితే కళ్లు మూసుకొంటాడు. భవులు తన్ను తాకునే మైల పోయినదాకా నోముకొంటాడు. వారిమాట వినబడుతుందేమో అని చెవిలో దూది పెట్టుకొంటాడు. భవులకు

తానేమీ ఇవ్వడు, వారిస్తే పుచ్చుకోడు. ఇప్పటికి 'సద్గోష్ఠీ శ్రుతిమతాచార, సిద్ధ వీరవ్రతశీలాన్వితుఁ' డయినాడు. సర్వవిద్యా పారగు డయినాడు. ఒక శ్రుతులా, ఒక స్మృతులా, ఒక ఉపనిషత్తులా, ఒక దర్శనములా, ఒక ఆగమములా, పురాణములా, శాస్త్రములా, ఇవీ అవీ ఏమిటి, అన్నిటిలోను అసమాన ప్రజ్ఞను సంపాదించినాడు. అపారమయినపాండిత్యము, హిమాలయమువిూదినుంచి దుముకుతూ, ఉరుకుతూ వచ్చే గంగాఝరీసదృశమైన కవితా ప్రవాహము, సమస్త లోకమును తిరస్కరించే ఔద్ధత్యము, అతనికి కుదిరినవి. అతడు భక్తిసామ్రాజ్య పట్టభద్రుడై వీరశైవలోకమునకు శాసకు డయినాడు. శ్రీనాథునకు కాశీఖండరచనాకాలమున నుండినవయస్సే ఇప్పుడు సోమనాథుని కుంటుంది. ప్రౌఢనిర్భర వయఃపరిపాకావస్థ దాటినది. "ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవ్రాలకుండఁ గాశికా ఖండమను" శ్రీనాథుడు రచించినట్లే, అదేవయస్సులో శ్రీనాథునికంటె ఎక్కువ ప్రతిభతో పండితారాధ్యచరిత్రరచనమును సాగించినాడు. కాబట్టి అతడు పండితారాధ్యచరిత్రమును క్రీ. శ. ౧౩౦౦ సం|| ప్రాంతమున రచించి ఉంటాడని నిశ్చయించవచ్చును. అందుచేత సోమనాథుడు కాకతీయ గణపతిదేవుని కాలములోను, రుద్రాంబ కాలములోను, రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలములోను కూడా ఉన్నాడని చెప్పుతాడు. పిడుపర్తి సోమన బసవపురాణములో చెప్పిన ప్రతాపుని కాలమున కాతడు వృద్ధాప్యమును సమీపిస్తూ, శిష్యులతో దేశ సంచారము చేస్తూ ఉండేవాడన్న విషయము యథార్థ మవుతుంది.

పాల్కురికి సోమనాథుని కాలము నిర్ణయించడాని కితరాధారములను పరిశీలింతాము. సోమనాథుడు పండితత్రయ మనబడే వారిలో ఒకడయిన శ్రీపతిపండితుని గురించి బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రముల రెండింటిలోను ప్రస్తావించినాడు.

బసవపురాణము

లింగమేశ్వరుడు బసవని మహిమను పరీక్షించడానికి జంగమ రూపములో రాగా, బసవ దానిని సత్కరించి అతనియొక్క అద్దము చూడగా అందులో శివుని మూడో కన్ను కనబడినది. దానికి శివుడు సంతసించి నిజాకారుడు కాగా, బసవన్న ఈశ్వరుని నిలువరిస్తూ, పూర్వభక్తుల పేర్లను, వర్తమానభక్తుల పేర్లను వివరించినాడు.

"హర మీ నగరి మాలకరి పుష్పదంతుఁ
డరిది లాజూరి కన్నప్ప దేవయ్య
... ...
నెట్టుగా సేవించి నను విభూతిఁ
బెట్టినవాఁడు మా పిల్లనైనాఁడు.

... ...
నరకీర్తి మీగంటవాఁ డోహిళయ్య
... ...
(శ్రీ)పపిండితుల్ శివుఁడ! మీ కవులు;
నా పండితయ్యగా రనుఁగుఁబండితులు.

(బస. పు. ౪౫-౬)

శివనాగుమయ్య అనే అంత్యజభక్తుని బసవన్న పూజించడము చూచి బ్రాహ్మణులు రాజువద్దకు పోయి 'కల్యాణకటకమంతా మాలలపాలైన' దని చెప్పగా రాజు బసవని మందలించినప్పుడు ఆత నన్నమాటలలోనివి :

"శివనాగుమయ్యతోఁ జెనటి యాంధ్రజులు
నవనీశ! సరియుగా రది యెట్లు లనిన,
భక్తుండు శ్రీపతిపండితుం 'డీను
భక్తుని కిలఁ గోటి బ్రాహ్మణులైన
నెన యన్న నాలుక నేఁ గోసివైతు'
ననుచు ననంతపాలుని సభాస్థలిని
నెక్కానఁగాఁ జంత్రనిప్పలు గాక
చక్కన పొత్తిపచ్ఛడమున ముడిచెఁ
దా నేమిచెప్ప భక్తానీకమింత
శ్వానంబులకు ద్విజుల్ సరిరామి వినవె?"

(బస. పు. ౨౧౦)

పండితారాధ్యచరిత్రము

ఈ క్రిందిది సోమనాథుడు చెప్పిన పీఠికలోనిది:

కడు నర్థి నుత్పత్తికర్తనా బ్రహ్మ
వడి బ్రహ్మమను బ్రహ్మవాదులఁ గాంచి
హరభక్తియుత్పత్తి కధిపతినాఁగఁ
బరఁగెఁ దాఁ దొల్లి శ్రీపతిపండితయ్య

(పండి. చ. I. ౭)

ఈ క్రిందిది ఓహిళునకు సమకాలికు డయిన నన్నెచోడుని
ఘూర్జరుడు తనభార్యతో చెప్పినది:

వెండియు శ్రీపతిపండితుల్ భువి న-
ఖండితైశ్వర్యవికస్వరలీల

వర్తింపుచును బరవాదుల గెల్చి
కర్మలు ధర్మలుగాఁ బ్రతిష్ఠించి
తొంటఁగి శైవాత్మ స్థాపనముల నిక్క
ముగ దిరిగ మఱిచిన యది యేమిసేసె ?

(పం౦ కి. చ. I. ౪౨౮.)

మఱి కొడ్లువసంకేతాంగన్యాసము సర్వగణసహస్ర నామస్తవము చేసినారు :

శ్రీగురుపండితహరాడ్ పెద్దివల్లభయ్య

....

మాచినాలుమానయ్య మాదిరాజయ్య

....

మహాదేవి, కిన్నరబ్రహ్మయ్య, కద్దరి-
నివేదనాంబుల్లు... ... ...

....

కట్టెక మంచయ్య సిద్ధమ చందయ్య

... ...

(పం౦ కి. చ. II. ౧౬, ౧౩.)

మఱియొకరి ఆంధ్ర శైవకవుల పాటలు :

పండితారాధ్య శ్రీపతిపండితయ్య
బంపాలుబసవయ్యఁ బాయక కొలుతు ;

శంకరదాసయ్య, లెంకమంచయ్య,
బంకయ్య, శివరాత్రి సంకయ్య శరణు.
(పం. చ. II. 3౭౫.)

పండితారాధ్యుడు తన శివతత్త్వసారములో :
"ఒక్కఁడె దైవము శివుఁడని
నిక్కము సేయుటకు ముడిచె నివ్వలు చీరన్
స్రుక్కక శ్రీపతిపండితుఁ
డక్కజముగ విజయవాడ నలజడ్డి శివా"
అని వ్రాసినాడు.

ఈ క్రిందిది బెజవాడ మల్లికేశ్వరాలయములోని ఒక శిలాశాసనమునుంచి ఉద్ధృతము. చాలుక్యవంశకాల మహామండలేశ్వర పల్లకేతుని శాసన మిది. పల్లకేతుడు కాడువెట్టి రాజవంశమువాడని దీనిలో ఉన్నది.

ఇత స్తి విస్తృతేనాపి సర్వై ర్వస్తులిత తేజసా
పీతాశేషాబ్ధితోయేన కుంభజేనాగస్త్యినా;
పూర్వం కృతం జయేశాననామాపి తదనంతరం
ఆరాధ్య మల్లయుద్ధేన ఫల్గునేన కృతాభిధః;
మల్లేశ్వర ఇతి ఖ్యాతః సన్నిధత్తే మహేశ్వరః
శ్రీమద్విజయవాటాఖ్యపురే కృష్ణావిభూషణే;
కలౌ శ్రీమచ్ఛకాబ్దేఽబ్ధి శశిసాయకసమ్మితే
రాజా మాధవవర్మాఽభూద్విఖ్యాతో ధరణీతలే;

తస్య స్వభ్రాతృణా హాస తిరుక్రమదిసనూతే
సర్వజ్ఞాదికథాభాజా స్వభ్రాతృమనధీశ సరాటక;
తస్య మల్లేశ్వరః పుత్ర స్సర్వజ్ఞస్పష్టం వసిష్ఠవ
సుపుత్రోయం ప్రాణాం దత్వా నాంస్వస్యకీర్తయే;
తస్య శ్రీపతి కారాధ్యనామ్నా భక్తస్తమేనచ,
శివభక్తో ఏవ మహేశం దేవర్షి భోజ్యకల్పక ఇతి;
తేనాంచ తేన స్వస్థానస్థాప్యసమోకోమంగళాభయాం
పుత్రే మల్లేశ్వరః పుత్రః ప్రస్థేయః సమజాయత;
ఉదృగ్వైసం మహాదేవం భక్తసత్త్వం మవ్యయం
మల్లేశ్వరం సమారాధ్య తేనరే పృథివీభుజః.

పై నుదాహరించిన దానిని ప్రకారము (౧) బసవన్న శ్రీపతి పండితుని భవ్యవంశమున, కన్నప్ప, పిళ్లైనాయనారు, సిరియాళయ్య, వాసవులు మొదలైన భక్తులలో కలిపి చెప్పుటచేత అతడు బసవన్న కంటె ప్రాచీనుడని తెలియుచున్నది. (౨) అల్లమ శివనాగమయ్య చరిత్రలో బసవన్న శ్రీపతిపండితుని "అనంతపాలుని సభాస్థలి"లో తనను ఆశీర్వదించినవానిగా పేర్కొన్నాడు. అనంతపాలుని గురించి ఈ క్రింద (౪) లో ప్రస్తావిస్తాను.

(3) సోమనాథుడు పండితారాధ్య చరిత్ర పీఠికలో శ్రీపతి పండితుని గురించి 'తొల్లి' ఉన్నవాడుగా చెప్పినాడు. 'తొల్లి' అనే పదమువల్ల శ్రీపతిపండితుడు సోమనాథునికి చాలాపూర్వుడని ధ్వనిస్తున్నది.

(౪) కుమారపాల ఘూర్జరుడు శ్రీపతిపండితునకు తనకు పూర్వుడుగా చెప్పినట్లు సోమనాథుడు వ్రాయడమువల్ల సోమనాథుని అభిప్రాయములో శ్రీపతిపండితుడు కుమారపాలునికి పూర్వుడైనాడు.

(౫) ఆంధ్రదేశపు పరుసమాటలలో 'పండితారాధ్య, శ్రీపతి పండితయ్య, బండారు బసవయ్య' అని మూడు పేర్లను కలిపి చెప్పడమువల్ల ఈ ముగ్గురున్ను సమకాలీనులేమో అని స్ఫురిస్తుంది. కాని, ఇక్కడ చెప్పబడిన పండితారాధ్యుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు కాజాలడు. మల్లికార్జునపండితారాధ్య వారసుడు సమానంగానే ఉన్నాడు. (౩) లో చెప్పినప్రకారము సోమనాథుడు శ్రీపతి పండితుని 'తొల్లింటి' వానినిగా చెప్పి, ఆతని తరువాతివానినిగా మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని పేర్కొని, ఇప్పుడు శ్రీపతి పండితుని మల్లికార్జున పండితారాధ్యునికి తరువాతి వానినిగా చేసి ఉంచెను. ఆంధ్రదేశపుపరుస యిచ్చట పురాతన భక్తులను సంస్మరిస్తున్నది.

(౬) మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు తన శివతత్త్వసారములో తెలిపిన శ్రీపతిపండితు డాతనికి పూర్వుడని చెప్పుతున్నది. 'అలజమ్మి' అనడముచేత శ్రీపతిపండితుడు పట్టుపచ్చడములో సంత్ర నిప్పులను గట్టినకథ మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని కాలమునకు సుప్రసిద్ధముగా ఉన్నదని మాత్రము తెలుపుతున్నది. ఆవృత్తాంతము జరిగి చాలాకాలము కాలేదనిమాత్రము అందువల్ల తెలుస్తుంది.

(౭) బెజవాడ మల్లికేశ్వరాలయశాసనములో తెలుపబడిన పల్లకేత డెవడో, ఏకాలపువాడో ఆశాసనమువల్ల స్పష్టము కాదు. 'పల్లకేత' అనే పదములో 'పల్ల' అని ఉండడము చేత అతడు పల్లవరాజని రంగాచారిగారు చెన్నరాజధాని శాసన సంపుటములలో సూచించడము తప్పు. అతడు పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతుడైనన్ని, పశ్చిమచాళుక్యుల శాసనములు పండ్రెండో శతాబ్దము తరువాత

కానరాదు. కొట్టినప్పు, విజయనగర శాసనములు సామ్రాజ్యముగా సంక్రాంతిలో కులోత్తుంగునిని కొట్టినప్పు, పల్లి పేరడు సంక్రాంతిలో కులోత్తుంగునికే [illegible] పాడినప్పు, అతి [illegible] పాలించిన శ్రీపతి పండితుని [illegible] సూర్యుడై [illegible] కులోత్తుంగుడై ఉండినప్పు, శ్రీపతి [illegible] కాని [illegible] శ్రీకర భాష్యమునకు టీకను వ్రాసిన శ్రీ[illegible]రావుగారి అభిప్రాయములను ఖండిస్తూ నాగమారు [illegible] లయిన పండిత శ్రీ కోటినాథ శాస్త్రిగారు వ్రాసినారు. సత్యాశ్రయ చాళుక్యులు వేంగీదేశమును పాలించలేదు. దానిని పాలించినవారు ప్రాచ్యచాళుక్యులే. ప్రాచ్యచాళుక్యుల అనంతరము చోళులున్ను, తరువాత కాకతీయులున్ను, తరువాత గజపతులున్ను, తరువాత [illegible] వేంగీదేశమును పాలించినారు. శాసనములలో సత్యాశ్రయకులజుడయిన ఆరో విక్రమాదిత్యుని శాసనములు కొన్ని కలవు. ఇవి [illegible]—[illegible] సం॥రములకు మధ్య కాలపువి. ఇటని బట్టి విక్రమార్కుడు పశ్చిమ దేశమునకు మాత్రము [illegible] వేంగీదేశము నాలుగు సంవత్సరములు విక్రమాదిత్యుని ఏలుబడిలో ఉండినది [illegible] కాని, విక్రమాదిత్య సామ్రాజ్యము ఎప్పుడు ఎట్లు జయించినాడో తెలియదు.

ఈరీతిగా పల్లికేశిని కాలము నిర్ణయము కానప్పుడు తత్పూర్వుడయి యెప్పుడో ఉండిన అతని శాసనములో ఉదాహృతుడయిన శ్రీపతి పండితుని కాలమునుకూడా నిర్ణయింప వీలులేదు గదా. ఇట్లుండగా ఈమధ్య శ్రీపతి పండితారాధ్య విరచిత మని చెప్పబడే శ్రీకరభాష్యమును బెంగుళూరు వాస్తవ్యు లయిన సి. హయవదనరావుగారు దేవాంగసంఘము పక్షమున ప్రకటిస్తూ, ఆ గ్రంథమంత పెద్దదయిన ఒక సంపుటము నింగ్లీషుభాషలో పీఠికగా వ్రాసి ప్రచురించినారు. దానిలో శ్రీపతిపండితుడు క్రీ. శ. ౧౪౦౦

సం||ర ప్రాంతమువాడని నిశ్చయించినారు. కాని, తొలుత ఈ నిశ్చయమును ముందుగా మనస్సులో చేసుకొని, తరువాత దానికి ప్రమాణములకోసము వారు తంటాలు పడినట్లు వారి వ్రాతధోరణివలన కనుగొనవచ్చును. ఇది శాస్త్రీయమైన పరిశోధనపద్ధతి కాదు. తమ నిశ్చయమును సమర్థించుకొనడానికి ఏవేవో పొంతనములేని శాసనముల నుదాహరించి, వాటికి అర్థములు కుదురునట్లు మాటలను తారుమారుచేసి ఏవేవో అవస్థలు పడినారు. వారు చూపిన ముఖ్యమైన ప్రమాణ మొకటి కనబడుచున్నది. శ్రీకరభాష్యములో మధ్వాచార్యోపదిష్టమయిన ద్వైతము ఖండన మున్నది కాబట్టి, శ్రీపతి పండితుడు ఆనందతీర్థులవారికి తరువాతి వాడు కావలసి ఉంటాడు. ఆనందతీర్థులకాలము పదమూడో శతాబ్దము కాబట్టి, శ్రీపతిపండితుడు పద్నాలుగోశతాబ్దాంతము వాడు కావలె నని వీరి వాదము. హయవదనరావుగా రచ్చువేయించిన శ్రీకరభాష్యములో "మధ్వద్వైత క్షపణక తార్కికాదయో జీవానాం విభుత్వాంగీకారాత్", అని ఒకచోటను, "భాగవత పాంచరాత్ర మధ్వాది వైష్ణవానాం జగత్కారణేశ్వరస్య శరీరత్వ పరిగ్రహాత్" అని ఒకచోటను రెండువాక్యము లున్నవి. మొదటివాక్యములో 'మధ్వద్వైత' మంటే ఏమిటో దుర్గ్రాహ్యముగా ఉన్నది. మధ్వోపదిష్ట ద్వైతము ప్రత్యేకముగా తత్పూర్వ ద్వైతమునకు భిన్నమైన దున్నదా? ఆవాక్యములో 'మధ్వ' శబ్దము లేకుండానే సరిపోవునే! రెండో వాక్యములో భాగవత పాంచరాత్రము లనే మతవాచక శబ్దములతో మధ్వాచార్యు డనే వ్యక్తిపేరును శ్రీపతిపండితుడు చేర్చి ఉండడు. 'మధ్వ' అనేది భాగవత పాంచరాత్రములవలె ఒక మతము కాదు. ఆవాక్యములలో 'మధ్వ' శబ్ద మప్రస్తుతము, అసంబద్ధమునని తలచి, హయవదనరావుగా రచ్చువేయుటకు మూలప్రతి నిచ్చిన దేవిడీ జమీందారుగారికి జాబు వ్రాయగా వారు

మూలమునందలి [illegible] 'సర్వ' శబ్దము లేదని నాకు [illegible] నారు. కొన్ని శ్రీపతిపండితుని కాలము [illegible] అని [illegible] గా ఉండవచ్చునని కొందరు అభిప్రాయ[illegible] చెప్పుచున్నారు. శ్రీకర భాష్యము [illegible] ద్వైతము అంగీకరించినది కాదు. [illegible] ద్వైతమతమే పునః ప్రతిష్ఠాపనము [illegible].

"శ్రీకరభాష్యము శ్రీపతిపండిత విరచితము కాదనియే నా నమ్మకము" అని ప్రభాకరశాస్త్రులవారు [illegible], తమ నమ్మకమునకు కారణముగా, "[illegible] ద్వైతము [illegible] బడిన సిద్ధ నాగము [illegible] [illegible] బ్రహ్మసూత్రశ్రుతములే యని నిరూపించుటకు యత్నించెను. స్వసిద్ధాంతానుసారముగా బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యములు రచించిరి. ఈ ప్రాచీన శంకరులకుం బూర్వకాలమున నున్నట్లు గానరాదు" అని తెలిపినారు. ఈ కారణము సరిగా లేదు. రామానుజాచార్యులవంటివారు స్వసిద్ధాంతానుసారముగా భాష్యములు వ్రాయునప్పుడు లేని అభ్యంతరము శ్రీపతిపండితుని కేల ఉండవలెనో తెలియదు. వీరశైవము వైదికమతము కావలెనే అభిప్రాయము కలవారు కాబట్టే ప్రభాకరశాస్త్రులవారట్లు వ్రాసి ఉంటారు. వీరశైవము వైదికమతమా, కాదా అనే విషయము గురించి ముందు చర్చిస్తాను.

శ్రీకరభాష్యమును శ్రీపతిపండితుడే రచించిఉంటాడని నా నమ్మకము. అతడు రామానుజునికి పూర్వుడని నే ననుకొంటున్నాను; పండ్రెండవ శతాబ్దమువాడుమాత్రము కాడని నా నమ్మకము. శ్రీకరభాష్యములో అద్వైతసిద్ధాంతవిమర్శయే ఎక్కువగా ఉన్నది.

ఇతరసిద్ధాంతముల విమర్శకూడా ఉన్నా, ఆ సిద్ధాంతములు రామానుజానందతీర్థులు ప్రతిపాదించినవే అని చెప్పడానికి వీలు లేదు.

అది అట్లా ఉండనివ్వండి. కాశీనాథుని వీరారాధ్య రచితమయిన 'ధర్మ సుప్తాభ్యుదయము'లో శ్రీపతిపండితుని గూర్చిన నిప్పును పట్టుపచ్చడములో కట్టిన మహిమవర్ణన మున్నది. ఆ కావ్యము నవీనమయినది. దానివల్ల ప్రత్యేకముగా శ్రీపతిపండితుని కాలమును సాధించడమునకు సాధనములు కానరావు.

ఇక శ్రీపతిపండితుడు తన మహిమను అనంతపాలుని సభలో చూపినాడన్న ఐతిహ్య మున్నది గనుక దానివిషయమై ఆలోచింతాము. అనంతపాలుండనాయకుడు త్రిభువనమల్లుని కొలువులో ఉన్నవాడు. ఇతడు ద్రాక్షారామములోను, చేబ్రోలులోను, నాదెండ్లలోను శాసనములు వేయించినాడు. త్రిపురాంతకములోని ఒక శాసనములోకూడా ఇతనిపే రున్నది. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౧౨౬–౨౭ ప్రాంతమువాడు. కాని, ఈతని శాసనములో శ్రీపతిపండితుని గురించిన ప్రస్తావన లేదు. శ్రీపతిపండితుడు తన మహిమను చూపినదీ అనంతపాలుని ఆస్థానములోనే అయితే, శ్రీపతిపండితుని కాలముకూడా క్రీ. శ. ౧౧౨౬–౨౭ ప్రాంత మని నిర్ణయించవచ్చును. కాని, పాల్కురికి సోమనాథు డనంతపాలునిగురించి తెలిసి వ్రాయలేదని నా విశ్వాసము. కుమారపాల ఘూర్జరుని వృత్తాంతమువంటిదే అనంతపాలునివృత్తాంతము కూడాను. గుజరాతు నేలిన కుమారపాలుడు పండ్రెండో శతాబ్దమువాడు. చాలా సుప్రసిద్ధు డయిన చారిత్రకపురుషుడు. అతనిని సోమనాథుడు పరమ వీరశైవునిగా, ఓహిళునికంటె గొప్ప భక్తునిగా వర్ణించినాడు. ఓహిళుడు తానొక్కడే గంటవాయించుకొంటూ కైలాసానికి పోతూఉంటే, అతని ఒంటెత్తుతనము నాక్షేపించి తనఊరిలోని ప్రజలనందరిని పిలిపించు

కొని వారి అందరితోను కైలాసమునకు పోయిన భక్తాగ్రేసరునిగా సోమనాథుఁ డాతనిని వర్ణించినాడు. కాని, చారిత్రక పురుషు డయిన కుమారపాలఘూర్జరుడు శైవుడు కాడు; పరమజైనుడు. జైనమత ప్రధానధర్మ మైన అహింసాతత్త్వమును తనరాజ్యములో శాసనమూలముగా వ్యాపింపజేసినవాడు. అహింసాధర్మము నతిక్ర మించినవారి నాతడు ఘోరముగా దండిస్తూ వచ్చినాడు. ఒక నా డొక సెట్టి తలలోని పేనును గోళ్లతో నొక్కి చంపినాడట. అందు కాతనిని ప్రత్యేకధర్మసభకు పిలిపించి, అతని ధనమునంతటిని లాగు కొని, దానితో ఒక జినాలయమును కట్టించినాడట. మరొకడు పచ్చి మాంసమును పట్టణములోనికి తేగా, వానితల దీయించినాడట. ఇట్టి జినభక్తుని వీరశైవునిగా వర్ణించడము బుద్ధిపూర్వకముగా కాదు. లోకములో కథల గతి అంతా ఇట్లే ఉంటుంది. కథలు జనులలో వ్యాపించినకొద్దీ వాటిలో ఎన్నో తబ్బిబ్బులు కలుగుతూఉంటవి. వాటికి చారిత్రకసత్యముతో సంబంధము లేదు. ఇందువల్ల కుమార పాలఘూర్జరుడు పాల్కురికి సోమనాథునికి చాలా పూర్వుడనిన్ని, కుమారపాలునికి పూర్వుడయిన శ్రీపతిపండితు డింకా పూర్వు డనిన్ని, తేలుతున్నది.

కాని, శ్రీపతిపండితుని కాలమునుగురించినచర్చనుబట్టి పాల్కు రికి సోమనాథునికాలమును నిర్ణయించడాని కేమిన్ని వీలులేకున్నది. సోమనాథుడు పేర్కొన్న మరికొంతమంది చారిత్రకపురుషులనుబట్టి యేమయినా నిర్ణయింపవచ్చునేమో ఆలోచింతాము:

౧. కుమారపాలఘూర్జరుడు భార్యతో చెప్పుతున్నాడు:

"ధరణీశు లన మున్న గరికాలచోడుఁ,
గరమూరిచోడు విక్రమచోడు వీర

చోడు నయ్యుత్తుంగచోడు, నరేంద్ర
చోడు, నారాజేంద్రచోడు, నీశ్వరుఁను
దవులక నిర్ధనతనువంచకులను
దవిలెనే ? భక్తికి ధరణిపుల్ వెలియె ?" అని
(పండి. చ. I. ౮౧౨)

౨. పండితారాధ్యుడు చెప్పుతున్నాడు:
"స్తుతియింప నుత్తుంగచోడనిపగిది
భూసురుల కగునె భూతయజ్ఞంబు ?"
(పండి. చ. I. ౧౮౨.)

శివద్విజుడు నంబెన్న భార్యతో నంబితరుణి పరమనాచి ఉత్తుంగచోడనిచేత పిండమును రుద్రపాదముపై పెట్టించి పితాళ్లను రప్పించిన కథను పండితారాధ్యుడు చెప్పినాడు.
(పండి. చ. II. ౧౮౦—౧౫౮.)

ఉత్తుంగదేవుడు శివైక్యమును పొందిన విషయమును పండితారాధ్యుడు స్మరించినాడు. (పండి. చ. II. ౨౧౬.)

3. గురుభక్తాండారి వేశ్యతో అన్నమాట:
"వీరచోడనిభంగి మారారిపురికిఁ
బోయెదే ?"............
(పండి. చ. I. 33౭.)

వీరచోడడు పండితారాధ్యునిచేత యోగాచార్యగణములో కీర్తింపబడ్డాడు. (పండి. చ. II. ౭3.)

శ్రీశైలయాత్రలో పిమ్మటనుంట్లు వీరచోడని స్మరించినారు.
(పండి. చ. II. ౩౪౭.)

౮. పండితారాధ్యుడు కల్యాణకటకమునకు పోతూ, పానుగంటిలో విడిసి ఉన్నప్పుడు గోవింద ప్రెగడ అతనికి సకలోపచారములున్నూ చేస్తున్నాడు. రాజు పేరు ఉదయావనీశుడు. అతని లెంక గవరేశు నామయ్య. నామయ్య శైవభక్తిని పరిపాలిస్తూఉంటే తోటి లెంకలు రాజుతో చెప్పినారు. రాజు తనతమ్మ తిను మని ఇచ్చినాడు. అతడు నిరాకరించినాడు. రాజంటున్నాడు:

"పానలోండేల మీబసవరాజాది
గానడవరె సేవకప్రకారమున ?"

అని ఇట్లు బసవనిదూషిస్తే "మృత్యుండగుణంబ, కంటకాసురుఁ డనఁగా నొక్కఁడిదిజకంటకుఁ బ్రతిపక్షుగాఁ బంప నసుర పృథివిపై జనియించి బిజ్జలుఁ డనఁగఁ బ్రతీతబల్లహపట్టభద్రుఁడై ... కప్పడి సంగమేశ్వరం బేఁగి, బసవయ్యఁ దోడ్తెచ్చి బండరు విచ్చి, యసమసకల నియోగాధ్యక్షుఁ" జేయగా అతడు బండరువును మిండజంగములకు చూరవిడువడము చూచి బిజ్జలుడు బసవని దండింపబంపితే, బసవన్న 'చాళుక్యులను పేరు హరుకతవిలియఁదుడిపించి', కల్యాణకటకము పాడుగా శపించినాడు. జగదేవ, మల్లెబొమ్మయలు బిజ్జలుని పొరిగొన్నారు. (పండి. చ. II. ౧౭౮—౯౦.)

నామయ్య ఉదయావనీశుని దూషణను సహింపక తనతల కోసుకొన్నాడు. పండితారాధ్యుడు రాజును శపిస్తే, రాజు తన వంశముతో కూడా నాశనమైనాడు. (పండి. చ. II. ౧౯౭.)

పైని చెప్పినరాజులు చారిత్రక పురుషులు. వీరుకాక కరికాల చోడ, కరయూరిచోడుల పేళ్లుకూడా బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో స్మరింపబడినవి. వీరిలో కరికాలచోడుడు క్రీ. శ. ౧౫౦ నుంచి ౧౮౦ సం॥ రము వరకున్ను రాజ్యముచేసినాడని తమిళ చరిత్రకారు లంటున్నారు గాని తగినసాక్ష్యము చూపలేరు. కరయూరిచోడ డెవరో తెలియదు. త్రిభువనచక్రవర్తి కోనేరిన్ మైకొండాన్ అనే మూడో కులోత్తుంగచోడుడే (౧౧౭౮–౧౨౧౬) కరయూరిచోడు డని కొంద రంటున్నారు. రాజేంద్రచోళులలో ఒకడు ౧౦౧౨-౧౦౪౩; రెండోవాడు ౧౦౫౨-౬౩; (అధి-రాజేంద్రుడు ౧౦౭౦లో చంపబడ్డాడు); మూడోవాడు (౧౨౪౬-౬౭) వరకు రాజ్యముచేసినారు. సోమనాథుడు పేర్కొన్న రాజేంద్ర చోళుడు మొదటి యిద్దరిలో ఒకడై ఉంటాడు. కులోత్తుంగచోళులు కూడా ముగ్గురున్నారు. వీరిలో మొదటివాడు ౧౦౭౦-౧౧౧౮ ల మధ్యను, రెండోవాడు ౧౧౩౩ నుంచి ౧౧౪౬ వరకును, మూడోవాడు ౧౧౭౮ నుంచి ౧౨౧౬ వరకును రాజ్యముచేసినారు. సోమనాథుడు తెలిపిన ఉత్తుంగచోళు డీముగ్గురిలో ఎవడైనా కావచ్చును. వీరచోడుడు మొదటి కులోత్తుంగుని కొడుకు. ఇతడు ౧౦౭౮ నుంచి ౧౦౮౪ వరకున్ను, ౧౦౮౮-౯ నుంచి ౧౦౯౨-౩ వరకున్ను రెండుసార్లు వేంగిదేశములో తండ్రిపరిపాలనకాలములో మహామండలేశ్వరుడుగా ఉన్నాడు. విక్రమచోడుడు కూడా మొదటి కులోత్తుంగునికొడుకే.

ఇతడు తండ్రికాలములో ౧౦౯౨-౩ నుంచి ౧౧౧౮ వరకు వేంగిదేశమును మహామండలేశ్వరుడుగా పరిపాలించి, తండ్రితరువాత సింహాసనమునకు వచ్చినాడు. ఇతనికి 'అకలంక', 'త్యాగసముద్ర' అనే బిరుదము లుండేవి. ఇతనికొడుకే రెండో కులోత్తుంగుడు.

నరేంద్రచోడుఁ డెవఁడో తెలియదు. తూర్పు చాళుక్యుల వంశములోని ఒక శాఖవారు పిఠాపురము రాజధానిగా పరిపాలనము చేసినారు. వారిలో మూఁడో విజయాదిత్యుని కొడుకు నరేంద్రుఁ డనేవాఁడు ౧౧౯౬ లో ఒక దానము చేసిన శ్లోకశాసన మున్నది. శత్రుమల్లబిరుదాంకితుఁ డయిన పల్లవరాజు ఒక నరేంద్రుఁ డున్నాఁడు. ఇతఁడే మొదటి మహేంద్రవర్మ అని పరిశోధకు లంటారు. ఇతఁడు ౬౦౦ నుంచి ౬౩౦ వరకు రాజ్యము చేసినాఁడు; శత్రుమల్లేశ్వరాలయము మొదలయిన అనేక శైవదేవాలయములను నిర్మించినాఁడు. ఇతఁడు చోళులను జయించి నట్లు తెలియవస్తుంది కాబట్టి సోమనాథుఁడు స్మరించిన నరేంద్రచోడుఁడు పిఠాపురపు తూర్పుచాళుక్యరాజు కాక ఇతఁడే అయి ఉంటాఁడేమో! ఇక ఉదయావనీశుఁ డనేవాఁడు ఉదయాదిత్యుఁడై ఉంటాఁడా? అయితే, హొయ్సళవంశములో ఒక ఉదయాదిత్యుఁ డున్నాఁడు. ఇతఁడు మొదటి బల్లాళుని (౧౧౦౦-౧౧౦౬) సోదరుఁడు. రాజ్యము చేయలేదు. ౧౧౨౨ లో చనిపోయినాఁడు. పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతులై బళ్లారి కపసమండలములో రాజ్యము చేసిన నొళంబపల్లవులలో 'జగదేకమల్ల నొళంబ' బిరుదాంకితుఁ డయిన ఉదయాదిత్యుఁ డొకఁ డున్నాఁడు. ఇతఁడు పదకొండో శతాబ్దము మధ్యకాలమువాఁడు. ఇతని శక ౯౮౦ సం॥ రమునాటి (క్రీ. శ. ౧౦౫౮) శాసన మొకటి బళ్లారిజిల్లా హరపనహళ్లి తాలూకా బాగలిగ్రామములో ఉన్నది. ఇదిగాక సోమిదేవునికిని, కాంచెలాదేవికిని కొడుకయిన ఒక ఉదయాదిత్యుని శాసనము శక. ౧౧౨౦ సం॥రమునాటిది అనంతపురముజిల్లా తాడిపత్రి తాలూకా, తాడిపత్రి గ్రామములోని రామేశ్వరాలయములో ఉన్నది. ఈ ఉదయాదిత్యుఁడు జైనుఁడు. ధవళేశునామయ్యను బాధపెట్టినవాఁడు కాబట్టి ఉదయావనీశుఁ డితఁ డయిఉంటాఁడేమో. ఈతనిశాసనపురాతి నెక్కడనుంచియో తెచ్చి తాడిపత్రి ఆలయములో చేర్చిఉంటారని హుల్ట్జ్ పండితు

డన్నాడు. ఉదయావనీశుడు పానుగంటిప్రభు వని పండితారాధ్య చరిత్రము చెప్పుతున్నది. పానుగల్లుల ఒకటి చిత్తూరుజిల్లాలో ఉన్నది. ఒకటి ధార్వారుజిల్లాలో కర్ణాటకదేశములో ఉన్నది. ఇది చాలా ప్రసిద్ధమైన స్థలము. హొయ్సళరాజులలో అనేకు లిక్కడికోటను పట్టుకొన్నవారుగా వర్ణించుకొన్నారు. పండితారాధ్యచరిత్రములోని పానుగల్లు అమరారామమునుంచి పండితరాధ్యుడు బయలుదేరి ఇ(ని?)రుగుడుముల గ్రామములోవిడిసి, అక్కడనుంచి కల్యాణకటకమునకు పోతూ ఉన్నదారిలో ఉన్నది. కాబట్టి సోమనాథుడు చెప్పిన పానుగల్లిదే అయిఉంటుంది. పానుగంటి నేలినవారిలో ఉదయచోడుడు లేక చోడోదయుడు అనేరాజు శక. ౧౦౮౪ (క్రీ. శ. ౧౧౬౨) ప్రాంతపువాడుండినట్లు కీ. శే. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు జడచర్లశాసనము ననుమకొండశాసనమును తమ శివతత్త్వసారపీఠికలో ఉదాహరించినారు.

ఇక చరిత్రపురుషులయి ఉంటారేమో అని సందేహము పుట్టించే చాలా పేర్లు బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములలో కనబడుతున్నవి.

(౧) అజగన్న (ప. (౨)౫౧౬); అజగమ (ప. (౧) ౧౪౩); అజగమదేవయ్య (ప. (౨) ౩౭౬);

బనవాసినేలిన కదంబవంశపురాజులలో అజవర్మ ఒకడున్నాడు. ఇతడు ౫౫౦–౬౫ సంవత్సరములమధ్య రాజుగా ఉన్న కృష్ణవర్మ కొడుకు.

(౨) అజ్జదాసయ్య (ప (౨) ౨౧౪); అజ్జిదాసయ్య (ప(౨)౯౨)

నిజాముర్రాష్ట్రములోని ఎరంబరిగె (నేటియెల్బర్గా)లో రాజ్యము చేసిన సిందరాజులలో 'దాస' నామ డొక డున్నాడు. ఇతడు ౧౧౦౦ ప్రాంతమున రాజ్యపాలనము చేసిన, పశ్చిమచాళుక్యుల సామంతు డయిన మొదటి ఆచుగికి తమ్ముడు.

(౩) అక్కవ్వ (బ. ౨౩౩; ప. (౨) ౩౭౮):

మైసూరురాష్ట్రములోని శివమొగ్గజిల్లాలోని పత్తిపొంబుచ్చ (నేటి హుమ్చ)లో రాజ్యముచేసిన సాంతరరాజులలో 'రాయ' అనే రాజు (౯౫౦ సం.) భార్య 'అక్క'.

(౪) అంగరాయుడు: ప. (౨) ౯౦:

బొంబాయిరాజధానిలోని సౌందత్తి రాజధానిగా పాలనము చేసిన రట్టరాజులలో 'అంకరాజు' ౧౦౪౮ సం॥రమువాడున్నాడు.

(౫) అదిభర్త: బ. ౧౩౬; ప. (౨) ౮౪:

ఇత పృథ్వీరాజేంద్రదేవుడై ఉంటాడు. ఇతడు వీరరాజేంద్ర చోళుని కొడుకు. పశ్చిమచాళుక్యరాజయిన ఆరోవిక్రమాదిత్యునికి బావ.

(౬) అణువమూర్తి: బ. ౪౫; ప. (౧) ౧౩౮, ౪౦౦; ఎణువమూర్తి బ. ౧౩౪:

పశ్చిమచాళుక్యరాజయిన రెండోజగదేకమల్లుని (౧౧౩౮-౫౦) కాలములో వీరపాండ్యదేవుని సేనానాయకుడయిన వీరపాండ్య-అణుక-పల్లవరాయ డొకడున్నాడు.

(౭) అన్నబెరసి: ప. (౨) ౮౫:

అనంతపురముజిల్లాలో ౯౩౬ సంవత్సరప్రాంతమున అన్నయ్య అనే ఒకనొళంబరాజు రాజ్యముచేసినాడు. ఇతడు రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడోకృష్ణునితో పోరి ౯౪౦ సం॥రములో ఓడిపోయినాడు.

(౮) అమరనీతి: ప (౨) ౮౩:

చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువొట్రియూరి లోని అధిపురీశ్వరాలయములోని ఒకశాసనములో గంగపల్లవవంశజు

డయిన కో-విజయకంప విక్రమవర్మ కాలములో పల్లవదియరైయర్ అనే అపరనామముగల కంజరన్ - అమరనీది అనే శివయోగి దీప ములకనుగాను బంగారము దానముచేసినట్లున్నది. ఇతడు తమిళ పెరియ పురాణములో చెప్పబడిన అమరనీది అనే శివభక్తుడై ఉంటాడు.

(౯) అమరసింహుడు: ప (I) ౬౧౫:

సుప్రసిద్ధ నిఘంటుకారుడు. కాళిదాసుకు సమకాలికు డంటారు గాని, ఇతడు పదకొండో శతాబ్దమువా డని విమర్శకు లభి ప్రాయపడుతున్నారు.

(౧౦) ఆముగిదేవుడు; చిక్క లమగిదేవుడు: ప. (౨) ౮౭:

కాలచూరివంశమువాడు. మొదటి బిజ్జలుని తమ్ముడయిన 'రాజ' లేక 'రాజులు'ని తమ్మునికొడుకు. ౧౧౦౦ సం॥రము ప్రాంతమువాడు.

(౧౧) అరియమ: ప (౨) ౫౬; అరియమరాజయ్య:
ప (౨) ౯౧; అరియమరాజు. బ. ౧౨౭, ౧౯౬, ౧౯౭;
ప. (౧) ౫౪౩, ప (౨) ౧౪౬, ౩౪౭:

ఇతడు 'ఎరెయంగ' అయియుండవచ్చును. ఇతడు హొయ్సళ రాజయిన మొదటి బల్లాళుని(౧౧౦౦-౬?) తండ్రి. రాజ్యము చేయలేదు.

(౧౨) అల్లడదేవి ప (౨) ౩౭౮:
సాంతరరాజయిన కామదేవుని కూతురు. గంగవంశరాజయిన హొన్నయ్యను పెండ్లాడినది. ఈమె పేరు అళియా దేవి.

(౧౩) అహుతిమల్లిదేవయ్య: ప (౨) ౨౨౬:

ఇత డాహవమల్లుడై (౧౦౪౨-౧౦౬౮) ఉంటాడు. ఇతడు దీర్ఘజ్వరముతో బాధపడి, గొప్పశైవభక్తుడై తుంగభద్రలో పడి ప్రాణత్యాగముచేసినాడు.

(౧౪) ఇచ్ఛవంటి సోవిద్దేవుడు: స (౧) ౬౩౩ :

బనవాసి ౧౨౦౦౦ లను రాజ్యము 'హాంగల్' లేక పానుగల్లు రాజధానిగాగల కదంబరాజు సోయిదేవుడు కాలచూరి బిజ్జలునికి సామంతుడు. ఇతని శాసనములు ౧౧౬౦ ప్రాంతములో ఉన్నవి.

కాలచూరి రాజయిన సోమేశ్వరునికి సోయిదేవుడని కూడా పేరు. ఇతని శాసనములు ౧౧౭౦ ప్రాంతములో ఉన్నవి.

సోమేశ్వరుడనే పేరుగల రాజులు పశ్చిమచాళుక్యులలోను, హొయ్సళులలోనుకూడా ఉన్నారు.

(౧౫) ఇరుమాడిదేవుడు స (౧) ౭౬; ఇరుమాడడను చోడనృపతి: స (౧) ౫౬౭ :

'ఇరుమాడి' అనేమాట 'ఇరుమడి' అనేదానికి తమిళంలో కలిగిన రూపమై ఉంటుంది. రాజేంద్రచోళదేవుడు (౧౦౫౫) తన పినతండ్రి అయిన గంగైకొండ చోళునికి ఇరుమడిచోళ బిరుదము నిచ్చినాడు.

ఇట్లే తనతమ్ముడయిన ముమ్మడిచోళునికి చోళగాంగ అని, ఉత్తరయువరాజు లేక కోవెరాజయిన వీరచోళునికి కరికాలచోళ అని, మధురాంతకునికి చోళగంగ అని బిరుదముల నిచ్చినాడు.

(౧౬) ఉడుతది మహాదేవి: ప (౨) ౭౭ :

ఈమె పిరుదిమహాదేవియార్ అనే నామాంతరము గల 'ఉడత్తి రకా-అరుమొళి' అయి ఉంటుంది. ఈమె మొదటి రాజరాజదేవుని రాణి. (౯౮౫-౧౦౧౩.)

(౧౭) ఉద్భటుడు : ప (౨) ౭౭, ౨౧౬ ;

ఇంచుమించు తొమ్మిదో శతాబ్దములో అలంకార గ్రంథములను,

కుమారసంభవమును సంస్కృతమున రచించిన ఉద్భటు డొక
డున్నాడు.

(౧౮) ఉరగరాయఁడు : ప (౨) ౯౧:

ఇతడు ఉఱైయూర్-చోళుడై ఉంటాడు. ఇతనికి కూరా
ళ్వార్ కట్టిదేవర్ అని మరి ఒకపేరు. ఇతని కూతురున్ను, రాజరాజ
పట్టై సిద్ధరసు భార్యయున్ను అయిన ఇరుమడి శ్రియాదేవి చోడో
కుళోత్తుంగుని రాజ్యపు ముప్పైఆరో సం॥ రములో ఇచ్చిన దానపు
శాసనము నెల్లూరుజిల్లా, గూడూరు తాలూకా, రెడ్డిపాలెము-పాండ్రం
గములో ఉన్నవి.

(౧౯) ఏకాంతరామయ్య : ప (౧) ౨౩౧, ౫౯౧; ప (౨) ౫౬,
౯౨, ౨౧౫,—

బొంబాయిరాజధాని, ధార్వారుజిల్లా, అబ్బలూరు గ్రామము
లోని ౧౨౦౦ సం॥ ర ప్రాంతమునాటి శాసనములో ఏకాంత
రామయ్యకును జైనులకును గలిగిన సంఘర్షణమును, దానిలో రామయ్య
తన తలను కోసుకొని ఏడోనాడు తిరిగీ తలతో సజీవుడయి తన
ప్రతిజ్ఞను నిర్వహించుకొన్న విషయమును చెప్పబడినది.

(౨౦) ఏణాదినాథుడు : ప (౧) ౧౪౩, ౪౦౯; ప (౨) ౮౩,
౩౪౭; బ. ౪౬, ౧౨౨, ౧౩౭ :

'ఏణాది మేఱ్కుడైయాన్ పెరియనాయన్' లేక 'పాత్రపి
రాయన్' అనేవాడు సుందరపాండ్యదేవుని పుణ్యముకోసము చేసిన
దానము చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువాన్మియూ
రిలో ఉన్నది.

(౨౧) కన్నబరసి : ప (౨) ౮౬ :

మొదటి బిజ్జలుని తమ్ముడయిన గాజలుని కొడుకు 'కన్నర'.

(౨౨) కాళిసెట్టి : ప (౨) ౧౧౭-౯:

నాగెంబొప్పరాజు కుమారుడు. తెలకొమును జయించినాడు. ఇతనికిని రాష్ట్రకూట రాజయిన బల్లహనామముగల మూడవ గోవిందునికిని యుద్ధము జరిగినది.

(౨౩) కాచిరాజయ్య: ప (౨) ౭౬.

ఇతడు పాండ్యరాజు (౬౭౫ సం||రము) అరికేసరి-పరాంకుశ-మారవర్మకు తండ్రి అయిన కోచ్చడైయన్ అయియుంటాడు.

(౨౪) కాళవ: ప (౨) ౭౮; కాళవ్వ. ప (౧) ౨౧౧, ౨౧౫; ప (౨) ౭౩, ౧౯౩; కుమారకాళవ్వ. ప (౧) ౨౧౩, ౨౩౨; సరజకాళవ్వ. బ. ౫౨, ౨౨౭, ౨౩౩.

సత్యాశ్రయరాజయిన వినయాదిత్యుని (౧౦౪౦-౧౧౦౦) భార్య 'కలయబ్బె' ఒకతె ఉన్నది.

(౨౫) కూనపాండ్యుడు: ప (౧) ౫౯౭.

ఇతడు చారిత్రకపురుషుడు కాడని కొంతమంది అంటారు. కాని, ఇతని పేరుగల ఒకనాణెము దొరకినది. అరికేసరి-పరాంకుశ-మారవర్మయే (సుమారు ౭౦౦ సం||రము) ఇతడని నీలకంఠశాస్త్రిగారన్నారు. ఇతడు తిరుజ్ఞానసంబందర్, తిరుత్తొండర్ అనే శైవభక్తులకు సమకాలికుడు.

(౨౬) కొండగుడికేశిరాజు:

ప (౧) ౨౩౩, ౨౫౫; ప (౨) ౧౦; ఇతడొక కన్నడకవి, శైవభక్తుడు. షట్స్థలరకంద, కొండగూళికేశిరాజయ్య వచనగళు అనే కన్నడగ్రంథములను వ్రాసినాడనిన్ని, ౧౧౬౦ ప్రాంతమువాడనిన్ని కర్ణాటకకవిచరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. మైసూరురాజ్యములోని

శికారపురజిల్లా ౧౧౯,౧౩౩ శాసనముల ప్రకార మీతడు బిజ్జలుని వద్ద దండనాయకుడై ప్రసిద్ధిపొందినట్లు తెలియవస్తున్నది. కాని, ఈవిషయ మాశాసనములో జనశ్రుతిగామాత్రము వివరింపబడి ఉన్నది.

(౨౭) గుగ్గులం కళియరు: ప (౧) ౩౯౯; దీపదకళియారు ప (౧) ౪౦౦; హావినహల్లి కల్లిదేవయ్య: ప (౨) ౧౪౨; చెంగల్పట్టు జిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువొత్రియూరిలోని ఒకశాసనములో చోళరా జయిన త్రిభువనచక్రవర్తిరాజాధిరాజదేవుని కాలములో కళియన్-తండై-తిరునట్టపెరుమాళ్ (విక్కిరమ-శోళ-పడువూరాన్డాళ్వన్) అనేవాడు ఆదిపురీశ్వరాలయమునకు కావలివాడుగా ఉండి, ఆలయమున కొకదానము చేసినట్లున్నది.

(౨౮) గొగ్గయ్య: బ. ౨౨౭; ప (౨) ౩౭౫.

మైసూరులోని పత్తిపొంబుచ్చ (నేటిహుమ్చ) రాజధానిగా రాజ్యముచేసిన సాంతరరాజులలో గొగ్గిగ లేక గొగ్గియ అనేవాడున్నాడు. ఇతడు రెండోతైలపుని (౧౦౭౭) తమ్ముడు.

(౨౯) గుండచక్రవర్తి: ప (౨) ౯౦; గుండయ్య. ప (౧) ౨౮౦; కుమ్మరగుండయ్య: బ. ౪౫-౬, ౬౮, ౧౨౦, ౧౩౯, ౨౦౫,౨౨౫; గుండయ్యప్రభువు: ప (౨) ౧౦; గుడ్డయ్య: ప(౨) ౯౩:

సాళువవంశములో ముగ్గురు గుండరాజు లున్నారు. కాని, వారికిని పైపురుషులకున్ను సంబంధము లేదు. తూర్పు గాంగులలో ఇద్దరు గుండమరాజు లున్నారు. వీరిలో మొదటివాడు ౯౫౧ నుంచి ౯౫౮ వరకున్నూ, రెండోవాడు, ౧౧౦౧ నుంచి ౧౦౧౯ వరకున్ను రాజ్యము చేసినారు. కాని, వీ రిద్దరున్నూ అంతప్రసిద్ధులు

కారు. ఒకవేళ పండితారాధ్యచరిత్రములో పేర్కొనబడ్డ సండ చక్రవర్తి పై రెండో గుండనురాజై ఉంటే ఉండ వచ్చును. ఇతని తమ్ముడయిన ఆరోమధుకామార్ణవుడు వైదుంబవంశపు రాజకుమారి అయిన వినయమహాదేవిని పెండ్లాడినాడు.

౮౮౮ నుంచి ౯౧౮ వరకు గలకాలములో రాష్ట్రకూటుల దండనాయకు డయిన గుండయ్య ఒక డున్నాడు. ఇతనిని చాళుక్య భీముడు యుద్ధములో చంపినాడు.

(౩౦) **గుడ్డలదేవి**: బ. ౨౨౩; **గుడ్డవ**: ప (౨) ౫౬, ౮౬, ౩౭౭, **గుడ్డవ్వ**: ప (౧) ౧౪౯, ౧౫౦; ప (౨) ౨౪౬; బ. ౬౨, ౧౯౪, ౨౨౩-౪:

గుండాంబిక వెలనాటి చోడవంశమువారయి, తూర్పు చాలుక్య రాజయిన మొదటి రాజరాజుకు దండనాయకుడుగా ఉండిన నన్ని భార్య ఒకతె ఉన్నది. మొదటి రాజేంద్రచోడుని (౧౧౧౫-౩౦) భార్య పేరు కూడా గుండాంబిక. గుడ్డవ్వ ఈమెయే అయిఉంటుంది.

(౩౧) **గోయిదేవయ్య**: ప (౨) ౯౩; (బండరువు) **గోవింద ప్రెగడ**: ప (౨) ౧౭౯, ౧౮౦, ౧౮౨, **గోవిందభట్టారకుడు**: జ. ౧౭౧; ప (౧) ౨౩౪, ప (౨) ౮౭, ౨౧౭:

రాయసాంతర బిరుదము గల గోయిందు (౧౦౯౬) మూడో తైలపుని తమ్ముడున్నాడు.

రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడో గోవిందుడు సుప్రసిద్ధుడు.

(౩౨) **చట్టయ్యగారు**: ప (౨) ౯౧:

బళ్లారిజిల్లా హడగళ్లితాలూకాలోని హరాలలు అనేగ్రామము లోని ఒకశాసనములో చాలుక్యవిక్రమసం॥ ౨ రములో చట్టియయ్య అనేవాడు దేవాలయమునకు దానముచేసినట్లున్నది.

అదేతాలూకా మోరిగెరిగ్రామములో శక సం. ౯౬౭ (క్రీ. శ. ౧౦౪౫) నాటి పశ్చిమ చాలుక్యరాజు మొదటి సోమేశ్వరుని శాసనములో సామంతగరుడుని సామంతరాజయిన చట్టరసు లేక ఘట్టియరసు అనేవాడు దేవాలయమునకు దానములు చేసినట్లున్నది.

(౩౩) చాదలదేవి: బ. ౨౩౩; ప (౨) ౪౯, ౪౭౧:

మొదటి బల్లాళుని (౧౧౦౦-౬) భార్య 'చవలాదేవి' అనే పేరి కిది తెనుగురూపమేమో!

(౩౪) చామయ్య: బ. ౨౨౭; ప (౧) ౨౫౫, ౪౫౯, ౫౧౬.

నైజాము రాజ్యములోని ఎరంబరిగ (నేటియెల్బర్గా) రాజధానిగ ఏలిన సిందరాజవంశములోనివాడు. ఆచుగి తమ్ముడు. ౧౧౦౦ ప్రాంతమువాడు. 'చావ' అని యితని పేరు.

(౩౫) చాళుక్య భీమయ్య: ప (౨) ౯౧:

పశ్చిమచాళుక్యరాజులలో ౮౫౦ సం||ర ప్రాంతములవాడు రెండో భీము డున్నాడు. తూర్పుచాలుక్యులలో ముగ్గురు భీము లున్నారు. మొదటితూర్పు చాలుక్యభీములలో ఒకడు ౮౮౮ నుంచి ౮౧౮ వరకు రాజ్యముచేసినాడు. ఇతనికి 'ద్రోహార్జున' అనేది బిరుదము. ఇతనినే రెండో భీము డంటారు. మరొక్క భీముడు మొదటి అమ్మరాజుకొడుకు, ౯౨౬-౭ సం|| రములో ఎనిమిదినెలలుమాత్రము రాజ్యముచేసినాడు. సోమనాథుడు పేర్కొన్న చాళుక్య భీమయ్య ఇతడే అయిఉంటాడు.

దేవరసు: ప (౨) ౮౫, ౯౨:

(౩౬) నైజామురాజ్యములోని ఎరంబరగె (నేటి యెల్బర్గా)లో రాజ్యముచేసిన సిందవంశమువాడయిన 'దామ' లేక 'దావ' అనే పేరుగలవా డితడే అయిఉంటాడు.. ఇతడు సుమారు ౧౧౨౦ ప్రాంతమువాడు.

(౩౭) నాకయ్య: ప (౨) ౮౮–

ఎలంబరగెలో రాజ్యముచేసిన సిందవంశమువాడు. ఇతని పేరు 'నాక'; ౧౧౨౦ ప్రాంతమువాడు.

(౩౮) నిమ్మవ్వ: ప (౧) ౧౩౯, ౨౮౬, ౪౫౯, ౪౭౩; ప (౨) ౯౮, ౩౭౮.

వెలనాటిదేశములోని తైల్గ్రామవాసి అయిన ఇందరదేవుని భార్య నింబలాదేవి పరకేసరివర్మ ముమ్మడి రాజేంద్రచోళదేవుని రాజ్యకాలములో (౧౩ సంవత్సరము) చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేట తాలూకా, తిరువొత్తియూరులోని ఆదిపురీశ్వరాలయములో ఒక దానశాసనము చేయించినది. తైల్గ్రామ మనగా ధార్వాడజిల్లాలోని హంగల్లు లేక పానుగల్లు. నిమ్మవ్వ ఈమెయే అయియుంటుంది.

(౩౯) మైలి(నేమద): ప (౨) ౨౧౬–

కాకతీయగణపతిదేవుని చెల్లెలు మైలాంబమహాదేవి. ఈమెకు మేలాంబిక అని కూడా పేరున్నది. ఈమెయే సోమనాథుడు చెప్పిన మైలి అయితే అతనికాలమును రెండో ప్రతాపరుద్రునికాలము లోనికి తీసుకొని రావలసి ఉంటుందేమో!

(౪౦) పాండ్యనాయుడు: ప (౨) ౭౪–

ఉచ్చంగి రాజధానిగా నొళంబవాడిని పరిపాలించిన పాండ్య రాజులలోని వీరపాండ్యుడో (౧౧౬౨), విజయపాండ్యుడో (౧౧౬౩–౮౩) అయియుంటాడు.

(౪౧) బంకిదేవయ్య: ప (౨) ౧౩.

మైసూరురాజ్యము, నగరతాలూకాలో పట్టిపొంబుచ్చ లేక హుమ్మపట్టణములో రాజ్యముచేసిన అళుప (అళ్వ, అళువ) రాజు

లలో బంకిదేవు డొకడు ౧౩౦౩ సంవత్సరమునాటివా డున్నాడు. సోమనాథు డితనికి తాత తాత అయిఉంటాడు.

(౪౨) బల్లవరాయుడు ప (౨) ౯౦; బల్లహుడు: బ ౪౬, ౫౧, ౧౦౧, ౧౨౩, ౧౭౧-౨, ౧౭౬, ౧౯౯; ప (౧) ౧౩౮, ౧౮౨; ప (౨) ౫౮, ౧౯౯, ౪౮౨, ౪౮౩, ౫౩౧.—

మూడో రాజేంద్రచోళునికి 'బల్లహ' అని బిరుద మున్నది.

(౪౩) బాచలదేవి: ప (౨) ౭౫, ౩౮౯; బైచలమాయి, ప (౨) ౯౨:

బళ్లారిజిల్లా, హడగల్లి తాలూకా, హిరేహడగలి గ్రామములోని ఒకశాసనములో విక్రమపాండ్యుడు తనభార్య బాచలదేవికిన్ని, కుమార్తె మహాదేవియరసికిన్ని పుణ్యముగా చేసిన దానమును గురించి ఉన్నది. శాసనకాలము శకసం. ౧౦౭౧ (క్రీ. శ. ౧౧౫౭.)

రెండో బల్లాళునిభార్య బైచలాదేవి మరి ఒకతె ఉన్నది. ఈమె క్రీ. శ. ౧౨౧౭ సంవత్సరమునాటిది. సోమనాథుడు చెప్పిన బాచలదేవి ఈమె అయిఉండదు.

(౪౪) బెజ్జమహాదేవి ప (౨) ౭౭;

నెల్లూరుజిల్లా, వెంకటగిరితాలూకా, చాపలపల్లి గ్రామములో శకసం. ౧౧౫౨ రమునాటి రెండు శాసనములలో యాదవరాయ భుజబలసిద్ధరసుభార్య బెజ్జదేవి దానము చేసినట్లున్నది.

(౪౫) బొంతాదేవి: ప (౨) ౯౩.—

పశ్చిమచాలుక్యరాజు నాలుగో విక్రమాదిత్యునిభార్య బొంతాదేవి. ఈమె చేదిరాజయిన లక్ష్మణుని కూతురు.

(౪౬) బొప్పలదేవి: ప (౨) ౭౫; బొప్పవ్వ: ప (౨) ౩౮౭:

మొదటి బల్లాళుని భార్యలలో ఒకతె అయిన బొప్పాదేవి ఈమెయే అయిఉంటుంది.

(౪౬) బొప్పయ: ప (౨) ౯౦, ౩౬౫.—

బళ్లారిజిల్లా, హడగల్లి తాలూకాలోని సోగిగ్రామములోని కల్లేశ్వరాలయములో ధవళచ్ఛత్రాధికారి అయిన బొప్పయదణ్ణాయకుని అనుమతిని కొన్ని దానములు చేయబడినవి. కాలము క్రీ. శ. ౧౧౭౭ సంవత్సరము.

కర్ణాటకశాసనసంపుటము VIII. Sb. ౩౪౭ లో సోయిదేవుని పూర్వులలో బొమ్మరాజు, అతనికొడుకు బొప్పరాజు ఉన్నారు. సోయిదేవుని కూతురు లచహాలాదేవి ఒక బొప్పదేవుని పెండ్లాడినది. సోయిదేవుని శాసనములు ౧౧౭౦ సంవత్సరప్రాంతములలో కనబడుతున్నవి.

(౪౮) బ్రహ్మదేవయ్య (కన్నడ): ప (౧) ౨౩౨; బ్రహ్మదేవయ్య (కిన్నర) ప (౧) ౨౩౦.—

మైసూరురాజ్యము, పత్తిపొంబుచ్చలో రాజ్యముచేసిన సాంతరప్రభువులలో ఇద్దరు బర్మ (బమ్మ) దేవులున్నారు. రెండో బమ్మదేవుడు మొదటివాని అన్న అయిన రెండోవీరుని (బీరుగ) కొడుకు. ఇతడించుమించు ౧౧౦౦ సంవత్సరప్రాంతములో ఉండేవాడు.

(౪౯) భల్లట: ప (౩) ౧౦౪.

ఇతడు కాశ్మీరరాజయిన శంకరవర్మ (క్రీ. శ. ౮౮౪-౯౦౨) ఆస్థానములోనివాడు. ఇతనిపేరు మల్లభట్టనిన్ని భట్టమల్ల అనిన్ని కూడా ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది:

(౫౦) మల్హణ: ప (౧) ౩౫౮; (౨) ౪౩౨ —

ఇతడేకాలపువాడో తెలియదు. కల్హణ బిల్హణ జల్హణులవలె కాశ్మీరమువాడై ఉంటాడు. ఇతడున్ను క్రీ. శ. పదోశతాబ్దమునకు పూర్వుడే అయిఉండవలెను.

(౫౧) మల్లిదేవుడు : ప (౨) ౯౯.

సిందవాడివంశమువాడు. చత్తరసుకొడుకు. ౧౧౫౦ సం॥ర ప్రాంతమువాడు. అదేవంశమువా డొక మల్లిదేవు డున్నాడు. అతని శాసనములు ౧౧౭౪, ౧౧౯౫, ౧౨౦౦టి సం॥రముల నాటివి కన బడుతున్నవి.

(౫౨) మల్లెబొమ్మ, మొల్లెబ్రహ్మయ : ప (౨) ౧౨, ౧౯౦ ౧౯౯ :

మైసూరురాజ్యములో ఉత్తరమున నిడుగల్లు రాజధానిగా ఏలిన 'చోళమహారాజు' లున్నారు. వీరు కరికాలచోడుని వంశమువార మని చెప్పుకొన్నారు. వీరి కొరయూరిపురవరాధీశ్వర అని బిరుద మున్నది. పశ్చిమచాలుక్యరాజ్యమును కాలచూరిబిజ్జలుడు నాశనము చేసినప్పు డీ రాజులు స్వతంత్రు లయినారు. వీరిలో మల్లిదేవుడనే రాజు శాసనములు ౧౧౬౪, ౧౧౬౯, ౧౧౪౬ సం॥రములనాటివి కనుబడు తున్నవి. ఇతనికొడుకు బ్రహ్మనృపాలుడు లేక బమ్మిదేవుడు. ఇతడే బిజ్జలుని చంపినవాడయి ఉంటాడు.

(౫౩) మాచిదేవ: ప (౧) ౨౪౪, ౨౪౯—

సిందవాడిరాజు. సిందవంశజుడు. రెండో చిత్తరసుకొడుకు ౧౧౩౦ సం॥ర ప్రాంతమువాడు-రాష్ట్రకూటరాజయిన మూండోకృష్ణునికి లోబడి బనవాసినేలిన ఒక మాచియరసున్నాడు. (౯-౩౭.)

(౫౪) మహాదేవి: ప (౧) ౪౬౩; మహాదేవియక్క : ప (౧) ౩౩౭;

మాదేవి: ప (౧) ౪౫౯—

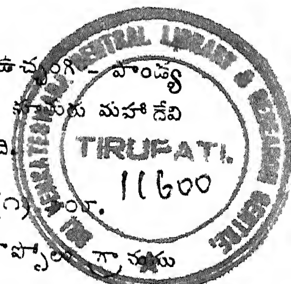
బళ్లారిజిల్లా, హడగల్లితాలూకా, హిరేహడగల్లి గ్రామములోని

భీమేశ్వర - దేమేశ్వరాలయములోని శాసనము, శక ౧౦౮౧ సం॥రము (క్రీ. శ. ౧౧౫౮)లో వీరపాండ్యదేవుని పినతండ్రి విక్రమపాండ్యుని కూతురు మహాదేవియరసి పేర్కొనబడినది.

చిత్తూరుజిల్లా, కాళహస్తితాలూకా, గుడిమల్లంగ్రామములోని పరశురామేశ్వరాలయములోని శాసనము, శక. ౮౨౦ సం॥రము (క్రీ. శ. ౮౯౮) లో బాణరాజయిన విజయాదిత్యమహాబలి బాణరాయని తల్లి మహాదేవి అడిగాళ్ పేర్కొనబడినది.

సింహవంశస్థుడు రెండో ఆచుగిభార్య మాదేవి (౧౧౨౨) ఒకతె ఉన్నది.

మైసూరురాజ్యములో నొళంబవాడినేలిన ఉచ్చంగి - పాండ్య రాజులలో ఇరుక్కపాలుని (క్రీ. శ. ౧౦౯౮) కూతురు మహాదేవి హొయ్సలరాజయిన ఎరెయంగను వివాహమాడినది.

(౫౫) మాదవ్వ: ప (౨) ౩౭౮; మాదాంబ. ప (౧) ౦౮.

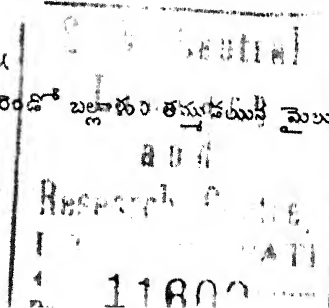
గుంటూరుజిల్లా, ఒంగోలుతాలూకా, కొప్పోలు గ్రామము లోని భీమేశ్వరాలయములో ఒకరాజు శక ౧౧౭౬ లో తనతల్లి మాదాంబకు పుణ్యముగా దానముచేసినట్లున్నది.

(౫౬) మారయ్య:

పశ్చిమగంగరాజు మూడో మారసింహుడు (౯౬౧-౭౪) ఇతడు జైనుడు. ౯౭౪ సంవత్సరములో ఇతడు సల్లేఖనముచేసి అర్హంతులలో చేరినాడు.

(౫౭) మైళిగ: ప (౨) ౮౫

కాలచురివంశస్థుడు, రెండో బల్లాళుని తమ్ముడయున్న మైలుగియే ఇతడై ఉంటాడు.

(౫౮) రాచమల్లు: ప (౨) ౯౩—

ఇతడు సిందవాడినేలిన సిందరాజులలోని రెండో రాచమల్లుడై ౧౧౭౩, ౧౧౮౧ ఉంటాడు.

౯౭౭-౭౮ ప్రాంతమువాడు గంగరాజు రాచమల్లుడు, ౯౦౮ లో రేమియవద్ద యుద్ధముచేసిన గంగరాజు మరొక రాచమల్లుడున్నాడు.

౧౧౩౮ ప్రాంతములో సిందరాజయిన ఒకరాచమల్లుడు ఉన్నాడు. పశ్చిమచాళుక్యరాజులలో నలుగురు రాచమల్లులు ఉన్నారు. వీరిలో నాల్గోరాచమల్లుడు ౯౭౮ నుంచి ౧౦౦౮ వరకు రాజ్యముచేసినాడు. ఇతనిమంత్రి చాముండుడు శ్రవణబెళ్గొళలోని గొప్ప జినవిగ్రహమును ప్రతిష్ఠించినాడు.

(౫౯) వెలనాటిచోళ: ప (౧) ౫౦౮; ప (౨) ౧౮, ౫౭.—

ఇతడు రెండో రాజరాజచోళునికి లోబడి వెలనాటినేలిన రెండో రాజేంద్రచోళుడై ఉంటాడు. ౧౧౬౩ నుంచి ౧౧౮౦ వరకు ఇతని శాసనములు కనబడుతున్నవి. ఇతనితరువాత వెలనాటివంశము క్షీణించిపోయినది.

(౬౦) శాంతిదేవయ్య: ప (౨) ౩౭౭.—

ఇతడు సాంతరరాజయిన సాంతెయదేవు (౧౧౮౯) డై ఉంటాడు.

(౬౧) శివకుమారయ్య: ప (౩) ౯౦, ౨౧౬.—

ఇతడు పశ్చిమచాలుక్యరాజయిన రెండో శివమారు (౮౦౫-౧౦) డై ఉంటాడు.

(౬౨) సంకయ్య: ప (౨) ౩౭౫—

కాలచూరివంశపు మొదటి బిజ్జలుని తమ్మునికొడుకు శొకసంకముడున్ను, రెండో బిజ్జలుని (౧౧౫౬-౬౭) కొడుకు శొకసంకము

డున్ను ఉన్నారు. సోమనాథుడు పేరొకన్న సంకయ్య పైవారిలో రెండోవాడయి ఉండవచ్చును—

(౬౩) సాంతవ్వ: ప (౨) ౩౭౮—

హొయ్సళ రాజయిన మొదటి బల్లాళుని తమ్ముడు విష్ణువర్ధనుని (౧౧౦౬—౧౧౪౧) భార్య సాంతలాదేవిచే ఈమెయై ఉండవచ్చును—

(౬౪) సింగణమంచి: ప (౨) ౫౩౨—

రెండో బిజ్జలుని కొడుకు సింగణ శాసనములు ౧౧౭౩, ౧౧౭౪ సం॥రముల నాటి వున్నవి—

(౬౫) సిరియక: ప (౧) ౨౭, సిరిదేవి: ప (౨) ౩౭౯—

రెండో బిజ్జలుని కూతురు సిరియాదేవి ఎరంబరగె రాజయిన యాదవవంశస్థుడు చాముండుని పెండ్లాడినది—

హుమ్చలో రాజ్యమేలిన సాంతర రాజవంశస్థుడు నన్నిరాజు (౯౨౫) భార్య సిరియాదేవి ఒకతె ఉన్నది.

పొత్తపి రాజధానిగా చేలిన కొట్యకొన శాఖవారైన తెలుగు చోళులలోని కాముని భార్య శ్రీయాదేవి శాసనము ౧౧౩౭ నాటి దున్నది. ఈమె శాసనములు ౧౧౬౭ వరకు ఉన్నవి.

(౬౬) సోయిదేవుడు: ప (౧) ౨౩౩—

రెండో బిజ్జలుని కొడుకు సోమేశ్వరుడు ఇతనికి సోయిదేవ, సోయి, రాయమురారి, అనికూడా పేర్లున్నవి. (౧౧౬౭—౭౫) సోమనాథుడు పేరొకన్నవాడితడై ఉండడు

రెండో బిజ్జలునికి సామంతుడైన సాంతనృపుని కొడుకు సోయిదేవుడు (౧౧౬౧) హాంగలు (పానుగల్లు) రాజధానిగా రాజ్యము చేసినాడు.

(౬౭) సోమవ్వ : ప (౨) ౩౭౮.—

పశ్చిమచాళుక్య రాజయిన రెండో బూతుగుని కూతురు సోమదేవి (౯౬౧ ప్రాంతము) ఒకతె ఉన్నది.

పశ్చిమచాళుక్య రాజు మూడో జగదేకమల్లునికి లోబడి నొళంబవాడి నేలిన విజయపాండ్యుని (౧౧౬౩) తల్లి సోమలాదేవి ఒకతె ఉన్నది.

సిందరాజయిన మొదటి రాచమల్లుని భార్య సోమలాదేవి ఒకతె ఉన్నది. (౧౧౮౭.)

(౬౮) హలాయుధుడు : ప (౧) ౬౧౫.—

నిఘంటుకారుడు – రాష్ట్రకూట రాజయిన మూడో కృష్ణుని కాలమువాడు. (౯౪౦–౯౫౬.) ఇత డభిధానరత్నమాలను రచించినాడు–కవిరహస్యమును రచించిన హలాయుధు డితడే అని కొందరును, కాడని కొందరును అంటారు. అభిధానరత్నమాలాకారుడు పదకొండో శతాబ్దాంతమువా డని వీబరు అభిప్రాయము.

(౬౯) హేచవ్వ : ప (౨) ౩౭౮.—

హొయ్సలరాజు జగదేకమల్లబిరుదాంకితు డయిన మొదటి నరసింహుని (౧౧౪౧–౭౩) భార్య ఏచలాదేవి ఒకతె ఉన్నది.

సిందరాజయిన మొదటి రాచమల్లునికి సోమలాదేవివల్ల పుట్టిన ఇరుంగోలుని భార్య ఏచలాదేవి ఒకతె ఉన్నది. (౧౧౬౫ ప్రాంతము.)

(౭౦) హొన్నయ్య : ప (౧) ౩౯౨; ప (౨) ౮౬.—

సాంతరరాజయిన మూడో తైలపుని మనుమరాలు, కామదేవుని కూతురు అళియాదేవి గంగవంశపు ప్రభువయిన హొన్నయను పెండ్లాడినది. (౧౧౬౦ ప్రాంతము.)

పైని చెప్పినవారున్ను చారిత్రకపురుషు లయి యుంటా రనియే నా అభిప్రాయము. వీరందరున్ను చాలావరకు సుమారు ౧౧౦౦ నుండి ౧౧౫౦ వరకు ఉన్నవారుగా కనబడుచున్నారు. పన్నెండో శతాబ్దమునకు పూర్వమందున్న ఒక్క పేరున్ను పైనాటిలో కానరాదు. సోమనాథుడు తనకు సుమారు నూరు నూటయేబై సంవత్సరముల క్రిందట జరిగిన సంగతులను గురించి తెలుపుచున్నాడని ఇందువల్ల స్పష్టమగుచున్నది. కాని, జనుల వ్యవహారములో ఆ గాథలెల్ల స్వరూపము గొంతవరకు మారినవి. చారిత్రకముగ పౌర్వాపర్యము లేక అన్ని కథలు సంగ్రహింపబడినవి. అంతమాత్రముచేత అవి చారిత్రకవిషయములు కా వని కొట్టివేయరాదు. సోమనాథుడు శాస్త్రీయమయిన చరిత్రమును వ్రాయ సంకల్పించలేదు. అతడు వ్రాసినది కావ్యము. ఆకావ్యము వీరశైవ వ్యాప్తి నుపకరించవలె నని అతని ఉద్దేశము. అతని కాలమునాటికి సహజముగా ఆ గాథవిషయములగూర్చిన జ్ఞానము విస్తరింపబడుతూ ఉన్నది. నానోళ్లనుబడిన ఆ గాథావ్యక్తుల కథానుసంధములు, అద్భుతములు నయిన చర్య లంటగట్టబడినవి. అట్టి అద్భుతములు జరిగి ఉండునా అని నేటి నాగరికపురుషులతో మనము సందేహించుటములో ఆశ్చర్యము లేదు. కాని, యిప్పుడున్నూ దేశములో వ్యక్తులను గూర్చిన అద్భుతవృత్తాంతము లెంతో తీవ్రముగా వ్యాపిస్తున్నవి. ఆలోచిస్తే, ఆకాలములో జను లాగా అద్భుతకార్యములను సంపూర్ణముగా విశ్వసించి యుండుటయందు అబ్బుర మేమిన్ని లేదు.

కాని, ఇంతమంది నానావ్యక్తుల పేళ్లు మనకు కనబడుచూ ఉండగా, ఆ వ్యక్తుల కందరికిన్ని కేంద్రము నుండెనని చెప్పబడిన ప్రధానపురుషుడైన బసవేశ్వరుడు నిరాకారుడై మనకు దక్కకుండుటయే అద్భుతములలో అద్భుతము. బసవేశ్వరునిపై నుదాహరింపబడిన ఒక్క

శాసనమున్ను కానరాదు. బలదేవదండనాయకుని శాసనము కానరాదు. చెన్నబసవనిగురించి ఏమిన్ని తెలియదు. పండితారాధ్యుడు, బద్దెవి వేమనారాధ్యులు మొదలయిన అనేకశైవభక్తులచరిత్ర తెలియరాదు. వారినిగురించి తెలుసుకొనడానికి తరువాత చాలాకాలమునకు రచింపబడిన వీరశైవగ్రంథములే ప్రమాణములుగా నున్నవి. ఈగ్రంథములు రచింపబడేసరికి కాయా పురుషులు పురాణపురుషులై, అనేక మాహాత్మ్యములతో కూడిన కథలలో చేరిపోయినారు. తుద కాపురుషులు నిజమైనవారేనా, ఎప్పుడైనా జీవించిఉన్నారా అన్న సంశయమూ వస్తూ వచ్చినారు. ఒకబసవణ దండనాయకుని పేరుగల శాసనము బళ్లారి జిల్లా బళ్లారితాలూకా, ఒరువాయి(వోరవాయి) గ్రామములో ఉన్నది. (ఎపి. రిపోర్టు ౧౯౦౪ సం. ౬౪ రు) అది లిఖింపబడినశిల ఆ ఊరిలోని బెణకప్ప ఆలయము గర్భగుడిద్వారమునకు కుడిప్రక్క నిలువబెట్టబడి ఉన్నది. దాని కొకప్రక్క కురుగోడులో రాజ్యము చేస్తూఉన్న సిందవంశస్థుడయిన ఇమ్మడి రాచమల్లుని కాలములో ఆనందసంవత్సరములో ఆ విఘ్నేశ్వరాలయము కట్టబడినట్లు తెలిపే ఒకశిలాశాసనమున్నది. శిలకు వెనుకభాగమున హొయ్సళవీరబల్లాళుని దండనాయకుడయిన బసవణ ఈశ్వరసంవత్సరములో ఒకదానము చేసిన వృత్తాంతము చెప్పబడినది. కురుగోడులో రాజ్యము చేసిన సింద వంశమువారిలో ఇద్దరు రాచమల్లు లున్నారు. ఒకడు 'పిరియ' రాచమల్లుడు. ఇతనిశాసనములు ౧౧౪౧, ౧౧౪౭ సంవత్సరములలోనివి దొరకినవి. రెండో రాచమల్లు డీతని మనుమడు, ఇరుంగోళుని కొడుకు; ఇతని శాసనములు ౧౧౭౩, ౧౧౫౧ సం॥రములనాటి వున్నవి. శిలవెనుకనున్న శాసనములోని వీరబల్లాళు డెవడై ఉంటాడు? హొయ్సళవంశస్థులు ముగ్గురుబల్లాళు లున్నారు. వీరిలో మూడోవాడు ౧౨౯౨ సం॥రములో పట్టాభిషిక్తుడై ౧౩౪౨ సం॥రములో మర

జించినాడు. శాసనములోని వీరబల్లాళుడు వీర అయినచో శాసనములోని బసవదండనాయకుడు బసవేశ్వరుడు కాజాలడు. మొదటి బల్లాళుడు ౧౧౦౦-౧౧౦౬ సం||రముల మధ్య రాజ్యము చేసినాడు. ఇతడు ద్వార సముద్రమనే పేరుగల హళేబీడు రాజధానిగా ఏలిన హొయసాలరాజ్య మును విడిచి బల్లాళుడు జయించినట్లు కానరాదు. ఇక రెండవ బల్లాళుడు ౧౧౭౩ సం||రములో పట్టాభిషిక్తుడయినాడు, ౧౨౨౦ సం||ర ప్రాంతములలో చనిపోయినాడు. ౧౧౯౩ సం||రములో కాలచురి రాజ్యములోని కొన్ని ప్రదేశములను జయించినాడు. శాసనములోని బల్లాళుడు మొదటి బల్లాళుడయినచో రెండో బిజ్జలుని దండనాయకు డని చెప్పవచ్చు బసవేశ్వరుని కాలమునకది కాదు. రెండో బల్లాళు డయినచో బల్లాళుని ముందటి కాలములో బిజ్జలుని రాజ్యములో ఉండెనా అనే ప్రశ్న కలుగుతుంది. బల్లాళ చరిత్రను వ్రాసినవారు బల్లాళునిలోని కొలది కాలమున బిజ్జలుని జయించినా డని వ్రాసినారు. కాలచురిరాజయిన శంకమదేవుని కాలములో శక ౧౦౯౯ (క్రీ. శ. ౧౧౮౮) హేమలంబసంవత్సరములో సోమవారమునాడు అయిన రాయమ్మలుడు చేసిన దానశాసనము బళ్లారి తాలూకా కురుగోడు గ్రామములో ఉన్నది. రెండో బిజ్జలుని కొడుకయిన సంకమదేవుడు 'శంబువర్మ' అనికూడా పేరున్నదికాని 'శంబువర్మ' అని పేరులేదు- అది శాసనలేఖకుని తప్పయి ఉంటుంది- రాయమ్మలుడు సంకమని అన్న అయిన సోయిదేవునికి సోయి, రాయమురారి, అనే పేర్లు గల సోమేశ్వరుని (౧౧౬౭-౭౫) కి సామంతరాజుగా ఉండేవాడని తెలుస్తున్నది. అతడు సంకమని (౧౧౭౫-౧౧౮౦) క్రిందకూడా సామంతుడై ఉన్నాడని పై శాసనము తెలుపుతున్నది. రాయమ్మలుని శాసనము ౧౧౮౧ లోనిది ఉన్నదికాబట్టి ౧౧౭౩లో రాజ్యమునకు వచ్చిన రెండో వీరబల్లాళుడు రాయమ్మలుని జయించి బళ్లారి మండలములో

హొయ్సళరాజ్యమును స్థాపించి ఉంటాడని అనుకోవలెను. అయితే, బసవేశ్వరుడు బిజ్జలునివద్ద కనతికాలములోనే లింగైక్యము పొందినాడు కాబట్టిన్ని, బిజ్జలుడు ౧౧౬౭లో చనిపోయినాడు కాబట్టిన్ని, బసవేశ్వరుడు ౧౧౬౮ లో లింగైక్యము పొంది ఉంటాడని చరిత్రకారు లంటున్నారు. పై ఒరువాయిశాసనములోని బసవణదండనాయకుడు బసవేశ్వరుడే అని మనమనుకొంటే బసవేశ్వరుడు ౧౧౬౮ లో లింగైక్యమును పొందలేదనిన్ని, హొయ్సళరాజులవద్ద చేరి కాలచురివంశనాశనమునకు తోడ్పడినాడనిన్ని నిశ్చయించ వచ్చును. బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము నొందిన కాలము ౧౨౧౭ నకు తరువాతనయి ఉంటుంది. బసవేశ్వరుడు బిజ్జలుని కొడుకయిన సోమేశ్వరునికి భయపడి పారిపోయి కొంతకాలమువరకు ప్రచ్ఛన్నముగా ఉండడముచేత ఆతడు చనిపోయినాడన్న వదంతి కాలచురిరాజ్యములో ప్రబలిఉంటుంది. కాని, బసవేశ్వరుడు కాలచురిరాజ్యము సంపూర్ణముగా నశించినతరువాత మరి 33 ఏండ్లు బ్రతికిఉన్నాడని చెప్పవచ్చును. కాలచురిరాజులలో కడపటివాడు సింగణుడు. ఇతని తుదిశాసనము ౧౧౮౪ సంవత్సరములోనిదున్నది. ఆ తరువాత బిజ్జలుని వంశము పేరు వినబడదు.

బసవేశ్వరుడు బిజ్జలుని కొలువున చేరేసరికి ౨౫-౩౦ సంవత్సరముల వయసువాడయితే ఆతడు లింగైక్య మందేసరికి ౮౫ సంవత్సరముల వృద్ధయి ఉంటాడు. బసవడు బిజ్జలుని మంత్రిగా ఉన్నప్పుడు పిన్నవయసువాడే అని చెప్పడానికి బసవపురాణములోని (పుట. ౧౫౫.)

"శివభక్తుఁ డని విశ్వసించుట యెల్ల
వఱితిపాలుగఁ జేసెఁ, జిఱుతవాఁ డనక
యఱలేక మన్నించు టంతయుఁ గంటి"

అని బిజ్జలుడు చెప్పిన మాటలవల్ల స్పష్టమవుతుంది.

బిజ్జలునికిని బసవేశ్వరునికిని గల సంబంధము బిజ్జలుని శాసనములలో కనబడదు. అంతమాత్రముచేత బిజ్జలుని కొలువులో బసవేశ్వరు డుండలేదా అని సందేహింప వీలులేదు. పైశాసనము ప్రకారము బసవనుండె దండనాయకుడు బిజ్జలుని కాలమునాటి వాని స్థిరమవుతున్నది. బసవేశ్వరునికి సంబంధించినవారిలో సమకాలికులని వీరశైవగ్రంథము లన్నీ ఏకకంఠముతో చెప్పుతూన్న వ్యక్తులలో అనేకులు చారిత్రక పురుషులే అయియుంటారని పైని చూపినాను. అయితే, బిజ్జలుని కాలములో బసవని పేరు ప్రస్తుతముగా శాసనములలో కనబడకపోవడమునకు కారణము ఏమై ఉంటుంది? దానిని తెలుసుకొనడానికి బిజ్జలుని కాలమునాటి చారిత్రక పరిస్థితులను స్మరింపవలెను.

బిజ్జలుని తండ్రి పెర్మాడి పశ్చిమచాళుక్యుడయిన మూడో సోమేశ్వర భూలోకమల్లుని క్రింద బీజాపురము చుట్టుపట్ల ప్రదేశమయిన తర్దవాడిసహస్రమునకు మహామండలేశ్వరుడుగా ఉండేవాడు. బిజ్జలుడు తండ్రి అనంతరము మహామండలేశ్వరుడై రెండో జగదేకమల్లునికి (౧౧౩౮–౫౧) లోబడి ప్రఖ్యాతికి వచ్చినాడు. ఆ కాలములో హొయ్సళులు గంగవాడి నాక్రమించుకొన్నారు. వారు బనవాసిని నొళంబవాడిని ఆక్రమించుకోజూచినారు. వారి ప్రయత్నములు సాగకుండా ఒకప్రక్క పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియున్ను, ఒకప్రక్క అతని మహామండలేశ్వరులున్ను కాచుకోవలసివచ్చినది.

కాని, ఈ అంతటికిన్ని హొయ్సళుల ఒత్తిడి ఎక్కువ అయినది. ఇట్లుండగా బిజ్జలునికి లోబడి నొళంబవాడి నేలుతూన్న పాండ్య రాజులు ప్రబలుతూ వచ్చినారు. ఇట్లా నానా వంశములవా రధికారముకోసము పెనగులాడుతూఉండిన సమయములో బిజ్జలుడు పశ్చిమ

చాళుక్యచక్రవర్తికి బాసటయై నిలిచి, తన శక్తిసామర్థ్యములను చూపి, చాళుక్యసామ్రాజ్యమునకు భంగము కలుగకుండా దక్షిణదేశమును సామ్రాజ్యములో నిలిపినాడు. ఇంతలోగా ఉత్తరమున కాకతీయులు ప్రబలులౌతూ వచ్చినారు. ప్రోలరాజు ౧౧౫౪ లో పశ్చిమచాళుక్యుల నోడించినాడు. వారినుండి ఉపద్రవము కలుగకుండా చేయడానికి బిజ్జలుడు చక్రవర్తికి సహాయపడినాడు. కాని, సామ్రాజ్యములో అంతఃకలహము లారంభ మయినవి. దేశములోని పరిస్థితులను గమనించి మహామండలేశ్వరులు స్వతంత్రులు కావడమునకు ప్రయత్నిస్తున్నారు. ఇంతలో విక్రమాదిత్యుడు మృతి పొందినాడు. ఇట్టిపరిస్థితులలో దక్షిణమునుంచి హొయ్సళులఒత్తిడిని ఉత్తరమునుంచి కాకతీయుల ఒత్తిడిని అరికట్టి సామ్రాజ్యమును సంరక్షించడానికి బిజ్జలుడు తాను చేసిన ప్రయత్నములవల్ల గొప్పప్రసిద్ధిని పొందినాడు. అతని శక్తిసామర్థ్యములను గుర్తించి తక్కిన మహామండలేశ్వరు లతనికి లోబడినారు. సామ్రాజ్యమును సరిగా పాలించడమునకు తగినవాడు లేకపోవడముచేత బిజ్జలుడే చక్రవర్తి పదవి నాక్రమించినాడు. ఇది అన్యాయాక్రమణ మని చరిత్రకారు లంటారు కాని, అప్పటి పరిస్థితులలో దేశము ఛిన్నాభిన్నము కాకుండా ఉండడానికి మరొకమార్గము లేకుండాపోయినది. బిజ్జలుడు కాలచురివంశమువా డయినా, చాలుక్యవంశమువాడుగనే బసవపురాణములో చెప్పబడి ఉండడమునుబట్టి చూస్తే ఆతడు చాలుక్య సామ్రాజ్యము నిలుపవలె ననే ఉద్దేశముతోనే సామ్రాజ్యమునకు పట్టము కట్టుకొన్నాడని తెలుసుకొనవచ్చును.

బిజ్జలుడు చక్రవర్తి కాగానే సామ్రాజ్యకోశము నభివృద్ధి చేయడానికి పూనుకొన్నాడు. ఆకార్యమునకు కశ్యపు డనేవానిని మంత్రిగాను కోశాధ్యక్షునిగాను నియమించినాడు. అతని అనుజ్ఞకు

లోబడి బమ్మరసు బనవాసెనాటిలో మహామండలేశ్వరుడుగా ఉండే వాడు.

కళ్యపు డైదుగురు కరణములను నియమించినాడు. శ్రీధర నాయకుడు, అచణనాయకుడు, చట్టిమయ్యానాయకుడు, మల్లియణ నాయకుడు, తిక్కమయ్యానాయకుడు అని వారి పేళ్లు. "వీ రైదు గురున్ను బిజ్జలునికి పంచేంద్రియములవలె ఉండేవారు. వీరు దయా మయులు, సముద్రగంభీరులు, అసదృశామాత్యకౌద్యధురీణులు, సింహధైర్యులు, మోసములను కనుగొనడములో అసమానులు, అజాత శత్రులు. తూర్యముల మ్రోతవలె వారికీర్తి దిగంతములకు వ్యాపించి నది. వీరందరున్ను అగణ్యపుణ్యశీలులై, నిరుపమాన శివభక్తులై ఉండేవారు," అని ఒక శాసనములో వ్రాయబడి ఉన్నది. (ఎపిగ్రా ఫియా కర్నాటికా, ఏడో సంపుటము, షికార్‌పూరు శాసనము నం ౭ ౮) బిజ్జలుడు బళగాంవెలో విడిసిఉండగా కళ్యపనాయకుని కోరికపైని గౌతమాచార్యుని శిష్యుడయిన వామశక్తిమునీశ్వరాచార్యు డధ్యక్షుడుగా ఉన్న దక్షిణకేదారేశ్వరాలయమునకు చేరిన మఠము నకు చాలా దానములు చేసినట్లు ఆశాసనమే చెప్పుతున్నది.

బిజ్జలుని కోశాధ్యక్షుడు బండారు బసవన్న అని వీరశైవగ్రంథ ములు చెప్పుతున్నవి. బసవన్న శైవభక్తుల కెంతధనము పంచిపెట్టినా కోశాగారము నిండుగా ఉండేదనిన్ని, తనమీద ఎంద రెంత చెప్పినా, తన మహిమచేత కోశమున కెట్టిలోపమును కలుగకుండా రాజుకు బసవన్న మాపుతూఉండేవా డనిన్ని గ్రంథము లన్నీ చెప్పుతున్నవి. కళ్యపుడే బసవేశ్వరుడై ఉంటాడా అని సందేహము కలుగుతున్నది. అయితే అయిఉండవచ్చును.

ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, అయిదో సంపుటము (౧౮౯౮-౯౯) లో బొంబాయిరాజధాని, బిజాపూరు జిల్లాలో బసవనిజన్నస్థల మని

శైవగ్రంథములు చెప్పే బాగేవాడికి వాయవ్యముగా పదకొండు మైళ్లదూరములో ఉన్న మనగోలిఅనే గ్రామములోని ఒకగోడలో చేర్చబడిన శాసనము గల ఒక శిల ఉన్నది. అది బిజ్జలుని రాజ్యకాలములో ఆరోసంవత్సరము క్రీ. శ. ౧౧౬౧ సం॥రమునాటిది. దానిలో బసవడు లేక బసవయ్య అనేవాడా దేవాలయమును కట్టించినవాడని ఉన్నది. దానిలోనే మాదిరాజనేవాడా గ్రామమునకు మహాప్రభువని కూడా చెప్పబడిఉన్నది. దానిలో ఆలయనిర్మాత అయిన బసవని గురించి ఉన్న వృత్తాంత మిది:—మనిగవల్లి ఏనూరిలో కశ్యపగోత్రాబ్ధి చంద్రు డయిన గోవర్ధను డుండేవాడు. అతని కొడుకు రేవదాసు. రేవదాసుకు నలుగురు కొడుకులు. వారిలో కడపటివాడు మహాప్రఖ్యాతి వహించిన చంద్రమసుడు. అతని కొడుకు బసవడు. అతడు సాటిలేని మహేశ్వరభక్తుడు. ఆ బసవ భాస్కరునివల్ల మనిగవల్లిలోని ఏనూరు బ్రాహ్మణుల హృదయాబ్జములును వికసించినవి. ప్రపంచ మంతా అతనికి 'తండ్రీ' అని ఫాలములమీద దోసిలొగ్గి నమస్కరించడముచేత అతడు లోకపిత అయినాడు. "మూడు వేదముల సార మితడే; ఆద్యంతరహితు డితడే; జ్యోతిర్లింగస్వరూపు డితడే" అని అందరున్ను జయపెట్టుతూ ఉండగా అతడు మనిగవల్లికి కీర్తిప్రతిష్ఠలను తెచ్చినాడు;—అని.

ఇక ఆ శాసనములోనే మాదిరాజునుగురించిన వృత్తాంత మిది:—చాళుక్యరాజయిన తైలుని (రెండో తైలపుడు) వంశములో మాధవుడు పుట్టినాడు. అతడు మనిగవల్లి గ్రామమునకు మహాప్రభువు, ప్రఖ్యాత హారితగోత్రమునకు విష్ణువువంటివాడు,—అని. ఈ మాధవుడే శాసనములో మాదిరాజనికూడా పేర్కొనబడినాడు.

ఈ శాసనము బసవనికాలమునాటిది కాబట్టి విశ్వాసపాత్రమని చెప్పవలెను. కాని, బసవనిది కాశ్యపగోత్ర మనిన్ని, అతని

తండ్రి మాదిరాజుది హారితగోత్ర మనిన్ని ఉన్నది. బసవడు మాదిరాజుకొడుకు కాడు; చంద్రమసుని కొడుకు. మరొక్కచిక్కు- బసవడు బ్రాహ్మణమతమును ధిక్కరించినా డని వీరశైవపురాణములు చెప్పతూఉంటే ఈశాసనము మనిగవల్లిలోని ఏనూర్గురు బ్రాహ్మణుల హృదయాబ్జములకున్ను అతడు సూర్యునివలె ఉన్నాడని చెప్పతున్నది.

పైశాసనములోని విషయములే సత్యములు కావచ్చును. రాను రాను జనశ్రుతిలో తార్మారులు కలిగిఉండవచ్చును. మని,గోలి శాసనములోని కాశ్యపగోత్రజుడైన బసవడు షికార్పూరు శాసనములో కశ్యపుడని వ్యవహరింపబడ్డాడని నా అభిప్రాయము. జనశ్రుతిలో మనిగవల్లి మహాప్రభువైన మాదిరాజు బసవనికి తండ్రి అయినాడు. షికారుపూరుశాసనములోని 'బెళగాంవె' గ్రామమే 'బెలిదేవి' గాను, వీరశైవగాథలలో మారి ఉండవచ్చునని అనుకొనడానికి అవకాశమున్నది. కశ్యపుడు (బసవేశ్వరుడు) నియమించిన అయిదుగురు కరణములలోను ఇద్దరి పేళ్లుకూడా బసవని సమకాలికులుగా వీరశైవగ్రంథములలో చెప్పబడ్డ ఇద్దరు శైవభక్తులవిగా ఉన్నవి. చట్టిమయ్యనాయకుడు చట్టయ్యగారు [ప (2) 91] గాను, మల్లియణనాయకుడే అమాత్య మల్లయ్య [ప (2) 91] గాను పరిణమించి ఉంటారు.

పైదానినిబట్టి బండారు బసవన్న బిజ్జలుని కోశాధ్యక్షుడుగా ఉన్నా డన్న విషయ మంత సులభముగా త్రోసివేయదగినది కాదని చెప్పవచ్చునుఅతడు.పరమశైవుడు. శివభక్తులు, శివాలయములు అంటే అతనికభిమాన మెక్కువ. అందుచేతనే పరమశైవులనే కరణములుగా ఏర్పాటు చేసినాడు. వారు రాజుకోశాగారము నెప్పటికప్పుడు నింపుతూ ఉండేవారు. మొదట గుప్తముగా శివభక్తులకు చేస్తూ

ఉండిన దానములు నానాటికిన్ని బహిరంగము లయినవి. దానముల కోసము కల్యాణకటకమునకు వచ్చే జంగములసంఖ్య అమితమయి పోయినది. తక్కిన మతములవారికి బసవన్న ప్రదర్శనము సహింపరానిదైనది. బిజ్జలుడు శైవమతద్వేషి కాడు. బిజ్జలరాయచరిత్రము మొదలైన వీరశైవగ్రంథములలో చెప్పబడిన ట్లతడు జైనుడును కాడు. అతడన్ని మతములయెడలను సమబుద్ధి కలిగి, అన్నిమతముల వారి దేవాలయములకును సమానముగా దానములు చేసినాడని అతని శాసనములు ఘంటాఘోషముగా చాటుతున్నవి. ప్రజ లేమతమువారయినా వారి నందరి నొకటేవిధముగా ఆదరిస్తేనే కాని, రాజ్యమునకు క్షేమముకాదని అతని అభిప్రాయము. కాని, బసవన్న కేవలము శైవమత పక్షపాతియై, ధనమును శైవభక్తులకే ఎట్టి ఆటంకమును లేక పంచిపెట్టుతూ, ఇతరమతస్థులను సరిగా చూడకపోవడము బిజ్జలుని కసహ్యమయి బసవేశ్వరుని నిరోధించి ఉంటాడు. ఇదే రాజుకున్ను మంత్రికిన్ని గలిగిన వైరమునకు ముఖ్యకారణము. ఇట్లు కనకవిషయములోనే కాక కాంతావిషయములోను వీరిద్దరికిన్ని మనస్పర్థ లేర్పడిఉంటవి. బసవని చెల్లెలిని బిజ్జలుడు పెండ్లాడినాడని జైనగ్రంథములు, బిజ్జలుని చెల్లెలు గుర్రాలకాపరితో వ్యభిచరించిన దని వీరశైవగ్రంథములు చెప్పిన విషయములను బట్టి బిజ్జలుని మృతికి స్త్రీవాంఛకు సంబంధించిన దేదోకారణమై ఉంటుం దని ఊహించవచ్చును.

బసవని గురించి ఇక చాలును. బసవని మహిమలు దేశములో వ్యాపింపసాగినవి. బసవనిపేర ఊళ్లు లేచినవి. పిల్లలకు బసవని పేళ్లు పెట్టుకోజొచ్చినారు. మరికొంతకాలానకు బసవేశ్వరాలయములు కూడా లేచినవి. బసవని గురించి గీతములు, బసవవర్ణనలు, బసవరగడలు, బసవసూక్తములు రచింపబడినవి; జనుల నాలుకల

మీద తాండవింప నారంభించినవి. పాల్కురికి సోమనాథునికాలమునకే, అనగా, బసవేశ్వరుడు లింగైక్యము పొందిన ఏభై ఏండ్లలోపుగానే ఇది అంతా జరిగినది. బసవనికి సమకాలికుడుగా పాల్కురికి సోమనాథుడు వర్ణించిన పండితారాధ్యుడే బసవని మహిమను గురించి తన శివతత్త్వసారములో ఉగ్గడించినాడు.

బసవేశ్వరుడు కన్నడములో షట్స్థలవచన, కాలజ్ఞానదవచన, మంత్రగోప్య, అనే గ్రంథములను రచించినాడట. ఈ రెండున్నూ వచనరూపమున ఉన్నవి. ఈతని వచనరచనాస్వరూపమును తెలుపడానికి రెండు మూడుదాహరణములు:—

షట్స్థలవచన

"నరె కెన్నె గె, తెర గల్లకె శరీరగూడ వగదమున్న;
హల్లు హోగి, బెన్ను బాగి, అన్యరిగె హంగాగదమున్న;
కాలు నేలె కయ్య నూరి కోల హిడియదమున్న;
ముప్పిం దొప్ప వళియదమున్న; మృత్యు ముట్టదమున్న;
పూజిసు నమ్మ కూడలి సంగమదేవరా."

నర సొంపకు, తెరి గల్లమునకు, శరీరము గూడుకాకమున్న; పల్లు గ్రుంగి, వెన్ను వంగి, యన్యులకు హంగు కాకమున్న; కాలి మీఁద చేతినూఁది కోల పిడికిలింపకమున్న; ముప్పుచే నొప్పుడఁగకమున్న; మృత్యువు ముట్టకమున్న; పూజించు మన కూడలి సంగము దేవరను.

"ఉళ్ళవరు శివాలయ మాడిసీయరు; నా నేమాడవె బడవనయ్య; ఎన్న కాలే కంభ, దేహవే దేగుల, శిర హొన్నకళస, నోడయ్య; కూడలి సంగమదేవయ్య, కేళయ్య, స్థావర క్కడి వుంటు జంగమ క్కడివుంటె?"

కలవారు శివాలయమును కట్టింతురు; నే నేమి కట్టింపఁగలను, బడవఁడను? నా కాలే కంబము, దేహమే దేవళము, శిరము పొం

గలశము, చూడవయ్యా; కూడల సంగమదేవయ్యా, వినవయ్యా, స్థావర మున కడఁగుట యుండు, జంగమమున కడఁగుట యుండునే ?

"జాతివిడిదు సూతకవ నరసువరె ? జ్యోతివిడిదు కత్తలెయ నరసువరె ? ఇదేతకొ మరుళు, మానవా ? జాతియల్లి అధికవెంబె విప్రశతకోటియొళిద్దల్లి ఫలవేను, భక్తశిఖామణి యెందుదు వచన నమ్మ కూడల సంగన శరణర పరుషవ నంబు, కెడబేడ మనుజ !"

జాతి విడిచి సూతకము నరయుదురె ? జ్యోతి విడిచి చీకటి నరయుదురె ? ఇదేటికో మరులు, మానవా ! జాతిలో అధికమంటే, విప్రశతకోటిలోనుండి ఫలమేమి ? భక్తశిఖామణి యనియెడి వచనము మన కూడల సంగని శరణుల పరుసను నమ్ము, చెడిపోకు మనుజా !

కాలజ్ఞానవచన

"సృష్టియొళిరుతిహ భ్రష్టమనుజరు ఎల్ల; కెట్ట పాపవు హారివుదకె హొట్టె హోఱిసి, ఘట్టి యుడిసువదక్కె శివబిట్టు కళహువను మారియను; మళెయిల్ల, కెఱెయిల్ల, నెలవిల్ల, ఉదక మున్నిల్ల, మొళెయిల్ల, సూర్యనకళెయిల్ల, గెలవిల్ల, ఉడివిల్ల ఆపాపిగళిగె."

సృష్టిలో నున్నవారెల్ల భ్రష్ట మనుష్యులు; కెట్ట పాపము తొలఁగ పొట్టు నెగురగొట్టె; గట్టిపోకుండుటకు శివుడు విడిచిపంపును మారిని; వాన లేదు, పంటలేదు, చెఱువు లేదు, నీవలేదు, నీరు మున్నే లేదు, మొలక లేదు, సూర్యుని కళ లేదు, గెలుపులేదు, రక్షణ లేదు, ఆ పాపులకు.

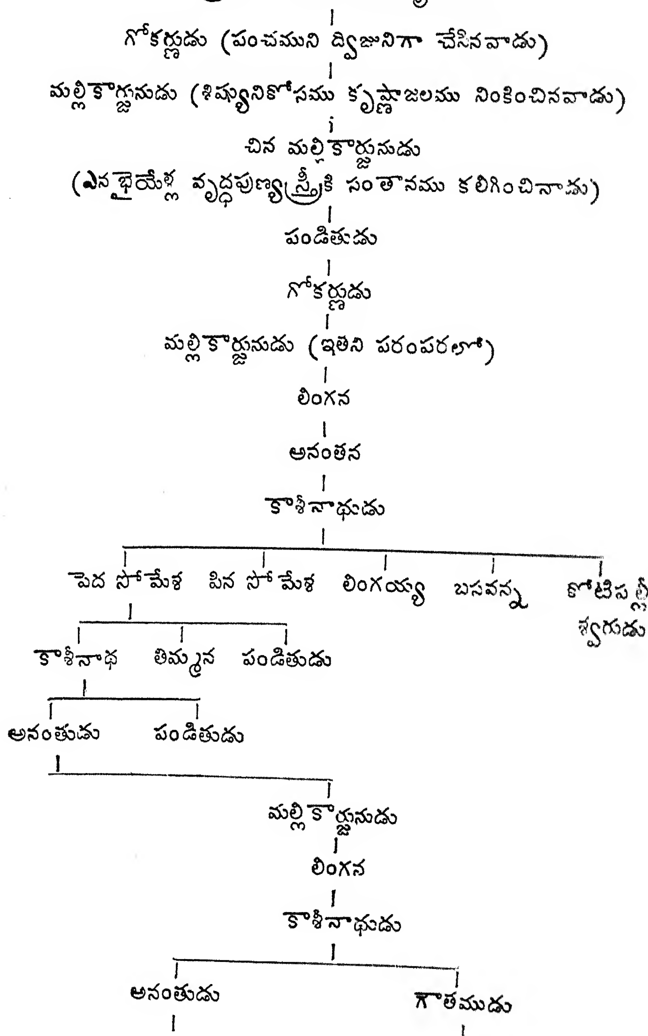
బసవనికి సమకాలికు లని వీరశైవ గ్రంథములలో పేర్కొన బడ్డ అనేకుల విషయమును గురించి యింతకుముందు తెలిపినాను. ఇంకా కొంతమందిని గురించి శాసనాధారములు లేకపోయినా,

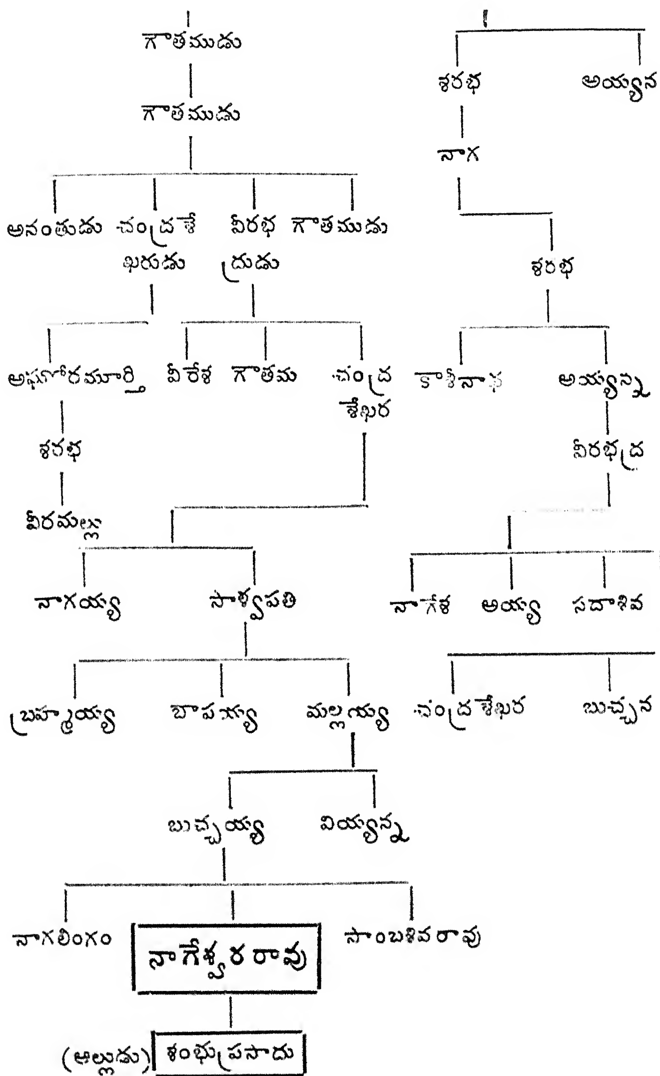
వారు కన్నడ వాఙ్మయకర్తలుగా ఉన్నారు. వారిలో చెన్నబసవ, మడివాళ మాచయ్య, సిద్ధరామ, హడపళ బాచరస, కాళవ్వె, ఐదక్కి-మారయ్య, నింబాళద గణేశ్వర, శివయోగిదేవ, అనేవారు ముఖ్యులు. కాని, వీరు రచించిన గ్రంథములు, వచనములు, కాలజ్ఞానములు, మొదలయినవే కాని, పెద్ద వేవిన్ని లేవు.

ఇక, పండితత్రయమని చెప్పబడే శ్రీపతిపండితుడు, పండితారాధ్యుడు, శివలెంక మంచన్న, అనేవారు బసవనికి సమకాలికు లని చరిత్రకారు లందరున్నూ అంటున్నారు. వారిలో శ్రీపతిపండితుడు పండితారాధ్యునికంటె చాల పూర్వుడని యింతకుముందు సూచించినాను. శివలెంక మంచన్నను గురించి సోమనాథుడు బసవపురాణములో స్మరించనేలేదు. విమపువిందులో పాల్గొన్నవారిలో లెంక మంచయ్యపే రున్నది గాని, అతడు శివలెంక మంచణపండితుడయి ఉండడు. పండితారాధ్యచరిత్రలో అతని ప్రశంస ఉన్నది. పండితారాధ్యుడు రచించినాడని చెప్పబడే శివతత్త్వసారములో శ్రీపతిపండితుని గురించి తెలుపబడినది గాని, మంచన్నను గురించి తెలుపబడలేదు. మంచన్న పండితారాధ్యునికి తరువాతివాడున్ను, పాల్కురికి సోమనాథునికి పూర్వుడున్ను అయివుంటాడు. కాబట్టి పండితత్రయమనేవారు సమకాలికులు కారని తోస్తుంది. కాని సోమనాథుడు మంచన్నను గణసహస్రములో చేర్చి కీర్తించినాడు.

పండితారాధ్య చరిత్రమును, బసవపురాణమును ప్రకటించి ప్రచారములోనికి తేసంకల్పించిన శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు శ్రీపతిపండితుని వంశమువారు. పండితారాధ్య చరిత్ర ప్రకటనమునకు శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు చేసిన సంకల్పమును వారి అనంతరము నెరవేర్చిన శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాదుగారు, శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారి అల్లుళ్లు ధన్యులు. చిరకాలమునుంచిన్ని ఇట్టి శివసంబంధము గలిగిన ఈ రెండు పండితవంశముల సంకల్ప సమ్మేళన మీ గ్రంథప్రకటనమువల్ల ధన్యత పొందినదని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. శ్రీపతి మంచణ పండితుల వంశవృక్షముల నీక్రింద పొందుపరుస్తున్నాను.

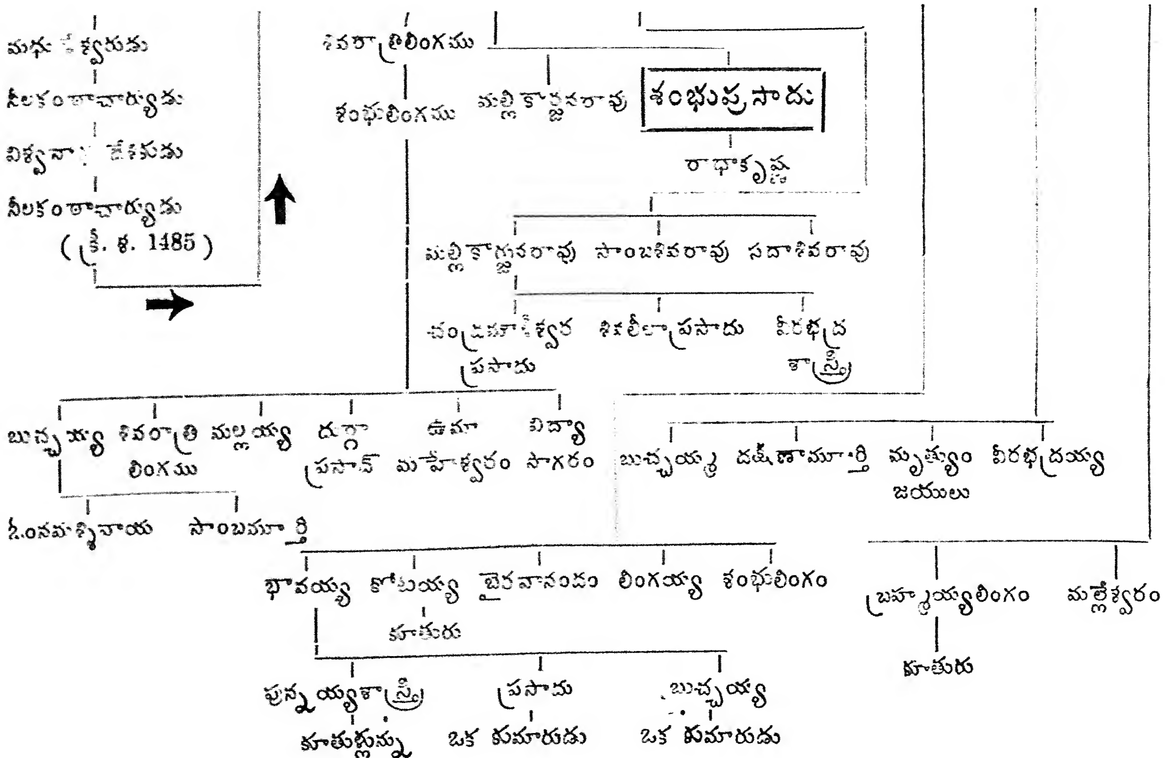
శ్రీపతిపండితవంశవృక్షము

గౌతముడు
గౌతముడు
అనంతుడు
చంద్రశేఖరుడు
వీరభద్రుడు
గౌతముడు
అఘోరమూర్తి
వీరేశ
గౌతమ
చంద్రశేఖర
శరభ
వీరమల్లు
నాగయ్య
సాళ్వపతి
బ్రహ్మయ్య
బాపయ్య
మల్లయ్య
బుచ్చయ్య
వియ్యన్న
నాగలింగం
నాగేశ్వరరావు
సాంబశివరావు
(అల్లుడు) శంభుప్రసాదు
శరభ
అయ్యన
నాగ
శరభ
కాశీనాథ
అయ్యన్న
వీరభద్ర
నాగేశ
అయ్య
సదాశివ
చంద్రశేఖర
బుచ్చన

శివలెంక మంచణపండితుని వంశవృక్షము

సకలాగమాచార్యుడు
- శివలెంక మంచణపండితుడు
- ఉరిలింగదేవ దేశికుడు
- ఉరిలింగపెద్ది
- విశ్వేశ్వర పెద్దణాచార్యుడు
- విభూతి సిద్ధాచార్యుడు
- సోమనాథార్యుడు
- అనంత పెద్దన్న దేశికుడు
- వారణాసి బల్లణార్యుడు
- నాగనాథార్యుడు
- నీలకంఠాచార్యుడు
- విశ్వనాథార్యుడు
  - శరభనారాధ్యులు
    - శంభులింగం అయ్యావారు
      - బుచ్చన్న అయ్యగారు
      - శివరాత్రిలింగము
        - శంభులింగము
          - శివరాత్రిలింగము
            - శంభులింగము
            - బుచ్చయ్య
        - వీరన్న
          - రామలింగము
            - వీరయ్యశాస్త్రి
          - శివయ్య (దత్తత)
            - బ్రహ్మయ్య
            - వీరయ్య
            - లింగయ్య
              - శివబ్రహ్మం
              - బుచ్చయ్య (దత్తత)
              - కోటయ్య (పాలకపుత్రుడు)
        - లింగయ్య
        - మల్లయ్య (దత్తత)
          - శివరాత్రిలింగం (నిస్సంతు)
          - బుచ్చయ్య
            - మల్లయ్య
            - పిచ్చయ్య
            - పున్నయ్య

మహేశ్వరుడు
నీలకంఠాచార్యుడు
విశ్వనాథ దేశికుడు
నీలకంఠాచార్యుడు
(క్రీ. శ. 1485)
శివరాత్రిలింగము
శంభులింగము
మల్లికార్జునరావు
శంభుప్రసాదు
రాధాకృష్ణ
మల్లికార్జునరావు
సాంబశివరావు
సదాశివరావు
చంద్రమౌళీశ్వర ప్రసాదు
శివలీలాప్రసాదు
వీరభద్ర శాస్త్రి
బుచ్చయ్య
శివరాత్రి లింగము
మల్లయ్య
దుర్గా ప్రసాద్
ఉమా మహేశ్వరం
విద్యా సాగరం
ఓంనమశ్శివాయ
సాంబమూర్తి
బుచ్చయ్య
దక్షిణామూర్తి
మృత్యుంజయులు
వీరభద్రయ్య
భావయ్య
కోటయ్య
కూతురు
భైరవానందం
లింగయ్య
శంభులింగం
బ్రహ్మయ్యలింగం
కూతురు
మల్లేశ్వరం
పున్నయ్యశాస్త్రి
ప్రసాదు
ఒక కుమారుడు
బుచ్చయ్య
ఒక కుమారుడు

కన్నడ గ్రంథములలో శివలెంక మంచణను గురించిన యీ క్రింది విషయములు తెలియవస్తున్నవి. ఈతని తాత సోమశంభుదేశికుడు. తండ్రి "కామికాద్యఖిల శివకథిత తంత్రావళికి ప్రేమతో వృత్తిదీపికలను త్తరించి సోమధరసమయమును ధరణిలో నిలిపిన సకలాగమాచార్యుడు." ఇతడు కాశీక్షేత్రములో శివుడే సర్వదేవతలకంటె పూజ్యుడని స్థాపించి, బిందుమాధవుని విశ్వేశ్వరుని సన్నిధానమునకు రప్పించి, శత్రుపక్షమును విచ్ఛేదము చేసినాడనిన్ని, కల్యాణమునకువచ్చి బసవని చూచెనని‌న్ని ఆగ్రంథములో చెప్పబడినది. ఇతడు తన పద్నేత్రములను విశ్వనాథునికి సమర్పించి, మళ్లీ పొందినాడట. ఇతడు కన్నడ గ్రంథములనుగాని, తెనుగు గ్రంథములనుగాని వ్రాసినట్లు కాన్పించదు. కాని, కన్నడములో 'మంచణ్ణగళ వచన' అనే ఒక గ్రంథ మున్నది. దీనిని మంచణ్ణ కాక మరి యెవరో తరువాతివారు రచించి ఉంటారు.

ఇక పండితారాధ్యుని గురించి వ్రాసినవారిలో పాల్కురికి సోమనాథుడే మొదటివాడు. పండితారాధ్య చరిత్రమును సోమనాథుడు చెప్పినదానినీక్రింద సంగ్రహముగా తెలుపుతున్నాను.

భూలోకములో సద్భక్తివర్ధనార్థము శివుడు వృషాధినాయకుని పంపుతూ, తనపాదభక్తి, నందికేశుని సర్వజ్ఞత, భృంగి సహజనిష్ఠ, దుర్వాసాదుల శాపశక్తి, అక్షపాదాదుల వాగ్విచక్షత, ఉపమన్యు సద్గురుత్వము, రుద్రప్రమథగణాధిపుల సహజ స్వకీయప్రసాదైకరతి, ప్రాక్తన నూతన భక్తుల వ్యక్తదృష్ట ప్రత్యయారూఢ మహిమ, వీరభద్రుని శౌర్యము, అనే గుణము లన్నీ ఒక్కమూర్తిలో ఉండేటట్లు భావింపగా, ఆభావన ఒకమూర్తి అయి, శివునికి మ్రొక్కినది. శివుడు సంతోషించి, అతనికి నానాపురాణ విజ్ఞానము నిచ్చి, "ప్రమథగణములతో బసవని భూలోకమునకు పంపుతున్నాను. నీవున్ను పోయి బసవకుమారుని పజ్జ నుండు. నేనున్ను కరచరణాద్యంగకము

లతో భూమిమీదికి వస్తాను. నిన్ను శిష్యునిగా స్వీకరించి, నిన్ను సమస్తవిధములా మహిమాన్వితునిగా చేస్తాను. వేంగీదేశములోని దక్షారామములో భీమేశ్వరలింగముసన్నిధిని పురోహితుడు, వానస వంశమువాడు, భీమనపండితుఁ డున్నాడు. అతడు పుత్రార్థియై పంచాక్షరీ మంత్రమును బహుపురశ్చరణలు చేసినాడు. ఇప్పుడు శ్రీశైల మల్లికార్జునలింగసన్నిధిలో పురశ్చరణ చేస్తున్నాడు. అతనికి కొడుకవు గాపుట్టు" అని చెప్పినాడు. ఆమాటప్రకారము ఆమూర్తి భీమనపండితుని భార్య అయిన గౌరాంబ గర్భములో పుట్టినాడు. అతనికి పండిత మల్లికార్జును డని పేరు కలిగినది. అతడు దక్షారామమునకు పోయి కోటిపల్లి ఆరాధ్యదేవునివల్ల వీరభక్తి దీక్షనుగ్రహించి, వీర వ్రతమును పాలిస్తూఉండగా, అచటి భూసురు లతనిని చూచి, "పండితయ్యా, నీవు విద్వాంసుడవు; పురాణములు చదివినావు, వేదములు చదివినావు. ఈ రుద్రాక్షలు ధరించడ మేమిటి ? విభూతి పూసుకొనడ మేమిటి ? లింగము కట్టుకొనడ మేమిటి ? పాదోదకము త్రాగడ మేమిటి?" అని ఆక్షేపించినారు. దానికాతడు చిరునవ్వు నవ్వి సమస్త శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసాది ప్రమాణములతో విభూతిమహిమ, రుద్రాక్షమహిమ, పాదోదకమహిమ, లింగార్చనమహిమ, లింగధారణమహిమ, ప్రసాదస్వీకార మహిమలను వివరించి, ఇష్టలింగ నిర్మాల్య పుష్పానుగత మకరందము నాకర్షించిన సూర్యుని ఘంటాకర్ణుడు కుష్ఠరోగి వగు మని శపించిన కథను, భీతుడు, దుర్వాసుడు, సుకేశి, నూరసాని, సామవేది, తిరునాళ్ల పోవ మొదలయిన భక్తుల కథలను తెలిపి, బ్రాహ్మణుల కందరికిన్ని శివభక్త్యుద్రేకమును కల్పించి, భక్తులు తనకు బసవని చరితము చెప్పి యతనికంటె ఎక్కువ భక్తు డని తన్ను కీర్తించేటట్లు లింగార్చనలు సాగించినాడు.

ఒకనాడు మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు లింగార్చనకోసము పుష్పములు కోయబోయినాడు. అప్పుడు వెల్లగొండ మహాదేవయ్య అనే మహాభక్తుడు పుష్పములు కోసి శివార్చనకు ప్రొద్దు పోతుం దని తొందరగా పోతూఉండగా అతనిపాదములు శివార్చోపకరణములను తాకినవి. అత డా అపరాధమునకుగాను తన పాదములు రెండింటిని నరకుకొని పడిఉన్నాడు. పండితారాధ్యు డతనిని చూచి, అతని భక్తి పెంపున కాశ్చర్యపడి, లింగమువద్ద వెలుగుతూఉన్న దీపపు ప్రమిదలోని నూనెను తీసి మహాదేవయ్యపాదములకు మర్దింపగా అతనిపాదములు మళ్లీ శరీరముతో కలుసుకొన్నవి. పండితారాధ్యుని ఈ మహిమ శివభక్తుల కనేకుల కున్నదే అనడానికి కళియంబ, పిళ్లనయనారు, వెలమడు, వాగీశనైనారు, దసరయ్య, గురుభక్తయ్య, శ్వేతుడు, మలహణుడు, కుమారపాల ఘూర్జరుడు, ఓహిళుడు, బెలిదేవి వేమనారాధ్యుడు, సకలేశ్వర మాదిరాజయ్య, కదిరెరేమయ్య, చేటలవేమయ్య అనే పురాతన భక్తుల చరిత్రములు తార్కాణములు.

పండితారాధ్యుడు సనదవోలులో ఉండి తన మహిమను చూపిస్తూఉండగా వెలనాటిచోడునికి గురువైన బౌద్ధు డొకడు రాజుతో తాను వాదములో పండితారాధ్యు నోడించి బౌద్ధమే ఉత్కృష్టమైనదని స్థిరపరుస్తా నని చెప్పగా రాజున్ను సభచేయించి, అన్ని మతములవారిని పిలిపించినాడు. పండితారాధ్యుడు శివభక్తులతో కూడి సభను ప్రవేశించి 'గరిడికెక్కిన యంకకాండును బోలె' వేదవాదము, కర్మవాదము, కాలవాదము, వేదాంతమతము, సాంఖ్యవాదము, యోగవాదము, చార్వాకవాదము, పాంచరాత్రవాదము, బౌద్ధవాదము, జైనవాదము అనే వివిధవాదములను శ్రుతి, స్మృతి, పురాణేతిహాసోదాహరణ పూర్వకముగా ఖండించినాడు. బౌద్ధు డోర్వలేక శివుని ఇందుధారణము, బ్రహ్మముఖానిర్భావము, కపాలాస్థిమాలా

చర్మధారణము, ఉమాపతిత్వము, భిక్షాటనము, గంగాధారణము, త్రిపురము ఖండనము, హరిహరాక్షేపము, గరళధారణము, నగ్నత్వము, దక్షాధ్వరధ్వంసములు శివుని సర్వాధిక్యమును స్థాపింపజాలవని నిందింపగా, ఆగమాదివిషయములు శివుని ఆధిక్యము నెట్లు స్థాపిస్తున్నవో నిరూపించి, హరుని పంచవింశతి లీలాపరిగణనము చేసి, రుద్రాధికత్వమును, హరిహరాంతరతమ్యమును నిరూపించి, శివుని ప్రళయలీలను, మహోత్సవలీలను వర్ణించి, సభలోనివా రంతా నివ్వెరగు పొందేటట్లు చేయగా, అందరున్ను పండితారాధ్యుని కీర్తింప మొదలు పెట్టినారు.

దానిని చూచి సహింపలేక, నోరుమాట పలుకలేక, బౌద్ధుడు కోపోద్రిక్తుడై, పండితుని ధిక్కరించి సభాస్థలిని విడిచి పోయినాడు. అక్కడ చేరినవారి కందరికిన్ని బౌద్ధునిమీద కోపమును భయము కలిగినవి. వారిలో రేమయ్య, దేవయ్య అనేవారు బౌద్ధుని చంపుతా మని కంకణము కట్టి, అతను సముద్రములోని ఒక లంకలో బుద్ధవిగ్రహమును పూజించడానికి పోతాడని తెలిసి, వాడు రాకముందే బుద్ధవిగ్రహము వెనుక దాగియుండి, వాడున్ను రాగానే వానిపైబడి వధించినారు. ఇంతటంతటికిన్ని తమ గురువు మరలి రాకుండడము చూచి, బౌద్ధుని శిష్యులు పోయి, వాని శవమును చూచి, ఏడ్చుకొంటూ రాజుతో మొరపెట్టుకోగా, రాజు పండితారాధ్యుని పిలిపించి, 'నీవేనా ఈ పనిని చేయించినది' అని అడిగినాడు. 'అవును, నేనే చంపించినాను. బౌద్ధుడే పరదైవమో, శివుడే పరదైవమో నీవు చూచినావు కదా! నీవు నన్ను దండించ దలచుకున్నావు. నీవు నన్ను దండించే దేమిటి? నన్ను నేనే దండించుకొంటాను, చూడు. మూడుసార్లు తల కోసుకొంటే, మూడుసార్లున్ను తల మొలవవలెను. మూడుసార్లు కళ్లను పెరుకుకొంటే, మూడుసార్లు మళ్లీ అవి రావలెను. దేశదేశముల

లోను చాటించి అందరినీ రప్పించు. వారందరున్ను చూస్తారు' అని పలుకగా రాజన్లే అందరినీ రప్పించినాడు. అందరున్ను చూస్తూ ఉండగా పండితుడు ఇనుమారు కన్నులు గోరుగొంటితో పెకలించి తీసినాడు. రెండు సార్లతనికి కళ్లు వచ్చినవి. చోడనికి క్రోధము హెచ్చినది. ఇకమూడోసారి తానే కింకరులచేత పండితుని కన్నులను పెరికించి, 'జీళ్లపాల్ తెప్పించి, నిండఁ బోయించి' చోడుడు పోయి నాడు. అప్పుడు పండితుడు, "అసంఖ్యాత మాహేశ్వరోత్థిత సమాయత క్రోధోత్కటానలపటల విరచితజ్వాలల వెలనాఁటిచోడ ధరణీతలేశ్వరాధమపతంగంబు భస్మ మయ్యెడమ! తద్బంధులు సుతులు విస్మయంబుగ నిడ్డ భస్మమైపోదురు!" అని శాపమిచ్చినాడు. వెలనాటిచోడని వంశమాశాపముప్రకారము నాశనము పొందినది.

పండితుడు బౌద్ధునితో సంభాషించడము, వాడు శివనింద చేయగా వినడము మొదలయిన పాపములను తొలగించుకొనడానికి మహాప్రమథగణ సంకీర్తనము, రుద్రగణసంకీర్తనము, యోగాచార్య గణ సంకీర్తనము, షోడశగణ సంకీర్తనము, దశగణసంకీర్తనము, త్రయోదశగణ సంకీర్తనము చేసి, గణసహస్రనామములు పఠించి, అమరారామమునకు పోయి, అమరేశ్వరుని అమరేశ్వరాష్టకముతో కీర్తించి, తన కన్నుల నెప్పటివలె పొందినాడు. పూర్వకాలములోను విష్ణ్వాదులెందరో ఈ రీతిగానే కన్నులను పొందినారు. ఇరిత్తాండి, నంబెన్న మొదలయినవారి చరిత్రము లిట్టివే.

పండితు డాతరువాత బసవేశ్వరుని చూడవలె నని కల్యాణ కటకమునకు బయలుదేరి, త్రోవలో ఊరూర శివభక్తులు తన కెదురు వచ్చి పూజిస్తూఉండగా ఇరు (నిడు) గుడుముల అనే గ్రామము చేరి, అచ్చట వీరచాకిదేవయ్యచేత ప్రణిపత్తి చేయించుకొని, అక్కడ ఉండగా బసవేశ్వరు డతనికి విభూతి పంపినాడు. దానివల్ల అతనికి

కర్ణాట భాషవచ్చినది. ఆభాషలో పండితుడు బసవయ్యను కీర్తించినాడు. ఇరు(నిడు)గుడుగుములనుండి, పానుగంటికి రాగా, అచ్చట బండారువు గోవిందప్రెగడ అతనిని మహావైభవముతో పూజించినాడు. పానుగంటికి ఉదయావనీశు డనేవాడు రాజు. ధవళేశు నామయ్య అతనిలెంక. నామయ్య శివభక్తి పెంపుతో సంచరిస్తున్నాడు. తక్కిన లెంక లది చూచి సహించక రాజుతో కొండెములు చెప్పినారు. రా జతనిని పిలిచి తన తమ్మును తినుమంటే అత డట్లు చేయ నిరాకరించినాడు. తన్ను దండించకముందే నామయ్య రాజుకు బసవని మహిమలను తెలిపి, తన తలను తానే ఖండించుకొని కైలాసమునకు పోయినాడు. ఉదయావవనీశుడు వంశముతో నాశన మయినాడు.

పండితు డక్కడనుంచి వనిపురమునకు పోగా శంకరయ్య అనే భక్తు డతనికి సకలోపచారములున్ను చేసి ఆదరించినాడు. అక్కడనుంచి కల్యాణకటకమునకు పండితారాధ్యులు బయలుదేరుతూ ఉండగా, ఒకడు కల్యాణములో భక్తి గజిబిజి పుట్టి బిజ్జలుని జగదేవ మొల్లెబొమ్మయులు చంపినారనిన్ని, బసవేశ్వరుడు కప్పడి సంగమేశ్వరమునకు పోయి దేహముతో సంగమేశుని గర్భములో చొచ్చినా డనిన్ని చెప్పగా విని, పట్టరాని దుఃఖముతో పలవించినాడు.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు వనిపుర శంకరయ్యగారిని వీడ్కొని బయలుదేరి శ్రీశైలమును చేరుకొన్నాడు. అతని కాశైలము తనభక్తిదృష్టికి లింగాకారముగాతోచినది. శ్రీశైలోత్పత్తిని స్మరించి, దాని మహిమను స్తుతించి, దానిపై నెక్కి పాదములతో తాకడమునకు జంకి, శిష్యుడైన దోనయ్యను శైలము నెక్కి మల్లికార్జునస్వామి దర్శనము చేసి, తనభక్తిని నివేదించవలసిన దని నియోగించి నాడు. నానాదేశములనుంచి శ్రీశైలయాత్రార్థమై వచ్చిన భక్త

సంఘములతో దోనయ్య కొంత యెక్కుతూ ఉండగా, మల్లికార్జున స్వామి అతనికి వృద్ధతపోధనునివేషముతో ఎదురై, పండితారాధ్యుని కుశల మడిగి, దోనయ్యకు శ్రీశైలములో నుండే అన్ని ప్రదేశము లను ఒక దీపవృక్షము మీదనుంచి చూపినాడు. దోనయ్య పట్ట రాని సంతోషముతో అన్నిటినీ చూచి, పండితుని ప్రసాదము చేత గదా ఈభాగ్యము నాకు కలిగెనదని వెల్లటూరికి పోయి జరిగిన దంతా విన్నవించినాడు. పండితుడున్ను "నేనేకదా చరితార్థుడను! మల్లికా ర్జునస్వామి నన్ను తలచినాడా ? నీవంటి శిష్యుడు కలుగబట్టే కదా నేను ధన్యుడనైనాను" అని తన్ను ప్రమథగణములలో చేర్చుకోవలసి నదిగా మల్లికార్జునస్వామిని వేడుకొన్నాడు. ఆ ప్రార్థన నాలించి అభవు డతని నాత్మగర్భస్థుని చేసినాడు. అంతలోనే పండితారా ధ్యుని ఆత్మసంతతి కులసతీసమేతముగా లింగోదరములో లీనమైనది.

పండితారాధ్యుడు గొప్ప వీరశైవకవిగా సోమనాథుడు పేర్కొన్నాడు. హరలీల, మహిమ్నస్తవము, మలహరణము, అనామ యము, హలాయుధము, పంచగద్యములు, శివతత్త్వసారము, రుద్ర మహిమ, సంసార మాయాస్తవము, శంకరగీత, ఆనందగీతములు, బసవగీతములు, (3) 180–1 ; దక్షాధ్వరము, న్యాసాష్టకము, గణా డంబరము, శారభము, తుమ్మెదపదములు, ప్రభాతపదములు, పర్వత పదములు, ఆనందపదములు, శంకరపదములు, నివాళిపదములు, వాలేశుపదములు, గొబ్బి పదములు, వెన్నెల పదములు, సంజవర్ణన, గణవర్ణన పదములు (1) 512-13 ; బాణగద్య అక్షరగద్య, వర్ణాడం బరము, నీలకంఠస్తవము, మయూరస్తవము, మలయరాజీయము, మానిదండకము, మహాస్తోత్రసూత్రములు, శతకము, దీపకళిక, మహానాటకము, ఉదాహరణములు, ముక్తకములు, గీతసూక్త ములు, భృంగిస్తవము, రుద్రసహస్రనామము, (౨) ౪౩౨–౩,

మొదలయిన గ్రంథముల పేళ్లను సోమనాథుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్య రచితములుగా ధ్వనించేటట్లు సూచించినాడు. వీటిలో శివతత్త్వసార మొక్కటిమాత్రము బయలుపడినది. తక్కిన వన్నీ ఏమయిననో తెలియదు. సోమనాథుడు శివతత్త్వ సారమును పండితారాధ్యకృతిగా చెప్పడమేకాకుండా, దానిలోని చాలాభాగము నున్నదున్నట్లు ద్విపదలో ఇమిడ్చి పండితారాధ్య చరిత్రములో చేర్చివేసుకొన్నాడు. ఇట్లే తక్కినవాటిలో అనేకము లున్న పండితారాధ్యచరిత్ర బసవపురాణములలో చేరినవేమో చెప్పలేము. శ్రీశైలయాత్రా సందర్భములో యాత్రికులు పాడిన పాటలు కొన్ని ఈ గ్రంథములలోనివేమో !

3

సోమనాథుని కులగోత్రములు

సోమనాథుడు ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు డని కొందరున్ను, జంగము డని కొందరున్ను అంటున్నారు. వేదాదివిద్యల నభ్యసించి, అనేక శాస్త్రముల పారమును చూచినవాడున్ను, హారితస గోత్రోద్భవుడయిన పాల్కురికి సూరనామాత్యునికి 'ముద్దుమఱంది'న్ని అయిన సోమనాథుడు బ్రాహ్మణుడే అయిఉండవలె నని మొదటివారివాదము. భృంగిరిటిగోత్రు డయినవాడు జంగముడే అయి ఉండవలెనని రెండోపక్షమువారి వాదము. జంగములకు కూడా వేదవిద్యాధికార మున్నదని వీరిసిద్ధాంతము. ఇది ప్రయోజనము లేనివాద మని నా తలంపు. సోమనాథుని కాలములో ఆరాధ్య బ్రాహ్మణశాఖగాని, జంగమజాతిగాని ఉన్నవనడాని కాధారములు కానరావు. వ్యక్తులపేళ్లకు ఆరాధ్య అనే ఉపపదమును చేర్చినంతమాత్రముచేత ఆరాధ్య బ్రాహ్మణశాఖ ఆ కాలములో ఉండేదని చెప్ప వీలులేదు. ఆపదము పూజార్థమున చేరుతూ ఉండేది. అది పరమశివ నిష్ఠాపరులై, శివాచారమును పరిపాలించే నైష్ఠికుల పేళ్ల కనుబంధముగా ఉండేది. అట్లే, జంగమ శబ్దము సంసారబంధములను విడిచిన యతులకుమాత్ర మన్వయించేది. యత్యాశ్రమము ద్విజుల కందరికిన్ని ఉన్నది. యతులైన జంగములు ద్విజులలో ఎవ్వరయినా సరే పూజ్యులే అయినా, సోమనాథుని కాలమునాటికి బ్రాహ్మణులయిన శివద్విజులే జంగములై ఉంటూ ఉండేవారు. శూద్రులలోను, పంచములలోను జంగములుండేవా రనడాని కాధారములు లేవు. వారిలో శివభక్తు లనేకులు

మహిమవంతు లుండేవారు. కాని, వారు జంగమ శబ్దవాచ్యులు కారేమో అని తోస్తుంది. ఎట్లయినా ఆకాలములో జంగమజాతి మాత్రము లేదని నిశ్చయముగా చెప్పవచ్చును.

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో చాలచోట్ల శివద్విజుల ప్రసక్తిఉన్నది. (౨) ౧౫౪, ౧౬౭ మొద. శైవభక్తులు భూదేవ, భూసురాదినామములతో సంబోధింపబడినారు. వీటికి యౌగికార్థమును మాత్రము చెప్పడము సరికాదు. శ్రీశైలమును "'బ్రాహ్మణ' క్షత్రియ, వైశ్య శూద్రాదిసత్కులజులును దుష్కులజులు, సెట్టిమానవులు" మెట్టినా వారి పాపములుపోయి అభిమతసిద్ధి కలుగుతుంది. (పండి. చ. ౨. ౨౬౭.) దీనినిబట్టి ఆకాలములో శైవులలో వర్ణవిభేద మున్నదనే చెప్పవలెను. 'వెలివాడ గలుగునే వేదఘోషంబు?' (బస. పురా. పు. ౧౫౪) అనడముచేత ఆకాలములో పంచములు వెలివాడలో నివసించి, వేదాధికారము లేనివారుగా ఉండేవారని తెలుస్తుంది. వీరశైవులలో వర్ణవిభేదము లేదని అభిప్రాయము కలవాడయితే సోమనాథు డీరీతిగా అనడు. శాసనములలో శివద్విజులు, శివబ్రాహ్మణులు అనేపేళ్లు తరచుగా కనబడుతున్నవి. ఉదాహరణములు: ఎ. పి. రిపో. సం. ౯౧౧, నం ౫౩౦ రు. క్రీ. శ. ౧౦౩౦. శివద్విజులు; సం. ౯౦౯, నం ౪౧౮ రు, క్రీ. శ. ౧౨౪౩. శివబ్రాహ్మణులు; సం. ౯౦౯, నం ౩౧౪ రు, క్రీ. శ. ౧౨౮౫, "నం ౩౧౨ రు, క్రీ. శ. ౧౦౬౧;" ౯౦౮, నం ౨౧౯ రు, క్రీ. శ. ౧౦౨౧; "౯౦౮, నం ౧౬౧ రు, క్రీ. శ. ౧౦౬౦;" నం ౫౫౯ రు;" ౯౧౨, నం ౫౦౫ రు, క్రీ. శ. ౧౦౮౦; సం ౯౦౯. నం ౭౩౧ రు; శివబ్రాహ్మణులు. శివయోగుల ప్రస్తావనకూడా అనేక శాసనములలో కనబడుతున్నది. ౯౧౧, నం ౧౨౪, ౨౨౫, ౨౨౭ రులు; ౯౦౮, నం ౧౭౭ రు, మొదలయినవి ఉదాహరణ

ములు. శివయోగులతోపాటు దేవరడియర్, తపస్వులు, అభ్రార్యులు, శైవాచార్యులు, కడిగై మధ్యస్థులు, కారణత్తార్, వైఖానసులు మొదలయినవారి పేళ్లుకూడా శాసనములలో కనబడుతున్నవి. కాని, ఒక్క దానిలోను ఆరాధ్య బ్రాహ్మణులు జంగమములు, అనే పేళ్లు జాతివాచకపదములుగా కానరావు. 'ఆరాధ్య' అనేపదము శైవులకే కాక ఇతరులకు కూడా వర్తిస్తూఉండే దనడానికి 'ఆరాధ్య తీర్థాచార్య' అనే మాధ్వాచార్యుని పేరు ప్రమాణముగా ఉన్నది (మెకెన్‌జీవ్రాత ప్రతులు, సంపుటము౧౪, పుట౧౫౬.) ఈ మాధ్వ గురువు శక.౧౬౪౦ సం.రమువాడు.

పైదానినిబట్టి చూస్తే, సోమనాథుని కాలములోనే కాక, అంతకు పూర్వమున్న తరువాతనుకూడా శైవులలో చాతుర్వర్ణ్యముండేదనిన్ని, జంగమము లనేవారు గృహస్థాశ్రమమును విడిచి సన్న్యాసులవలె శైవధర్మ ప్రచారముకోసము దేశసంచారము చేసేవారనిన్ని, వారిలో వర్ణభేదము పాటింపబడేది కాదనిన్ని, అన్నివర్ణముల వారి నుంచిన్ని జంగమములలో చేరుతూ ఉండేవారనిన్ని, జంగమములు కాని శైవగృహస్థులు తమతమ వర్ణాచారములను యథావిధిగా పరిపాలిస్తూ ఉండేవారనిన్ని, వారిలో శైవబ్రాహ్మణులు సాధారణ బ్రాహ్మణులవలెనే వేద వేదాంగాదివిద్యల కధికారము కలిగి, ((౧) ౫౧౫ మొద.) వాటికి శైవపరముగా అర్థము చెప్పుకొంటూ ఉండేవారనిన్ని తేలుతున్నది- శైవబ్రాహ్మణులు మహా బ్రాహ్మణులట. (౧) ౫౧౬.

శైవులలో లింగధారులు, లింగధారులు కానివారు కూడా ఉండేవారు. వీర శైవసిద్ధాంతము నంగీకరించినవారు సాహిత్యలింగములను ధరించేవారు. మల్లికార్జునపండితారాధ్యుడు లింగధారియే. 'భూతియు రుద్రాక్షములుఁ దాల్పనగునె? నీతియే లింగసన్నిహితమైయున్కి?' అని పండితుని బ్రాహ్మణు లాక్షేపించినారు. అతడు లింగధారణ

మహిమను గురించి ఉపన్యసించినాడు. బసవపురాణకథాశ్రోత అయిన గొబ్బూరి సంగనామాత్యుడున్ను, పాల్కురికి సూరామాత్యుడున్ను అట్టివారై ఉంటారు. సూరామాత్యునికి 'ముద్దుమఱంది' అయిన సోమనాథుడున్ను అట్టివాడే అని నా అభిప్రాయము.

సోమనాథుడు బ్రాహ్మణుడు కాడనడానికతని భృంగిరిటి గోత్రత్వము నుదాహరించి, హారీతసగోత్రుడయిన సూరనామాత్యునితో అతనికిగల 'ముద్దుమఱంది' సంబంధము ఔపచారికముమాత్రమని కొంద రంటారు. పాల్కురికి సోమనాథుని కదే యింటిపేరుగల సూరనామాత్యుడు 'మఱంది' ఎట్లవుతాడని వారి సందేహము. పాల్కురికి అనేది ఊరిపేరు; గృహనామముగా ఇద్దరికిన్ని కుదురుకొన్నది. ఏకగ్రామమువారు భిన్నగోత్రజులు కావడాని కాటంకము లేదు. ఉదాహరణమునకు - చిలుకూరి నారాయణరావుగారిది ఆత్రేయసగోత్రము, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారిది వాధూలసగోత్రము. నేను మాధ్వుడను, ఆయన నియోగి. అయితే సాధారణబ్రాహ్మణులలో భృంగిరిటి గోత్రము లేదు. అది వీరశైవులలో ప్రచారములో ఉన్నది. సూరనామాత్యునిది హారీతసగోత్రము. హారీతసగోత్రము సాధారణబ్రాహ్మణులలోనే ఉన్నది గాని వీరశైవులలో లేదు. అందుచేత 'ముద్దుమఱంది'తనము నిజమైనది కాదనేదానికి సమాధానము చెప్పవలసి ఉన్నది. వీరశైవులలో వృషభ, నంది, భృంగి, వీర, స్కందు లెప్పటినుంచి గోత్రకర్తలుగా ఏర్పడినారో తెలియదు. సుప్రభేదాగమ మాధారముగా చేసుకొని 'శ్రీ వీరశైవబ్రాహ్మణ కులదీపిక' అనే గ్రంథమును వ్రాస్తున్నామని తత్కర్తలు రేవణ, మరుళసిద్ధ, ఏకోరామ, పండితారాధ్య, విశ్వారాధ్య, అనే పంచాచార్యులవంశములవారికి వరుసగా పైని చెప్పిన అయిదుగోత్రములున్ను కలిగిన వని వివరించినారు. పై పంచాచార్యుల పేళ్లు కలియుగములోనివట. ద్వాపరయుగములో

ఆ పేళ్లు వరుసగా రేణుక, దారుక, గజకర్ణ, ఘంటాకర్ణ, విశ్వకర్మ అని ఉండేవట. ఈ ద్వాపర యుగములోని పేళ్లే వీరశైవులకు గోత్రనామములుగా కూడా ఉన్నవని అచ్చటి వీరశైవ సంప్రదాయజ్ఞులు చెప్పినట్లు ౧౯౦౧ సం॥ రపు మైసూరు జనాభా రిపోర్టులో వ్రాయబడినది. ఈ గోత్రములు సన్న్యాసులయిన జంగములలోనే ఉండేవికాని, సాధారణవీరశైవగృహస్థులకుకూడా వర్తించేవో లేదో చెప్పలేము. మధురలోని కలక్టరు బంగాళాలోని ఒక శిలాశాసనములో మూడో కులోత్తుంగదేవుని పద్నాలుగో రాజ్యసంవత్సరము నాటి (క్రీ. శ. ౧౧౯౨) ఒక శాసనములో ఆముండమఠములోని నందికేశ్వర సంతానమునకు చెందిన జ్ఞానమూర్తిదేవునిపే రున్నది. నందికేశ్వరసంతాన మంటే నందిగోత్రమని చెప్పవలెనేమో తెలియదు. అట్లు చెప్పకొన్నా ఆగోత్రము సన్న్యాసి అయిన జ్ఞానమూర్తిదేవునికిమాత్రమే వర్తిస్తుంది. నందికేశ్వరసంతానమువలె తక్కిన వృష, భృంగి, వీర, స్కందుల సంతానములున్ను ఉండేవేమో తెలియదు. శివదీక్షను పొందినవారు గురువు గోత్రమును చెప్పకొనడ మాచారము. ఆ ఆచారముచొప్పన పాల్కురికి సోమనాథుడున్ను తాను భృంగిరిటి గోత్రజుడనని చెప్పకొన్నాడో, ఈశ్వర కులజుండ, బసవగోత్రుండ, అని చెప్పకొన్నట్లే శివగణమయిన భృంగిరిటి గోత్రుడ నని చెప్పకొన్నాడో నిర్ణయించడము కష్టము. శివబ్రాహ్మణులాకాలములో భరద్వాజ, హరితాది ఋషులను గోత్రకర్తలుగా చెప్పకొనడము కలదు. కొండగుడికేశిరాజు వీరశైవుడేకదా. అతడు భరద్వాజగోత్రుజుడయినట్లు ఎపిగ్రాఫియా కర్నాటికా, షికారుపూరు ౧౧౯, ౧౬౩ శాసనములలో చెప్పబడినది. నెల్లూరిలో కలక్టరు కచేరీగోడలో కట్టబడిన శిలమీది శాసనములో కులోత్తుంగుని ముప్పయి ఆరో రాజ్యసంవత్సరములో భారద్వాజగోత్రుడయిన శ్రీ మాదేవభట్టు

మొదలయినవారు ఆళుడైయార్ మనుమసిద్ధేశ్వరాలయములో తైనెల నుంచిన్ని సంధ్యాదీపమును వెలిగించడాని కంగీకరించినట్లు తెలుపబడి నది- ఈ కులోత్తుంగుడు మూడో కులోత్తుంగు డయితే శాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౨౧౮ సం॥రమునాటి దవుతుంది. మాదేవభట్టు శివబ్రాహ్మణుడు. అల్లే పాల్కురికి సూరనామాత్యుడుకూడా శివబ్రాహ్మణుడున్ను నైష్ఠికుడున్ను అయినా, సోమనాథునివలె విరాగియై జంగముడు కాకపోవడముచేత హారితసగోత్రుడుగానే చెప్పబడి ఉంటాడు. సోమనాథుడు జంగముడు కావడముచేత తన పూర్వాశ్రమములోని గోత్రమును ప్రశంసించుకోలేదు. అట్లు ప్రశంసించడము పాతకహేతువని అతని అభిప్రాయము. ఒకవేళ కావ్యములో తన పూర్వాశ్రమములోని గోత్రము స్మరించడానికి సందర్భపడకపోయి అయినా ఉంటుంది. సూరనామాత్యునిగోత్రమును చెప్పి, బసవపురాణకథాశ్రోత అయిన గొబ్బూరి సంగనామాత్యుని కట్టిగోత్రమును అతడు చెప్పలేదు గదా. సోమనాథుని పూర్వాశ్రమములోని గోత్రము మనకు తెలియనంతమాత్రమున అతని శివబ్రాహ్మణత్వమునకు క్షతి లేదు. శివబ్రాహ్మణులలో హారితాది గోత్రములుండేవి- వారు భవులు కారు. అట్టిగోత్రములు కలవారు భవులే అయితే, భవు లంటే కిట్టని సోమనాథు డతనిని 'ముద్దుమఱంది' అని సంబోధించి పండితారాధ్యచరిత్ర కథాశ్రోతగా చేయడమే ఉండదు.

౪

సోమనాథుని వైదుష్యము

సోమనాథుడు కేవల కవి కాడు. అతడు కవిత్వము మూలముగా వీరశైవమతవ్యాప్తికి కంకణము కట్టుకొన్న అసమాన మేధాశాలి. లోకములో వ్యాపించి ఉన్న బౌద్ధ, జైన, వైష్ణవాది మతములను, శంకరాచార్యుని అద్వైతవేదాంతము మొదలైన సిద్ధాంతములను ప్రతిఘటించి, వాటిని త్రోసిరాజు చేసి వాటి ఆటను కట్టడానికి కావలసిన పాండిత్యము నంతటిని సంపాదించుకొన్నవాడు. ఆపాండిత్యమును చతుర్వేదసారము, సోమనాథభాష్యము మొదలయిన గ్రంథములలో వినియోగించినాడు. కాని, వాటివల్ల శాస్త్రీయముగా వీరశైవసిద్ధాంతము స్థాపితమవుతుందే కాని, అది జనసామాన్యములో వ్యాపించవలె నంటే, కేవల విద్వాంసుడున్ను, పండితుడున్ను పనికిరాడు. దాని ననుష్ఠించి, ఆచరణలో పెట్టి, లోకమునకు లక్ష్యప్రాయుడై ఉండేవాడు కావలెను. తనవలె ఇతరులున్ను అనుష్ఠింపవలె ననే బుద్ధిని కలుగజేయవలెను. వారి కుత్సాహమే కాక ఆవేశమున్ను పుట్టవలెను. ఆవేశము పుట్టించడానికి తానున్ను ఆవేశపరుడు కావలెను. జనులలో ఆవేశము పుట్టించడానికి దేశభాషలో, దేశీయచ్ఛందస్సులో దేశీయరీతిని కవిత్వము చెప్పడముకంటె మరొక మార్గము లేదనే రహస్యమును తెలుసుకొని ఉండవలెను.

ఈ గుణము లన్నీ సోమనాథునిలో నిండుకొని ఉన్నవి. అతని పాండిత్యము నిరుపమాన మైనది. పండితారాధ్య చరిత్రము చదివినవారి కా పాండిత్య విస్తారమే కాక, దాని లోతుకూడా బోధ

పడుతుంది. ఆత డుదాహరించిన గ్రంథముల పేళ్లనుబట్టి చూస్తేనే మన కాశ్చర్యము కలుగుతుంది. పండితారాధ్యచరిత్రములో అతడు పేరుపెట్టి చెప్పిన గ్రంథములను చూడండి :—

ఋగ్యజుస్సామాథర్వవేదసంహితలు, బ్రాహ్మణములు, రుద్రసూక్తములు, శతరుద్రీయము, పురుషసూక్తము, చరణవ్యూహము, వేదభాష్యములు, వ్యాసభాష్యము, మహాస్తోత్రము, పవమాన, కైవల్య, కేన, ఈశ, జాబాల, కాలాగ్నిరుద్ర, మానవ, జైగీష, మారుత, నారాయణ, బ్రాహ్మణ, శివసంకల్ప, రుద్రచయ, అథర్వశిరస్, అథర్వశిఖ, బృహదారణ్య, గర్భ, హంస, శ్వేతాశ్వతర, రుద్రోపనిషత్తులు.

కాత్యాయనగృహ్యసూత్రము, జాబాలిస్మృతి, వాద్రబోధాయనస్మృతి, శాతాతపస్మృతి, విజ్ఞానేశ్వరము, వృద్ధశాతాతపము, లౌగాక్షికస్మృతి, యజుర్వేదసూత్రము, పారాశరస్మృతి, యమస్మృతి, రుద్రాక్షకల్పము, వ్యాసస్మృతి, బోధాయనస్మృతి, వసిష్ఠస్మృతి, వాల్మీకిస్మృతి, వాధూలము, గౌతమస్మృతి, ఈశానసంహిత, జాబాలస్మృతి, కైవల్యస్మృతి, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి.

శైవ, స్కాంద, కూర్మ, లింగ, వాయు, వామన, బ్రహ్మవైవర్త, పద్మ, నారద, బ్రహ్మాండ, వారాహ, గారుడ, మత్స్య, మార్కండేయ, భాగవత, భవిష్యత్, బ్రహ్మ, వైష్ణవ, ఆగ్నేయ, మానవ, వాసిష్ఠరామాయణ, వాసిష్ఠలైంగ, సూతసంహిత, భారత, హరివంశ, సావర్ణిసంహిత, శివ, శివధర్మశాస్త్ర, ఈశానసంహిత, బృహత్కాలోత్తరము, వ్యాస జైమినిసంవాదము మొదలయిన పురాణోపపురాణేతిహాసములు.

వీరశైవధర్మశాస్త్రము, భీమాగమము, సర్వాగమోత్తరము, కారణాగమము, పాణిస్ఫతిలము, దివ్యాగమము, ఈశ్వరాగమము మొదలయిన వీరశైవధర్మప్రపాదకాగమాదిగ్రంథములు.

వ్యాకరణ, చ్ఛందోలంకార, షట్తర్క, వైశేషిక, సాంఖ్య యోగ, నేత్రవైద్య, విషవైద్య, రసవాద, జ్యోతిష, కోకోక్త, భరత, సంగీతాదిశాస్త్రములు.

ఆంధ్ర, కర్ణాట, తమిళ, మహారాష్ట్ర, సంస్కృత భాషా పాండిత్యము.

ఇన్నివిషయములననుసరించిన్ని సోమనాథునికి సంపూర్ణముగా తెలియడమే కాకుండా, నానా దేశాచారములు, నానామతసిద్ధాంతములు, నానావిధాహార, విహార, వేషసంప్రదాయములున్ను తెలుసును. అతడు ఉత్త వేదజడుడు కాడు. గొప్ప లౌకికుడు. ఉద్ధతుడు. ఒకరిని లక్ష్యపెట్టేవాడు కాడు. పాండిత్యవిషయములో శ్రీనాథుని కంటె నూరురెట్లెక్కువ అని చెప్పవచ్చును. శ్రీనాథుడు గౌడ డిండిమభట్టుకంచుఢక్క నొక్కదానిని పగులగొట్ట గలుగునే, ఇతడెన్ని ఢక్కలను ఎట్టిఢక్కలనైనా పగులగొట్టుగల అపారపాండితీ ప్రజ్ఞాధురంధరుడు, నోటిబూకరము కలవాడు కూడాను.

పరమతఖండనమున కితడవలంబించిన పద్ధతిలో ఒక విశిష్టత ఉన్నది. అతడొకొక్కవాదమును తీసుకొని, దాని స్వరూపమును ముందుగా తెలిపి, తరువాత వేదవాక్యముల నుదాహరించి, ఆ వాక్యముల కావాద మెట్లు విరుద్ధముగా ఉన్నదో స్పష్టము చేసి, తరువాత పురాణేతిహాసములనుండి ఐతిహ్యముల ననుసంధించి, దానిని తుక్కుతుక్కుగా ధూళి కెగురగొట్టుతాడు. ఆ వాదపద్ధతి సంపూర్ణముగా నైయాయికపద్ధతి ననుసరించి ఉంటుంది. వీరశైవ సిద్ధాంతమే సరియైనసిద్ధాంత మని సంపూర్ణమైన విశ్వాస ముండడము చేత అతని కెక్కడను లేని వాగౌద్ధత్యము కలిగినది. అతని కొకరి లక్ష్యము లేదు. ఎదిరిపక్షమువా డతని కొక చీమవలెనో, దోమవలెనో కనబడతాడు. వాదప్రకరణములో ఒకొక్కవాదము

నెత్తుకొని దానిని చీల్చి, చెండాడి, దుమ్మున కత్తిపోసి, తుట్టతుదకు శివపరమోత్తమత్వమును సిద్ధాంతించి, అదే సరియైన సిద్ధాంతమని రుజువుచేయడానికి, "గౌరీశుమీఁద దైవంబులేఁడని తలయిచ్చి పడయుందును, మంటఁబెట్టుదుఁ, దొడరిన గెలుతుఁబనుగొన వాద వితండ జల్పములను" అని ప్రతిజ్ఞచేసి, "శివుమీఁద నొకఁడు గలఁడన్న నాయడకాలెత్తి వాని నడుఁదలఁ దన్నుదు" అని గర్జించినాడు. ఎంతటి ఔద్ధత్యము! ఎంతటి సాహసము! ఎంత పొగరు!

సోమనాథుని వైదుష్యమును, లోకజ్ఞానమును బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములలో అనేకవిధములుగా ప్రస్ఫుటితమైనది. హఠయోగము. బ. ౧౫, (౨) ౩౬౬-౮ ; రసవాదము (౧) ౪౭౭-౮౦ ; నేత్రవైద్యము (౨) ౧౦౮-౯ ; సర్పవైద్యము (౧) ౪౩౬, ౫౧౩ ; ద్యూతవిద్య (౧) ౩౬౮, ౪౧౩, శకునశాస్త్రము బ. ౨౪౨, ౨౪౪ ; (౨) ౫౯-౬౦, ౧౯౩ ; వేశ్యావర్ణనము (౧) ౩౪౩-౩౪౯ ; కామశాస్త్రము (౧) ౩౩౫-౩౭; చోరవిద్య బ. ౧౫౪ ; మృగయ బ ౯౬, ౧౬౯ ; గర్భచిహ్నాలు బ. ౧౪ ; పిల్లలను పెంచేవిధము బ. ౬౭ ; పిల్లలను లాలించే విధము (౧) ౪౫౬, బ. ౭౦ ; పిల్లల ఆటలు (౧) ౪౬౦ ; శరీరావయవకర్మలు (౧) ౪౮౫ ; వస్త్రభేదములు ; బ ౫౬ (పంద్రెండేండ్లు చేసిన పసిఁడిపటవలి పుట్టమును గురించి సోమనాథుడు చెప్పినాడు బ. ౫౭ ; కోటలనిర్మాణము బ. ౭౪ ; ఈరీతిగా ఎన్నో విషయములను గురించి సోమనాథుడు విస్తరించి చెప్పినాడు.

౫

సోమనాథుని గ్రంథములు

బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, అనుభవసారము, చతుర్వేదసారము, సోమనాథభాష్యము, రుద్రభాష్యము, బసవ రగడ, గంగోత్పత్తిరగడ, సద్గురు రగడ, చెన్నమల్లుసీసములు, నమస్కారగద్య, వృషాధిపశతకము, అక్షరాంకగద్యపద్యములు, పంచ ప్రకారగద్య, అష్టకము, పంచకము, రెండుదాహరణములు, మొదలయిన కృతులను పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించినాడని పిడుపర్తి సోమన తన పద్య బసవపురాణములో చెప్పినాడు. వీటిలో కొన్ని సంస్కృతములోను కొన్ని కన్నడములోను ఉన్నవి. బసవపురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రము, అనుభవసారము, చతుర్వేద సారము, చెన్నమల్లు సీసములు, వృషాధిపశతకము, ఒక బసవోదాహరణము, తెలుగు గ్రంథములు. సోమనాథుని సంస్కృత కర్ణాటక గ్రంథములతో మన కిక్కడ పని లేదు. వాటినిగురించి తెలుసుకొననెంచిన వారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రులవారు రచించిన బసవపురాణ పీఠికలో చూచుకోవచ్చును.

సోమన తెనుగుకృతులలో అనుభవసారము, చెన్నమల్లు సీసములు, అనే గ్రంథములలోని విషయములు కేవలము వీరశైవమత బోధను ప్రతిపాదించడమే లక్ష్యములో ఉంచుకొని వ్రాసినవి. వీటిలో సోమనాథుని కవితాగౌరవము తేటపడదు. వృషాధిపశతకము కొంత మేలు. బసవపురాణ కథాసార మిందులో చేరినది. కవిత శబ్దవైచిత్రి గలిగి, ధారావాహికగా ఉన్నది. దీనిలోని సంస్కృత,

ద్రావిడ, కర్ణాట, మహారాష్ట్ర భాషలలో రచింపబడిన పద్యము లున్నూ, మణిప్రవాళ శైలిలో రచితము లయినవిన్ని సోముని వివిధ భాషాపాండిత్యముల వెల్లడిస్తున్నవి. బసవోదాహరణము తెనుగు వాఙ్మయములో ఒక విశిష్టకృతి. ఉదాహరణకృతులు మరికొన్ని త్రిపురాంతకోదాహరణములవంటివి తెనుగులో వెలసినవి.

సోమనాథ స్తవ మనే గ్రంథ మొకటి సోమనాథకృత మని బండారు తమ్మయ్యగారు చెప్పినారు. అది సోమనాథునికృతి కా దని ప్రభాకరశాస్త్రిగారి తలంపు. ఈ తలంపున కా గ్రంథము లోని కవిత్వరీతి అంత ప్రశస్తమైనది కాకపోవడమే కారణము. పిడుపర్తి సోమన్న పాల్కురికి సోమునికృతులలో ఈ గ్రంథమును చేర్చకపోవడ మొక ఉపకారణము. పిడుపర్తిసోమన్న వివరించిన గ్రంథముల పట్టికతరువాత 'ఆదియగు కృతుల్' అని చెప్పినాడు కాబట్టి వాటిలో ఈ సోమనాథ స్తవమేకాక, మల్లమదేవి పురాణము, భక్త స్తవము, అనేవికూడా చేరి ఉండవచ్చునని తమ్మయ్యగారు వ్రాసినారు. (ఆం. సా. పరి. ప. xxi 3.) తమ తలంపున కాధారముగా బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములకున్నూ వీటికిన్ని రచనలో కొన్ని పోలికలు చూపినారు. ప్రాసయతినియమమున నీ గ్రంథమునకున్నూ, బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములకున్నూ భేద మున్నా, సోమనాథస్తవము, సోమనాథుని ప్రథమకృతి అయి ఉండవచ్చునని అభిప్రాయపడినారు. కాని రచనలో అక్కడక్కడ కొన్ని పోలిక లున్నంతమాత్రము చేతనే ఆ గ్రంథము సోమనాథ కృతి కాజాలదు. సూక్ష్మముగా ఆలోచిస్తే ఆగ్రంథముధోరణి పాల్కురికి సోమనాథుని నుడికారమునకు దగ్గరగా కూడ రాదు. అయినా, ఇతరాధారములవల్ల దీని కర్తృత్వమును నిర్ధారణ చేసేవరకున్నూ ఏమి చెప్పడానికిన్ని వీలులేదు.

సోమనాథుని ఆంధ్ర కృతులలో బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములు పేరెన్నిక గన్నవి. ఈ రెండింటిలోను పండితారాధ్య చరిత్ర మెన్నో రెట్లు కవిత్వవైభవములో అతిశయిస్తున్నది. అయినా బసవపురాణరచనపోకడలు కొన్ని పండితారాధ్య చరిత్రములోను ప్రతిఫలించినవి. ఒక్క ఉదాహరణము.

"హరుఁడు నిరాకారుఁ డైనచో బసవఁ
డరయంగ సాకారుఁ డై చరియించు,
హరుఁడు సాకారుఁడై యలరుట చూచి
శరణుఁడై బసవండు సందు లేకుండు,
శరణుఁడై బసవండు సందు సేకొన్నఁ
బరమభక్తిస్థితి బసవన్న గొలుచు,
భక్తుఁడై లింగంబు ప్రకృతి సేకొన్న
వ్యక్తిగా బసవన్న వరవుడు సేయుఁ,
... ...
సాలోక్య సామీప్య సారూప్య పదవు
లోలిని బొంద సాయుజ్యంబుఁ జెంద
వచ్చుఁగా కిల బసవస్వామిగాఁగ
వచ్చునే పెఱపెఱవారల కెల్ల."

బస. పు. ౨౫, ౬ పుటలు.

పై పంక్తులలో హరునకున్ను బసవన్నకున్ను అభేదమును కల్పించిన కవి పండితారాధ్యచరిత్రములో పండితుని హరునికంటె అధికునిగా చేసినాడు.

"చిరతమోగుణపరిస్ఫీతుఁడు శివుఁడు
వరసత్త్వగుణవికస్వరుఁడు పండితుఁడు,
అరయ నచరలింగ మా లింగమూర్తి
యరయఁగాఁ జరలింగ మా పండితయ్య,
యసమలోకాధీశుఁ డంబికాధవుఁడు
అసమలోకారాధ్యుఁ డా పండితయ్య,
యఖిలలోకమయుండు హైమవతీశుఁ
డఖిలలోకాతీతుఁ డా పండితయ్య,
లోకానుసారి త్రిలోచనుం డిల న-
లోకానుసారశీలుఁడు పండితయ్య,
యరుదగు లోకసంహారుండు శూలి
గరుణమై లోకోపకారి పండితుఁడు,
అసితకంఠుండు దా నసమలోచనుఁడు
భసితకంఠుండు (శ్రీ) పండితేంద్రుండు,
ఊర్ధ్వైకలోచనుం డుడురాజమౌళి,
యూర్ధ్వద్విలోచనుం డొగిఁ బండితయ్య,
భక్తైకదేహుండు పరమేశ్వరుండు
భక్తసత్ప్రాణుండు పండితస్వామి,
మల్లికార్జునసామి మల్లికార్జునుఁడు
మల్లికార్జునకీర్తి మల్లికార్జునుఁడు,

మహిలోనఁ బండితమల్లికార్జునుని
మహిమలు వర్ణింప మనుజులతరమె ?"

పండి.. చ I. ౫-౭

ఇటువంటి పోలిక లీ రెండు గ్రంథములలోను అడుగడుగుకున్ను కనబడుతవి. కాని, ఎత్తుబడిలో, తూగులో, ధారలో, నడకలో, జిగిబిగులలో బసవపురాణము పండితారాధ్య చరిత్రమునకు తీసిపోతుంది. దీనిలోని పాండిత్యము దానిలో లేదు, దీనిలోని ఆవేశము దానిలో లేదు. దీనిలోని ఔద్ధత్యము దానిలో లేదు. నూతన పురాతన శైవభక్తులకథలు బసవపురాణములో ఒక మాహాత్మ్య కథనము గల గ్రంథమువలె ఎదుగుబొదుగులు లేని గోకటిపాటవలె నడిచే ద్విపదలలో చెప్పబడినవి. బసవపురాణమునకు కావ్యలక్షణము లేదని కాదు. కాని, పండితారాధ్యచరిత్రమున కావ్యలక్షణము సంపూర్ణముగా పట్టినది. భవికవుల ఆంధ్ర గ్రంథములలో మహాభారత మెట్టిదో శివకవుల గ్రంథములలో సోమన రచించిన పండితారాధ్యచరిత్ర మట్టి దని చెప్పుట మతిశయోక్తి కానేరదు.

" ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని,
వేదాంతవిదులు వేదాంత మనియు,
నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రం బని,
కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు,
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్యసంగ్రహ మని,
యైతిహాసికు లితిహాస మనియుఁ,
బరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చ-
యం బని మహిఁ గొనియాడుచుండ,

వివిధవేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ
డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీన మై
పరగుచుండఁ జేసె భారతంబు"

పై పద్యములోని ఎత్తుగీతిలోని వేదవ్యాసునికి బదులుగా పాల్కురికి సోమనాథుని పేరును భారతమునకు మారుగా పండితారాధ్య చరిత్రమును, విష్ణుసన్నిభుఁ డనే మాటను మారుగా హరసన్నిభుడనిన్ని సరిస్తే పండితారాధ్యచరిత్ర స్వరూపమునకు సరిపోతుంది.

పండితారాధ్యచరిత్రములో వీరశైవ ధర్మము సంపూర్ణముగా వివరింపబడినది. వీరశైవ సిద్ధాంతము నిష్కర్షగా ప్రపంచింపబడినది. వీరశైవనీతిమార్గము బాహాటముగా వర్ణింపబడినది. దానిలో ఎన్నో అపూర్వములైన ఇతిహాసములు చేరినవి. నూత్న పురాతన శైవభక్తులను సరించిన పురాణకథలు చేరినవి. దాని కావ్యత్వవిషయమున్ను, లక్ష్యసంగ్రహత్వ విషయమున్ను చెప్పనే అక్కరలేదు.

౬

కావ్యకళ

కావ్యకలను గురించి సోమనాథు డిట్లు చెప్పినాడు :—

"ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె
సరస మై పరగిన జానుఁదెనుంగు
సర్చింపఁగా సర్వసామాన్యమగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కి దైవారఁ;
దెలుఁగుమాట లనంగవలదు; వేదముల
కొలఁదియకాఁ జూడుఁ డిల,—నెట్లు లనినఁ,
బాటితూమునకును బాటియానేనిఁ
బాటింప సోలయుఁ బాటియ కాదె ?
అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన
గల్పించుటయ కాదె కవివివేకంబు ?
అలరుచు బసవనిఁ దలఁచుతలంపు -
బలుపునఁ గాఁజేసి భావమ్ము మెఱసి
యకలంక లింగరహస్యసిద్ధాంత
సకలవేదపురాణసమ్మతం బైన
యాతత బసవపురాతన భక్త
గీతార్థసమితియే మాతృక గాఁగఁ

బూరితంబై యొప్పుపూసలలోనఁ
దారలక్క్రియఁ బురాతనభక్తవితతి
చరితలలోపల సంధిల్ల బసవ
చరిత మే వర్ణింతు సత్కృతి యనఁగ”

బస. పు. ౫.

“ఐనను లోకహితార్థంబు గాఁగ
నా నేర్చుకొలఁది వర్ణనసేయువాఁడ;
నవరసరసికత భువిని బేర్కొన్న
శివకవిప్రవరుల చిత్తంబు లలర;
నిప్పాట నితరులఁ జెప్పెడి దేమి ?
తప్పులు దారులు దడఁబడఁ బలికి
తెలిసినచదువులు వీటిఁబో ద్రొక్కి
పొలిసిపోయిరి దమపురులు దూలంగ;
మృడుమహాత్త్వముఁ గానమిని బొంకులనఁగఁ
బడుఁ ‘గవయః కిం న పశ్యంతి’ యనుట
యనుచుఁ గుకవులగీటునఁబుచ్చి పేర్చి
వినుతింతు.”

బస. పు. ౬

“బసవవర్ణనల్ సేసితి వరుసన వీనులారంగ;”
“తన్మహాభక్త్యైకమహిమఁ బసరింపు, మనమ
వాక్పాటవశక్తి నొసగితిమి.”

పండి. చ. (౧) ౧౨

"బసవపురాణ ప్రబంధ మన్ పేరి
బసవపురాణ మన్ పట్టి గలాడ;

... ...

బసవన్నఁ బొగడఁ బొల్పడు కవీంద్రుఁడను
బసవన్నఁ బొగడఁ బొల్పడుపాఠకుండ"

పం. చ. (౧) ౧౪

"వాయూర భక్తుల వర్ణింపఁ గంటిఁ
బాయక నాజిహ్వ పావనం బయ్యె,
బ్రదికితి.

పం. చ. (౨) ౧౩

"బసవేశు డక్కిన భక్తుండ వనియు
నసదృశలీల మా కనుగులం బనియు
మచ్చిక నాముద్దుమఱఁది వీ వనియు
నెచ్చెలికాఁడవు నీవ కా కనియుఁ
జాతుర్యసాహిత్యశాలి వీ వనియు,
శ్రోతృత్వమునకుఁ బాత్రుండ వీ వనియు
రచియింతుఁ బండితారాధ్యచరిత్ర;

... ...

దీవించి, నిన్ను సంభావించి, శ్రోతఁ
గావింతు సచివాగ్రగణ్య! సూరార్య!"

పం. చ. (౧) ౧౬-౧౭

"సత్కృతి యన నూత్నసంగతి దనరఁ
దొమ్మిదిరసములు దులు కాడ, దాని
యిమ్మడివర్ణన లెసగంగ, ద్విగుణ
మగునలంకారంబు లసలార, దాని
ద్విగుణార్థభావముల్ దీటుకొనంగఁ
దేట తెనుంగున ద్విపద రచింతు"

పం. చ. (౧) ౧౭

"ఆమూఢ గద్యపద్యాది ప్రబంధ-
పూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి
జాను తెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు"

పం. చ. (౧) ౧౭

"జాతులు రచనాప్రణీతులు గావ్య -
నీతులు రీతులు నేతులుట్టంగ
వరకవుల్ గొనియాడ వర్ణనకెక్క-
ధరఁ జెప్పఁ గృతియు నుద్యత్కృతి."

పం. చ. (౧) ౧౯–౨౦

" వస్తునుఁ బెరుఁగుఁ బిసుకుచందపు బిలిబిలి
కృతుల్ గృతులె; "

పం. చ. (౧) ౨౦

"పటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగఁ
గావ్యకళాప్రౌఢిఁ గల్పింతు ద్విపద
కావ్యంబు భావ్యంబు గాన."

పం. చ. (౧) ౨౦

"తిన్నని సూక్తుల ద్విపద రచింతు."

పం. చ. (౧) ౨౨

పైని బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములనుంచి ఉద్ధరించిన వాక్యములలో సోమనాథుని కావ్యకలాసిద్ధాంతము నిర్వచింపబడినది. కావ్యమునకు వస్తువు, స్వరూపము, రెండున్ను ముఖ్యములే. వస్తువు పురాతనమైనదిగా ఉండవలెను. ఆద్యసత్కథలతో ఒప్పవలెను. ఆ వస్తువు కవిజీవితాశయముల కనుసంధానము కలిగిఉండవలెను. అందు చేతనే సోమన్న తనదృష్టిలో హరునితో సమానుడైన బసవన్నను, హరు నతిశయించిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని తనకావ్యములకు నాయకులగా చేసినాడు. వారిచరిత్రలను ప్రాసలలో దారముగా పురాతనభక్తవితతిచరితలలోపల సంధించినాడు. తనకావ్యనాయకుల యెడల కవి కసమానగౌరవము, భక్తి, ప్రపత్తి ఉన్నవి. పురాతన భక్తుల కతడు పెంపుడుకొడుకు. బసవడు నందికేశుని అవతారమూర్తి సోమన్న బసవగోత్రుడు, బసవని పాదపద్మసేవకుడు, అతనికవీంద్రుడు, అతనిపాలకుడు. అతనికి దూత, బంటు, లెంక, లెంగి, ఇలువుట్టుబానిసకొడుకు, అతనిపన్నలపన్న. ఇక పండితారాధ్యుడు మనుష్యుడే కాడు. వివిధప్రమథగణముల ప్రత్యేకగుణములు ప్రోవయి యేర్పడినమూర్తి. పరమపరానందమొసగే శివభక్తి, నందికేశుసర్వజ్ఞత, భృంగిసహజనిష్ఠ, దుర్వాసాదులశాపశక్తి, అక్షపాదాదులవాగ్విచక్షత, ఉపమన్యుసద్గురుత్వంబు, ప్రమథగణములప్రసాదైకరతి, ప్రాక్తన

నూతనభక్తగణముల వ్యక్తదృష్టప్రత్యాగూరూఢమహిమ, వీరభద్రుని శౌర్యము, ఇవన్నీ తెగినపాళ్లలో మేళనము పొంది, సుద్దగించి, కరుడుగట్టి, ఘనీభవించినమూర్తి అతనిది. అట్టినాయకులను 'తలఁచు తలంపు బలుపునఁగాఁజేసి' అతనిభావము మెరసినది. 'అకలంక లింగరహస్య సిద్ధాంత సకలవేదపురాణసమ్మతమైన భక్తగీతార్థసమితి' తనకావ్యములకు మాతృక.

వస్తు వెంత మంచిదయినా, శిల్పి దాని నుపయోగించి, దిద్ది తీర్చడములో దాని మేలిమి బయలుపడుతుంది. ఉన్నదున్నట్టుగా బోడిగా వస్తువును నిర్మించడము పురాణమార్గము. భక్తమాహాత్మ్యములు, స్థలమాహాత్మ్యములు మొదలయినవి పురాణవస్తువులు. కాని, పురాణ వస్తువుల కందము కల్పించి కావ్యవస్తువులుగా మార్చడానికి 'మాత్న సంగతి'ని కల్పించవలెను. నాచనసోమనాథుడు నవీనగుణసనాథుండ నని వర్ణించుకొన్నాడు. నవీనగుణము లంటే నవీనకావ్యగుణము లని అతని అర్థము. అతని నవీనకావ్యగుణములను శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు తమ 'సారస్వతోపన్యాసము'లనే గ్రంథములో వివరించినారు. పాల్కురికి సోమనాథుని మాత్న సంగతి నాచన సోముని నవీనతకు చాలా విలక్షణమయినది. అతని నవీనగుణములను వివరించి చెప్పడానికిక్కడ తావు చాలదు. అయినా సంగ్రహముగా చెప్ప యత్నిస్తాను:

(౧) కథావస్తువులో క్రొత్తదనము. ఇతనికి పూర్వము శైవ కావ్యము లున్నా, వాటికిన్ని సోమనాథుని గ్రంథములకున్ను పోలిక లేదు.

(౨) వీరశైవసిద్ధాంతమును వివరించే ఉద్దేశముతో కావ్యమునే ఆధారమును కల్పించుకొని, సిద్ధాంతమును ప్రత్యేకముగా విస్తరించి

చెప్పక కథలో మేళగించి, కవి తనసిద్ధాంతమును ప్రతిపాదిస్తున్నా డనే విషయము పాఠకులకు తోచకుండా చేయడము.

(౩) అనేకములయిన విడివిడి భక్తమహాత్మ్యకథల నొక్క చోట చేర్చి, అవి అన్నీ ప్రత్యేకకథలు కానట్లు కావ్యస్వరూపమును కల్పించడము.

(౪) తనకుగల ప్రత్యేకవిద్యలను గురించినజ్ఞానమును విస్తరించి చెప్పినా, పాండిత్యప్రకటనముకోస మిట్లు చేస్తున్నా డన్నభావము చదువరులకు కలుగనివ్వకపోవడము.

(౫) వేద, వేదాంగ, స్మృతి, పురాణేతిహాసములనుంచి వాక్యముల నున్న వున్నట్లుగా ఉదాహరించినా, అవి ఉద్ధృతవాక్యములనే జ్ఞానమును కల్పించక, తనకవితాధారలో వాటిని లయము చేయడము.

(౬) వేదశాఖలు, పురాణములు, ఉపనిషత్తులపేళ్లు, రాగములు, అభినయభేదముల పేళ్లు, పత్తిరి, పండ్లు, కాయలు, పువ్వుముల పేళ్లు, మనుష్యులపేళ్లు ఈరీతిగా ఎన్నో ఉత్తపేళ్ల గుత్తములమ పుటలకొలది నింపినప్పటికిన్ని, విసుగెత్తించకుండా ద్విపదలను సాగించడము.

(౭) చెప్పినవిషయమునే మళ్లీ చెప్పుతూఉన్నా, అది పునరుక్తిగా తోచకుండా చెప్పడము.

(౮) తనకు పూర్వము కేవలము పాటలకు, పదములకు మాత్రముపకరిస్తూఉండే ద్విపదాచ్ఛందస్సును మహాకావ్యోపయోగిగా దిద్ది తీర్చడము.

(౯) ద్విపదలలోని మాత్రాగణముల సులువుగా నుపయోగించుట్కొని, ఆయామనోవస్థల కనుకూలపడేటట్లు వాటిని సవరించడము.

(౧౧) అంతకుపూర్వము సంస్కృతభూయిష్ఠముగా ఉండే ఆంధ్రకావ్యరచనలను నిరసించి జానుతెనుగను పేర సమసంస్కృతోక్తులతో రచనను సాగించడము.

(౧౨) దేశిసుడికారమును సంపూర్ణముగా అవలంబించి, తెనుగు తీయదనమునకు లోనై, 'జాతులు రీతులు చేతులుట్టంగ' రచించడము.

(౧౩) కేవల దేశీయపదముల నుపయోగిస్తూ, ఉపయోగిస్తూ, వాటివల్ల కవిత పేలవము కాకుండా మధ్యమధ్య సందర్భము నను సరించి దీర్ఘసంస్కృతసమాసములను గుప్పించడము.

(౧౪) ప్రాచీనకావ్యలక్షణముమీద దృష్టిని విడువకుండా ఇటూ అటూ పరుగులెత్తి, మళ్లీ స్థాయికి రావడము.

(౧౫) అనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములను బలాత్కరించి తెచ్చిపెట్టకుండా, ఉత్సాహము, ఆవేశము, భావప్రవాహము, సిద్ధాంతస్థాపనము, మొదలయిన సందర్భాలలో ఇక్కడ ఈ అలంకార మున్నదని తోచనీయకుండానే పాఠకుని తనకవితాప్రవాహములో ఈడ్చుకొని పోవడము.

(౧౬) ఉపమాద్యర్థాలంకారములను సహజముగా ఉండవలసిన చోట్ల ఉపయోగించి, మనస్సుకు ఆనందము కూర్చడము.

(౧౭) ఉపమానములను కుప్పలుతిప్పలుగా గుప్పించి పాఠకుని ఊపిరి తిరుగకుండా చేయడము.

(౧౮) సంపూర్ణాసంపూర్ణక్రియాపదములను విధివిరామములు లేకుండా, ప్రక్కకు తిరుగకుండా, ఒకదానివెంట నొకదానిని గుండ్ల బారులవలె ప్రయోగించడము.

(౧౯) ఆమ్రేడితోక్తులచేత భావమున కందము తేవడము.

(౨౦) కావ్యలక్షణమునకు తాను వశుడు కాక, లక్షణమును సంపూర్ణముగా తనవశములో ఉంచుకొనడము.

(౨౧) ద్విపదలను గోకటిపాటగా చేయక, మహావేగముతో పోతూఉన్న మెయిలుట్రైయిను నడకవలె, అనేక ప్రకారములుగా నడిపించడము.

(౨౨) శబ్దముల ధ్వని, నడక, వేగములతోనే ఆయాసందర్భముల కర్థస్ఫూర్తి నతిశయింపజేయడము.

(౨౩) వీరశైవేతరుల కపరిచితులైన శైవభక్తుల పేళ్లు, కథలు, మొదలయినవాటినికూడా చెవులలో గింగురుమన్నట్లు ప్రయోగించి ప్రయోగించి, అవి పరిచితము లయినట్లు చేయడము.

(౨౪) వీరశైవేతరపాఠకుని కితరసమయములలో వెగటుగా తోచే విషయములనయినా తనకవితానైపుణ్యముచేత హితవుగా ఉన్నట్లే తోపజేయడము.

(౨౫) సందర్భమునకనుసరించి భావపోకడలను మార్చివేయడము. ఈరీతిగా పాల్కురికి సోమనాథుని కవితలోని నూత్నసంగతి నెంతయినా వివరించి చెప్పవచ్చును. ఈ నూత్నగుణము లనేకగ్రంథములనుండి కనబడుతవి కాబట్టి వాటి కుదాహరణముల నివ్వనవసరములేదు. కవిత చెప్పితే జిహ్వ పావనమయేటట్టు 'వాయాగ' చెప్పవలెను. ఆ కవిత వినేవారు 'వీనులార' వినడానికి యోగ్యత కలిగి ఉండవలెను.

కావ్యములో తొమ్మిది రసములును తులుకాడవలెనని చెప్పి సోమనాథుడు తులుకాడించినాడు. శృంగార, హాస్య; రౌద్ర, కరుణ; వీర, అద్భుత; బీభత్స, భయానక; శాంతరసముల కుదాహరణములను బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములనుండి ఎన్నిటినయినా ఈయవచ్చును.

లక్షణగ్రంథములలో చెప్పబడిన శృంగార మీకావ్యములలో ఉన్నదానికి కొంత విలక్షణముగా ఉన్నది. ఈ కావ్యములలోని నాయకులు సాధారణకావ్యములలోని నాయకులవంటివారు కారు. నాయకునికిన్ని నాయికకున్ను గల సంబంధముచేత శృంగారరస మేర్పడుతుంది. కాని, సాధారణకావ్యములలోని నాయికలవంటి నాయికలకు సోమనాథుని గ్రంథములలో తావు లేకపోయినది. అందుచేత అతడు భక్తిశృంగారమనే ఒక క్రొత్తరీతిశృంగారమును కల్పించినాడు. బసవేశ్వరుని పెండ్లికొడుకువేషము భక్తిశృంగార మయినట్లు కవి వర్ణించినాడు. కాని, కావ్యరసనిరూపణవిషయములో నిజముగా బసవేశ్వరుడున్ను పండితారాధ్యుడున్ను నాయకులుకారు. వారు నాయికలు; శివుడు నాయకుడు. ఈ అపూర్వ నాయికా నాయకులకు గల సంబంధముచేత ఏర్పడిన భక్తిశృంగారమును సోమనాథు డత్యద్భుతముగా నిరూపించినాడు. బసవేశ్వరునికిన్ని శివునికిన్ని గల నాయికానాయకశృంగారభావనను చూడవచ్చును:

పనుగొన గురుమూర్తి పతి కూటమునకు
మనసు నపుంసకం బన నెట్లు వచ్చుఁ
బున్నపుంసకగుణంబులు గల్గెనేని
నెన్నంగ నతికామి యే, యట్లుఁగాక—
మగలకు మగఁడగు మత్పతిఁ గవయ
మగవాండ్రు నాండ్రుగా మఱుగుదు రనిన
మనసుగూడుట సోద్యమా పతిననుట
మనసున కటమున్న తనవిభుఁ గదిసి
మనికుఁడై తనుదాన మఱచియున్నట్టి

యనువు దానిదియొకో!-యట్లునుగాక,
సొగయంగ నొక్కటఁ, జూచుట రెంట,
వగ మూఁట, నూర్పులు నిగుడనాల్గింటఁ,
దాప మైదంటను, దయ్యు డాఱింట,
నేవారఁ గుడువమి యేడింట మరులు,
నొక్కండుఁ బలుకమి యెగి నెన్మిదింట,
నిక్కమూర్పులు లేమి నెఱిఁ దొమ్మిదింటఁ,
జావుపదింటఁ గ్రచ్చుఱ విరహులకు
భావింప నివియ దశావస్థ లండ్రు;
దా విభుఁ బాయక చావక చచ్చు
నీవిషయావస్థ లితరుల కగునె

... ...

నంబి పరమనాముల కథలో కొక్కోకశాస్త్రము నంతటిని ఇమిడించిన సోమనాథకవికి శృంగారవర్ణనసామర్థ్యములో ఏమి కొరత ఉంటుంది ?

హాస్యరసము భారతీయవాఙ్మయములో మృగ్యము. వికారము లైన అంగవ్యాపారములవర్ణనముల చేతను, తిండిపోతుతనము త్రాగుబోతుతనముల వర్ణనము చేతను, శీఘ్రము గా వెగటు పుట్టించే హాస్యము అక్కడక్కడ కనబడుతుంది గాని, చల్లని హాస్యము, చిరునవ్వును పుట్టించి మనస్సు నానందింపజేసే హాస్యము సంస్కృతములో వలెనే తెనుగులో కూడా చాలా తక్కువ అని చెప్పవచ్చును. పింగళిసూరన గ్రంథములలో అది కొంచెము గా కనబడుతుంది; ఆ తరువాత చేమకూరి వేంకటకవి విజయవిలాసములో కొంత గోచరిస్తుంది. ఆంధ్రములో పూర్వకావ్యములలో ఇట్టి నిజమైన హాస్యరసము లేనే లేదనడ

మతిశయోక్తి కాదు. పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్యచరిత్రములో అట్టిహాస్యము కొంత దోబూచులాడుచున్నది. సూరసాని యింటిలో మాదిగవేషములో ఉన్న శివుడు మాదిగయే అని నిశ్చయించి అచ్చట చేరిన బ్రాహ్మణులు:

అగ్రహారంబును నలుకువ లేక
... ...
ఉక్కడఁగింతు రన్నులుకును లేక
యాగుడుఁ దానొక యయ్యగారువోలె
నిలువేషధారి జంగిలియున్న వాఁడు,
నచ్చెఁదనకు జాన్పవడిఁ దప్ప దనుచుఁ
జెచ్చెరఁ గుడిచియే చచ్చెద ననుచు
నాయంత్యజుం డుండెఁబో.........

పం. చ. (౧) ౧౭౮

అని పలికిన పటకారపు మాటలలోని హాస్యము రమ్యముగా ఉన్నది.

మాయలు నన్నిక మాదిగకొయ్యఁ
జూపుము చూపుమెచ్చోట దాచితివో

పం. చ. (౧) ౧౩౧

'మాదిగకొయ్య' అని బ్రాహ్మణు లనుటములో వెగటైన హాస్య మున్నది.

పండితారాధ్యుడు వేదాంతివాదమును పడగొట్టె,

మొదల నీవేదాంతమున కభిప్రాయ
మిదమిత్థ మని నిశ్చయింపక సకల

వేదాంతవిషయవివేకంబు నీకు
లేదు; - కించిత్సాంఖ్యవాదివో కాని

పం. చ. (౧) ౫౬౦

పైదానిలో 'కించిత్' అనేశబ్దము మందహాసప్రేరక మవుతున్నది. బౌద్ధులు 'చంపిపెట్టినఁ దిం'డ్రట, కాని 'చంపగా' దంౘ్రట కూడాను. పం. చ. (౧) ౫౮౮. పండితునితో వాదమునకు వచ్చిన ప్రతిపక్షు లంటున్నారు:

(శివుని) అపవిత్రు నొకదైవమని సమర్థించి
పలికెద విదియు, నీపండితత్వంబు -
కలిమియె? విద్వన్నికాయంబునగరె?
పొదపద మింక నీపొత్తంబు గట్టి
చదువులు గిదువులు పాలింపుము"

పం. చ. (౧) ౬౦౭

అనడమువల్ల పండితుని చూచి అతని విద్వేషులు కూడా నవ్వి ఉండవలెను. అంచెన్న శివునితో మోటుగా బావమరదిహాస్యము చేస్తున్నాడు.

'జడ్డలాడెదు కాక శంకర! యేను
గ్రుడ్డినో మఱి నీవు గ్రుడ్డివో చెపుమ;
కోల నిచ్చెదువాడు గుడికడ నుండఁ
జాలక నషః బెట్టి చనియె నింటికిని;
నంబే యనిన నొంటి నరుగుదేనేర,
నంబా యనిన నొంటి నరుగుదేనేర' అని

పం. చ. (౨) ౧౧౨

త్రిపురసము దక్షాధ్వరధ్వంసము, ప్రళయలీల మొదలయినవాటి వర్ణనములలో నిండుకొని ఉన్నది. బసవని నిర్యాణవార్త విని పండితుడు పలవించినపట్టు కరుణరసముప్పొంగి అనేకమయినవాటిలో ఒకటి. వీరరసము మడివాలు మాచయ్య మొదలయిన వీరభక్తుల కథలలో వెల్లివిరిసినది. అద్భుతరసము మల్లికార్జునశివుడు గోనయ్యకు శ్రీశైలమువిూది అద్భుతవిషయములను చూపించే సందర్భమున అందగించినది. బీభత్సము అల్పాయుష్కుడని తెలియుటచేత బెలిదేవి వేమనారాధ్యు లాశీర్వదింపకపోగా కాలగతిపొందిన రాజు శవము వర్ణనము ఏవపుట్టించి భీతిగొలిపిన పట్టున కనబడుచున్నది. భయానకరసము పల్లాటి చోడుని వంశక్షయవర్ణనము చేసినచోట ప్రవహించినది. పండితారాధ్యుని లింగార్చనావర్ణనసమయములలో శాంతిరసము మూర్తీభవించినది. ఆయారసముల కుదాహరణములు సోమనాథుని కావ్యములలో నిండుకొని ఉన్నవి. ఎక్కువ ఉదాహరణము లిచ్చి గ్రంథవిస్తరము చేయబనిలేదు.

మహాకావ్యములో పద్దెనిమిది వర్ణనము లుండవలె ననుట లాక్షణికసంప్రదాయము. కాని, ఈ అష్టాదశవర్ణనము లేవి అన్నే విషయములో అభిప్రాయ భేదమున్నది. శైలము, అంబుధి, పురము, రాజు, ఋతువులు, యాత్ర, యుద్ధము, మంత్రము, ఉద్యానము, చారుడు, సురతము, వివాహము, జలక్రీడ, విప్రలంభము, చంద్రోదయము, సూర్యోదయము, పుత్త్రము, మధుపానము అని ఒక పట్టిక ఉన్నది. కావ్యములో ఈ వర్ణనలే ఉండవలె ననుట కావ్యరచన క్షీణదశకు వచ్చిననాటి సంప్రదాయము. పాల్కురికి సోమనాథు నిట్టి లాక్షణికాజ్ఞలకు లోబడే ఘటముకాదు. అష్టాదశవర్ణనలే ఉండవలె ననుట యెందుకు? వాటికి ముమ్మడి నలుమడి వర్ణనలనుకూడా అతడు చేసినాడు. వాటిలో కావలిస్తే ఈ పద్దెనిమిదివర్ణనలుకూడా

ఉన్నవి. కావ్యములో పద్దెమిది వర్ణన లున్నది సత్కృతి అవుతుంది అని అతడు చెప్పినదానికి వర్ణన లాసంఖ్యకు తక్కువ పడకూడదు, కావ్యము వర్ణనబహుళముగా ఉండవలెను అని అర్థము.

సత్కృతిలో అలంకారములు ముప్పైఆరుండవలెనని సోమనాథుడు చెప్పడ మాతనికాలమునాటి సంప్రదాయమై అతని ప్రాచీనత్వమును తెలియజేస్తుంది. భామహ, దండి, ఉద్భట, వామనులు చెప్పిన అలంకారములసంఖ్య ముప్పైఆరు ఆప్రాంతములో ఉంటుంది. భామహు డలంకారములను నాలుగువర్గములుగా విభజించినాడు. మొదటివర్గములో (౧) అనుప్రాసము (౨) యమకము (౩) రూపకము (౪) దీపకము, (౫) ఉపమ, అనేవి చేరినవి. రెండో వర్గములో (౧) ఆక్షేపము (౨) అర్థాంతరన్యాసము (౩) వ్యతిరేకము (౪) విభావన (౫) సమాసోక్తి, (౬) అతిశయోక్తి అనేవి చేరినవి. యథాసంఖ్యము, ఉత్ప్రేక్ష, అనేవి మూడోవర్గములోనివి. నాలుగోవర్గములో అతడు ఇరవైనాలుగలంకారములను చేర్చినాడు. ఈరీతిగా భామహుడు చెప్పిన అలంకారములసంఖ్య ముప్పై ఏడయినది. భామహునికి తరువాతివాడైనదండి ముప్పైఅయిదుఅర్థాలంకారములను పేర్కొన్నాడు. శబ్దాలంకారమున లన్నీ ఒక్కరీతివే అని అతని అభిప్రాయము కాబట్టి, అతడు వివరించిన ప్రధానాలంకారముల సంఖ్య ముప్పైఆరవుతుంది. ఈప్రధానాలంకారములలో కొన్ని ఉపభేదముల నాతడు వివరించినాడు కాని ప్రధానాలంకారసంఖ్యా గణనములో వాటిని చేర్చకూడదు. వామనుడున్ను ఉద్భటుడున్ను చిన్నచిన్న భేదములతో అలంకారములసంఖ్యను ముప్పైఆరింటి ప్రాంతములోనే ఉంచినారు. ఆ తరువాతివా రాసంఖ్య నమితముగా పెంచినారు. కాబట్టి పాల్కురికి సోమనాథుడు అలంకారములు ముప్పైఆరు అనే ఆలంకారికసంప్రదాయము ప్రబలముగా ఉండిన కాలమువా డని నిశ్చయింపవచ్చును. నిరలంకృతిగా సోమనాథుని

పలుకు బయలుదేరదు కాబట్టి ఆయా అలంకారముల కుదాహరణము లను సులభముగా ఏర్పాటుచేయవచ్చును.

అలంకారముల తరువాత కావ్యమునకు ముఖ్యమని సోమనాథుడు వచించినవి అర్థభావములు. ఇవి రెండవవి అతని అభిప్రాయము. స్థాయిభావములు, విభావములు, అనుభావములు, సాత్త్వికభావములు, సంచారిభావములు, అనేవే అర్థభావములని సోమనాథుని అభిప్రాయమై ఉంటుంది.

ఈ రీతిగా సోమనాథుడు తననాటి అలంకారికసిద్ధాంతమును పేర్కొని కావ్యత్వసిద్ధివిషయమై తన అభిప్రాయమునుకూడా సూచించినాడు. రసమునకు భావము ప్రధానము. భావము 'తలఁపు బలుపు' మూలముగా బయలుదేరవలెను. పనిపట్టి బలాత్కారముగా సృష్టి చేసినది భావము కానేరదు. కావ్యరచన కొక ప్రయోజన ముండవలెను. ప్రతిపాదితవిషయము 'సకలవేదపురాణ సమ్మత'మై, వేదాంత 'రహస్యసిద్ధాంత'స్థాపనమూలముగా మోక్షహేతువు కావలెను. కావ్యము 'లోకహితార్థ'ముగా రచింపబడవలెను. కావ్యవస్తువు కేవల కల్పితమై ఉండక శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసములలోని కథలను 'మాతృక'గా కలిగిఉండవలెను. కవికి 'వాక్పాటవశక్తి' ఉండవలెను. అతడు 'అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన' చేయగల ప్రజ్ఞ కలవాడు కావలెను. 'కవయః కిం నపశ్యంతి' అనే సూక్తి చొప్పున కవి సమస్తవిషయములను తెలిసినవాడుగా ఉండవలెను. కావ్యబంధము బిగువుగా ఉండవలెను గాని 'వడ్లను బెరుఁగుఁ బిసుకుచందపువిలివిలికృతి'గా ఉండకూడదు. 'జాతులు రచనాప్రణీతులు కావ్యనీతులు రీతులు నేర్పులుట్టంగ' కావ్యమును సాగించవలెను. కావ్యములో కళాప్రౌఢి నిండుకొని ఉండవలెను. చెప్పిన విషయము వాయూర జిహ్వా పావనమైనట్లు చెప్పవలెను. వినేవారు వీనులార

వినేటట్లు చెప్పవలెను. నవరసరసికతకు పేరుగొన్న వరకవులు మెచ్చుకొనేటట్లు కావ్య ముండవలెను.

సోమనాథుడు విస్తరించిన కావ్యగుణములున్ను దోషము లున్ను లాక్షణికులు వివరించినవాటికి భిన్నముగా ఉన్నవి. లక్షణ గ్రంథములలో కావ్యగుణములు శ్లేష, ప్రసాదము, సమత, మాధు ర్యము, సుకుమారత, అర్థవ్యక్తి, ఉదారత్వము, ఓజస్సు, కాంతి, సమాధి అని పది. కాని సోమనాథుడు సరళత, ప్రసన్నత, చెన్ను, పరి ణతి, గణపదపద్ధతి, శబ్దశుద్ధి, ప్రయోగప్రసిద్ధి, కళాసమృద్ధి, నానుడి, వడి, మితి, రతి, అర్థపుష్టి, నైజము, రసపుష్టి, వినూత్నసృష్టి, విశేష్యవిశేషణశ్లేష, సొంపు, కుమారత, పెంపు, మాధుర్యము, మృదుత్వము, ఓజ, ఋజువు, యమకము, గమకము, యతి, గతి, కారకము, పూరకము, క్రియ, కాంతి, విశ్రాంతి, రంగు, బెడంగు మెఱుంగు, సమానసంగతి, అక్షరశయ్యాసంఘటన, నిపుణత, రసికత, సమాధానము, ఉపమానము, అవధానము, ఉత్ప్రేక్ష, లక్ష్యలక్షణవ్యక్తి, అలంకారయుక్తి, చక్షుత, సుమతి, విచక్షత, అని నలభైతొమ్మిదింటిని ప్రపంచించినాడు. పైని పెద్దచ్చులో ముద్రించిన పదింటిలో తొమ్మిది పేళ్లిం చుమించుగా లక్షణగ్రంథములలోని కావ్య గుణముల పేళ్లే. 'బెడంగు' అనేది దశగుణములలోని ఉదారత, అవు తుందేమో! 'యస్మిన్ సతి నృత్యంతీవ పదాని' అని శబ్దగుణమైన ఉదారత్వము పరముగాను, అగ్రామ్యత్వమని అర్థగుణమైన ఉదార త్వము పరముగాను వామను డాపదమునకు నిర్వచనము చేసినాడు. వామనుని ప్రకారము కావ్యగుణములు పదే అయినా శబ్దార్థములకు ప్రత్యేకముగా సంబంధించినవై అవి ఇరవై అవుతున్నవి. కాని, సోమనాథుడు కావ్యగుణములను వివరించేటప్పు డీ యాలంకారికుల మార్గము నవలబించలేదన్నమాట స్పష్టము.

సంస్కృతలాక్షణికులు కావ్యదోషములనుకూడా పదింటిని చెప్పినారు. సంఖ్య పదే అయినా ఆలంకారికుల ప్రకార మాదోషములపేర్లలో కొంచెము భేదము కనబడుచున్నది. భరతుడు ప్రపంచించిన దోషములు గూఢార్థత, అర్థాంతరము, అర్థహీనత, భిన్నార్థము, ఏకార్థము, అభిప్లుతార్థము, న్యాయాపేతము, విషమము, విసంధి, శబ్దహీనత, అని పది. భామహుని ప్రకారము అపార్థము, వ్యర్థము, ఏకార్థము, సంశయము, అపక్రమము, శబ్దహీనత, యతిభ్రంశము, భిన్నవృత్తము, దేశ-కాల-కలా-లోకన్యాయాగమవిరోధము అని పదిదోషములు. అతడు నేయార్థము, క్లిష్టము, అన్యార్థము, అవాచకత, గూఢశబ్దాభిధానము, అయుక్తిమత్త్వము, శ్రుతిదుష్టము, అర్థదుష్టము, కల్పనాదుష్టము, శ్రుతికష్టము, అని మరి పదిదోషములనుకూడా పేర్కొన్నాడు. భామహుడు చెప్పిన దోషములనే దండికూడా వివరించినాడు; కాని, ఆ దోషముల నిర్వచనములో ఇద్దరికిన్ని భేద మున్నది. గుణమునకు వ్యతిరేకమైనది దోషమనికూడా దండి చెప్పుతూ (౧) శ్లేషకు వ్యతిరేకమైనది శిథిలము (౨) ప్రసాదమునకు వ్యుత్పన్నము (౩) సమతకు వైషమ్యము (౪) సుకుమారతకు దీప్తము (౫) కాంతికి అత్యుక్తి (౬) అర్థవ్యక్తికి నేయత్వము, అనేవి దోషములుగా వివరించి ఊరకొన్నాడు. తక్కిన నాలుగుగుణములకున్నూ వ్యతిరేకములయిన దోషముల నాతడు పేర్కొలేదు. ఆలంకారికదోషనిరూపణ మిట్లుండగా సోమనాథుడు తాను స్వయముగా జల్లి, పూరకము, అపశబ్దము, అక్రమము, పొల్లు, నిక్రియ, జడ్డు, పొసవు, అసంఘటన, కాకు, వ్యర్థము, అసంగతి, విరసము, వైకల్యము, అత్యుక్తి, వైరిపదము, తలవిరుపు, అసమగ్రత, శిథిలబంధము, ఒలుపు, అబంధము, గ్రామ్యోక్తి, కంటకము, ద్రాప, ఛందోవిరుద్ధము, అని ఇరవైఅయిదు కావ్య

దోషములను వివరించినాడు. ఈ గుణదోషములనే సోమనాథుని బసవపురాణమును కన్నడించిన భీమన ఈ క్రింది షట్పదులలో సంగ్రహించి చెప్పినాడు.

గుణములు

సరస మృదుతర యమక గమక వి -
సర సమానప్రాస దేశీ -
సరణి శబ్దార్థోపమాచాతుర్య మాధుర్య
సరళ పదశయ్యా దృఢ వ్యా -
కరణ యుత లాలిత్య నియమా -
క్షర సలక్షణ భావమాగిరె రచిసువెం కృతియాం.

దోషములు

వైరిపద మపశబ్ద మచమ -
త్కార మథమోపమె వియతి పద
పూరకం దుస్సంధి యనిబద్ధం విరుద్ధార్థం,
నీరసం శైథిల్యవర్ణం
కారకవిరహితం క్రియాలం
కారహీనమెనిప్ప పొళ్లం తూఱి, కళెదింతూ

కావ్యము లోకహితార్థము రచింపబడవలెనంటే, అ 'సర్వసామాన్యము'గా, అనగా, పండితపామరుల కందరికిన్ని ఆనంద జనకముగా ఉండవలెను గాని, ఏకొలదిమంది విద్వత్కవుల మెప్పు కోసము మాత్రమే వ్రాయబడకూడదు. సోమనాథునికి పూర్వమం

గుండినది 'అగాధ గద్య పద్య ప్రబంధపూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠ రచన'. అది 'సర్వసామాన్యము' కాదు. కావ్యమునకు ప్రసాదగుణము ముఖ్యము. ఈగుణము కలుగడానికి 'జాను తెనుగు' పనికివచ్చేటట్లు మరొకటి పనికిరాదు. 'జాను' అనేది 'చదును' శబ్దమునకు రూపాంతరము. 'చదును' 'చదురు'నకు రూపాంతరము. ఇది 'చతుర' శబ్దభవము.

'జాను తెనుగు' లేక 'చదునైన తెనుగు' అంటే లోకవ్యవహారములోనున్న, సర్వజన సుబోధమైన తెనుగు. దీనినే సోమనాథుడు 'నేటితెనుగు' 'తిన్నని సూక్తి' అనికూడా అన్నాడు. దీనినే కర్ణాటకలాక్షణికులు 'సమసంస్కృతోక్తి' అన్నారు. ఆదికవుల విద్వత్తను ప్రకటించడానికి నిఘంటువ్యాకరణముల మూలముగా బోధపడే సంస్కృతపదభూయిష్ఠముకాక, అదేపనిగా, వికారముగా, బలవంతముగా, ఏర్చికూర్చిన 'అచ్చతెలుగు' మాటలతో మాత్రము కూడిన భాషయున్నూ కాక, లోకవ్యవహారసిద్ధములైన సంస్కృతాంధ్రపదములతో కలయవలెను. 'తెలుగుమాటలయ్యా!' అని ఎవరైనా యీసడిస్తారేమో — నా కదినేరము. తెలుగుమాట లయితే నేమి? వాటిని 'వేదముల కొలఁదియ కాఁజూడ' వలెను.

భాష ఎట్లో ఛందస్సుకూడా అట్లే 'సర్వసామాన్యము'గా ఉండవలెను. 'పరుషతరగద్యపద్యోక్తులకంటె' ద్విపదలు 'సరసములైనవి'. ద్విపద అంటే సామాన్యమైనదా? 'ఐహికాముష్మికద్విపదపేరుగు వనుట చేత' దాని కాపేరు కలిగినది.

సోమనాథుని రచనకు ప్రత్యేకలక్షణముల నింతకుపూర్వము పేర్కొన్నాను. వాటిలో కొన్నిటికిమాత్ర ముదాహరణములను చూపిస్తున్నాను:

ప్రభాతవర్ణనము (౧) ౨౬౧-౨; సూర్యాస్తమయవర్ణనము (౨) ౪౨౧; భాషాసౌభాగ్యము (౧) ౧౮౬, ౧౮౭, ౧౭౭-౯, ౨౪౧; మొద; ఉపమానపరంపర I. ౭; ఆవేశము వచ్చినప్పటిభావ (౧) ౬౨; సిద్ధాంతమును నిష్కర్ష చేసేవిధము (౧) ౮౮; నోటి బూకరము, ఔద్ధత్యము (౧) ౫౭౬, ౬౮౬; కోపము వచ్చినప్పటి రచన (౧) ౨౭౩; శబ్దమర్థమునకు మెరుగెక్కించడము (౧) ౨౧౯; (౨) ౪౦౦-౨; కంటికి కట్టినట్లు చిత్రించడము (౧) ౧౧౬-౧౮, ౧౨౩, ౧౩౩, ౧౪౮, ౩౯౩, ౫౯౫ (౨) ౬౭; మొద; కవితా ప్రవాహము (౧) ౭౫, ౪౨౩; అనుప్రాసరచన (౧) ౯, ౧౬౧, ౧౬౩, ౨౦౩, ౨౬౮, ౨౬౯, ౩౭౫, ౪౬౩, ౪౬౫, (౨) ౧౮౮-౭, ౧౭౧-౨, ౨౩౭-౪౦, ౩౦౩, ౩౨౪, ౩౬౩, ౩౬౪, ౩౯౩ మొద.

సమానసందర్భములలో పూర్వమువాడిన వాక్యములనే మళ్లీ వాడడము. ఒక్క ఉదాహరణము:

మస్తకవిన్యస్త హస్తుఁడైతన్నుఁ బ్రస్తుతింపుచు. బ. ౧౨, మస్తకతట న్యస్తముకుళితహస్తుఁడై బ. ౫౩; మస్తకవిన్యస్తహస్తులై మునులు, ప్రస్తుతం బెలుఁగుచుఁ బ్రస్తుతుల్ సేయ, బ - ౭౬, ౧౪౧ సకలమానవులు మస్తకతటన్యస్తముకుళితహస్తులై మొగి జయవెట్ట (౧) ౧౫౯; మస్తకవిన్యస్తహస్తుఁడై (౧) ౨౪౨, ౮౦౮; (౨) ౧౪౩, ౧౫౩; ఇట్లే (౧) ౨౯౨, ౩౧౬, ౩౨౩, ౩౨౮; (౨) ౧౮౫; మొద.

మళ్లీ మళ్లీ అవేవాక్యములను చేర్చడానికి మరికొన్ని ఉదాహరణములు :

జనని జఠర కఠోరపిఠరాపహరణ కర్తయుఁడు (౨) ౯౫;
అన్యోన్య సందర్శనాన్యోన్య వినమితాన్యోన్య వాగ్బంధురాలింగ

నాది సముచితసవినయ సత్కారపూర్వకముగ. (౨) ౧౬౦; మందరధూధర సుందరసుకరకందరాంతర్బిల మందిరుం డగుచు (౧) ౧౧౧, కన్నప్పదేవునికన్నులసఖులూ...బ. ౭౬; తిరిగీ ఇట్లే పండితారాధ్యుడు అమరారామములో కన్నులను పొందినప్పుడుకూడా; బసవపురాణములోని శివతాండవవర్ణన. బ. ౪౭, అట్లే పండితారాధ్యచరిత్రములోనున్నాయి; బసవపురాణములోని గణవర్ణనమును (బ. ౩౯) పం. చ. లోనిదానికిన్ని పోలిక; ఇట్లే (౧) ౧౨౫, ౨౭౫; (౧) ౨౨౫, ౨౭౫, ౩౦౨; (౧) ౮౬౮, ౫౭౬, ౬౪౬; (౧) ౨౨౦, ౨౬౯, ౨౪౧

ద్విపదల నడకలోనిమార్పు: (౧) ౯, ౨౮౪, ౨౫౧, ౨౫౩, ౨౬౪, ౨౯౪, ౩౯౪, ౮౦౦, ౫౨౬, ౬౫౨-౩; (౨) ౨౪; ౬౬, ౨౭౮-౫; ౨౯౪, ౩౮౭, ౩౪౧-౨; ౩౪౯, ౮౨౪-౯, ౮౫౪, ౮౭౯,

దీర్ఘసంస్కృత సమాసరచన: (౧) ౫౧, ౧౪౨, ౨౫౨ ౬౧౩, ౬౫౯-౬౧; ౬౪౨-౩; (౨) ౩౬-౪;

సోమనాథుని వర్ణనలన్నీ లాక్షణికుల సూత్రముల ననుసరించి ఉండక, లాక్షణికులే ప్రత్యేకముగా గురుతింపవలసినవిగా ఉన్నాయి, ఈ మహాగ్రంథములో ఒక్కచోటమాత్ర మతడు కొంచెము కక్కుర్తిపడినాడు. నవనవోన్మేషశాలిత్వమునకు పేరు నిలుపుకొన్న సోమనాథుడీ క్రింది ద్విపదల నెందుకు వ్రాసినాడా అని సందేహము కలుగుచున్నది. కొన్ని ప్రతులలో ఆ పంక్తులు లేకుండా ఉంటే అవి ప్రక్షిప్తములని త్రోసివేసి ఉందును. కాని, అవి అన్ని ప్రతులలోను ఉన్నవి. లాక్షణికసంప్రదాయము తనకు తెలియకపోలేదని చూపించడాని కట్లు వ్రాసిఉంటాడా? ఎట్లయినా అవి ఆ సందర్భములో అందమును తగ్గిస్తున్నవని చెప్పకతప్పదు. పరమనాచిని తలచుకొ

సంజెన్న విరహావస్థపొందుతూ 'ఓమాతమా, ఓనారికేలమా, ఓ అశోకమా, ఓఘనసారమా, ఓవప్రమా' అని యీరీతిగా కనబడిన చెట్లను, వస్తువులను సంబోధిస్తున్నాడు. వాల్మీకి రామాయణములో కూడా రాముడు సీతనుంచి ఎడబాసి విరహార్తుడై ఇట్లే పలవించినాడు. ఇది రామాయణానుసరణ మని తృప్తిపడినా, సోమనాథుని ఇతర రచనకున్ను దీనికిన్ని పొత్తు కుదురలేదు. (౧) ౪౨౬-౭.

సోమనాథుఁ డష్టవిధకవిత్వములను చెప్పగలడు. కాని, అతడు ముఖ్యముగా వాచకుడు. వర్ణనలను చేసేటప్పుడు ఒకటిరెండు విషయములను తెలిపి తక్కినవాటిని వ్యంగ్యార్థములకు విడిచిపెట్టక, తాపట్టిన విషయమును సంపూర్ణముగా, సవిస్తరముగా వర్ణిస్తేనేకాని అతనికి తృప్తి లేదు. ఈ విషయములో వాచనసోము డితని కీడవుతాడు.

౭

ద్విపద

కన్నడులకు త్రిపద ఎట్లో, అట్లే తెనుగువారికి ద్విపద జాతీయచ్ఛందస్సై అనాదినుంచిన్నీ వెలసినది. అది తెనుగువారి జీవితములో అల్లుకొనిపోయినది. తెనుగులో కావ్యమనేది పొడచూపక ముందటినుంచిన్నీ దీని ఉనికి కనబడుతున్నది. తొమ్మిదో శతాబ్దము నాటయిన గుణగవిజయాదిత్యుని శాసనములో ద్విపదవిశేషమయిన తరువోజ కనబడుతున్నది. నన్నయకూడా తరువోజను వాడినాడు. దాని ప్రచారము నాటినుంచి నేటివరకున్నూ పల్లెపాటలలో, సువ్విపాటలలో, విసురురాతిపాటలలో, దంపుడుపాటలలో, జోలపాటలలో, పెండ్లిపాటలలో, తెనుగువారి జీవితములోని సమస్తవిషయములలోను, వారిఆనందము, వారినవ్వు, వారి కోపము, వారి జాలి, వారికన్నీళ్లు, వారి ఉత్సాహము కనబడిన చోట్లన్నిటిలోను సాగుతూనే ఉన్నది. ఇట్టి సర్వసామాన్యమైన ద్విపదాచ్ఛందస్సు ఆంధ్రవాఙ్మయము కేవలసంస్కృతపండితుల చేతులలో పడడముచేత కొన్నాళ్లు అజ్ఞాతముగా జనులలోనే నిలిచినది. దానికొక ఉన్నతి నిచ్చి పైకి తెచ్చినవారిలో మొదటివాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు.

అన్నిఛందస్సులలోను ద్విపద అప్రయత్నముగా అనాయాసముగా కూర్పదగినది. మూడింద్రగణములమీద ఒక సూర్యగణము చేరిస్తే ఒకపాద మవుతుంది. పాదములోని మొదటి రెండు గణముల మీద యతి ఉంటుంది. ఏపాదముయతి ఆపాదముతో సరి. అటువంటి రెండుపాదములను ప్రాసాక్షరము కలుపుతుంది. యతికిమారుగా ప్రాస

యతినికూడా వేసేసంప్రదాయము ప్రాచీనమైనదని సోమనాథు డన్నాడు. కాని, ఆతని కాలమున కెందుచేతనో అట్లు చేయకూడదనే నిషేధము వచ్చినది. సోమనాథు డానిషేధమును గణించలేదు. ఏపాదమున కాపాదము ప్రత్యేకముగా ఉండవలెననిన్ని, పాదము కొన నున్నపదము తరువాతిపాదములలోనికి సంక్రమింపకూడదనిన్ని మరొక సంప్రదాయ మేర్పడినది. దీనినికూడా సోమనాథుడు మన్నించలేదు.

సోమనాథుని తరువాత ద్విపదవాఙ్మయ మమితముగా బయలుదేరినది. విస్తారమునుబట్టి చూస్తే ఇతరవాఙ్మయముకంటె ద్విపద వాఙ్మయమే ఎక్కువగా ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఈక్రింద తెనుగులో బయలుదేరిన ద్విపద వాఙ్మయమును గురించి కనబడినంతమట్టుకుసంగ్రహముగా తెలుపబడుతున్నది.

ద్విపదకావ్య కవుల చరిత్రము

పాల్కురికి సోమనాథుడు

ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యములలో బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రమును ముఖ్యములు—సోమనాథుని జీవితమును గురించిన్ని, కృతులను గురించిన్ని ఈపీఠికలో ఇతరత్ర చూచుకోవలెను.

గో (కో) న బుద్ధరాజు

ఇతడు విఠ్ఠలభూవిభునిపుత్త్రుడు. బుద్ధభూవిభుని పౌత్త్రుడు – ఈ బుద్ధభూవిభుని తాత పేరు రుద్రనరేంద్రుడు. రుద్రనరేంద్రుని తండ్రి గోనకాటిభూపతి.

గోన బుద్ధరాజుకవి తనతండ్రి విఠ్ఠలుని ఆజ్ఞచొప్పున రామాయణము షట్కాండలను ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. ఈరామా

యణము లోకములో రంగనాథరామాయణ మని ప్రసిద్ధికెక్కినది. రంగనాథుడనే ఒకానొక కవి ఈ గ్రంథమును వ్రాసి విఠ్ఠల, బుద్ధ రాజుల పేర్లను గ్రంథములో చేర్చినాడని పండితలోకములో ఒక జనశ్రుతి ఉన్నది. పూర్వకవిస్తుతులలో సాధారణముగా రంగనాథుని పేరే ఆంధ్ర కావ్యములలో కనబడుతూ ఉండడమే ఈ వాడుకకు కారణము కావచ్చును. కాని, (రంగనాథ) విఠ్ఠలుని కంకితముగా రచింపబడడముచేతనే గ్రంథమునకు రంగనాథరామాయణ మనే పేరు కలిగిన దని నా అభిప్రాయము. రంగనాథు డనేకవియే గ్రంథమును రచించినట్లయితే అతని ఊరిపేరుగాని, కులగోత్రములుగాని, తల్లిదండ్రుల పేర్లుగాని మనకు తెలియవు.

కాచభూవిభుండు - విఠ్ఠలభూవిభుండు

వీరు సోదరకవులు. ఇంటిపేరు గోనవారు. బుద్ధభూవిభునికొడుకులు. బుద్ధభూవిభుడు రామాయణము షట్కాండములను తెనుగున ద్విపదగా రచించినాడు. దీనినే రంగనాథరామాయణ మంటారు. (పాండురంగ) విఠ్ఠలభూపుడనే పేరు గల తన తండ్రిని కృతిపతిగా గల రామాయణము కాబట్టి దీనికి రంగనాథరామాయణమనే పేరు వచ్చి ఉండవచ్చును. రంగనాథుడనేఒక కవి ఉండేవాడనిన్ని, అతడు గ్రంథములో విఠ్ఠల, బుద్ధభూవిభులపేర్లు చేర్చి గ్రంథమును రచించినాడనిన్ని ఒక కథ ఉన్నది. తెనుగుకవులు పూర్వకవులను స్తుతించేటప్పుడు రంగనాథుని పేరే ఉదాహరించినారు. రంగనాథు డనగా బుద్ధభూవిభుని తండ్రి అయిన (పాండురంగ) విఠ్ఠలభూవిభుడే కాని మరిఒకడు కాడు.

బుద్ధభూవిభుడు రామాయణమును రచించి ఉత్తర రామాయణమును తన కొడుకు లిద్దరిచేతను చెప్పించి, తానే దాని అంకితము నందు

కొని, స్వయముగా కవి కావడమే కాక, కవి జనకుడు కూడా అయినాడు.

కాచభూవిభునికి 'మీసరగండ' అనిన్ని, విఠ్ఠలభూవిభునకు 'మను' అనే బిరుదమున్ను ఉన్నవి.

పినయెల్లయం

ఇతడు 'ఎఱ్ఱగడ్డ పాటిపోట్లాట' అనే వీరకథను ద్విపదగా రచించిన కవి; కోమనాలగోత్రుడైన గంగుల యెల్లయ్యాకొడుకు. ఈకథనే శ్రీనాథుడీకవికి పూర్వము ద్విపదకావ్యముగా రచించి ఉండెనట. అది యిప్పుడు లభ్యముకాదు. ఈ కథనే కాటమరాజు కథ అని కూడా అంటారు. దీనిలోనిదే అయిన బట్టురాయబారము ప్రత్యేక గ్రంథముగా ప్రచారములో ఉన్నది. ఇది పదములను పాడేవారి నోళ్లలో పడి భాషావిషయములో చాలా వికారములకు లోనైనది. తప్పుల తడకగా అచ్చుపడిన ప్రతులు గుజలీబజారులలో లభ్యమవు తున్నవి. ఈ గ్రంథము శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరుల చరిత్రమునుపోలి, వీరరస ప్రధానముగా ఉన్నది.

పల్నాటి భారతకవులు

పల్నాటి వీరచరిత్రము ప్రతులు లోకములో అనేకములుగా ఉన్నవి. కాని, ఇవేవిన్ని సంపూర్ణమైనవి కావు. ఒకొక్క దానిలో కొంతకొంత భాగముమాత్రము కనిపిస్తున్నది.

బాలునియుద్ధము, కన్నమనేనియుద్ధము, అనే భాగములుగల ప్రతులలో కవి శ్రీనాథుడని చెప్పబడినది.

ఒక ప్రతిలో :

వలను భరద్వాజ వంశవర్ధనుడ
మారయపుణ్యభీమాంబకడ్పునను

స్థిరముగాఁగలిగిన తేజంబుఘనుఁడ
గారవంబైనట్టి ఘనుఁడ శ్రీనాథు
చేపట్టివీరుల చరితమంతయును
తగఁజెప్పె నాచంద్ర తారార్కముగను

అని ఉన్నది. దీనినిబట్టి శ్రీనాథుని సహాయముతో ఎవడో ఈ గ్రంథ మును రచించినట్లు తేలుచున్నది. మరిఒక ప్రతిలో—

ఘనుఁడైన శ్రీనాథకవిరాజరాజు
చెన్నునికృపచేతఁ జిత్త ముప్పొంగి
బాలుని విక్రమ ప్రౌఢియంతయును
విరచించె జనులకు విదితంబుగాను.

అని ఉన్నది. దీనినిబట్టి గ్రంథము శ్రీనాథవిరచితమే అని చెప్పవలెను. ఇట్టినీరసవచనమును శ్రీనాథునంతటివాడు రచించి ఉంటాడా అని సందేహము కలుగుచున్నది. కాని, ఇది పామరజనుల కొరకు రచింపబడినది. కాబట్టి చాలా తేలికగా రచింపబడి ఉంటుంది. ఇదిగాక, పాటగాండ్లనోళ్లలో పడి మూల మనేకవికారములకు లోనై ఉండవచ్చును.

'కోళ్లపోట్లాట' భాగముగల ఒకప్రతిలో దానికర్త మల్లయ అని తెలుపబడినది. ఈ మల్లయ కౌండిన్యగోత్రు డయిన గౌరమామాత్యుని కొడుకయిన రామనమంత్రికిన్ని అమలాంబకున్ను పుత్త్రుడు.

'కొమ్మరాజుయుద్ధము' అనేభాగముగల ఒకప్రతిలో—

"సంగీత సాహిత్య చాతుర్యకవితఁ
జెప్ప నేర్చినవాఁడఁ జేజెర్ల చెన్న

రాయని...మహిమఁ బెంపొందువాఁడ,
.......................రామిసెట్టి
సర్వనార్యసుతుఁడ,............
...కొండనాహ్వయుఁడను..."

అని కవి తన్ను గురించి చెప్పుకొన్నాడు.

ఈ రీతిగా పల్నాటివీరుల చరిత్రమును భారతచరిత్రమును వలెనే శ్రీనాథ, మల్లయ, కొండనలు వేర్వేరు భాగములుగా రచించి అయినా ఉంటారు. లేదా, ఆముగ్గురున్ను గ్రంథమును సంపూర్ణముగానే ప్రత్యేకముగా వ్రాసి ఉంటే, వాటివాటిలోని భాగములు మాత్రము మిగిలి అయినా ఉంటవి అని ఊహించుకోవలెను.

మడికిసింగన

ఇతడు జ్ఞానవాసిష్ఠమనే పద్యకావ్యమును, భాగవతమనే ద్విపదకావ్యమును రచించినాడు. రుక్మిణీకల్యాణ మనేపేర ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారములో ఉన్న ద్విపదకావ్య మీతనిభాగవతములోని దని భాండాగారనివేదికలో తెలిపినారు కాని, అది దోనూరు కోనేరునాథుని బాలభాగవతములోనిదై ఉండవచ్చును.

నాదిండ్ల గోపనమంత్రి

ఇతడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలములో కొండవీటి దుర్గాధ్యక్షుడుగా ఉండేవాడు. ఇతడున్ను ఇతనితమ్ముడు అప్పన్నయున్ను తిమ్మమంత్రి కృష్ణాంబల కొడుకులు - వరదధీమణి పౌత్రులు - కృష్ణరాయని మంత్రి అయిన సాళ్వ తిమ్మనికి మేనల్లుళ్లు - గోపనమంత్రి కొండవీటిలోని రాఘవస్వామి ఆలయమునకు ప్రాకారమును, గోపురమును, మంటపములను కట్టించి, గుడికి బంగారుకలశము నెత్తించి,

స్వామికి మైదవోలు అనేగ్రామము నిచ్చినాడు. ఇతడు ప్రబోధ చంద్రోదయమునకు సంస్కృతవ్యాఖ్యను వ్రాసినాడు. మాదయ్యగారి మల్లన్న తన రాజశేఖరవిలాసమును గోపనతమ్ముడు అప్పనమంత్రి కంకితము చేసినాడు.

ఇతడు 'కృష్ణార్జునసంవాదము' అనేపేర గయామాహాత్మ్యకథను ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. ఈగ్రంథములో ఈతనివంశక్రమ మిట్లు చెప్పబడినది—వరదర్మణికిన్ని గోపమాంబికకున్ను తిమ్మమంత్రి, చినతిమ్మన, కొండన, అని ముగ్గురుకొడుకులు – వారిలో తిమ్మమంత్రికిన్ని కృష్ణమాంబకున్ను కోనమంత్రి, అప్పమంత్రి, అని యిద్దరు కొడుకులు పుట్టినారు. వారిలో అప్పయమంత్రి రాజశేఖర చరిత్ర కథానాయకుడు. అతడు 'శ్రీకృష్ణదేవరాయ సామ్రాజ్యభార ధురంధరు'డైన సాళువతిమ్మదండనాయకునికిన్ని లక్ష్మమ్మకున్ను పుత్రిక అయిన తిరుమలాంబను పెండ్లిచేసుకొన్నాడు. గోపన్న మంత్రి నాదిండ్లశాసనుడై 'సాళ్వతిమ్మ దండనాయకుని సంతత కృపామహిమ వినుతికెక్కిన కొండవీటిదుర్గంబు, నేలినవాడు. ఇతడు రచించిన కృష్ణార్జునసంవాదము రసవంతముగా ఉన్నది.

కవి కృష్ణదేవరాయల కాలమువాడు కాబట్టి క్రీ. శ. ౧౫౧౦ సం॥ ర ప్రాంతములవాడని చెప్పవచ్చును.

పిడుపర్తి బసవన

ఇతడు పిడుపర్తి రమణయ్యకున్ను మల్లమాంబకున్ను పుత్రుడుని వీరశైవుడు; 'పాలుకురికి సోమేశ్వరారాధ్య శిష్యశిష్యప్రశిష్యుడ'న. ఇతడు చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు "వీరశైవ దీక్షాబోధ" అనే గ్రంథమును కన్నడములో కెరయ పద్మరసు రచించిన గ్రంథము నాధారముగా చేసుకొని రచించినాడట. కెరెయపద్మరసు వీరశైవ దీక్షాబో

ధను మొదట సంస్కృతములోను, తరువాత కన్నడములోను రచించి నాడట. పద్మరసు క్రీ. శ. ౧౧౬౫ సం॥ ర ప్రాంతమువాడు పాల్కురికి సోమనాథునికి పూర్వుడు.

బసవన తన గ్రంథమును తిమ్మభూపతిపుత్రుడయిన వీరభూపతి కంకితము చేసినాడు. తిమ్మభూపతికి రాజశేఖరుడు, వీరభూషణుడు, గుర్వరాజు, వీరభూపతి అని నలుగురు కొడుకులు. ఈ నాలుగో కొడుకే వీరశైవదీక్షాబోధకు కృతిభర్త. వీరశైవధర్మ ప్రచారము కోసము చెన్నబసవయ్య అనేయోగి వీరభూపాలునివద్దకు వచ్చి వీర శైవతత్త్వమును వినిపింపగా, అది తెనుగులో ఉంటే బాగుంటుం దని అంతకు పూర్వమే బసవపురాణమనే పద్యకావ్యము మొదలయిన కృతులను రచించిన పిడుపర్తి బసవన్న చేత ఈ గ్రంథమును వ్రాయించి, కృతిపొందినాడు. వీరభూపతి మధురనేలిన వీరప్పనాయ కుడైతే క్రీ. శ. ౧౫౭౨-౯౫ సం॥ రముల మధ్య ఉన్నవాడు. కాబట్టి పిడుపర్తి బసవనకాలముకూడా అదే అయిఉంటుంది.

పిడుపర్తి సోమన

ఇతనితండ్రి దీక్షాబోధ అనే గ్రంథమును వ్రాసిన పిడుపర్తి బసవన. బసవన పాలుకురికి సోమేశుడు చెప్పిన కృతులను భూమిలో వెలయించినవాడు. సోమన తన్ను గురించి "పాలుకురికి సోమేశ ప్రసాద విదితాష్టభాషాకవిత్వ ప్రవీణ భామిత్ర పిడుపర్తి బసవేశ పుత్త్రి సోమయదేవాఖ్యుడ" నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు బసవ పురాణము, ప్రభులింగలీల అనే రెండు గ్రంథములను వ్రాసినాడు. వీటిలో బసవపురాణము పద్యకావ్యము. ప్రభులింగలీల ద్విపదలుగా రచింపబడినది.

ప్రభులింగలీల కన్నడభాషలో చామరసు అనేకవి రచించిన ప్రభులింగలీలకు తెనుగు అనువాదము. చామరసు తన గ్రంథమును

నెయ్యినూటపదకొండుపదములుగా రచించినాడు. దాని నితడిరవై యైదు "గతులు"గా అయిదాశ్వాసములలో రచించినాడు. చామరసు పదిహేనోశతాబ్దమువాడు. అతనికావ్యము భామినీషట్పదములలో వ్రాయబడినది. సోమనగ్రంథము—ప్రథమాశ్వాసములో: (౧) భక్త నమస్కారము, గణస్తుతి; (౨) కైలాసవర్ణనము; (౩) మాయా జననము; (౪) గురుస్తుతి; (౫) అల్లమమాయనాడించుట; అనే అయిదుగతులున్నా;

రెండో ఆశ్వాసములో (౧) విమలాగమము (౨) ప్రభు వదృశ్యుడగుట (౩) మాయ పార్వతియొద్దకుఁ బోవుట (౪) ప్రమథాగమము (౫) అక్కమదేవి అనే అయిదుగతులున్నా—

మూడో ఆశ్వాసములో (౧) గొగ్గయ్య (౨) ముక్తాయి (౩) సిద్ధరామయ్య (౪) ప్రభువుకల్యాణమునకు వచ్చుట (౫) మరుళశంకరుడు అనే అయిదుగతులున్నా,

నాలుగో ఆశ్వాసములో (౧) ఇష్టలింగము (౨) అక్కమహాదేవి (౩) ప్రాణలింగము (౪) గోరక్షుఁడు (౫) ప్రభువు మునుల కుపదేశ మిచ్చుట అనే అయిదుగతులున్నా

అయిదో ఆశ్వాసములో (౧) శూన్యసింహాసనమును గట్టుట (౨) ప్రభువు శూన్యసింహాసన మెక్కుట (౩) ఆరగింపు (౪) భావలింగము (౫) వీరశైవమహిమ అనే అయిదుగతులున్నా మొత్తమిరవై అయిదు గతు లున్నవి.

కాంచీనగరములో 'ధర్మద్రావిళ' అనే బిరుదముతో ధర్మవాణిజ్యము చేసే వెల్లూరి రామలింగయ్య ప్రేరణచేత సోమన ఈ గ్రంథమును రచించి తనగురువైన సిద్ధవీరేశ్వరుని కంకితము చేసినాడు. ఈ సిద్ధవీరేశ్వరగురువు రామలింగయ్యకును, అతనితల్లి తిరువమ్మకును,

ష్యులు చినసురవప్ప, సిద్ధవీరయ్య, నమశ్శివాయ, కాళహస్తి అనే వారికినికూడా హరదీక్ష నిచ్చినాడు.

పోచిరాజు వీరకవి

ఇతడు 'విభూతిరుద్రాక్షమాహాత్మ్యము' అనే ద్విపదకావ్యమునకు కర్త. గ్రంథారంభములో శ్రీపతి పండితేంద్రుని తలచినాడు. "శ్రీపతిపండితుడు కౌశికగోత్రజుడు. నాగలింగారాధ్యునిపుత్రుడు. మహాదేవుని పౌత్రుడు" అని కవి చెప్పినాడు. కవి ఉద్దేశించిన యీ శ్రీపతి పండితత్రయములో ఒకడనడానికి సందేహము లేదు. ఇతనిని గురించి

"అనుదినశివసపర్యాసక్తు పేర
అభియుక్తవీరశైవాచారు పేర
శుభకరోద్యద్గుణశోభితు పేర
విజయవాటీపురవిభుకృపాలబ్ధ
నిజమహత్త్వోదార్యనిర్ణయు పేర
పటుశమీశాఖానిబద్ధవస్త్రాంత
ఘటితవైశ్వానరకల్పను పేర"

శ్రీపతి పండితుని పేర తన గ్రంథమును రచించినానని కవి చెప్పినమాటలను గమనించవలెను.

కవి తనవంశక్రమము నిట్లు చెప్పుకొన్నాడు.—శాండిల్యగోత్రజుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, ఈవనిపురవాసుడు, వీరభద్రభక్తుడు అయిన భద్రనమంత్రికిన్ని ఎల్లాంబకున్ను వీరయామాత్యుడు పుత్రుడు. అతనికిన్ని కొండమాంబకున్ను వీరభద్రుడు, భద్రుడు అని యిద్దరు

కొడుకులు పుట్టినారు. వారిలో వీరభద్రునికిన్ని మూర్తిమాంబకున్ను వీరకవి తనయుడు. ఇతడు రచించిన గ్రంథమువిషయము బ్రహ్మోత్తరఖండమునుండి గ్రహించబడినదట.

ఈవనివీరభద్రకవి

ఇతడు శ్రీపతిపండితారాధ్యుని వంశమువాడ నని చెప్పుకొన్నాడు. శ్రీపతిపండితుడు విజయవాటీపుర విదితసంచారుడు, కృష్ణవేణీతీరక్షేత్రవిహారుడు, ఇంద్రకీలాఖ్యపర్వతముఖ్య నవ్యశృంగాలోకన విలోలలోలుడు, నాగలింగారాధ్యపౌత్త్రుడు, శ్రీమహాదేవుని పుణ్యతనూజుడు అని కవి వర్ణించినాడు. పోచిరాజు వీరకవి కూడా శ్రీపతిపండితునిగురించి ఇదేరీతిగా చెప్పినాడు.

వీరభద్రకవి బ్రహ్మోత్తరఖండములోని సోమవారమాహాత్మ్యకథను 'సీమంతినీకథ' అనేపేర ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

శంభుసద్గురుడున్ను లింగాంబయున్ను తన తల్లిదండ్రులని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతనికిన్ని ఈవనిపురవాసియే అయిన పోచిరాజు వీరకవికిన్ని ఏమయినా సంబంధమున్నదేమో తెలియదు.

దోనూరు కోనేరునాథుడు

ఇతడు శ్రీవత్సగోత్రుడు, ఆశ్వలాయనసూత్రుడు, దోనూరు నాగయమంత్రి కొడుకు. ఇతడు బాలభాగవతమును శక ౧౪౬౯ ప్లవంగనామసంవత్సరములో (క్రీ. శ. ౧౫౪౭) రచించినట్లు గ్రంథములో తెలిపినాడు. గ్రంథ మార్వీటి తిమ్మభూపాలుని మూడోకొడుకయిన చిన్నతిమ్మభూపాలుని కగ్రజుడు తిరుమలభూపాలుని కంకితము చేయబడినది.

సోమవంశాంబుధిసోముడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, ఆత్రేయగోత్రుడు అయిన బుక్కరాజు రామభూపతి తిమ్మరాజు ప్రపౌ

త్రుడు. అతనికొడుకు రామభూపతి తిమ్మరాజు. అతనికొడుకు తిరుమలరాయడు. విఠ్ఠలరాయడు, చినతిమ్మరాయడు, పాపతిమ్మరాజు అనేవారితని సోదరులు.

దోనూరి కోనేరునాథకవి బాలభాగవతమును పద్యకావ్యముగా కూడా రచించి, తిరుమలరాజు తండ్రి అయిన తిమ్మరాయని కంకితము చేసినాడు. దానినే ద్విపదకావ్యముగా రచించి, తమ్ముడయిన చినతిమ్మరాయల కంకితముచేయవలసినదిగా తిరుమలరాయడు కోరినందున అట్లే చేసినట్లు గ్రంథములో చెప్పబడినది.

కృతిభర్తవంశక్రమ మీక్రిందివిధముగా బాలభాగవతములో చెప్పబడినది. ఆ రెవిటిబుక్క రాయలకు సాల్వ నరసింగరాయడు సఖుడు. బుక్కరాయలకున్ను బల్లాంబికకున్ను రామరాయలు పుట్టి, కందనవోలిదుర్గమున కధినాథుడై, జాతివీరులైన డెబ్బదివేవురాశ్వికులు తన్ను కొలువగా 'సవా' సైన్యముపైకి పోయి, దానిని పంచబంగాళము చేసినాడు. ఆదవేనిదుర్గము నేలుతూ ఉండిన కాచరాజును జయించి అతని సప్తాంగములను హరించినాడు. బుక్కరాయలకున్ను లక్కాంబికకున్ను తిమ్మరాజు పుట్టినాడు. అతడు వేంకటేశ్వరుని అనుగ్రహముచేత ఒకకంటిచూపును పొంది, దానిని తనసభకు వచ్చిన ఒకగ్రుడ్డిగొల్లవాని కిచ్చినాడట. అతడొక చైత్రమాసములో సైన్యముతో దండువెడలుతూ త్రోవలో నీరు లేక సైన్యము దప్పికతో బాధపడుతూఉండగా, డోనిశిరంగరాజుకొండనెత్తములో విష్ణుమూర్తిని తలంచగా, ఒకబుగ్గ బయలుదేరి, రెండు గడియలసేపట్లే ఉండెనట. మానువకర(డ) అనే రణరంగములో అతడు ఏదులఖానును జయించి, ఆదవేనిదుర్గమును సాధించి, వీరనరసింహరాయలకు ద్రోహి అయిన ఆదుర్గమునధిపతికి ఒప్పగించి, రాయలనుంచి స్వామిద్రోహరగండపెండారమును పొందినాడు. ఇతడే బాల

భాగవతప్రబంధనాయకుడు. ఈ తిమ్మరాజుకున్ను గోపమాంబకున్ను తిరుమలరాయడు, విఠ్ఠలరాయడు, చినతిమ్మరాయలు, పాపతిమ్మరాయలు మొదలయిన పలువురు కొడుకులు పుట్టినారు. తిమ్మరాజు రెండో భార్య అయిన తిరుమలదేవికి గోసపరాయలు, శ్రీరంగరాయలు అని ఇద్దరుకొడుకులు పుట్టినారు.

పైవారిలో తిరుమలరాయలు అహోబలపతికి వనము, మంటపము, సత్రములును చేయించినాడు. గరుడాద్రినాథునికి కర్పూరకస్తూరికా కాగంధసేవ చేయించినాడు. శ్రీనృసింహునికి కోనేరు కట్టించినాడు.

చినతిమ్మరాయలకు కేరళ, తిరువడి, పాండ్య, చేర, చోళ రాజులు గాయానము లిస్తూ ఉండేవారు. పూర్వము శ్రీరాముడు లంకకు విభీషణునికి పట్టముగట్టినాడు కాని, అతని నక్కడ నిలుప లేకపోయినాడు. ఆకొదువను తీర్చడానికి శ్రీరాముడే చినతిమ్మ రాయలుగా పుట్టి, తిరువడిని జయించి, దానికి రాజును స్థిరముగా ఏర్పాటుచేసినాడు. ఇతనికి 'విజయమోదవంత', 'హాసబిరుదరగండ', 'మన్నెవిభాళభీమ', 'సమరగాండివశరాసన', 'కొమరువేశ్యాభుజంగ', 'అవఘడరాయలమానమర్దన', 'కొనరానికోటలగొంగ', 'సుజన మనితసోమశదానమండలేంద్ర', 'గండరగూళి', 'గండరగండ', 'నగటుమన్నియమృగవేటకార', 'ఇనద్రోహారగండ', 'ధరణీవరాహ', 'ఆశితప్పువరగండ' అనేబిరుదము లుండేవి. ఇతడు చంద్రగిరిదుర్గవితత మహైశ్వర్యవిలసితాత్ముడు, కేరళులకు భయోత్పాతహేతువు, తిరువడి రాజ్యప్రతిష్ఠాపకుడు, పాండ్యరాజశాసనుడు, చేరచోళాదిరాజు లితనికి సామంతులు.

దోనేరు కోనేరు నాథకవి తన్ను కవిసార్వభౌమునిగా వర్ణించుకొన్నాడు.

బాలభాగవతము మిక్కిలి రసవంతమైనగ్రంథము.

రత్నాకర గోపాలకవి

ఇతడు భారద్వాజ గోత్రుడు, కొండఘన కృష్ణధన్వని సుతుడు. ఇతడు తానురచించిన "సౌగంధికాహరణము" అనే ద్విపద కావ్యమును రావిళ్లి కొండరాజు పుత్త్రుడయిన లింగభూపాలుని కంకితము చేసినాడు. ఈ లింగభూపాలుడు నరపతిసింహాసనస్థాపకు డని కవి చెప్పినాడు. నరపతిసింహాసన మనగా విజయనగరరాజ్యము. లింగభూపాలుడు వెల్లుట్లగోత్రుడు. నరపతిదత్త నానారత్న భూష కరి తురంగాది గాంభీర్యుడు; సింధురాజార్పిత సింధురచ్ఛత్ర సైంధవబంధుర స్యందనుడు! సౌరాష్ట్రనృపదత్త రత్నహారుడు! వేగినాయకుడు. ఇతనికి పరబలభీమ, సత్యహరిశ్చంద్ర, కేళాదిరాయ, చలమర్తి గండ, జగనొబ్బగండ, హత్తుమూవరగండ, గగ్గోలురాయ, మొదలయిన బిరుదము లుండినట్లు కవి వర్ణించినాడు.

కొండరాజు ఆరవీటి బుక్కరాజవంశమువా డని సర్ వాల్టర్ ఇలియటుగారి బ్రిటిషుమ్యూజియములో ఉన్న శక౧౪౭౮లో కొండరాజు కోరికపైని రామరాయలు సదాశివరాయలచేత రామానుజయతి కనేక గ్రామముల నిప్పించి నాడని చెప్పబడ్డ తామ్రశాసనములో ఉదాహరింపబడినవాడై ఉంటాడు. గుంటూరుజిల్లా, వినుకొండ తాలూకా, వినుకొండ నరసింహస్వామి ఆలయములోని ఒక శిలాశాసనములో ఈ కొండరాజే కొండరాజయ్యదేవమహారాజు అని చెప్పబడ్డాడు. ఇతనికి మహామండలేశ్వర రామరాజ తిరుమల రాజయ్యదేవ మహారాజు వినుకొండసీమను నాయంకరమున కిచ్చినా డని ఈశాసనములోన ఉన్నది. ఈశాసనము శక ౧౪౭౮ దుందుభి సం॥ ౭॥ ఆషాఢ శుద్ధ ౧౧ ఏకాదశి శుక్రవారమునాటిది. రత్నాకర గోపాలకవి తన గ్రంథము నతని కుమారుని కంకితము చేసినాడు

గనుక క్రీ. శ. ౧౫౭౦-౮౦ సంవత్సరముల ప్రాంతములో ఉండి ఉంటాడు.

గౌరనామాత్యుడు

ఇతనిది గౌతమగోత్రము. ఇతడు సింగయమాధవ నృపాలుని మంత్రి అయిన పోతరాజుకు తమ్ముడయిన అయ్యలుమంత్రి కొడుకు. ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యము సుప్రసిద్ధము. ఇతడు నవనాథచరిత్ర మనుకూడా ద్విపదగా రచించినాడు. నవనాథు లనగా (౧) శివుడు (౨) మీననాథుడు (౩) చౌరంగి (సారంగధరుడు) (౪) గోరక్షనాథుడు (౫) మేఘనాథుడు (౬) నాగార్జునుడు (౭) సిద్ధబుద్ధుడు (౮) విరూపాక్షుడు (౯) కణికుడు — అనే తొమ్మండుగురుసిద్ధులు. పైవారిలో తుది ఆరుగురున్ను దేశాటనముచేసి శిష్యులకు తమవిద్యల నను గ్రహించినారట. వారిలో విరూపాక్షుడో అతని శిష్యులో 'అమృతసిద్ధి' 'అమృతము' అనే గ్రంథములను రచించినారట.

నవనాథచరిత్రమును గౌరనకు పూర్వము శ్రీగిరి అనే కవి తెనుగులో పద్యప్రబంధముగా రచించినాడట. దాని ననుసరించి తా నీగ్రంథమును వ్రాసినానని గౌరన చెప్పుకొన్నాడు. శ్రీగిరి ఎవడో తెలియదు; అతని గ్రంథము కానరాదు. నవనాథచరిత్రము 'కుహనాభిగుదశైవకోలాహల,' 'రాయగురుశిఖామణి', 'గజ్జలరాయమానమర్దన', 'సన్నాహగజపతి సప్తాంగహార' అనేబిరుదులు కలిగినట్టిన్ని, శ్రీశైలమల్లికార్జునస్వామి సర్వసామ్రాజ్యభారనిర్వాహకుడు, శైవదీక్షాగురుడు, సకలకర్ణాట మండలాధీశ్వరమావిలసనుడు, సర్వభాషావిశేషకోవిదుడు అయినట్టిన్ని ముక్తిశాంతభిక్షావృత్తిరాయడనే వీరశైవగురువుమీదిభక్తితో, అతని కనవరతాభ్యుదయాభివృద్ధియును, తపోరాజ్యసౌఖ్య ప్రసిద్ధియును

కలిగేటట్లు రచించి గ్రంథమును శ్రీగిరి మల్లికార్జునస్వామి కంకితము చేసినాడు.

ఇతడు రచించిన రెండో ద్విపదకావ్యము 'హరిశ్చంద్రచరిత్ర'. నవనాథచరిత్రములో దీనిపేరుగాని దీనిలో దానిపేరుగాని ఉదాహరింపబడలేదు గాని రెండుగ్రంథములలోని కవివంశక్రమమునుబట్టి చూస్తే అవి ఏకకర్తృకము లనడాని కెట్టిసందేహమున్నూ లేదు. హరిశ్చంద్రచరిత్రములో కవివంశక్రమము కొంచెము విపులముగా ఉన్నది.

సింగనమాధవక్షితిపాలునికి మంత్రి అయిన పెద్దనపోతరాజుగారి తమ్ముడైన ఎల్లమంత్రికిని, వల్లభమంత్రికిని గంగాంబకును కూతురైన పోచాంబకును గౌరన పుత్త్రుడు. ధరణిమంత్రి గౌరనకు అన్న. నవనాథచరిత్రములో గౌరనతండ్రిపేరు అయ్యలుమంత్రి అనిన్ని, హరిశ్చంద్ర చరిత్రలో ఎల్లమంత్రి అనిన్ని ఉన్నా, తక్కిన వివరములనుబట్టి ఆలోచిస్తే వీ రిద్దరున్నూ ఒక్కరే అయిఉంటారని తెలుసుకోవచ్చును. వెలుగోటివారి వంశచరిత్రములో సింగయమాధవ, పెద్ద పోతరాజులను గురించిన శక ౧౭౫౦ సంవత్సరపు శిలాశాసన మొకటి ప్రకటింపబడినది. ఇది యెంతవరకు విశ్వసింపదగిన శాసనమో తెలియదు. అది విశ్వాసార్హమే అయినయెడల గౌరన ఆకాలమునకు మునుపే యేళ్ల తరువాతివాడై క్రీ. శ. సం॥ ౧౪౦౦ రపు ప్రాంతపువాడై ఉండవలెను. కాని, శ్రీశైలములో శాంతిభిక్షావృత్తి అయ్యవారు అనే వీరశైవగురువు కోరికపైని విజయనగరరాజయిన వీర తిరుమలయ్యదేవమహారాజు కొడుకు వీరప్రతాప రామరాజయ్యదేవ మహారాజు ఆజ్ఞచొప్పున దంతికంటి లింగప్పణ భోగావతీ నదికట్ట తెగిపోగా దానిని బాగుచేయించినట్లు శక ౧౪౯౯ భావ సం॥ర వైశాఖ బహుళ ౩౦ అమావాస్యనాటి ఒకశిలాశాసన మున్నది.

గౌరన చెప్పిన ముక్తికాంత శాంతిభిక్షారాయడున్ను ఈ శాసనములోని నాగన్న ఒక్కరే అయితే గౌరన క్రీ. శ. ౧౫౬౬ సం॥ర ప్రాంతముల వాడై ఉంటాడు.

భాస్కరాచార్యుడు

ఇతడు బ్రాహ్మణుడు, గౌతమ గోత్రమువాడు, అనే విషయములు తప్ప మరేమిన్ని తెలియదు. ఇతడు వైశ్యపురాణము రచించి వైశ్యులందరికిన్ని అంకితము చేసినాడు. పెనుగొండలో వెలసిన కన్యకాపరమేశ్వరికథ ఈ గ్రంథములో వర్ణింపబడినది.

కర్నూలుజిల్లా, సిరివేలుతాలూకా, దిగువ అహోబలములో కంచుగంబ గోపురద్వారమునకు కుడిప్రక్కన ఉన్న శిలాశాసనములో భాస్కరాచార్యుల శిష్యులున్ను వాసవ కన్యకారాధకులున్ను అయిన వైశ్యుల ప్రస్తావన ఉన్నది. ఈశాసనము విజయనగరరాజయిన వీర వేంకటపతిరాయదేవ మహారాయల కాలమునాటిది. శక ౧౫౩౧ (క్రీ. శ. ౧౬౦౯) సౌమ్య సం॥ర జ్యేష్ఠ బహుళదశమీ శుక్రవారము నాటిది. కాబట్టి భాస్కరాచార్యులు క్రీ. శ. ౧౬౦౯ సం॥రమునకు చాలా పూర్వుడై ఉండవలెను.

భద్రకవిలింగభూవిభుడు

భద్రకవిలింగభూవిభుడనే ఈకవి రామయప్రభుని కుమారుడు, సంగమేశ్వరుని శిష్యుడు. ఇతడు దేవాంగపురాణమనే గ్రంథమును రచించి, ముదనూరిలోని రామేశ్వరదేవుని కంకితము చేసినాడు. గ్రంథములో పాలకూరి (పాలకురికి కాదు) సోమనారాధ్యుడు, పిడుపర్తిబసవన్న, శేషయోగీంద్రుడు, రంగనాథుడు, గోవింద భట్టారకుడు అనేవారు స్మరింపబడ్డారు. శేషయోగీంద్రుడు, గోవింద భట్టారకుడు ఎవరో తెలియదు; కవులై ఉంటారు. పిడుపర్తి

బసవన్నను కవి స్మరించినాడు. ఇతడు క్రీ. శ. పదహారోశతాబ్దమునకు తరువాతివాడై ఉంటాడు. ఇతడు తనతండ్రి 'శివసమ్మశాస్త్ర కోవిదుడు', 'పరమశివజ్ఞానభరితాత్ముడు' అని చెప్పినాడు. "ద్రావిడ మధ్యదేశమున"కు 'పడవీడు' రాజధాని. దానికి 'కాళహస్తీశ్వరు' డనేవాడు ప్రభువు. ఆ పట్టణములో రామేశ్వరుని దేవాలయ మున్నది. నూలిపౌర్ణిమనాడు దేవాలయముఖమంటపమునీద కూర్చుండి, ఊరిలోని పదివేలమంది దేవాంగప్రభువులు కాశ్యప గోత్రజులు దేవాంగమునీశ్వరుని చరిత్రమును ద్విపదగా రచింపగల కవు లెవరైనా ఉన్నారా అని కాళహస్తీశ్వరు డడుగగా, సూపత్తిస్థలిలో భద్రకవిలింగవిభు డున్నాడని చెప్పినారు. పడవీటిప్రభు వాలని పిలిపించి దేవాంగపురాణమును వ్రాయించినాడు.

దేవాంగవంశక్రమ మీ రీతిగా గ్రంథములో చెప్పబడినది. (దేడర?) దాసయ్యకున్ను మూర్తెమ్మకున్ను కృష్ణమ్మ అనేవాడు పుట్టి నాడు. కృష్ణమ్మకున్ను రాగమ్మకున్ను చెన్నయ్య పుట్టినాడు. చెన్న య్యకున్ను పళ్లెమ్మకున్ను కొమరేంద్రుడు పుట్టినాడు కొమరేం ద్రునికిన్ని లింగమ్మకున్ను కొమారుసామి పుట్టినాడు. కొమరుసామి భద్రమ్మను పెండ్లాడినాడు. అతనికలలో బసవేశుడు కనబడి అతని ౧౧౫ సం॥రములు బ్రతికి వంశాభివృద్ధికి మూలపురుషు డౌతావని వర మిచ్చినాడు. ఆ వరముప్రకారము దేవాంగకులము నానాటికిన్ని వృద్ధిపొందినది.

భద్రకవి లింగకవి సానందచరిత్రమనే మరొక ద్విపదకావ్య మునుకూడా రచించినాడు. దానినిబట్టి అతడు శోణాద్రి (తిరువణ్ణా మలై) కుత్తరముగా ఉన్న అరుణాద్రిమంగళమనే గ్రామమువాడు. ఇతని తండ్రి రామయప్రభువు, తల్లి అమలాంబ. కాళహస్తిలోని శివయోగి చెన్నవీరభద్రేశ్వరుని శిష్యుడయిన సంగయదేవరకు వీర

భద్రయ్య, మహాంత(ర్త?)య్య అనేవారు కొడుకులు. మహాంతయ్య ప్రేరణముచేత లింగకవిచేత సానందమునీశ్వరుని చరిత్రమును వీరభద్రయ్య వ్రాయించినాడు. కవి తన గ్రంథమును శివయోగి చెన్నవీరుని శిష్యుడయిన శివయోగి వీరేశ్వరుని పేర రచించినాడు. గ్రంథములో పండితత్రయము, పాలకురికి సోమనారాధ్యులు, రంగనాథులను స్మరించినాడు.

పచ్చకప్పురపు తిరువెంగళ కవి

ఇతడు భద్రరాజుకులమునకు చెందినవాడు. ఇతడు తిప్పరాజు కొడుకు, తిమ్మరాజు మనుమడు. తిమ్మరాజున్ను ఆతనితమ్ముడు అయ్యలరాజున్ను కన్నడరాయడైన ప్రౌఢరాయని మెప్పించి ఘనసారదానమును పొంది 'పచ్చకప్పురపువా'రనే బిరుదమును గృహనామముగా పొందినారట.

తిరువెంగళకవి చెయ్యేటిదరినున్న 'ఓరుగంటమ్మ' అనేశాంభవికి భక్తుడు. చెయ్యేరు అనంతపురమునకు ఏడుమైళ్ల దూరములో ఉన్నది. ఇతడు 'అఖిలసామ్రాజ్య వైభవు'డైన 'చినరామపార్థివేశ్వరు'ని ఆజ్ఞప్రకారము 'చోక్కనాథచరిత్ర'మనే ద్విపదకావ్యముగా రచించి, చినరామరాజు అన్నయైన పెదరామరాజు కంకితముచేసినాడు. ఈ పెదరామరాజుకు 'ఉపనూరిసింహము' 'అచ్యుతదేవరాయప్రతాపదక్షిణబాహుదండాంకుడు', 'కొండమనాయంకరగండ,' 'స్వామిద్రోహగండ' అనే బిరుదములున్నవనిన్ని, ఆతడు 'అరుణాచలేంద్రపూజామోద విశేషుడై', 'నన్నసంవలి' పురమున కర్తృత్వుడై ఉండేవాడనిన్ని, దివ్యాలగోత్రుడనిన్ని, వ్యాసతీర్థులవారి ప్రియశిష్యుడనిన్ని, అచ్యుతదేవరాయప్రతాపకార్యధురంధరుడనిన్ని, కమ్మవంశమువాడనిన్ని, గోళ్ల బసవరాజుకున్ను, తిప్పమాంబకున్ను పుత్త్రుడనిన్ని, వాకిటి చిన్నభూవరునికి హితుడనిన్ని కవివర్ణించినాడు.

కవిరచించిన 'చొక్కనాథచరిత్రము' ఎనిమిదాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యము. చొక్కనాథు డనగా మధురలో వెలసిన సుందరేశ్వరస్వామి. కథ హాలాస్యమాహాత్మ్యములోని మధురాకాండములోనిది. శివుని చౌషష్టి (64) లీల లీ గ్రంథములో వర్ణింపబడినవి. కవి వేములవాడ భీమన, నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథులను స్మరించినాడు.

కట్టా వరదరాజు

కావేరికి కట్టకట్టించిన కరికాలచోదుని వంశములో కట్టాన్వయుడైన తెలుగు బిజ్జనకు 'హత్తుమూవరగండ, హన్నిబ్బరగండ, వెండికిగండ, వాండికిగండ, బారా మండలికరగండ, నాళీకతాటకీ నారాయణ, నవలక్షుదళవిభాళాంక, మీసరగండ, పాతకీపుత్ర' అనే బిరుదము లుండేవి. అతని వంశములోని 'తాతనకేసరి' అనే బిరుదము గల కట్ట రంగరాజుకు హరిదాసరాజు పుత్త్రుడు. అతడు పోచిరాజు సింగరిరాజు కూతురైన కృష్ణమాంబను పెండ్లాడినాడు. కృష్ణమాంబ చెల్లెలయిన ఓబమాంబను శ్రీరంగరాయలు పరిణయమైనాడు. ఓబమాంబకు రామదేవరాయలు పుట్టినాడు. హరిదాసరాజుకున్ను కృష్ణమాంబకున్ను రామరాజు, వరదరాజు, తాతరాజు, అనే ముగ్గురుకొడుకులు పుట్టినారు. వీరిలో రెండోవాడైన వరదరాజే రామాయణము యథావాల్మీకముగా ద్విపదకావ్యముగా సంతరించినాడు. యతిరాజయోగి ఈతనిగురువు. వరదరాజు తాను 'పరమభాగవతచరిత్రము,' 'రంగమాహాత్మ్యము' అనే పద్యకావ్యములను రచించినాడు. రంగమాహాత్మ్యము' నూరధ్యాయముల గ్రంథమట. ఈ గ్రంథముల నన్నిటిని కవి తిరువంగళనాథదేవుని కంకితము చేసినాడు.

కవి రామాయణములో కావ్యదోషముల నీ క్రింది వినయముగా వివరించినాడు:

'జల్లిమాటలు, నసశబ్దముల్, జజ్జ-
టల్లికల్, ప్రాస, అందదుకుంబల్కులును,
పునరుక్తములు, పట్టిపూవెలు, కాకుఁ-
వెనుఁగుఁ, లీచలును, సందిగ్ధముల్, ప్రాలు-
మాలికల్, కటువు, లేమఱపులు, కొసరు,
లాలంబనములు, పైక్లీయతకడంబులును,
ఛాయ లెత్తుట, లర్థచౌర్యముల్, పెట్టుఁ
జాయలు......................'

కవిత యెట్లుండవలెనో యీరీతిగా చెప్పినాడు.

'...కావ్య మందమై, తేఁట-
పుట్టంగ నవరసంబులు పిచ్చిలంగ,
................లక్షణసమ్మతముగ
సంపన్నమై, సుకవు లౌరా యనఁ, జెవుల-
పిండఁగా, కప్పురంబువెద చల్లినట్లు,
ధ్వనులు, వ్యంగ్యములు, వింతలు, వాసనలును,
మినుకులుబిగిబిగి, మెరవడుల్, జాతి,
వార్తలు, నుడువులు, వర్ణనాంశములు,
మూర్తిమద్వాక్యముల్ ముద్దులు చూప,
నొకమాటకన్న నేఱొకమాట వింత,
యొకపాదమునకన్న నొకపాద మొరపు,
నొకదళంబునకన్న నొకదళం బంద,

మొకయుత్తరము మించ నొకయుత్తరంబు,
వెలయంగ ద్విపద' గావింపవలెనట !

భోసల ఏకోజీకవి (౧౬౭౬-౮౩.)

ఇతడు తంజావూరిని క్రీ. శ. ౧౬౭౬ నుండి ౧౬౮౩ సం॥రము వరకు పాలించిన మహారాష్ట్ర రాజు. విజయనగరపు తెనుగురాజుల అనంతరము తంజావూరిని మహారాష్ట్ర లేలినారు. మహారాష్ట్ర రాజవంశము వారే కాక, వారి అనుయాయులై తంజావూరు రాజ్యములో నివాసము లేర్పరుచుకొన్న ఇతర మహారాష్ట్రులును తెనుగుపై మక్కువతో అనే కాంధ్రకావ్యములను రచించినారు. ఏకోజీ వాల్మీకి రామాయణమును యథామాతృకాక్రమముగా ద్విపద కావ్యముగా రస ముప్పతిల్లునట్లు రచించినాడు. గ్రంథములో కవి తనవంశము నీరీతిగా వర్ణించుకొన్నాడు.

భోసలవంశస్థుడైన మాళోజీకి శాహరాజున్నూ, అతనికి ఏకోజీ, అతనికి శాహాజీ, శరభోజీఅనే యిద్దరుకొడుకులున్నూ పుట్టినారు. శరభోజీతల్లి దీపాంబ. అతనికొడుకు తుళుజభూపాలుడు. అతనికొడుకే రామాయణకర్త అయిన ఏకోజీ. ఇతడు తనరామాయణమును తన తండ్రి కంకితము చేసినాడు.

చక్రపురి రాఘవాచార్యుడు (౧౬౮౦)

ఇతడు తిరువెంగళాచార్యుని పుత్రుడు. కందాళ దొడ్డయాచార్యుని శిష్యుడైన చక్రపురి దొడ్డయాచార్యుని పౌత్రుడు. ఇతడు తానురచించిన 'నలచక్రవర్తి చరిత్ర' మనే ద్విపదకావ్యమును ఘటికాచలక్షేత్రములో వెలసిన నృసింహస్వామి కంకితము చేసినాడు. ఇతడు 'విష్ణుభక్తచరిత్రము' అనే ద్విపదకావ్యమునుకూడా రచించి, దానిలో పన్నిద్దరాళ్వారులు మొదలయిన విష్ణుభక్తులచరిత్రమును

చెప్పినాడు. ఈ గ్రంథముకూడా ఘటికాచల నృసింహస్వామికే అంకితము.

నెల్లూరుజిల్లా, ఉదయగిరితాలూకా, సింగరెడ్డిపల్లి అనేగ్రామము లోని ఒక శిలాశాసనము ప్రకారము సింగరెడ్డిపల్లిని శ్రీనాడ పెద్ద వేంకటాద్రినాయనింగారు శక ౧౫౭౩, నందన, చైత్ర పౌర్ణమినాడు (క్రీ. శ. ౧౬౫౧-౫౩) కందాళ దొడ్డయాచార్లు అయ్యవార్లుగారికి జాగీరుగా ఇచ్చినట్లున్నది. ఈ దొడ్డయాచార్యులే షోలింగరు నివాసి అయిన మహాచార్యులు. కాబట్టి చక్రపురి రాఘవాచార్యులు క్రీ. శ. ౧౬౫౦ ప్రాంతములవాడై ఉంటాడు.

తాళ్లపాక తిరువెంగళనాథుడు

ఇతడు భారద్వాజగోత్రుడు, ఆశ్వలాయన సూత్రుడు, నందవరీకస్మార్త బ్రాహ్మణుడు. తాళ్లపాక అన్నయ పౌత్రుడు, తిరుమలార్యుని పుత్రుడు. ఇతడు హరివంశోక్తమయిన ఉషాపరిణయకథను తీసుకొని ద్విపదకావ్యముగా ఉషాకల్యాణమనే పేర రచించినాడు. గ్రంథాదియందు తితడు తిరుమలార్యుని పుత్రుడ ననిన్ని, ఆశ్వాసాంతములలో 'తిమ్మార్యతనుజన్ముడ' ననిన్ని వ్రాసుకొన్నాడు.

ఇతడిన్నీ సుభద్రాకల్యాణము, పరమయోగివిలాసము అనే మరి రెండు ద్విపదకావ్యములనుకూడా రచించినాడు. దానిలో తనవంశము నీదిగముగా చెప్పుకొన్నాడు. తాళ్లపాక అన్నయాచార్యుని మొదటి భార్య తిమ్మాంబకు నరసింహుడున్ను, రెండో భార్య అక్కాంబకు తిరుమలాచార్యుడనే పుత్రుడున్ను, నరసమ్మ, తిరుమలాంబ అనే ఇద్దరు పుత్రికలున్ను పుట్టినారు. తిమ్మాంబకొడుకు నరసింహుని మొదటిభార్య నాచారియమ్మకు నారాయణుడనే కొడుకున్ను, రెండో భార్య అనంతమ్మకు అప్పలాచార్య, అన్నయాచార్యులనే ఇద్దరు

కొడుకులున్ను పుట్టినారు. అక్కాంబ కొడుకు తిరుమలాచార్యునికి చినతిమ్మయ, అన్నయాచార్య, తిరువేంగళ, తిరువేంగళ, కోనేటి వెంగళ, అనే అయిదుగురు కొడుకులు పుట్టినారు.

పైవారిలో మూలపురుషుడైన అన్నయాచార్యుడు వేంకటేశ్వరస్వామిమీద పదములను రచించినాడు; పంచమాగమ సార్వభౌము డని పేరుపొందినాడు. నరసింహుడు సంగీత విద్యా పారంగతుడు. అక్కాంబ కొడుకు తిరుమలాచార్యుడు ఆంధ్రవేదాంతము, ఆంధ్రహరివంశము, చక్రవాళమంజరి, రేఫఱకార నిర్ణయము, అనే ద్విపదకావ్యములను రచించినాడు. తిరుమలాచార్యుని కొడుకులలో రెండో తిరువెంగళుడే అష్టమహిషీకల్యాణకర్త. ఇతడు తన కవితా సామర్థ్యమునుగురించి "కావ్యంబు సెప్పి, యెనలేని శ్రీవేంకటేశు మెప్పించి, సకలంబు నెఱుఁగ నసాధారణాంక మకరకుండలము లిమ్మహిఁగొన్న వాఁడ, దినములోననె వేయిద్విపదలింపొంద వినుతవర్ణనలతో విరచించువాఁడఁ గవిశిరఃకంపయోగ్య ప్రతిద్విపద నవబిరుదాంకుండ" నని చెప్పుకొన్నాడు.

ఇతడు రచించిన పరమయోగివిలాస మెనిమిదాశ్వాసముల గ్రంథము. అలమేలుమంగా వేంకటేశ్వరుల కంకితము. పన్నిద్దరాళ్వారుల చరిత్రము లీగ్రంథములో వర్ణింపబడినవి. ఆళవందారు, రామమిత్రుడు, పుండరీకాక్షుడు, నాథముని, పరాంకుశుడు, వేంకటాచలపూర్ణుడు, గుర్వనంబి, తొండమాన్ చక్రవర్తి, దాశరథి, భట్టరాచార్యుడు, అనంతాళ్వారు, శఠగోపముని అనేవారు పన్నిద్దరాళ్వారులు. ఈ గ్రంథపీఠికలో "వేదంబు తెనుఁగుగావించి సంసార ఖేదంబు మాన్పినకృష్ణమాచార్యు" డొకడు స్తుతింపబడినాడు. వేద మనగా ద్రావిడాగమమై ఉంటుంది. "కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనములు" అనే గేయగ్రంథమును వ్రాసినవా డీ కృష్ణమాచార్యుడేనేమో! ద్రావిడ

గ్రంథము నాధారముగా చేసుకొని కవి పరమయోగి విలాసమును రచించినాడట.

ద్విపద భారతకవిత్రయము

(౧) తిమ్మన

ఇతడు కాశ్యపగోత్రుడు, వల్లభనూరికొడుకు. ఇతని ఇంటిపేరు అనుమూరివారు. ఇతడు మహాభారతములోని ఆది, ఆరణ్య, విరాట, ఉద్యోగ, భీష్మ, ద్రోణపర్వములను ద్విపదరూపముగా రచించినాడు. విజ్ఞ (వర్ధ?) మానపురవరాధీశ్వరుడును, 'చెరవిార(చలమర్తి?) గండ, 'కర్ణాటతిలక', బిరుదాంకితుడును, పంటరెడ్డిప్రభువును, బల్లేపాడుగ్రామనివాసిన్ని అయిన దేవయమున్మయకు పుత్రుడు, మలిరెడ్డికి పౌత్రుడున్ను అయిన జంగాలమున్మయరెడ్డికి విరాటపర్వమును, వేంకటేశ్వరస్వామికి ఉద్యోగపర్వమును, భీష్మ ద్రోణపర్వములను రామచంద్రమూర్తికిని అంకితము చేసినాడు. విరాటపర్వముగల వొకప్రతిలో దానిని 'శాహావనీపతి' కోసము నింబాజి నుప్పయమంత్రిచేత వ్రాయించినాడని ఉండడముచేత కవి శహాజీకాలమువాడో, అంతకుపూర్వుడో అయిఉంటాడు.

(౨) సోమయ

ఇతడు తిమ్మనపుత్రుడు. ఇతడు కర్ణపర్వమునుంచి తక్కిన మహాభారతములోని అన్నిపర్వములను రచించినాడు. విరాటపర్వములోని ఒక ఆశ్వాసమునుకూడా ఈతడే రచించిన ట్లొకప్రతిలో ఉన్నది. ఇతడు తాను రచించిన అన్నిపర్వములను వేంకటేశ్వరస్వామికే అంకితము చేసినాడు.

(౩) బాలసరస్వతీశ్వరుడు

తిమ్మన యేకారణముచేతనో సభాపర్వమును వ్రాయక విడిచి పెట్టగా దానిని బాలసరస్వతీశ్వరుడనే కవి పూర్తిచేసి 'శ్రీరంగయామాత్యశేఖరపుత్త్రు'డైన 'శ్రీనంతయామాత్యశేఖరు'ని కంకితము చేసినాడు.

గోవర్ధన అనంతకవి (౧౭౯౪)

ఇతడు వేంకటరాయనిపుత్త్రుడు. వేంకటకృష్ణుని శిష్యుడు. ఇతడు 'ముమ్మూర్తివైభవము' అనే ద్విపదకావ్యమును శక ౧౭౧౬ సం॥రము (క్రీ. శ. ౧౭౯౪) ఆనందసంవత్సరములో రచించినాడు. గ్రంథములో సౌమ్యజమాత్యముని, పరవస్తులక్ష్మణమునీంద్రుడు అనే వారిప్రస్తావన ఉన్నది. ముమ్మూర్తివైభవము శ్రీవైష్ణవగ్రంథము. దీనిలో పరవాసుదేవుని పర, వ్యూహ, విభవ, అంతర్యామి, అర్చావతారములనే పరిణామములు వివరింపబడినవి.

కొండయ్య

ఇతడు చెన్నమల్లికార్జున ప్రపౌత్త్రుడు. చిట్టయ ప్రభుతిమ్మశేఖరుని పుత్త్రుడు. మెచ్చుగండపట్టణము చెన్నమల్లు కసవయచిట్టయామాత్యుని మనుమడు. ఇతడు "ద్వాత్రింశత్సాలభంజికల కథలను" విక్రమార్కుని కథలు" అనేపేర అయిదాశ్వాసములుగా ద్విపద కావ్యము రచించి, కాశ్యప గోత్రోద్భవుడున్ను, దేవయమంత్రి కొడుకున్ను అయిన పెద్దయమంత్రి కంకితము చేసినాడు.

బచ్చు సిద్ధకవి

ఇతడు మటిబసపురాణమును రచించినాడు. ఇతడు సిరిపురి వీరసింగయ్య కరగర్భజనితుడననిన్ని చరలింగమర్దల పర్వతార్యుని

శిష్యుఁడ ననిన్ని చెప్పుకొన్నాడు. గ్రంథమున సంగయ అనేవానిని కథా శ్రోతగా నిలిపినాడు. పాల్కురికి సోమనాథుడు గొబ్బూరి సంగనను బసవపురాణమునకున్ను, సూరన్నను పండితారాధ్యచరిత్రమున కున్ను కథాశ్రోతలనుగా చేయడమును చూచి ఇతడున్ను ఆ సంప్రదాయము ననుసరించి ఉంటాడు. చిక్క వీరాచార్యుఁడు తనకు వినిపించిన రీతిగా గ్రంథములోని కథను వ్రాసినానని కవి వ్రాసినాడు. పాలకురికి సోమనాథుడు తన ద్విపదలలో ప్రాసయతులను వాడినాడు కాబట్టి అతని అనుమతిని తానున్ను వాడినానని, రేఫ అకార మైత్రి శివ కావ్యములలో చెల్లుతవి కాబట్టి ఆ రెండింటికిని భేదమును పాటించ లేదనిన్ని చెప్పుకొన్నాడు.

బసవేశ్వరుడు కాక మరొక బసవేశ్వరుడున్నాడనిన్ని, ఆ బసవేశుని చరిత్రము కాబట్టి గ్రంథమునకు మఱి బసవపురాణమనే పేరు వచ్చినదని కొందరున్ను, బసవపురాణములో చెప్పబడని 'మఱి' కొన్ని కథలు బసవని గురించినవి చెప్పబడడముచేతనే గ్రంథమున కాపేరు కలిగినదని కొందరున్ను అంటారు. 'మఱిబసవేశ శ్రీమన్మహామూర్తి' అని కవి ఒకచోట సంబోధించి ఉండడము చేత బసవనాముడే మరొక డున్నాడని మనమనుకోవచ్చును. కాని, కన్నడవాఙ్మయములో 'మల (లె) బసవపురాణ' అనే గ్రంథమున్ను, 'మలెయ బసవరాజ' అనే వ్యక్తి పేరున్ను కనబడుతున్నది. 'మలె బసవ' డే తెనుగులో 'మఱిబసవడు' గా మారిఉంటాడు.

తరిగొండ వేంగమాంబ

ఈమె సుప్రసిద్ధురాలైన కవయిత్రి. నందవరీక బ్రాహ్మణుడున్ను, వసిష్ఠగోత్రుడున్ను కానాలవంశ్యుడున్ను అయిన కృష్ణార్యునకున్ను మంగమాంబకున్ను ఈమె పుత్రిక. ఈమెకు చిన్నతనములోనే వైధవ్యము ప్రాప్తించగా, అప్పటినుంచిన్ని శ్రీవేంకటే

శ్వర భర్తురాలై సద్గ్రంథరచనతో కాలము వెళ్లబుచ్చుకొన్నది. సుబ్రహ్మణ్యుడనేవాడామెకు గురువు. ఈమెరచించిన శ్రీభాగవతములో శ్రీవత్సగోత్రుడు, నుంజేటి వంశ్యుడు అయిన తిమ్మయకు కొడుకు వేంకటాచలపతి పాదపద్మములను మనస్సులో ఉంచుకొని వేంగమాంబ ఆ గ్రంథమును రచించినట్లు చెప్పుకొన్నది. ఈవేంకటాచలపతి తన చిన్నతనములో చనిపోయినభర్త అయిఉంటాడు. ఈమె అనేకగ్రంథములను రచించినది. (౧) నారసింహశతకము (౨) నారసింహవిలాసకథ, (౩) శివనాటకము, (౪) రాజయోగసారము (ద్విపద) (౫) కృష్ణనాటకము, (౬) పారిజాతాపహరణము, (౭) రమాపరిణయమనే పెండ్లిపాట, (౮) చెంచునాటకము, (౯) శ్రీకృష్ణమంజరి, (౧౦) రుక్మిణీనాటకము, (౧౧) గోపికానాటకము, (౧౨) వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, (౧౩) వాశిష్ఠరామాయణము, (౧౪) శ్రీభాగవతము, అనేవి వాటిలో ముఖ్యములు. ఈమె తన గ్రంథములను తరిగొండ నరసింహస్వామికిన్ని, తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికిన్ని అంకితము చేసినది.

టేకుమళ్ల రంగశాయి

ఈతడు రచించిన శ్రీభాగవతమనే గ్రంథ మొకటి ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారములో ఉన్నది కాని, అది చాలా శిథిలావస్థలో ఉన్నది. మాతృకనుబట్టి కొంతభాగము నెత్తి వ్రాసినారుగాని దానిని సంపూర్ణముగా నుద్ధరించడానికి సాధ్యము కాలేదు. ఉద్ధృతభాగమునుబట్టి కవినిగూర్చిన విషయములేవిన్ని తెలియరాకున్నవి.

శ్రేష్ఠలూరి వేంకటార్యుడు

ఇతడు భరద్వాజగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు. కృష్ణార్యునికిని లక్ష్మమ్మకిని పుత్త్రుడు. వాధూలగోత్రుడయిన అన్నావినప్పలాచార్యుని శిష్యుడు. ఈతడు సంస్కృత, ప్రాకృత, ద్రవి, డాంధ్ర భాష

లలో ప్రబంధము "లెన్నియైన" రచించి తిరుపతి శ్రీనివాసదేవుని కంకితము చేసినాననిన్ని, "అష్టభాషా కవితార్జిత ప్రోద్యదష్టావధాన విఖ్యాత శైలరుద్రుఁడ" ననిన్ని చెప్పుకొన్నాడు. వేంకటాచల మాహాత్మ్యకథలు వారాహ, వామన, పాద్మ, గరుడపురాణములలో ఉన్నవాటికి పరస్పరవైరుధ్యము సంభవించకుండా కథ నేర్పాటుచేసుకొని 'శ్రీనివాసవిలాససేవధి' అనే ద్విపదకావ్యము నారాశ్వాసములుగా రచించినాడు. ఇది చాలా ప్రశస్తమైన గ్రంథము. "రసభావయుక్తి సంగతుల, అష్టాదశవర్ణనల మెఱయ, మహాకావ్య పూర్ణలక్షణము" పట్టునట్లుగా గ్రంథమును రచిస్తినని కవి చెప్పుకొన్నాడు. ఈగ్రంథము తిరుపతి గోవిందరాజస్వామి కంకితము చేయబడినది.

ముకుందయోగి

ఇతడు కాశ్యపగోత్రజుడు. కాశ్యప గోత్రుడైన కోవిల కందాడయ్యకు పెద్దకొడుకయిన నాయనయ్య తనూజుడు. అప్పలాచార్యుని శిష్యుడు. ఇతడు బ్రహ్మాండ పురాణములోని శ్రీరంగమాహాత్మ్య వర్ణన ననుసరించి తన శ్రీరంగ మాహాత్మ్యమును ద్విపదకావ్యముగా సవరించినాడు.

శ్రీగిరి మల్లికార్జునస్వామి

ఇతడు సోమవారమాహాత్మ్యమును మంజరీద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. శైవులకు సోమవారవ్రతము చాలా ముఖ్యమయినది. సోమవారములలో మాఘసోమవారములు చాలా ముఖ్యములని కవి చెప్పినాడు.

శేషము చెన్నుభట్టారకుడు

ఇతడు కౌండిన్యగోత్రోద్భవుడు – వేంకటార్యునికిన్ని లక్ష్మమ్మకున్ను పుత్త్రుడు. వైష్ణవమతమును వృద్ధిచేసిన రామానుజగురునకును సీతమ దేవికిన్ని భట్టరార్యుడు పుత్త్రుడు. భట్టరార్యునికి రాగమ్మ, సత్యభామ, అని యిద్దరుభార్యలు. వారిలో రాగమ్మను వేంకటార్యుడు

పుట్టినాడు. వేంకటార్యునికిన్ని లక్ష్మమ్మకున్ను రఘునాథుడు, రామానుజుడు, చెన్నభట్టారకుడు అని ముగ్గురుకొడుకులు పుట్టినారు. ఈ చెన్నభట్టారకుడే అభిమన్యుకల్యాణ మనేపేర శశిరేఖాపరిణయ కథను ద్విపదకావ్యముగా రచించి శ్రీరాముని కంకితము చేసినాడు.

గద్దె చంద్రశేఖరకవి

ఇతడు సానగోత్రుడయిన గద్దె వీరశరభాచార్యుని కుమారుడు. ఇతడు వీరశైవకవి. ఇతడు రచించిన ఉత్తర హరిశ్చంద్ర చరిత్రమనే ద్విపదకావ్యమును చెంగరాయాపరనాముడగు కుమారస్వామి కంకితము చేసినాడు.

విజయరాఘవుడు

ఇతర వంశక్రమ మీ క్రిందివిధముగా నున్నది.

కృష్ణభూవరుడు

|

తిమ్మభూపాలుడు

(భార్య: బయ్యాంబిక)

|

పెద చెవ్వనాయడు | చిన చెవ్వనాయక1 | పెద్ద మల్ల | చిన మల్ల

చిన చెవ్వనాయక1 — ఇతని భార్య అచ్యుతరాయని భార్యకు సోదరి అయిన మూర్తిమాంబ

|

అచ్యుతరాయడు2

(భార్య: మూర్తిమాంబ)

|

రఘునాథుడు3 (౧౬౩౩—౭౩)

(భార్య: వెంపరాజు కుమార్తె లక్ష్మాంబ అనే కళావతి)

|

విదియరాఘవుడు4.

ఇతడు 'రఘునాథనాయకాభ్యుదయము'ను ద్విపదకావ్యముగా రచించిన కవి. ఆ గ్రంథములో ఆతడు తనవంశక్రమము నీ క్రిందివిధముగా చెప్పుకొన్నాడు.

౧. చినచెవ్వనాయకుడు శ్రీశైలమల్లికార్జునునికి నానావిధ కైంకర్యములను చేసినాడు.

౨. అచ్యుతరాయడు శ్రీరంగనాథునికి బంగారుసజ్జలు, ప్రాకారములు, కిరీటము, శృంగారవనములు ఇచ్చినాడు. మన్నీలను యుద్ధములో జయించినాడు.

౩. రఘునాథనాయకుడు తుండీరరాజు నోడించినాడు. జగ్గరాజును యుద్ధములో చంపినాడు. పాండ్యరాజును జయించి అతనిపుత్త్రికలను తనజోదులచేత చెరపట్టించి తెప్పించినాడు. పెనుగొండసింహాసనముమీద రామదేవరాయలను నిలిపినాడు. షోడశ మహాదానములు చేసినాడు.

౪. కవి అయిన విజయరాఘవుడు పసమటివారను గెలిచి, పట్టాభిషేకదినమున షోడశమహాదానములు చేసినాడు. యుద్ధములో సవరము వేంకటపతిని త్రోలి, పందనెల్లూరనేపట్టణము నొకగడియలో నిర్జించినాడు. శ్రీరంగరాయలను సింహాసనముమీద నిలిపి, పాండ్యతుండీరపతులను ఖండించి వారిని వాకిటికావలికి నిలిపినాడు. రఘునాథపురము, చంపకవల్లి మొదలయిన ఎన్నో అగ్రహారములను నిలిపినాడు. ఇతడు శ్రీతిరుమల తాతాచార్యదేశికునిచేత వైష్ణవమత దీక్షను పొంది. తండ్రియే దైవమని భావించేవాడు. ఇతడు తనతండ్రి రఘునాథరాయలచరిత్రమును రఘునాథాభ్యుదయములో వర్ణించి మన్నారు రాజగోపాలస్వామి కంకిత మిచ్చినాడు.

ఇతడు 'అష్టభాషావిశేషాభిజ్ఞ సుకవి పుష్టిదాన నిదాన భోజభూజాని' నని వర్ణించుకొన్నాడు.

రఘునాథరాయలు రుక్మిణీకల్యాణము మొదలయిన నాటకములను వ్రాసినాడు. 'మహనీయపదపద్యమంజరీముఖ్య బహుళప్రబంధనిబంధనశాలి' అట ఇతడు.

దర్భా కవిగిరి

ఇతనికి వేంకటగిరి అనిన్ని పేరున్నది. ఇతడు 'రుక్మాంగదచరిత్ర'మును ద్విపదకావ్యముగా వ్రాసినాడు. ఇతని వంశము గ్రంథములో నిట్లు వర్ణితమైనది.

దర్భావంశమువాడు, లోహితగోత్రోద్భవుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, అయినగోపాలమంత్రికిన్ని చెంగమాంబికకున్ను ఔభలన్న పుట్టినాడు. ఔభలన్నకున్ను జానకాంబకున్ను గోపన్న, గిరిరాజకవి, వెంగనార్యుడు, వేంకటకవిగిరి, అని నలుగురుపుత్త్రులు ప్రభవించినారు. వారిలో అగ్రజుడైన గోపన్న శాహాజీరాజుసభలో కీర్తి కెక్కినాడు.

వేంకటకవిగిరి రుక్మాంగదచరిత్రమును మాళివంశమువాడైన విచిత్రరాయనికొడుకు ఖండోజీరాయని కోరికపై వ్రాసి, మన్నారు రాజగోపాలుని కంకితము చేసినాడు.

ఓబళయ్య

ఇతడు సర్వయ్యపుత్త్రుడు. కపోతవాక్యమనే ద్విపద గ్రంథమును రచించినాడు. ఇది భారతములోని కపోతలుబ్ధకోపాఖ్యానపు కథ. కపోతవాక్యమనేపేర ఆర్వేలనియోగి బ్రాహ్మణు డయిన వేంకటగిరి అనే కవి రచించిన ద్విపదకావ్యము మరొకటున్నది. ఈ రెండు గ్రంథములను రచించినవా డొక్కడే అయి ఉంటాడు.

భారతకథకాక కల్పితమైన కథకలిగిన కపోతవాక్యమనే ఒక ద్విపదకావ్య మున్నది. కాని దానికర్త యెవరో తెలియదు. విభీష

ణుడు రామునికి శరణాగతుడై రాగా సుగ్రీవుడు విభీషణుని చేర దీయవద్దని వారించినాడు. అప్పుడొక కపోతము వచ్చి రామునితో విభీషణుని చేరదీసి తనశరణాగతవత్సల బిరుదమును నిలుపుకోవలసిన దని హెచ్చరిస్తుంది.

రేటూరి (రెట్టూరి) భావయామాత్యుడు

ఆదిలక్ష్మి అయిన కామేశ్వరికిన్ని కృష్ణునికిన్ని జరిగిన పరిణయ కథ నీకవి కామేశ్వరీచరిత్ర మనే ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. దీనికి 'ఆదిలక్ష్మీవిలాస' మనికూడా పేరున్నది. కవి శ్రీవత్సగోత్రుడు, ప్రెగడయామాత్యుని పౌత్రుడు. రామధీమణికిన్ని నాచారమ్మకును పుత్రుడు. అద్దంకి సింగరాచార్యు డితనిగురువు. కవి తన గ్రంథమును గుంటెచెర్వు కుంచకామేశ్వరీదేవి కంకితము చేసినాడు. కామేశ్వరికి 'కామవల్లి' అనికూడా కవి పేరుపెట్టినాడు.

కామేశ్వరి ఆదిలక్ష్మి. ఈమెను 'అక్కలు' అనే పేర బ్రాహ్మణులు మొదలయినవారిలువేల్పుగా ఆరాధిస్తున్నారు. శ్రీరామమూర్తిని ఆదిలక్ష్మి మోహించినది. కాని, ఇష్టార్థసిద్ధి కలుగలేదు. అందుచేత ఆమె ఆదేవుని కృష్ణావతార మెత్తవలసినదిగా శపించినది. కృష్ణుడామెను కామేశ్వరిగా అవతరించవలసినదని ప్రతిశాప మిచ్చినాడు. శ్రీకృష్ణుడవతరించినప్పుడు కామేశ్వరి సప్తకన్యలుగా అవతరించినది. కాని, ఆతనిప్రేమను పొందలేక పోయినది. అందుచేత అనేకులయిండ్లలో ఇలువేల్పుగా నెలకొని, వారికి కోరినకోర్కె లిస్తూ, విరహతాపమును భరించుకొంటూ ఉన్నవిషయము "కామేశ్వరీ చరిత్రము"లో వర్ణింపబడినది.

తావనూరి రామనార్యుడు

ఇతడు జైమినీభారతాంతర్గతమైన 'కుశలవోపాఖ్యానము'ను ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. కవి నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుడు.

'ప్రాచీనవేదమార్గ ప్రతిష్ఠాపనాచార్యు'డైన శ్రీ సింగరాచార్యుని ప్రపౌత్రుడు. తిరుమలాచార్యుని పౌత్రుడు. ఔబళమంత్రికిని సిరియమాంబకును పుత్రుడు. సిరియాంబ బ్రహ్మశిష్టనామాత్యవరుని అనుజుడైన దుర్గన్నకు జ్యేష్ఠపుత్రుడైన మాచయప్రోలు గ్రామవాస్తవ్యుడైన చిలుకలనారయకు పుత్రిక. కవికుటుంబము లావనూరిలో ఉండేది గనుక అతనియింటిపేరు లావనూరివా రని వచ్చినది. ఔబళమంత్రి నందనగరాగ్రహారపతి ఆట. రామనామాత్యుడు తిరుమలాచార్యుని శిష్యుడననిన్ని, సంగీతసాహిత్యచతురుడననిన్ని, రామకథావిశారదుడననిన్ని, "రామాయణచక్రవర్తి" అనేబిరుదము కలవాడననిన్ని చెప్పుకొన్నాడు.

పైని చెప్పిన సింగరాచార్యుడు కామేశ్వరీచరిత్రమును వ్రాసిన రేటూరి భావయామాత్యుని గురువైన అద్దంకి సింగరాచార్యుడై ఉంటాడు.

తిరుమలాచార్య శిష్యుడొకడు నలచరిత్రమును వ్రాసినాడు. అతనిపేరు వ్రాతప్రతిలో కానరాదు. అతడున్ను రామనార్యుడే అయిఉంటాడేమో!

చిత్తారు గంగాధరుడు

ఇతడు జంగమకులమువాడు. శిరువకోద్ధూర క్షేత్రనివాసి. నాగలింగయ్యకును సోమాంబకును పౌత్రుడు. వీరయ్యకును మల్లాంబకును పుత్రుడు. జాలరికులములో ఏలూరిలో అవతరించిన గంగకున్ను శివునికిన్ని జరిగిన వివాహకథ నితడు 'గంగావివాహము' అనే పేర ద్విపదకావ్యముగా రచించి చిరిచకోడూరిలోని శ్రీరామేశ్వర దేవుని కంకితమిచ్చినాడు. మల్లయ్య, వీరయ్య అనేవారు కవికి అన్నలు.

ఈకవియే 'భల్లాణచరిత్రము' అనే మరొక ద్విపదకావ్యమును వ్రాసి రాచవీటి వీరభద్రస్వామి కంకితము చేసినాడు.

“సిరియాళచరిత్రము” అనే మరొకద్విపదకావ్య మున్నది. దానికర్త వెనివెళ్ల గంగాధరుడని కలదు కాని, ఇతడున్ను తన తలిదండ్రుల పేళ్లను వీరయ్య మల్లాంబలుగా చెప్పడముచేతనున్ను, సిరియాళ చరిత్రము భల్లాణచరిత్రమువలెనే రాచవీటి వీరభద్రస్వామి కంకితము కావడముచేతనున్ను వీరిద్దరున్ను ఒక్కరేఅని చెప్పడాని కవకాశ మున్నది.

నరసింహుడు

ఇతడు కవిముత్తాచార్యుని శిష్యుడట. ఇతనినిగురించి ఇతర విషయములు తెలియవు. ఇతడు 'ధర్మజకృష్ణసంవాదము' అనేద్విపద కావ్యమును రచించినాడు. గ్రంథనామము గ్రంథములో కానరాదు. విషయమునుబట్టి పే రూహింపబడినది.

బొమ్మకంటి నరసింహము

ఇతడు కౌండిన్యగోత్రుడు. మాధవునికిని నర్సమాంబ (సర్వాంబ) కును పుత్రుడు., అని ఒక ప్రతిలో ఉన్నది. ఇతడు 'ధర్మాంగద చరిత్ర' మనే ద్విపదకావ్యమును రచించి, మారకాపుర చెన్నకేశవ స్వామి కంకితము చేసినాడు.

ధర్మాంగదుడనే రాజుకు సర్పాకారముతో ఒక కొడుకు పుట్టినాడు. ఆకొడుకు మనుష్యుడే అని లోకమునకు సమ్మకముపుట్టేటట్లు పెంచి, పాముకు సత్యవతి అనేకన్యక నిచ్చి పెండ్లిచేసినారు. సతనివతి పామే తన భర్తగా ఎంచుకొని దానిని బుట్టలో నెత్తుకొని రక్షిస్తూ, తీర్థముల వెంబడి తిరుగుతూ, తుదకు బ్రహ్మకుండములో దానిని కడుగగా, పా మొక రాజకుమారుడైన కథ ఈ కావ్యములో

అతి సరసముగా చెప్పబడినది. ఈ గ్రంథమును లోకములో 'పాము కథ' 'పాముపాట' అనే పేళ్లతో స్త్రీలు మిక్కిలి గారాముతో పాడుకొంటూ ఉంటారు.

తిమ్మన

ఇతడు కాశ్యపగోత్రుడు, వల భసూరిపుత్రుడు. నల చక్రవర్తి చరిత్రము'ను వ్రాసి శ్రీరామాంకితము చేసినాడు.

ఈ గ్రంథపు ఒకానొక వ్రాతప్రతిలో 'పుష్కరిణీతటమున', 'ఉభయకావేరీమధ్యమున' నెలకొన్న గోవిందునికి కవి భక్తు డనిన్ని తిరుమలాచార్యునిశిష్యు డనిన్ని ఉన్నది. కాని దానిలో తిమ్మయ నామ ముదాహరింపబడ లేదు. గ్రంథభాగము లీ రెండింటికిని చాలామట్టుకు సామాన్యముగా ఉండడముచేత ఈ రెండింటికిన్ని కర్త తిమ్మనయే అని అనుకోవచ్చును.

పోలిశెట్టి లింగనకవి

ఈకవి వీరశైవుడు. బగిరాముపల్లి నివాసి అయిన చకిలాల లింగప్ప కోరికచొప్పున ఈతడు 'నవచోళచరిత్రను' అనే పేర ద్విపద కావ్యమును రచించి బగిరాముపల్లిలోని మృత్యుంజయేశ్వరుని కంకితము చేసినాడు. కవి యింటిపేరు 'పోశెట్టి'అని ఉన్నది.

'పోల్ శెట్టి' అని ఉండవలెనేమో. కవి తనకు పూర్వులుగా పాలకురికి సోమేశుని, గార్లపాటి లక్ష్మణుని స్మరించినాడు. చకిలాల లింగప్ప గుండయ్య బ్రహ్మయ్యగారి అంశమున పుట్టినాడట. కన్నర మఠమందలి సదాగారగురువుకు శిష్యుడయిన చెన్నబసవన్న కవికి కవితాగురువు.

లింగనకవి నవచోళచరిత్రమునేకాక, శంకర దాసమయ్య చరితము, వీరసంగయదేవచరితము, మల్హణచరితము, శివభ్యప్రబోధనము, అనే గ్రంథములనుకూడా రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

నవచోళు లనేవారు గొప్ప శివభక్తులుగా వీరశైవ కావ్యములలో స్తుతింపబడ్డారు. కరికాలచోడుడు, కరయూరిచోడుడు, రాజేంద్రచోడుడు, నరేంద్రచోడుడు, ఉత్తుంగచోళుడు, విక్రమచోడుడు, నంబిచోడుడు, వీరచోడుడు, వెలనాటిచోడుడు, అనే వారు నవచోళులు. వీరందరున్ను చరిత్రప్రసిద్ధులు.

నవచోళచరిత్రమును తనకు పూర్వము కన్నడకవులు కన్నడములో వ్రాసినా రనిన్ని, దానిని 'తెనుగున ద్విపదగా తేటతెల్లమిగ' రచింపవలెననిన్ని చకిలాల లింగప్ప తన్ను కోరినట్లు కవి వ్రాసినాడు. కన్నడములో 'నవచోళచరిత్ర' అనే గ్రంథము బయలుపడలేదు. కాని, చోళసాంగత్య, చోళరాజరసాంగత్య, అనే రెండు గ్రంథములున్నవి. మొదటిది పదిహేనో శతాబ్దమునాటిది, కర్త పేరు తెలియదు. రెండోది పదహారో శతాబ్దమునాటిది, దీనిని లింగకవి రచించినాడు. సాంగత్య మనేది ఒకరీతి కావ్యరచన, పాటలరూపముగా యక్షగానమును పోలిఉంటుంది.

ఔబళకవి

ఇతని తండ్రి వింటి సిద్ధన. ఇతడు స్కాందపురాణాంతర్గతమైన శివరహస్యఖండమును తెనుగున ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

ఉలిచి భావజ్ఞుడు

ఇతనిని గూర్చిన వివరము లేవిన్ని తెలియరాకున్నవి. పరశురాముడు కార్తవీర్యార్జును నోడించిన కథను 'పరశురామాయణ' మనేపేర మంజరీద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

చంద్రశేఖర కవి

ఇతడు "విశ్వకర్మాన్వయము"న జనించిన కిన్నెర బ్రహ్మ వంశజుడు. సుపర్ణసగోత్రుడు. ప్రమథయాచార్య పౌత్రుడు. కంసాల య్యవారి పుత్రుడు. ఇతడు బ్రహ్మకూతురైన సంజ్ఞాదేవిని సూర్యుడు వివాహమాడినకథను "భానుకల్యాణ" మనే పేర ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. కవిత్వము చాలా చక్కగా ఉన్నది.

కాచన

ఇతడు కౌశికగోత్రుడు, మల్లరి అయ్యలన్నకున్ను లక్ష్మాంబకున్ను పుత్రుడు. శ్రీహరికులజుడ నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యము మైరావణచరిత్రము. దీని నాతడు శ్రీశైలమున కుత్తరముగా ఉన్న చెలలూరిలో వెలసిన చెన్నకృష్ణుని కంకితము చేసినాడు. గ్రంథము మంజరీద్విపదాచ్ఛందస్సులో ఉన్నది.

సిద్ధేంద్రయోగి

ఇతనిని గురించిన వివరములు తెలియవు. ఇతడు 'బాలబ్రహ్మ లింగ విగ్రహవిశాల కృపాలబ్ధ సత్కవిత్వంబు శ్రీమతిఁ గైకొన్న వాడ'నని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు రచించిన ద్విపదకావ్యము 'యోగీశ్వరవిలాసము.' అల్లమప్రభువు అక్కమహాదేవి కుపదేశించినట్లు దీనిలో వీరశైవసిద్ధాంతము వివరింపబడినది.

బాణాల శంభుదాసుడు

ఇతడు విశ్వకర్మకులమువాడు. గౌతమగోత్రుడు. నాగాంబకున్ను అప్పయకున్ను పుత్రుడు. ఇతడు కొండపల్లి (పల్లికొండ అని ఒక ప్రతిలో ఉన్నది.) గోపాలుని వరముచేత కవిత్వ శక్తిని సంపాదించినాడట. 'సారంగధరచరిత్రము' అనే ద్విపదకావ్య

విరాటనిక్కృతి. దీనిని బూదవాడె నీలకంఠేశ్వరస్వామి కంకితము. చేసినాడు

"కర మనురక్త్యుక్తి గల చేమకూర
యప్పన చెప్పినయాస్త్ర కారమున"

సారంగధరుని కథను చెప్పినా నన్నాడుగాని, ఈ అప్పన యెవరో తెలియదు. అతడు రచించిన సారంగధరచరిత్ర కానరాదు. చేమకూరి వేంకటకవికే అప్పన అని సురోకపే రున్నదేమో! వేంకటకవి కృతిలోని కథకున్ను ఈ కవి చెప్పిన కథకున్ను కొన్ని భేదము లున్నవి.

గురవయ్య

ఇతడు బాదరాయణ గోత్రమువాడ నని చెప్పుకొన్నాడు. బాదరాయణుడు గోత్రకర్తగా ఎక్కడను చెప్పబడలేదు. ఇతని తండ్రి రావులపురమునకు కరణమైన వెంకటనరసింహము. ఇతడు కాశీఖండములోని సురాభాండేశకథను 'సురాభాండేశ్వరము' అనేపేర ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. దీనిలో ఇంచుమించు ౨౨౦ ద్విపదలలో కామశాస్త్రము వివరింపబడినది.

పరమానంద తీర్థుడు

ఇతడు దత్తాత్రేయయోగికి శిష్యుడు. ఇతడు రచించినది 'శివజ్ఞానమంజరి' అనే ద్విపదకావ్యము. దీనిలో శైవవేదాంతము ప్రతిపాదింపబడినది.

"సిద్ధానుభూతి సంసిద్ధి వహించు
సిగాలు లోకప్రసిద్ధులు నెమ్మి

మున్ను నేసినయట్టి ముఖ్యశాస్త్రంబు
లన్నియుఁ జూచి నే నందలియర్థ
భావ మెల్లను దేటపఱిచెదఁ బ్రౌఢి"

అని కవి చెప్పినాడు.

ఇతడే 'అమభవదర్పణము' అనే మరొక ద్విపదకావ్యమును రచించినాడు.

మరిగంటి వేంకటాచార్యుడు

ఇతడు మల్లారిచరిత్రమును ద్విపదకావ్యముగా వ్రాసినాడు. భారతయోధుడయిన కర్ణుని వంశచరిత్రము దీనిలో వర్ణింపబడినది.

ఎఱ్ఱమిల్లి వేరరాజకవి (౧౮౬౦)

ఇతడు మరిగంటి వేంకటాచార్యుడు రచించిన మల్లారి చరిత్రము సంగ్రహముగా ఉండడను చూచి గోడే సూర్యప్రకాశ రావుభార్య జానకయ్యమ్మ ఆజ్ఞప్రకారము మూలద్విపదగ్రంథమునకు మంజరీద్విపదలనుచేర్చి విస్తరించినాడు. మల్లారికరుణచేత గోడేవారికి రాజ్యము వచ్చినదట. అందుచేత జానకయ్యమ్మ ఈగ్రంథమును విస్త రింపజేయించినది. మల్లారిచరిత్రములో భారతవీరుడైన కర్ణునివంశము వర్ణింపబడినది.

ఈకవి ౧౮౪౦ – ౬౦ ప్రాంతములలో ఉండిఉంటాడు.

పర్వతమంత్రి లింగనామాత్యుడు

ఇతనిని గురించిన వివరము లేమిన్ని తెలియరావు. ఇతడు వీర శైవుడై ఉంటాడు. ఇతడు 'రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యము'ను ద్విపదలో రచించినాడు.

చౌదరి రామదాసు

ఇతనిది కొలుచునూళ్ల గోత్రము. ముత్తనకున్ను, వెంకమ్మకున్ను నాయడు పుట్టినాడు. అతనికిన్ని గంగమ్మకున్ను గుర్వప్ప పుట్టినాడు. అతనికిన్ని కోనమ్మకున్ను రాయప్ప పుట్టినాడు. చౌదరి రామదాసు రాయప్పకు కొడుకు.

ఇతడు రుక్మిణీకల్యాణమును ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు.

చల్లా గురవయ్య

ఇతడు శుక్లయజుశ్శాఖీయుడు, పేరయ్యకు పుత్త్రుడు, 'బాలసరస్వతి' బిరుదాంచితుడు. ఇతడు కృష్ణాపాత్రుని వేంకటమంత్రి ప్రేరణచేత 'యాజ్ఞవల్క్యవిజయము' అనే ద్విపదకావ్యమును షట్కాండలుగా రచించినాడు. జన్మకాండ, వేదకాండ, మైత్రేయకాండ, పరబ్రహ్మకాండ, యజ్ఞకాండ, విశ్వజిత్కాండ అని ఆ కాండముల పేళ్లు.

కొచ్చెర్లకోటలో మంత్రిగా ఉండిన అమరన్నకున్ను లక్ష్మమ్మకున్ను మాదనమంత్రి పుట్టినాడు. అతనికిన్ని తిరుమలమ్మకున్ను కొడుకు కేసప్రధాని. అతనికిన్ని తిప్పమ్మకున్ను ఏటామహాపాత్రుడు జన్మించినాడు. అతనికిన్ని గోపమ్మకున్ను పుత్త్రుడు కృష్ణామహాపాత్రుడు. ఇతడే యాజ్ఞవల్క్యవిజయ కృతిభర్త. ఇతనిభార్య అమ్మమాంబ.

కొండపల్లి నివాసి చల్ల అనంతయ్యకున్ను, యజ్ఞమ్మకున్ను తిప్పయమంత్రి పుట్టినాడు. అతనికిన్ని వీరమాంబకున్ను పేరప్రధాని, మల్లమంత్రి, కూనయమంత్రి అని ముగ్గురు కొడుకులు. వారిలో పేరమంత్రికిన్ని ఎల్లమాంబకున్ను గురవయ్య, సురవయ్య, మల్లికార్జునుడు అనేవారు కొడుకులు. వీరిలో పెద్దవాడే యాజ్ఞవల్క్య విజయ

కృతికర్త. తాను యాజ్ఞవల్క్యవంశజుడనన్ని కౌండిన్య గోత్రజుడనన్ని చెప్పుకొన్నాడు.

పాతూరి తిరుపతికవి

ఇతడు ఆరూఢ అమ్మయామాత్యుని పుత్త్రుడు, పేరనమంత్రి పౌత్త్రుడు, శ్రీవత్సగోత్రజుడు, తుమ్మపూడి నివాసి. ఇతడు మైరావణ చరిత్రమును ద్విపదగా రచించినాడు. ఇతడు హనుమద్విజయమనే ప్రబంధమునుకూడా రచించినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

లక్ష్మణార్యకవి

ఇతడు రామానుజాచార్యులవారి విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతమును 'తత్త్వార్థదర్పణము' అనేపేర ద్విపదకావ్యములో వివరించినాడు. ఇతనినిగురించి ఇతరవిషయము లేవిన్ని తెలియరావు.

యోగానందావధూత

ఇత డద్వైతవేదాంతబోధకముగా 'ఆత్మైకబోధ' అనే ద్విపద కావ్యమును రచించినాడు. ఇతడు లింగగురునిశిష్యుడు.

రామూరి వేంకటలింగకవి

ఇత డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు. సుబ్బమాంబారామయార్యుల పుత్త్రుడు. ఇతడు బంగారు వేంకటవీరభూపాలుని ప్రేరణచేత సంస్కృతభాషలో కృష్ణమిశ్రుడు రచించిన ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకకథ నెత్తుకొని ద్విపదకావ్యముగా రచించినాడు. ఇతడు సద్ఘనేంద్రునిశిష్యుడు.

కౌండిన్యగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, ఆర్వేలతిలకుడు, అయిన రాచూరి తిమ్మయయామాత్యునికిన్ని లింగాంబకున్ను వరద మంత్రి కొడుకు. అతనికిన్ని జ్ఞానాంబకున్ను రామమంత్రి, కృష్ణ

మంత్రి, అని యిద్దరు పుత్త్రులు పుట్టినారు. వీరిలో రామమంత్రి కసువా నరసార్యుని కూతురయిన సుబ్బమాంబను పెండ్లాడినాడు. వీరిద్దరికిన్ని రాచూరి వేంకటలింగకవి జనించినాడు. ఇతడు పెరపురి చంద్రశేఖరుని పుత్త్రుడైన బంగారు వేంకటవీర పృథ్వీవల్లభునికిన్ని, అతనికొడుకు చంద్రశేఖరరాజుకున్ను సన్నిధినుండి తన గ్రంథమును రచించినానని చెప్పుకొన్నాడు.

కన్నడ నరసకవి

ఇతడు కన్నడనరసమంత్రికొడుకు. బడగలనాటి బ్రాహ్మణుడు. 'నింబజామాహాత్మ్య' మనే ద్విపదకావ్య మీతనికృతి. గ్రంథము ప్రథమాశ్వాసాంతములో దీనిపేరు 'ఏకవీరామాహాత్మ్యము' అని కలదు కాని, తక్కిన ఆశ్వాసాంతద్విపదలలోను గ్రంథము మధ్య అచ్చటచ్చటను 'నింబజామాహాత్మ్యము' అనియే ఉన్నది. మన్నారు శెట్టి అనే అతడు కవితో

'దేవమల్లుని కథ దేవిమాహాత్మ్య
మీవిధం బని శాఖ లేర్పాటుగాఁగ
రమణ బ్రహ్మాండపురాణసంహితల
విమలమౌ దశగోత్రవిధము లేర్పడఁగఁ
దెనుఁగునఁ దేఁటగా ద్విపదకావ్యంబు
నొనరించి రఘుపతి కొప్పించుము'

అన్నాడట. మన్నారుశెట్టివంశ మిట్లు తెలుపబడినది.

దేవమల్లకులములో విశ్వామిత్రగోత్రము, ఋక్శాఖ, ఆశ్వలాయనసూత్రము వాడయిన కలిగె విఠ్ఠలశెట్టికి వెంకటశెట్టి, గోవిందశెట్టి అని యిద్దరు కొడుకులు. వెంకటశెట్టికి తొక్కసము వెంకట

జెట్టి అనికూడా పేరున్నది. అతనికిన్ని రంగమాంబకున్ను మన్నారు జెట్టి, రామా జెట్టి అని యిద్దరుకొడుకులు పుట్టినారు. వారిలో కృష్ణమాంబ భర్త అయిన మన్నారు జెట్టియే నింబజామాహాత్మ్యమును నరసకవిచేత వ్రాయించినవాడు. గ్రంథము 'ధేనువాళము గరిడిలోన వెలసిన శ్రీరఘురామునికి' కంకితము.

లోకేరావు సోమన

ఇత డాశ్వలాయనసూత్రుడు, హారితసగోత్రుడు. ఇతని మూల పురుషుడైన శివదేవమంత్రి లోకేరావు అనే ఊరిని ప్రతిష్ఠించడము చేత ఆవంశమునకు లోకేరావువా రని పేరు నచ్చినది. శివదేవమంత్రి వంశములో మాయదేవునికి పావనామాత్యుడున్ను, అతనికి ఆరుగురు కొడుకులున్ను పుట్టినారు. ఆ ఆరుగురిలోను నాగమాంబవల్ల పుట్టిన నాగనార్యునికి చెన్నయ్య, విఠయ్య అని యిద్దరుపుత్త్రులు పుట్టినారు. విఠయ్య లింగమంత్రి, ...మంత్రి, ధర్మమంత్రి, అని ముగ్గురుకొడుకులను కన్నాడు. ధర్మమంత్రికిన్ని లక్కమాంబకున్ను సోమన్న, విఠన్న, కొండన్న, అని ముగ్గురుకొడుకులు. సోమన్నయే 'బలభద్ర విజయము' అనే ద్విపదకావ్యమును వ్రాసినాడు. తా నింకను బల్లాణ చరితము (పద్యకావ్యము,) శివరాత్రి మహాత్మ్యము (వచనము), లక్షణాదేవి కల్యాణము (ద్విపద యక్షగానము), శుకరంభాసంవాదము (యక్షగానము) అనే గ్రంథములను రచించినట్లు బలభద్రవిజయావతారికభాగములో కవి చెప్పుకొన్నాడు.

సింగనామాత్యుడు

ఇతడు భరద్వాజగోత్రుడు, అయ్యలార్యునిపుత్త్రుడు. ఇతడు భాగవత దశమస్కంధమును ద్విపద కావ్యముగా రచించి ఔభవమంత్రి గంధామాత్యుని కంకితము చేసినాడు.

౮

సోమనాథుని ద్విపదారచన

సోమనాథుడు బసవపురాణ, పండితారాధ్య చరిత్రములలో 'వేదవేదాంతేతిహాస వివిధాగమ పురాణ విహితసూక్తముల నిదమిత్థ మనుచోట నివియ ప్రమాణపదము' లనేటట్లు ద్విపదలలో ఆయా ప్రమాణవాక్యములను చేర్చినాడు. ఆ వాక్యముల నట్లు చేర్చడమే తన ప్రజ్ఞ అని చాటుకొన్నాడుకూడాను. ఆ చేర్చడములో కొన్ని జల్లిపదములు చేర్చవలసివచ్చినది. అట్లు చేర్చుతున్నా నన్న విషయ మతనికి తెలియకపోలేదు. కాని, దానికి సమాధానము చెప్పుకొన్నాడు. 'సాటైనరత్నంబుచుట్టునుఁ బసిడిగట్టినభావన' 'అని తనరచనను చూడు మన్నాడు. 'వేదవాక్యంబు ద్విపదకొలఁదిన పలుకుటకును మది మెచ్చు' మన్నాడు. 'శ్రీలిమ్ముద్రిక రత్నకీలన సేయుచో లేశమైన వచ్చునె రత్తమొత్త?' రత్నమునొత్తుటకు వీలులేదు. రత్నము సాటైదయితే 'దానిచుట్టును బసిఁడిగట్టుట యది వివేకంబు' అని సమర్థించుకొన్నాడు. అత డుదాహరించిన వేదవాక్యములు రత్నములే అయినా, వాటిని ద్విపదలలో అతికించడాని కుపయోగించిన 'జల్లి'పదములు పసిడి అవుతుందో కాదో చెప్పలేముగాని, అతని కవితా ప్రవాహములో వాటి ఉనికి అంతగా పట్టి ఇవ్వదని చెప్పడ మతిశయోక్తికాదు. ఆయా గ్రంథములనుంచి యెత్తి ఉదాహరించడాని కాత డుపయోగించిన నిరర్థక పదము లనేకము లున్నవి. వాటి నీక్రింద ఇస్తున్నాను.

అట, అడి, అనగఁజాలి, అనదె, అనుషక్తిన్, అమరి, అరయన్, అరుదుగా, అలరి, అలరుచున్, అవల, అవున్, అసలారన్;

ఆయతిన్, ఆరన్; ఇదె, ఇలన్; ఊఱున్, ఉలియన్; ఎనయంగన్, ఎనయు, ఎలమిన్, ఎసగి; ఒగిన్, ఒనరన్, ఒలయన్, కడునర్థిన్, క్రియన్, కడుభక్తితో, కదలి, కదిరి, కనలి, కయికొని, కరమర్థిన్, కరము, క్రియగొని; ఖ్యాతిన్; గతిన్, గుఱిన్; చనన్, చనదె, చను, చెనసి; జగతి, జడను; తగన్, తగి, తగిలి, తతిన్, తనరన్, తనరి, తనరారుచున్, తరమిడి, తఱిన్, అత్తఱిన్, తలఁపన్, తవిలి, తా, తాన, తివిరి, తుదిన్, తెలియంగన్, తొడంగి, తొడరి; ధరన్, ధృతిన్; ననిచి, నన్ని, నలిన్, నలుపొందన్, నిగుడన్, నియతమతిన్, నియతిన్, నెగడన్, నెగడి, నెఱిన్; పదరుచున్, పరఁగన్, పరిన్, పరువడిన్, పాయక, పెనఁగి, పెనుపొందన్, పెలుచన్, పొగడంగ, పొదలి, పొనరంగన్, పొరిన్, పొలంగన్, ప్రతిన్, ప్రబలి, ప్రయతిన్, ప్రాప్తిన్, ప్రీతిన్; బిగిన్; భంగిగా, భాతిగా, భువినొప్పన్; మగుడన్, మతిన్, మనసిడి, మరి, మసలి, మాపు, మానక, మానగీతిన్, మును, మున్న, మృదురీతిన్, మొగిన్, మొదలన్, మొనసి; యశమ్మారగాన్; రంగద్గతిన్, రతిన్, రూఢిమైన్; లలిన్, లలితోక్తిన్, లలిదలిర్పంగన్, లీలన్; వగవన్, వగవంగన్, వడిన్, వఱుసన్, వలనొప్పన్, వలన, వసుధన్, వారక, వావిరిన్, విధృతశీల, వినన్, విరలము, విసశ్శ్రుతిన్, వెలయన్, వ్యక్తము, వ్రతయుక్తిన్; సడిసనన్, సత్తుగా, సఫలతన్, సరిన్, సహజంబు, సొగసి, మొదలైనవి.

ఇక నాయా వాక్యములను ద్విపదలతో కవిచేర్చినవిధము నాలోచింతాము. అతడుదాహరించిన ఒక్కవాక్యమైనా సంపూర్ణముగా ఒక్కచోట చేరలేదు. ద్విపదలో అది చేరడానికి కష్టమైనది. కాబట్టి ఆ వాక్యముల నాతడు తుండుతుండ్లుగా తెగగొట్టినాడు. రెండుదాహరణాలు.

"తవ శ్రియం మరుతో మర్జయంత రుద్ర యత్తే
జనిమ చారు చిత్రమ్." ఋక్సంహిత

దీనిని ద్విపదలలో పొందించినవిధము:—

...............వీరభక్తి స్థలచిత్తు
లయి 'మరుతో మర్జయంత' నాశ్రుతిఁజె-
నిన 'రుద్రయత్తే జనిమ చారుచిత్ర'
మనవె?

పండి. చ. (౧) ౪౯

దీనిలో 'తవ శ్రియం' అనే భాగము లోపించినది.

"యచ్ఛ్రాద్ధకాలే హారభుక్తశేషం
దదాతి భక్త్యా పితృదేవతానాం
తేనైవ పిండైశ్చ తిలైర్వ్యమిశ్రై
రాకల్పకోట్యాం పితరః సుతృప్తాః"

కూర్మపురాణము.

దీనికి ద్విపదలు:—

ఓలిన "యచ్ఛ్రాద్ధకాలే' యనంగఁ
జెనసి తా 'హారభుక్తశేషం దదాతి'
యన హారభుక్త శేషాన్నపానములు
దివిరి 'భక్త్యా పితృదేవతానా' మ-
న వినుఁడు పితృదేవనివహంబులకుఁ దా-

డంగి 'తేనైవ పిండైః స్వతిలై ర-
నంగఁ బిండము దర్పణము సమర్పింపఁ
బ్రాప్తి 'నాకల్పకోట్యాం పితరస్సు-
తృప్త' నాఁబితృకోటి తృప్తి నొందంగ.

పండి. చ. (౧) ౮౩.

దీనిలో 'పిండైశ్చ' లోని 'చ' లోపించినది.
'సుతృప్తాః' అనేది 'సుతృప్త' అయినది.

ఒకొక్కచోట ఉదాహృత వాక్యములను ద్విపదలలో కూర్చడానికి సోమనాథుడు చాలా కష్టపడ్డాడు. ఒక్క ఉదాహరణము చాలును.

ఉర్వి వెండియును దదుక్తిమధ్యమున
'సర్వజ్ఞతా చ సంజాత దేవేంద్ర
న హి సంశయో' యనన్ సర్వజ్ఞతయును
సహజంబువడసె నిస్సంశయం 'బింద్ర
చ సనంద సాక్షాత్ప్రసాదభోగేన'
యన మఱి 'భక్తోఽయ' మన 'లభతే ఫ-
ల' మ్మన శివుకేవలప్రసాదము ము-
దమ్మునఁ గుడుచుఫలమ్ము 'దద్వక్తు'
నున 'నహి మే శక్తి' రన 'న గిరో" య-
న 'న గిరాం పతయే' యనఁగ......

ఒకొక్కప్పుడు ఉదాహృత వాక్యమునే కొంచెము మార్పు చేసినాడు.

(౧) ౩౫. "ఇట్లు, లిఖ 'స్రష్ట సృష్టిచ్ఛతేనాహ, యనఁగ. దీనిలో 'స్రష్టా' అనేమాటను 'స్రష్ట'గా మార్చినాడు.

(౧) ౩౬. మలిన మొందఁ 'గో ఽపి మలినధారి' యనఁగ. 'మలినధారీ' అని ఉండవలెను.

(౧) ౩౯. 'నాధికుర్వంతి దగ్ధాంగ' నా నెట్లు.—'దగ్ధాంగాః' అని ఉండవలెను.

(౧) ౪౨. 'యద్విప్ర సంధ్యాదిషు చకర్మసు,యనఁగ 'విప్రస్సంధ్యాదిషు' అని ఉండవలెను.

(౧) ౪౩. 'త్రిపుండ్రావలిప్తాంగి' యనఁగ. 'లిప్తాంగీ' అనడానికి.

(౧) ౪౪. 'త్రిపుండ్రాంకితసర్వాంగి యనఁగ.-'సర్వాంగీ' అనడానికి.

(౧) ౫౨ 'అయం మాతా అయం పితా' యనఁగ. 'అయం మాతా౽యం పితా.—' అనడానికి ఇట్లు చేయడము తప్పని కాదు.

(౧) ౭౦ తుద 'స భూమిం విశ్వతో వృత్వ' యనఁగ. 'వృత్వా' అనడానికి.

(౧) ౭౦. ఎనయంగ 'నమృతత్వస్యేశాన' అనఁగ:— 'త్వ' గురువైగణము చెడినది.

(౧) ౭౨. ఆదిన 'రేతసి ఆపో' యనంగ. 'రేతస్యాపో' అని ఉండవలెను.

(౨) ౮౩. ప్రాప్తి 'నాకల్పకోట్యాం పితరస్సుతృప్త' నా 'సుతృప్తా' అనడానికి.

(౨) ౮౫. నిష్ఠిత షట్తర్క విధులు 'వ్యాసో వసిష్ఠ వాల్మీకి' నా. 'వ్యాసో వసిష్ఠో వాల్మీకిః' అనడానికి.

(౧) ౭౭.౮, హుంకృతిఁ బొసి, 'వ్యంహ విగతపాప'.—'వ్యం...' అని ఉండవలెను.

(౧) ౯౦. పరగి 'యాత్తమ్మన్న భక్షణే' యనఁగ.—'ఆత్తమన్న భక్షణే' అనవలెను.

(౧) ౯౩. అనుమతి 'యా యా క్రియా విధాతవ్య' యనుచు. 'విధాతవ్యా' అని ఉండవలెను.

(౧) ౯౪. సరిఁ 'కర్మణా మనసా వాచ' యనఁగ. 'వాచా' అనవలెను. ఒకప్పు డనుకరణము చేయకుండానే ఉదాహరిస్తాడు.

(౧) ౯౬. 'బహ్వాపి స్తోకమేవాపి శిష్టమన్నం విమిశ్రిత' మానుగాన.

సాధారణముగా ఉదాహృత సంపూర్ణ వాక్యమును చిన్న చిన్న ఖండములుగా కీలనచేసి ద్విపదలలో పొదిగినా, ఒకొక్కప్పుడు పెద్దఖండమునుకూడా కూర్చడాని కవకాశము కల్పించుకొన్నాడు.

(౧) ౯౬. 'ప్రవితత మాహేశ్వర వినిశ్చ్యుత- విఘసీభూత వేద్రరాగమైశ్చ శబ్దరూపైశ్చ'నా.

(౧) ౯౯. నిస్సంశయం బింద్ర, చ నంద సాక్షాత్ ప్రసాదభోజన. 'ఇంద్రశ్చ' అనడానికి.

(౧) ౧౦౦. 'మార్తాండ భానో కుష్ఠ'యనుచు. దీనిలో 'కుష్ఠ భవ' అని ఉండవలెను- త్రుంచివేసినాడు.

(౧) ౨౩౦. క్షితి 'జనితాగ్నే ర్జనితసూర్య'యనఁగ. 'జనితా సూర్యస్య' అనడానికి. తలఁపఁ 'బితా దేవతా ప్రష్ట' యనఁగ. 'ప్రష్టా' అనవలెను.

(౧) ౫౩౦. సృష్టంబు మఱియును "దేవాశ్చ పశవస్సృష్టా" యనఁగ. పాదాంతములో సగణము.

(౧) ౫౩౫. 'అంగుష్ఠ తర్జనీభ్యాం సభస్మా'యనంగ. దీనిలో 'భస్మ' 'భస్మా' అని పొడిగింపబడినది.

(౧) ౫౩౫. పురాణ, మితి 'తవో స్మేషని మేషేభ్య' యనఁగ.— దీనిలో 'నిమేషాభ్యాం' అనేద్వివచనరూపమునకు బహు వచనరూపము వచ్చినది.

(౧) ౫౩౫. భగ్నంబునొంద 'న బ్రహ్మో న విష్ణుర్ నాగ్నిర్న సూర్యో' నా. 'విష్ణుర్' అని గగము చేర్చబడినది.

(౧) ౬౯౯. 'ధీయతే రుద్రాయతే రసతే నమో' యని. 'రసవతే' అనడానికి ఛందస్సుకోసము 'రసతే' అని పడినది.

(౧) ౭౦౬. భయంకరంబయ్యె న 'య్యత్యతిష్ఠద్దశాంగులం' బన 'ఆ' అనే విశేషణము ఛందస్సుకోసము కష్టార్తి. వందలకొద్దీ ఉదాహరింపబడినవాటిలో ఈపందొమ్మిదింటిలోమాత్రము చిన్న మార్పులు పొందవ మంతగా పాటింపదగినది కాదు.

బ. ౨౦౩. సంతతంబును స్తుతి సన 'హరిగుంతంహరం' బనుచు.

'హరిమ్' అనే దానిని వేదములో 'హరిగ్' అని పలుకుతారు. ఆంధ్రదేశోచ్చారణములో అది 'హరిగుం' అని అవుతుంది. ఆ ఉచ్చారణము నుపయోగించుకొని కవి దానిని ద్విపదలో పొందించినాడు. కాని, 'రతి ఋతగ్' సత్యం పరబ్రహ్మ, యనఁగ, అనే పాదములో ఇట్లు చేయ లేదు.

బ. ౨౦౨ రమణం దద్విష్ణోః పరం పద.—మనఁగ, 'పరమం, అనేది కుదరక 'పరం' అని కుద్దించినాఁడు.

బ. ౧౬౪. పాయక శ్రుతి 'రసాన్ భక్తస్య జిహ్వాగ్రే' యని.— పాదాంతములో గగము.

బ. ౧౦౬. ప్రేమం బెలర్పఁగ 'భృత్యాపరాధసహస్వామినో వందే' యన్ చదువు'.— పాదాంతములో గగము.

(౧) ౩౨౨. ధృతిఁగాని 'గురుణా అధిష్ఠిత' మ్మునియుఁ — గణముకోసము సంస్కృతవిసంధి.

అనుకరణవిషయములోనే కాక సంస్కృతసమాసములలో కూడా ద్విత్వాక్షరపూర్వాక్షరము గురువు కానట్లుగా చదువుకో వలసిన దని కవి సూచించినాడు.

బ. ౧౯౫. గోవిందప్రతిపు సద్భావం బెలర్ప.

పం.చ. (౧) ౨౮. మల్లికార్జునకీర్తి మహిత శ్రీశైల

,, (౧) ౩౦. పడసి తత్తను సమర్పణ ప్రసాదంబు

,, (౧) ౫౬౪. సాంగోక్త శ్రుతులు దా 'రత్యతిష్ఠద్ద శాంగులం' బనుఁగాన.

,, (౧) ౩౮. పాపాత్ముఁ డతఁడట్లు వారాశరాది ఖ్యాపితలీల.

,, (౧) ౨౧౬. నిజగురుశ్రీహస్త నీరజోద్భూత ద్విజుఁడు.

తెనుగుమాటలలోకూడా ఒకప్పుడు ద్విత్వాక్షర పూర్వాక్షరము తేల్చి పలుకవలెను.

బ. ౧౪౪. అట్టియు నీడ్పించి యగడ్త నైపించె.

౬

కొన్ని ఛందో విశేషములు

ప్రా స య తి

ద్విపదలలో ప్రాసయతి కూడదనే నియమ మిటీవల లాక్షణికు లేర్పఱచినారు. అయినా, కవు లందరున్ను ద్విపదలలో ప్రాసయతి నుపయోగిస్తూనే వచ్చినారు. అయినా ద్విపదలలో ప్రాసయతి క్వాచిత్క మనే చెప్పవలెను. సాధ్యమయినంతమట్టుకు దానిని వాడకుండడమే కవిసంప్రదాయ మని చెప్పవచ్చును. ప్రాసయతి నుపయోగించడము కహూర్తి అనే అభిప్రాయము సోమనాథుని కాలములో ప్రబలి ఉంటుంది. దాని నానాటి పండితు లాక్షేపించిఉంటారు. అందులో బ్రాహ్మణనింద నపరిమితముగా చేసిన వీరశైవకవి అయిన సోమనాథుని ఈ విషయములో బ్రాహ్మణకవులు నిరసించడ మాశ్చర్యముకాదు. 'పాల్కురికి సోమపతితుఁడు ప్రాసవళ్లు పెట్టి రచించిన అప్రమాణపు బసవపురాణము' అని వారన్నమాట సత్యమే అయిఉంటుంది. సోమనాథుడు బసవపురాణములో ప్రాసయతిని చాలా తక్కువగా వాడినాడు. కాని, దాని నాధారముగా చేసుకొని శైవేతరకవులు తనకవిత్వమును నిందించడముచేత వారిని మరింత ఏడ్పించడానికో అన్నట్లుగా ప్రాసయతిని ద్విపదలలో వాడడానికి ప్రమాణవాక్యము నెచ్చటినుంచో సంపాదించి,—

"……'అనియతగణై' ర

రనియును 'బ్రాసోవా' యనియు 'యతిర్వా'య

నియుఁ జెప్పఛందోవినిహితోక్తి గాన
ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన
దేసిగా నిలిపి యాదిప్రాసనియతిఁ
దప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు"

అని ఢంకాపాయించి పండితారాధ్య చరిత్రములో ప్రాస యతిని ఎక్కువగా వాడినాడు. అయినా, ఈవిషయములో ఆతడు మితిమీరిపోలేదు ఆతడు రచించిన ముప్పైరెండువేలకు పైగాఉన్న ద్విపద పంక్తులలో ఇంచుమించు ఇన్నూరింటిలోమాత్రము ప్రాసయతిని వాడినా డన్న సంగతి గుర్తిస్తే అతనికికూడా ద్విపదలలో ప్రాస యతిని వాడడ మంత యిష్టములేదని తెలుస్తుంది. అతడు ప్రాసయతిని రెండుసందర్భాలలోమాత్ర ముపయోగించినాడు. మొదటిది అను ప్రాసావేశము వచ్చినప్పుడు,

"......శ్రీ పర్వతక్షేత్ర
వాసులు, యామ్యకైలాసచూడామ -
భాసితకీర్తివిభ్రాజితమణులు,
వరభుక్తి చిరముక్తికర భక్తిరతులు,
నరచర్మధర కర్మహర ధర్మవరులు,
కృతకృత్య హితభృత్య ధృతసత్యరతులు,
వ్రతధామ భృతసీమ జితకామముఖులు,
హారతంత్ర గురుమంత్ర పరతంత్రచరులు,
ధన్యులు, సుకృతవదాన్యులు, విగత -
దైన్యులు, లోకైకమాన్యులు, వరమ -

పాత్రప్రసాదైక గాత్రులు, గర్వ -
జైత్రులు, భవలతాదాత్రులు, త్రిమల -
దూరులు, శుభతరాకారులు, గతవి -
కారులు, విజితసంసారుల్ దయావి -
నిద్రులు, గలియుగరుద్రులు, వీర -
భద్రులు, గరుణాసముద్రులు, బుధమ -
నోజ్ఞులు, దూరీకృతాజ్ఞులు, శ్రుతివి -
ధిజ్ఞులు, వినుతశైవజ్ఞు, లవార్య -
వీర్యులు, శివపదాచార్యులు, ప్రణమి
తార్యులు, త్రిభువనవర్యు లనంగ.

(౧) ౯–౧౦.

రెండోసందర్భము సంస్కృతవాక్యముల కనుకరణము చేసేటప్పుడు. చిన్నచిన్న వాక్యముల నుదాహరించేటప్పుడు సాధారణముగా సాధారణయతినే వాడినాడు. పెద్దవాక్యముల నుదాహరించినప్పుడయినా మిక్కిలి జాగ్రత్తగా సాధారణయతిమాత్రము పడేటట్లు చూచుకొంటూ, అట్లు చేయడము సాధ్యము కానప్పుడే ప్రాసయతిని వాడినాడు. ఉదా. భంగిగా 'రాజా' యనంగ, 'దేశా'త్తనంగ...(౧)౪౧.

బసవపురాణములో ప్రాసయతి విరళముగా ఉన్నది. పండితారాధ్యచరిత్రములో ఎక్కువగా ఉన్నది. దీనికి కారణము తెలుసుకొనడానికి బసవపురాణ రచనకున్ను పండితారాధ్యరచనకున్ను గల భేదమును మనము గమనించవలెను. బసవపురాణములో ద్విపదపాదములు సాధ్యమయినంతమట్టుకు దేనికదె ప్రత్యేకముగా ఉండి, ఒక పాదములోని తుదిపదము రెండో పాదములోనికి సంక్రమించలేదు.

అట్టి సంక్రమణము చాలా కొద్దిచోట్లమాత్రము జరిగినది. అందుచేత బసవపురాణపుద్విపదలు గోకటిపాటలుగా ఏర్పడినవి. పండితారాధ్యచరిత్రములో సోమనాథుడు ద్విపద ననేకవిధములుగా నడిపించినాడు. దాని కెంతస్వాతంత్ర్యము నివ్వడానికి సాధ్యమవుతుందో అంత స్వాతంత్ర్యమును ఇచ్చినాడు. గణవిభజనము చేసుకొంటే అది ద్విపదగా కనిపిస్తుంది కాని, సర్వసాధారణముగా పండితారాధ్యచరిత్రమును చదువుతున్నప్పుడు మనకు ఛందస్సుమీద గురుతే ఉండదు. క్షణక్షణమునకున్ను ద్విపదనడక మారిపోతూ ఉంటుంది. మహాసముద్రములోని అలలవలె పదము లనేకవిధములుగా ప్రవహిస్తూ ఉంటవి. ఆ అల లొకప్పుడు భంగము పొందుతవి. ఒకప్పు డభంగములుగా నడుస్తవి. ఒకప్పుడు చిన్నఅలలు, ఒకప్పుడు మహాతరంగములు లేస్తూఉంటవి. అవి మనలను క్రిందికి మీదికి, ఈప్రక్కకు ఆప్రక్కకు, అన్ని ప్రక్కలకు ఊగులాడిస్తూ, ఒకప్పుడు లాలించి, ఒకప్పుడు జోకొట్టి, ఒకసారి పైకెత్తి, ఒకసారి క్రిందికి పడవేసి, అనేకవిధములుగా మనకు సంతోషము కూరుస్తవి. ఇట్టిరచనలో ప్రాసయతులు పడితేనేమి, సాధారణయతులు పడితేనేమి? ఒకచోట ఒకఅక్షర మిటుపోతేనేమి, అటు పోతేనేమి? ఆ కవితాలయముతో తన మనస్సునుకూడా లయము చేసుకోలేనివా డరసికుడు.

సోమనాథుడు ప్రాసయతిని వాడేటప్పుడు ద్విపద మొదటి పాదములో ప్రాసయతి, రెండోదానిలో యతి; మొదటిపాదములో యతి, రెండోదానిలో ప్రాసయతి; రెండుపాదములలోను ప్రాసయతి;—ఈ మూడువిధములుగా కూడా వాడినాడు. ఈ మూడు పద్ధతుల కున్ను పై నుద్ధరించి వ్రాసిన పంక్తులలోనే ఉదాహరణము లున్నవి.

కొన్ని విశేషప్రాసములు

(౧) ట, ఠ, ప్రాసము:

హఠయోగ రాజయోగాది విభ్రాంతిఁ
బటువగు పశుయోగ బంధంబులేమి.

(౨) ౩౨౭.

(౨) డ, ఢ, ప్రాసము:

రూఢి నసంఖ్యాత రుద్రులబంటఁ
బాడానఁబాడిన ప్రమథులబంట.

(౧) ౧౩౮

రూఢి 'సర్వం నమో రుద్రాయ' యనఁగఁ
గూడంగ 'నిత్యేన కుర్యా'త్తనంగ.

(౧) ౯౩

వేడుక నాయజుర్వేదసూత్రోక్తి
రూఢిపై 'భగవాంశ్చ రుద్రం పవిత్ర'
మన.

(౧) ౪౬

(౩) ద, ధ, ప్రాసము:

వ, సుధ 'గృహేయస్మిన్ ప్రసూతా' యనంగ
వదరుచు నంద......

(౧) ౪౮.

(౪) ధ, థ, ప్రాసము:

మేధావిరుద్రుండు మిండసంగయ్య
మైథునరామయ్య మగతిలకవ్వ

(౨) ౯౦

(౫) శ, స, ప్రాసము :

శశిలేనినిశి, దివస్పతిలేని పగలుఁ
బసులకాఁపరిలేని పశునివహంబు.

దీనిలో 'పసుల' అనకూడదు. అది సోమనాథుని తెనుఁగువాడుకకు విరుద్ధము.

(౬) ష, స, ప్రాసము :

దూషక! వినుము 'మాదుష్టతిర్ వృషభ
మాసహూతి' యనుచుమహిమ్రోయుచుండ

(౧) ౬౮౧

(౨) ౨౧౮ లో 'రసహీనమైన నిస్సారంపుఁ గవిత' అనే పాదములో యతిభంగమయినట్లు కనబడుతుంది గాని 'నిర్ + సారము'=నిస్సారము, అని యిక్కడ సంధి కాబట్టి సోమనాథుడిక్కడ 'ఉపసర్గయతి'విశేషముగ వాడి ఉంటాడు.

(౫) శ, స, ప్రాసము :

శశిలేనినిశి, దివస్పతిలేని పగలుఁ
బసులకాఁపరిలేని పశునివహంబు.

దీనిలో 'పసుల' అనకూడదు. అది సోమనాథుని తెనుఁగువాడు కకు విరుద్ధము.

(౬) ష, స, ప్రాసము :

దూషక! వినుము 'మాదుష్టతిర్ వృషభ
మాసహూతి' యనుచుమహిమ్రోయుచుండ

(౧) ౬౮౧

(౭) ౭౧౮ లో 'రసహీనమైన నిస్సారంపుఁ గవిత' అనే పాదములో యతిభంగ మయినట్లు కనబడుతుంది గాని 'నిర్ + సారము'=నిస్సారము, అని యిక్కడ సంధి కాబట్టి సోమనాథు డిక్కడ 'ఉపసర్గయతి'విశేషముగ వాడి ఉంటాడు.

౧౦

పాల్కురికి సోమనాథుని భాష

సోమనాథుని భాషనుగురించి విస్తరించి వ్రాయడానికి పీఠికలో స్థలము చాలదు. తెనుగుభాష అతనిసొమ్ము. తక్కిన అనేక కవులవలె అతడు భాషకు అధీనుడు కాలేదు. భాష అతడుచెప్పినట్లతని నోటిలో తిరిగినది. దానిని పరిచ్ఛేదించి వర్ణించడము కష్టసాధ్యమైనపని. ఈ క్రింద అత డుపయోగించిన కొన్ని ప్రయోగములనుమాత్రము కొన్నివర్గముల క్రింద ఏర్పరిచి చూపుతున్నాను.

అజ్లోపము

పదమధ్య అకారము:

కర్వన్ (౧) ౪౬౯; కస్వు (బ. ౭౫); తర్గు (౧) ౩౮౩

పదమధ్య ఇకారము

అర్ది (౨) ౧౧౭; ఉల్వ బ. ౧౩౦,౧౫౫; పెర్కులు బ. ౧౧౪; కన్నెర్కము (౧) ౩౪౦; బడ్తె (౧) ౧౨౬; లంజెర్కము బ. ౬౨,౧౪౪; ఎర్గి బ. ౭; కడ్గి బ. ౧౫౩; (౧) ౧౧౫; కన్నెర్గి బ. ౭; (౧) ౪౧౭; చివ్కి బ. ౭౩; చెర్చి బ. ౮౨; నర్కి (౧) ౨౮౫; కుర్వన్ బ. ౮౬, (౧) ౧౪౧; తివ్వన్ బ. ౧౯౦; మర్గెదరు (౧) ౧౨౭,౧౨౮; కుర్యనే? బ. ౨౦౯; తివ్వించెన్ బ. ౧౭౮;

కొనిపోవన్ = కొంపోవన్ (ఇత్వలోపము, నకారమున కనుస్వారాదేశము) బ. ౭౯; వెల్లి + విరియన్ = వెల్విరియన్ (ఇత్వలోపము, ద్విత్వహల్లోపము) బ. ౧౨; (౨) ౪౦౦

పదమధ్య ఉకారము:

ఇస్త్రు బ. ౫౫, ౪౮, ౪౪; ఉర్కు (౧) ౧౨౬; ఎర్గుదురె ? (౧) ౩౩౧; కడ్వ బ. ౯౪; కొపెర్కులు బ. ౨౨౦; కొల్దుము= కొలుదుము బ. ౨౨౮; కుద్దురు (౧) ౯౧; కుడ్వనైతి బ. ౬౮; కుర్చు (౧) ౫౪౪; పెర్గు (౧) ౩౮౨; తూపొడ్వన్. బ. ౬౫; తొడ్కుంగన్. ౨౧-౮౪; నిడ్డ (౧) ౫౪౪; నెన్నడుమ్ము (౧) ౩౬౩; పర్నవేదుల బ. ౧౫౬; పల్వర్న (౧) ౨౯౮; పొర్గింటి కిర్గింటికిని (౧) ౪౪౩; మిడ్తలట్లు బ. ౨౧౫; మెర్గు బ. ౧౪,౪౫; వల్వ బ. ౫౪; విర్గన్ (౧) ౧౨౬.

అంత్య ఉకారము

అనియెదర్ (౧) ౩౨౬; అన్రవము (౧) ౧౧౨; అర్పించు కొన్ భాతి (౧) ౧౦౮; తొంగిళ్లఁ గార్కొరు బ. ౬౪; నేఁడ్ వింత వాఁడు. బ. ౧౦౧; పడటిపాల్ నేసి. బ. ౨౪౨; పదన్ సెడకుండ. బ. ౨౩౮; వీఁగెడువార్ జంగమములు బ. ౫౮; కొనకివార్ (౧) ౪౮౧; వచ్చువార్ గలరు. బ. ౧౫౧; వెడల్ (౧) ౪౨౫; వ్రాలు దుర్ (౧) ౩౪౯; ముత్తవపు + నాకు = ముత్తవవ్ నాకు. బ. ౪౦.

ద్విత్వహల్లోపము

చిటిపొటి సమయంబులు బ. ౯౪.

అర్ధానుస్వారము

ఈ క్రింది పదములలో యతిప్రాసముల ననుసరించి అర్ధానుస్వారము లున్నవని నిర్ణయించవచ్చును.—

అనఁగి పెనంగి. బ. ౧౩

ఆఁకొను – వీఁకతో. బ. ౧౩౮; సాఁకించి. బ. ౬౪

ఆఁగు – మూఁగుచు నేఁగుచు, వీఁగుచు నాఁగుచు (౨) ౨౯౫-౬

నాఁడు - వేఁటాడ. బ. ౭౯; వీఁడు; వేఁడునే బ. ౮౭;
పోఁడి. బ. ౮౭

నేఁడు - వీఁడు; పోఁడి. బ. ౭౬, ౮౮; పట్టి, నాఁడు (౧) ౪౫౬; వాఁడో (౧) ౬౪౯; మూఁడు (౧) ౬౩౨

నోఁచు. బ. ౧౩
పాఁగము. బ. ౧౭
పాఁచి - కౌఁచుట. బ. ౭౦
పాఁతర - లోఁతు. బ. ౭౪
పీఁకె. బ. ౧౫౪
పెనఁగు - అనఁగిపెనంగి. బ. ౧౩
ప్రాఁత. బ. ౧౪౦
ప్రోఁగు బ. ౧౬౬
పూఁట బ. ౩౪

పోఁడి- ఆఁడురూపము (౧) ౬౧౯; నాఁడు బ. ౭౬; ౮౭; నేఁడు బ. ౮౮; మూఁడు బ. ౨౬; (౨) ౬౨,౫౨౦; వేఁడుఁడు. బ. ౬౬; వేఁడుము. (౨) ౨౫౯; వేఁడఁగ (౨) ౫౦౫ (కాని, బ. ౭౧. లో 'షోడశపందువు... పోఁడిగా, అని సానుస్వారనిరను స్వారప్రాస మున్నది. ఈ పాఠము తప్పయి ఉంటుంది.)

పోఁడు = పొద - లేఁడు (౧) ౧౩౦
మాఁకులు బ. ౭౫
మాఁటిమాటికి - ఆఁటదానిని (౧) ౨౮౫
మాదిఁగి - లింగులకాక మా - దింగు లున్నారె? (౧) ౧౨౭
మీఁగాలు - ఏఁగంగ (౧) ౩౯౧
మీఁదు - రాఁదివ్వ (౧) ౬౯౭; ఏఁదెచ్చు బ. ౭౧

మూఁక - ఊఁకరల్. బ. ౧౬౦; మూఁగుచు నేఁగుచు మూఁకలు గొనుచు, వీఁగుచు నాఁగుచు. (౨) ౨౯౫, ౬

మూఁడఁవవులు - (౧) ౫౬౭

మూఁడు - నేఁడు (౧) ౬౩౨; వీఁడు;

రేఁగు. బ. ౧౫౫; నాఁగిమలజ. (౧) ౭౪

రోఁజు (?) (క్రియ) బ. ౮౭

వీఁక - ఆఁకొంటి బ. ౧౩౭; తాఁకిన (౧) ౩౦౯; తాఁకు (౧) ౪౪౯

వింగు - చాంగు భళా! (౨) ౩౪

వీఁగు - తాఁగరిగొన్న (బ) ౨౩౬

వేఁమ బ. ౫౫

వేఁటాడు - నాఁటి బ. ౮౯

వేఁడిమి - వీఁడు

వేఁడు (క్రియ) - వీఁడు; నాఁడ. బ. ౭౮; పోఁడిగా బ. ౬౬; (౨) ౨౫౯, ౫౦౫

సాఁకించు - ఆఁకొనఁగా బ. ౬౮

సాందు - (౨) ౪౨౯

సంధివశమున వచ్చిన అరసున్నలుగల కొన్నిపదముల కుదాహరణములు.—

ఎక్కుడుఁగుఱ్ఱ. బ. ౧౪౧, కోటానఁగోట్లు. బ. ౧౯౯; (౧) ౫౪౮, ౬౨౨; గీటునఁబుచ్చి. బ. ౬, ౫౮; చుబ్బనఁజాఱి, బ. ౮; చెల్లఁబో!. బ. ౧౦౭; తొడిఁదొడిక (౧) ౪౬౯; పాడానఁబాడు. (౧) ౧౩౭; లేఁబురులు. బ. ౧౭; మొదలయినవి.

ఈ క్రిందిమాటలలో అరసున్నలు లేవు.—

ఇగ-జగము. బ. ౧౪౫

ఎసగు-అగు, (౧) ౩౮; ౫౫ జగతి (౧) ౫౯; మొగి (౧) ౫౩
త్రాగు-సాగర (౧) ౬౯౫
వేగు-రాగిల్లె. బ. ౧౭
పోటరులు-కోట. బ. ౭౩

ఇట్లే, పరగు, తోచు, ఒసగు, లలోఁ కూడా అరసున్నలు లేవు.

కొన్ని పదములలో అరసున్నలున్నవో లేవో నిర్ణయించడము కష్టము.

(౧) బ. ౧౧౮. ఈగి చెల్లింపక యెట్లు నాచేతఁ జాగెదవని.

'ఈగి' శ. ర. లో అరసున్న లేదు. 'ఈఁగు'లో ఉన్నది. భార. శాంతి. (౨) ౩౭౨ లో నిరనుస్వారము. కాని, 'చాగు'=పోవు అనే అర్థములో నిరనుస్వారముగా శ. ర. లో ఉన్నది. అయినా అనుస్వారనిర్ణయమున కనుకూలమైన ప్రయోగము లివ్వబడలేదు. 'చాఁగు' అని సానుస్వారముగా కూడా అర్థభేదముతో ఒక పదము శ. ర. లో ఉన్నది గాని, దాని నిర్ణయమునకున్ను అనుకూలపడే ప్రయోగ ముదాహరింపబడలేదు.

'ఒఱగు'లో అరసున్న ఉన్నదా?బ. ౮౮లో ప్రభాకరశాస్త్రి గా రరసున్న పెట్టలేదు. నేను పండి. చ. (౨) ౮౦౮లో పెట్టినాను. వారు పెట్టకపోవడానికిగాని, నేను పెట్టడమునకుగాని ప్రమాణము లేదు.

చాడయ్య (బ. ౬౯), చాడరసు (బ. ౩౭)లలో ప్రభాకర శాస్త్రిగా రరసున్న నుంచలేదు. నే నుంచినాను. ఇద్దరికిన్ని ప్రమాణ ములు లేవు. కాని, కన్నడములో 'చాండ', 'చాండరస' అని ఉండ డముచేత నే నరసున్న నుంచినాను.

బ. ౫౬లో 'తొఱిగెన్' అని ప్రభాకరశాస్త్రులుగారు. శ.ర.లో 'తోఱఁగు' అని అత్వమధ్యమము, శకటరేఫము, సార్ధానుస్వారము. 'భంగించి యితరకాంతఁ దొఱంగుట తప్పొ తడంబఱచి పురుషులకున్' కళా. ౭. ప్రయోగము. కాబట్టి, బసవపురాణములోను పండితారాధ్యచరిత్రములోనుకూడా 'తోఱఁగు' అని చదువుకోవలెను.

(౧) ౫౦౯ దోనమ రాజయ్యగారు. 'అయ్యంగారు', అయ్యగారు, అని రెండువిధములుగాను వ్యవహారములోను శాసనములలోను కనబడుతున్నది- 'కాఁడు' అనేదానికి 'కారు' బహువచనమయితే, దానికి 'గారు' రూపాంతరమయితే 'గా'కు పూర్వ మరసున్న ఉండవలెను.

మామిడి, మావిడి. బ. ౨౧. వీటిలో అరసున్న ఉండవలెను. 'మావిణ్డివాడ' అని శాసనప్రయోగము.

మూతులు. బ. ౨౩౭. మూతిలో అరసున్న ఉన్నదా? ఆపదము 'మూయు' ధాతువుతో సంబంధించినదైతే ఉండవలెను. ముట్టి, ముట్టెలతో సంబంధించినదైతే ఉండకూడదేమో. రూపనిర్ణయము చేయడానికి ప్రమాణాలు దొరకలేదు.

'వరవుడు'లో 'డు'కుపూర్వ మరసున్న ఉన్నదా? అది మహత్మహతీవాచకముగా ఉండడముచేత అరసున్న ఉంచుతే కేవల మహద్వాచకముగా స్ఫురిస్తుం దని అరసున్నను వదలుతారు. కాని, డుజ్వర్ణకము కేవల మహద్వాచకపదములలో మాత్రమే ఉండ నక్కరలేదు- అయినా, దీనిలో అరసున్నను ఉంచడానికి కాని, ఉంచకపోవడానికి గాని ప్రమాణములు లేవు.

'సురుగు'లో అరసున్నకు, 'పంది సురింగిపోయిన' అని విక్రమార్క చరిత్రములోని ప్రయోగము ప్రమాణము. కాని తత్పూర్వ కావ్యములలో ప్రమాణములు కానరావు.

రేఫనిర్ణయము

(బ = బసవపురాణము; ప. (౧). పండితారాధ్యచరిత్రము, ప్రథమ సంపుటము; ప. (౨). పండితారాధ్యచరిత్రము, ద్వితీయసంపుటము;-అంకెలు పుటలను తెలియజేస్తవి. పదము తరువాతచూపిన పదములు ప్రాసస్థానములో వచ్చినవి. ప్రాసయతిస్థానము లోవస్తే ప్రా య అని తెలువఁబడుతవి.)

అర=సగము. ప (౧) ౪౪౩. తిరిగిన

అరగంట. బ ౧౪౬. దరహసిత

అరగలి. ప (౧) ౪౫౧. అరుఁగు; బ. ౧౨౪. ధరన్; బ. ౨౩౨. పరమ; ప (౨) ౩౮౪, ౩౭౯ పరుస

అరయు. ప (౧) ౧౧౪. అరయన్; బ. ౪౭. అరిగి; ప (౧) ౨౭౭. ఇరుగింటి; ప (౧) ౩౮౦. ఇరువురము; (౨) ౬౦౬. ఊరగంబు; ప (౧) ౫౭౩. ఊరులింగ; బ. ౨౯, ఎరియుదురు; ప (౧) ౩౨౨. కరణిన్; బ. ౧౨౪, ప. (౧) ౭౨, ౧౦౧; ప (౨) ౪౬౪. గరుడ; బ. ౪౦. గిరిజ; ప (౧) ౧౪౪. తరుణి; బ. ౬౮. తరుణియ; ప (౨) ౪౭౮. దరులు; ప (౨) ౧౭౫. ధరణీశ; ప (౧) ౧౧౪, ౫౦౮, ప (౨) ౨౫౮. ధరణి; ప (౧) ౯౯౨, ౩౪౮ ప (౨) ౨౮౭, ౫౨౨, ౫౮౦, ౬౧౫, ధర; బ. ౨. నరులను; ప (౧) ౪౪, ౫౫౯, ౫౬౩, ౫౩౪. పరగు; బ. ౨౩౧. పరమేశు; బ ౧౧౬. పరికించి; బ ౯౬. పరిగొని; ప (౧) ౧౦౯. పరిమితంబు; బ. ౨౧౭; ప (౧) ౧౪౯. పొరలన్; ప (౧) ౬౪౨, పొరిన్; ప (౧) ౩౪౧, ౪౨౦. బెరయు; ప (౧) ౫౨౫. మరిగిన. ప (౧) ౧౧౫. మరులు; బ. ౧౬౮; ప (౨) ౧౮౬. వర; ప (౧) ౭౦; ప (౨) ౬౨, ౩౩౬. వరుస; బ. ౪౩. విరచితంబు; బ. ౧౫౬; ప (౧) ౫౫౬. విరచించు ప (౧) ౨౩౫, ౨౩౭, ౨౮౭. సరసరన్; ప (౧) ౪౧, ౫౨౫, ౫౭౬; ప (౨) ౨౬, ౫౬, ౨౪౭. సరిన్, బ. ౨౧౧; ప (౧) ౬౩౮, ౬౪౭; ప (౨) ౨౪౧. హరి; బ. ౫, ౨౦౦; ప (౧) ౬౨౪; ప (౨) ౨౬. హరు;

అరికట్టు. బ. ౨౨౩. శరణు.

అరిది. ప (౧) ౧౧౪. అరయన్; ప (౧) ౩౫౨. దురిత; ప (౨)

౨౮౭. పుణ్యతరముఁ; ప (౧) ౩౨౦. తెరవు; బ ౧౧, ౧౯౧. దరహాస; బ.౨౪౫ ప (౨) ౧౭౯, ౪౬౧, ౪౯౦. ధరన్; ప (౧) ౧౬౧, ౫౪౪, ౬౯౫. ప (౨) ౨౮౭, ౪౯౧. పరసు; ప (౧) ౫౪౬. పరిహారింపంగ; ప (౧) ౯౦. పరువడిన్; బ. ౧౯౧. పరువులు, ప (౨) ౩౮౯, ౩౭౧. పరుస; బ. ౯౩. పురములు; ప (౧) ౮౦, ౮౧. పురుష, ప (౧) ౪౫. పోరిన్; ప (౨) ౯౮. పోరిం బోరిన్; ప (౨) ౩౬౬. భరతో క్రి; ప (౧) ౧౩౨. మరలి; బ. ౩౦, ౧౨౭, ౨౧౨. వర; బ. ౫౫. వర (రు?) వుడు; ప (౨) ౧౮౩. వరుస; ప (౨) ౨౭౧. విరచిత; ప (౨) ౫౧౯. సరకు సేయక; ప (౨) ౪౫౬. సరి; బ. ౧౨౩. సిరియాల; ప (౧)౪౩. సురలకు; బ. ౧౨౪, ౧౬౯; ప (౧) ౧౨౬. హర; బ. ౧౯౯, ౨౨౧; ప (౧) ౬౩౯, ౮౦౮. హరి. బ. ౧౨౪, ప (౨) ౧౬౪, ౧౬౮, ౨౩౧, ౩౩౫. హరు.

అరువు. క్రి. బ. ౧౩౭. ధరణీశ.

అలరు. క్రి. ప (౧) ౮౩. చరణ; ప (౧) ౫౨. పోరిన్; ప (౧) ౫౮౪. సరిన్.

ఆరగించు. బ. ౧౬౪, ప (౧) ౧౩౮, ౧౪౦. అగు. క్రి; ప (౧) ౧౩౮. ఆరయు; ప (౧) ౧౭౪. ఆ, రుచి; బ. ౬౩. ఆ, రుద్ర; బ. ౭౧. ఈ, రమ్యముగు; బ. ౩౯. కారుణ్య; ప (౧) ౧౩౮. కూరిమి; కూరు; బ. ౬౯, ౮౦, ౮౨. కోర=గిన్నె; బ. ౮౦; ప (౧) ౧౩౮. కోరు. క్రి; ప (౧) ౧౩౮. చేరము; చేరు, క్రి; ధీరుడు; ప (౧) ౩౯౫. పూరించి; బ. ౧౬౫, పేరు; ప (౨) ౨౭౯. బారెండు; ప (౧) ౧౩౮. వారక; బ. ౧౫౭. వారు; బ. ౪౬. వీరచోడవ; ప(౧)౧౩౮. సారంపు; బ. ౨౨౨ హోరంబు; ప (౧) ౧౩౨. అగ్ర, హోరంబు;

ఆరయు. ప (౧) ౧౩౮. ఆరగింపక; ప (౧) ౧౭౮. ఆరాధ్య; ప (౧) ౪౧౬. ఊరికి; ప (౨) ౩౬౯. భోరన; బ.౨౩౦. వీరమాహేశ్వర.

ఆరు. క్రి=నిండు. ప (౧) ౫౨. తనూరఘోరా; బ. ౧౬౪. ఆరు=నిండు; ప (౧) ౧౪౦. ఆరగించు; ప(౧) ౧౨. పండితారాధ్య; ప (౧) ౧౫౧. ఆరాధ్యు; బ. ౬౮, ౨౪౫. ఊరక; ప (౧) ౪౬౭. ఊరికి; ప (౨) ౧౫౮. ఏరాలి; బ. ౧౨౫. ఓర; బ. ౧౪౯. కోరి; ప (౧) ౪౩౮. గారుడ; బ. ౪౮. గారి; బ ౧౫౪. చారు; బ. ౭౨. ద్వార; ప (౨) ౪౬౩. ద్వారపాలకులు;

ప (౧) ౪౫౦. ధారలు; ప (౧) ౪౬౦. పేరు; ప(౨)౪౩౫. భారతి; ప (౨) ౩౬౭. భూరి; ప (౧) ౪౪౩, ౬౬౮. భోరన; బ. ౧౫౪. మారయ్య; బ. ౩౯. మారారి; బ. ౧౭౬. మారుతిగ; ప (౧) ౫౯౩. మారుతిగె; ప (౧) ౯౨, ౧౬౦. వారక, బ. ౧౫౮. వారి; ప (౧) ౧౪౧. వారివారికి; ప (౨) ౧౯. ఉన్న, వారము; ప (౨) ౩౬౬. వారు; బ. ౮౮. వేరువెల్లంకి; ప (౧) ౧౫౧. శారద; బ. ౨౧౨ సారమేయము; ప (౨) ౪౮౭. సారూప్య;

ఆరు = శుష్కించు. బ. ౨౩౭. నీరు;

ఆఱు = ఆఱు. బ. ౧౮౧. కేరెడు

ఆరె. ప (౧) ౧౧౭. వారి; ప(౧) ౧౧౮. వారెన.

ఇరవు. ప (౨) ౪౯౬. కరవీర; ప (౧) ౩౨౦. గురు; బ. ౧౪౦. తిరునావకపురి; ప (౧) ౬౦, ౪౬౧. ధర; ప (౧) ౫౩౦. విరచించి

ఇరుకు. క్రి. ప (౧) ౪౬౧. ధర

ఇరుకు. వి. ప (౧) ౪౬౧. ధర

ఇరుగు. ప (౧) ౨౭౭. అరసి. ప (౧) ౪౮౧. భక్త, వరులు;

ఇరువదెన్మిది. బ. ౨౧ ధర.

ఇరువురు. ప (౧) ౩౮౦. అరయంగ బ. ౬౬. కరుణా; బ. ౧౫౧. సరస,

ఊరవడి. బ. ౧౬౦. అరుగఁగ; బ. ౨౧. పరమార్థ.

ఊరవు. ప (౧) ౩౭౮. సెరయన్

ఊరువడిన్. ప (౨) ౧౦౨. కరసునన్; ప (౧) ౫౧౭. పరసమయు; ప (౧) ౬౯౭. సురగిరి

ఊరక. బ. ౬౮, ౨౪౫. ఆరంగన్; ప (౧) ౪౫౪. ఊరక; బ. ౮౧, ౧౦౩; ప (౧) ౩౩౭. కారణ; బ. ౮౪. తా,రత్ము; బ. ౧౮౮, ౨౨౯. ధారుణి; ప (౨) ౪౬౮. పారణ; ప (౧) ౪౩౨. మీరని; బ. ౧౩౩. వారక; బ. ౧౮౬. వారిన్; ప (౧) ౩౮౧. సారియ;

ఊరకుండు. ప (౧) ౪౨౮. అసంఖ్యాతు,లార!

ఊరకో! బ. ౭౪. ఊరకో!

ఊరడిల్లు. ప (౧) ౪౨౯. కాంతెసు (?) ర, ఱ, ప్రాస

ఊరు = ద్రవించు. ప (౨) ౫౨౦. తొరుచున్

ఊరు = గ్రామము. ప (౧) ౪౬౭. ఆరంగన్; ప (౧) ౪౧౬. అరయన్; బ ౧౩౦. ఉరుత,రారణ్యమో; ప (౧) ౪౦౯. కోరి; బ. ౮౨. తొరు; బ. ౨౧౩. రారైరి; బ. ౨౧౮. అగ్రహారము

ఊరూరన్. ప (౧) ౧౮౭. మారారి; ప (౧) ౫౭౩. వారింపన్;

ఎరియు. బ. ౨౨౯. అరయక; ప(౧) ౬౬౮. పూరి.
ఏరాలు. ప (౨) ౧౫౪. ఆరంగన్, కూరిమి, గారాబు
ఏరు= ఎవరు. బ. ౧౨. గారవింపఁగ; ప (౧) ౧౭౯. పండితయ్య,గ రికి; బ. ౧౩౨. వారించి;
ఒనరు. ప (౧) ౮౦. పరసమై
ఒరగాలు. ప (౧) ౩౯౦. సారిన బ. ౨౩౮. మురియుఁచు
ఒరయు. బ. ౧౧౦. ధన; బ. ౭౮. పరగన్
ఓగిరము. బ. ౧౧౪. రక్షింపవేమోగి రములు (యతి)
ఓర. బ. ౧౨౫. ఆరన్
ఓరగించు. ప (౨) ౩౧. పూరించి
ఓరంతపొద్దు. ప (౨) ౨౩౮. తారు.
ఓరి! బ. ౧౨౭. ధీర. బ. ౧౪౮. నోరు; బ. ౧౦. పేరు; బ. ౧౪౮. మారారి
ఓరోరి! బ. ౧౯౭. మారారి; ప(౨) ౧౧౨. రార!
కదురు. క్రి. ప (౧) ౮౧. పారిన్
కరఁగు. బ. ౧౭౨. కరఁగునే?
కరటము. ప (౨) ౩౧౪. కరమొప్ప
కరణిన్. ప (౧) ౨౨౨. అరయంగన్; ప (౨) ౩౩౮. ధరన్; ప (౧) ౬౮౭. నరుఁడు; ప (౨) ౮౦౩. పరుస; ప (౧) ౩౨౪. పరసరన్.
కరతిత్తులు. ప (౨) ౩౫౮. గరిగెలు.
కరము=చాలా. బ. ౧౨౮ ప (౧) ౭౨. అరయు; బ. ౫౭, ౧౨౧, ౧౬౭; ప (౧) ౧౦౧, ౧౩౨; ప (౨) ౧౪౯. అరుసు; ప (౧) ౫౯౪. అరుదు; బ. ౧౨౨. అరుదందన్; ప (౧) ౫౯. అరుదారన్; బ. ౨౧౯. అరుదుగా; బ. ౬౧, ౧౬౫, ౨౩౮; ప (౧) ౧౯౭, ౨౪౩; ప (౨) ౧౩౩. అరుదొందన్; బ. ౨౧౩. ఊరమున; ప (౨) ౩౧౪. కరటంబు; ప (౨) ౨౭౦. కరతల; ప (౨) ౧౮౦. కరుణింపు; ప (౧) ౩౨౯. గరళ; ప (౨) ౨౬౯. గరుడ; ప (౧) ౪౧౩. గుగు; ప (౧) ౩౦౧, ౩౧౫. చిర; ప (౨) ౧౮౧. తరములవారు; ప (౧) ౫౭, ౫౮౨; ప (౨) ౧౭, ౧౩౩, ౧౮౯. ధర; ప (౧) ౫౪౮. నరకము; బ. ౧౩౫. నెరియలు; బ. ౧౫; ప (౧) ౧౪౯, ౩౦౬. పరగంగన్; ప (౨) ౮౧౧. పరగి; బ. ౬౧. పరము; ప (౨) ౮౬౩. పరిచర్య; బ. ౨౧౮. పరితోష; ప (౨) ౮౮౦. పరులన్; ప (౨) ౩౦౯. పరువడిన్; బ. ౧౯౮. పురము; ప (౨) ౧౬. పొరిఁగొని; ప (౧) ౧౧౭. పొరిఁబొరిన్; ప (౧) ౬౩౯. వరకీర్తి; బ. ౨౦౬. వరగొండ

పెరుమాణి; ప (౧) ౪౮౭. వర, పరితృప్తి; ప (౨) ౪౧౩, వసు భక్తి; ప (౨) ౨౩౬. వరుసన్; బ. ౧౮౫. విరచిత; ప (౨) ౫౭. సరణులన్; బ. ౧౨౯. సరసన్; ప (౧) ౩౬౩. సరసంబు; బ. ౧౮౫, ౨౩౬. సరసరన్; ప (౨) ౩౨౬. సరసాంగకళలు; ప (౨) ౧౩౬. సరసోచిత; ప (౨) ౩౧౧. సరిన్; ప (౨) ౩౩౨. సిరిగిరిన్; ప (౧) ౪౯౦. సుర; ప (౧) ౬౨౯. సురగిరి; బ. ౧౬౫. సురియ చోడయ; ప (౨) ౨౩౧. స్ఫురిత. బ. ౬౧. స్వర; బ. ౪౭, ౧౧౫, ప (౨) ౧౦౦. హర. ప (౧) ౬౨౫, ౬౮౦. హరి; ప (౨) ౧౧౩. హరుఁడు.

కరయూరిచోడ. బ. ౧౦౪. ప(౧) ౪౧౨, ధరణీశ

కరి. బ. ౧౯౮. అరియము

కరికాలచోడఁడు. బ. ౪౬. గరగ కావటివాఁడు; బ. ౧౨౨. తిరునీల కంఠఁడు. ప (౧) ౪౫౭. సురియ చోడయ; ప (౨) ౧౧౮. వర వీర, ప (౨) ౧౧౯. హరునకు, పరగంగ.

కరిశుఁడు. బ. ౧౮౨. తిరునావలూరు.

కరువు = పోఁతవిగ్రహము. ప (౧) ౧౮౯. భరితము; బ ౭౨. విరచించి

కారించు. బ. ౭౩. చీర

కూరు. క్రి. ప (౧) ౧౩౮. ఆర గింపక; ప (౨) ౨౭౭. వారు వారుచు;

కూరిమి. ప (౨) ౧౫౮. వీరాలి

కూరు. క్రి. ప (౨) ౩౮౨. దూరు చున్

కేరు. బ. ౧౮౧. ఆరుచున్

కోర=గిన్నె. బ. ౬౯, ౮౨. ఆర గింపఁగన్; బ. ౮౦. ఆరగింపవె! బ. ౮౨. ఆ,రుద్ర; బ. ౮౧. ధారుణి; బ. ౮౦. భోరున; బ. ౮౨. మీరు;

కోరు. క్రి. బ. ౧౪౯. ఆరంగన్; ప (౧) ౧౩౮. ఆరగింపక; ప (౧) ౪౦౯. ఊరి; బ. ౪౬. కళి యంబ,గారు; ప (౨) ౩౮౨. కూరుచున్; బ. ౫౪. క్షీరాబ్ధి; బ. ౧౦. చీరికిఁగ్రైకొన్నె; ప (౧) ౩౯౭. చేరక. ప (౧) ౩౧౮. గుణవి,దూరున్, బ. ౨౦౫. ద్వారా వతి. బ. ౮౮. మారారి. బ. ౧౫౦. మేరువు-బ. ౧౪౮. వారాంగనా- బ. ౯౧. వారివారికిన్-ప (౧) ౩౩౭. వీరచోడ-బ. ౮౦. ఆర గింపఁగన్,

గరగకావటివాఁడు. బ. ౪౬. కరికాల చోడు.

గరళము. బ. ౨౨౯. అరుదసు.

గరిగలు. ప (౨) ౩౫౪. కరతిత్తు లను.

గరిడి. ప (౧) ౫౨౦. హరుని.

గారవించు. బ. ౧౨; ఏరికిఁ; ప (౨) ౩౩. తారును; బ. ౨౦౬. తేరసగణములు; బ.౨౧౩. ప (౨) ౧౪౩ సారమేయంబు;

గారాబు. ప (౨) ౧౫౭. ఏరాలి.

గారాము. ప (౨) ౧౬౪. పేరు.

గారు. (బ. ప్ర) ప (౧) ౧౯౯. ఏరికి; ప (౧) ౪౯౬. తారు; బ. ౯౩ధీరుండు; బ. ౧౧౦.వారక; ప (౧) ౧౪౪. సారగోమేధ;

గోరంటలాట. ప (౧) ౪౬. చేరబొంతలయాట.

చరగడుగఁగఁబోవు. బ.౨౨౪.వరద! బ. ౨౨౪. వెరవిండ్లు.

చిరిమురిపసలు. ప (౨) ౫౪౯. వెరవు.

చిగుఁగు. క్రి. బ. ౧౦౫. ప-రగినప (౧) ౨౬౪. పరిమళ;

చిరువు. క్రి. ప (౧) ౪౯౦. చెరివిన.

చీర. బ. ౯౩, కొరించి-బ. ౯౪. చీర-బ. ౨౧౬. మారారి-

చీరమ. (సం.) బ. ౨౧౪. బోరన

చీరాలదేవఁడు. ప (౧) ౪౫౯. ఆరాధ్య

చీరికిఁగ్రై కొను. బ. ౧౦. కోరునే-బ. ౨౦౯. వారును. ప (౧)౩౪౯. వారాంగనా-

చెరలాడు. ప (౨) ౧౩౩. దరహాస

చెరలాడుటలు. ప (౨) ౩౧౯. సరసతఁ

చెరలు. క్రి. బ. ౨౦౯. పరదేశి

చెరువు. క్రి. ప(౧) ౧౨౨ అరుఁగు-ప (౧) ౪౫౬. కరుణించి, ప (౧) ౪౯౦. చిరివిన-

చేరబొంతలయాట. ప (౧) ౪౬౦. గోరంటలాట.

చేరమ. ప (౨) ౧౬౧. ఆరూఢ-ప (౧) ౪౦౯. భోరన- బ. ౨౩౫. నారణాసి - ప (౨) ౩౪౭. వీర చోడ-

చేరు. క్రి. ప (౧) ౩౯౯. కోరక-బ. ౧౧౨. తారలు- బ. ౧౬౩. తార-ప (౨) ౩౭౨. దూరుచుఁ-ప (౧) ౨౦౫. అహోరాత్రము.

చేరువ. బ. ౩౦. సౌరాష్ట్ర

చేరెడు.(చేరెంటికి) బ. ౧౧౦.వారు

చొచ్చు(చొరన్). ప (౧) ౩౯౦. అరుగుము - ప (౧) ౧౨౬, అరుదగు-ప (౧) ౩౯౦. పరదేశులకు-బ. ౨౩౯. పరులు - బ. ౧౪౩. సరివిటుల్ - ప (౨) ౫౪౭. సిరిగిరి - ప (౧) ౩౭౯. హారి - బ. ౧౯౯. హరు

జరిజలు. ప (౨) ౩౩౯. పరిభావ.

తరమిడు. ప(౨)౫౧౪. అరుగంగన్-ప (౧) ౭౯. పరువడిఁ-ప (౨) ౩౨౭. పరిచిత - ప (౨) ౪౧౬. వరుస

తరము = పురుషాంతరము. ప (౨) ౧౪౧. కరమర్థిఁ.

తారము. ప (౨) ౩౪౭, ౩౮౮. రాణ్గో !
తారయ్యా. ప (౨) ౨౧౬. మారయ్యా
తారు=తాము. బ. ౨౪౩. ఆ, రా, త్రి- ఊరికి - ప (౨) ౨౩౪. ఓరంత ప్రొద్దు-బ. ౧౬౩. చేరి - ప (౧) ౨౯౬. సైరింపఁగ - ప (౧) ౪౯౬. వేమయ్య, గారు - ప (౨) ౩౩. గారవించుచు - ప (౨) ౧౪౦. తార- ప (౨) ౨౩౭. వారించి- ప (౨) ౪౧౬. వారక-
తారు. క్రి. ప (౨) ౫౧౯. ఊరుచు.
తిరిపము. ప (౧) ౧౧౫. ధరణి.
తిరము. ప (౧) ౫౮. అరిగి - బ. ౭౩. తెరువున-
తిరుగు. క్రి. ప (౧) ౪౪౩. అర- ప (౧) ౫౫౧. ఖరకరు-ప (౧) ౫౫౦. తిరుగనో-ప (౨) ౪౪౧. ధరన్-బ. ౧౭౦. పరువడిన్- బ. ౮౨. పురికొల్పి-బ. ౭౫. పొరిన్- ప (౧) ౨౯౯. శరణార్థి-ప (౧) ౪౦౦. సరసరన్.
తిరునావకపురి. బ. ౧౪౦. ఇరవు-
తిరునావకరిశి. బ. ౧౭౩. పరమశివ.
తిరునావలూరు. బ. ౧౭౫. అరుదెంచి - బ. ౧౭౨. కరిసుండు-బ. ౧౭౫. పరగు (ప్రా. య.),
తిరునాళ్లు. ప(౨) ౪౧౩. చిరభక్తి- ప (౧) ౧౪౭. హరుఁడు.
తిరునీలకంఠుఁడు. బ. ౧౨౯. కరికాల చోళుఁడు - బ. ౧౩౯. పరిగిన-ప (౨) ౮౨. తిరుమూలదేవుఁడు.
తిరునీలనక్కఁడు. ప(౨)౫౬. ధరణి.
తిరుపరంధాముఁడు. బ. ౧౩౫. ఉరగేశు.
తిరుపాట. ప. (౨) ౧౬౧. ఉరుదయాంభోధి.
తిరుమడక్కడ. ప (౧) ౩౮౧. ఉరుకీర్తి- బ. ౧౭౫. చిరకవాటములు.
తిరుమూలదేవుఁడు. ప (౨) ౮౨. తిరునీలకంఠుఁడు.
తిరువీథి. ప (౨) ౧౪౧ తరుణి.
తిరువూరు. బ. ౧౪౦, ధర.
తెరచీర. బ. ౨౩౬. అరుగుము.
తెరవు. ప (౨) ౫౧౯. అరుగంగన్- ప (౧) ౩౨౦. అరుదు- ప (౧) ౩౨౦. గురు-
తెరసులు. ప (౨) ౨౯౮. వెరసులన్.
తెరువు. బ. ౩౭. అరుదేరఁగ- బ. ౭౩. తిరముగా- బ. ౯౫. పరిపూర్ణముగఁ-
తేరసగణములు. బ. ౨౦౬. గారవింపఁగ.
తొడరు. క్రి. ప (౧) ౩౪. సరిఁ.
తొలఁగు. క్రి. బ. ౧౩౧. పరిమళ- బ. ౧౮౯. పొరిఁబొరిఁ-బ. ౮౬. హరు.

ణంబు; బ. ౮౭. వరకపాల; బ. ౬౩. వరగణంబులు; బ. ౭౭. వరము; ప (౧) ౬౮౬; ప (౨) ౧౪౮, ౪౫౨. వరుస౯; బ. ౧౦౦. శరణ; ప (౧) ౧౮౮. శరములు; ప (౨) ౪౫౬. సరసము; ప (౧) ౨౬౧. సరసిజంబులు; ప (౧) ౯౦, ౬౧౧. సరి౯; బ. ౧౭౭. సురహరాన్న; ప (౧) ౬౧౫. స్థిరమతి; ప (౨) ౧౦. హరణ; బ. ౧౪౭. హరుఁడవు; బ. ౨౦౩, ౨౨౦. ప (౧) ౧౦౭, ౩౦౮, ౩౪౦, ౫౩౧. ప (౨) ౩౯౪. హరు.

పరపు. ప (౧) ౪౦౯, ౪౧౦. బెరసిన

పరి౯. ప (౧) ౪౭. మరి(?)

పరికించు. ౬. ౧౧౬. అరసి; బ. ౧౩౮. సురురూప; బ. ౧౩౬. చరియింప; బ. ౧౯౯. దరణి; ప (౨) ౨౪౦. ధరణీధరములు; బ. ౨౪. నరులు; బ. ౨౧౧. పరమేశ్వరుండు; బ. ౧౬౪. వరకీర్తి; బ. ౫౨. వరముక్తి; బ. ౧"౨, ౧౫౫. సరసర౯; బ. ౧౭౦, ౬౪౨. హరి.

పరిగొను. బ. ౯౬. అరయుదును; ప (౨) ౫౧౪. అరుగంగన్; బ. ౧౦ . పురవీథి; బ. ౫౪. విరిదమ్మి-

పరిమార్చు. ప(౧)౬౧౯, ౬౬౪. హరి.

పరుపు. ప (౨) ౬౮. నిరసించు.

పరువడిన్. ప (౧) ౯౨. అరుదుగా; ప (౨) ౩౦౯. కరమొప్ప; బ. ౧౪౪. గొటి(?)యు; ప (౧) ౮౭. తరమిడి; బ. ౧౮౭. తిరిగి; ప (౧) ౫౯౮. ధర; ప (౨) ౧౪౬. నరకాత్ములు; ప (౧) ౪౩౭. నరున్; ప (౧) ౨౫, ౩౪. పరగి; ప (౧) ౫౩౪. వరుసన్; ప (౧) ౩౨౭. విరసంబు; ప (౨) ౫౫. స్మరహర; బ. ౭౨. హరుఁడు.

పరువు. బ. ౧౬౧. అరుదారన్; ప. (౧) ౩౯౬. దరికొల్పి.

పరుస. ప (౨) ౩౮౪, ౩౭౯. అరఁగలి; ప (౨) ౩౮౪, ౩౭౭. అరుదొంద; ప (౨) ౩౭౧. అరుదుగా; ప (౨) ౩౬౯. అరుదెంచి; ప (౨) ౪౦౩. కరణిన్; ప (౨) ౪౦౩. చరణంబు; ప (౨) ౩౬౧. భరితమై; ప (౨) ౪౧౨. సిరిగిరి; ప(౨)౪౧౨; ప (౨) ౧౧౬. స్థిర.

పరుసు. ప (౧) ౩౭౮. పరగన్; ప (౧) ౯౮. వరసవో, సురసురన్

పొరుతెంచు. బ. ౧౮౧. గారవంబు.

పిరిగొను. బ. ౧౯౨. శరణార్థి.

పురవణిపంగయ్య. ప (౨) ౩౮౮. విరుపాక్షదేవయ్య.

పురి=సెమలిపురి. ప (౧) ౪౨౬.

పురి=పురము.

పురికొల్పు. బ. ౭౨, తిరిగి.
పురిగొను. ప (౧) ౬౮౫. హరి.
పురులు. ప (౧) ౩౩౫. దొర; ప (౧) ౧౭౮ మురువు.
పెరియ నంగ. ప. (౨) ౧౫౭. సర షరన్.
పెరుగు. క్రి. బ. ౧౨౨. అరిది; బ. ౬౭. చరణములు;
పేరు. బ. ౧౬౫. అరగింపవె! ప (౧) ౧౩, ౧౬౨ ఆరాధ్యు; ప (౧) ౪౬౧. ఆరంగణ. బ. ౧౦. ఓరి-ప (౧) ౬౩౫. నీరజాక్షుని; ప (౨). ౭౫౦ గారాము.
పొరుగిల్లు. ప (౧) ౪౫౮. ధర.
పొరుగూరు. బ. ౪౮, హరభక్తులు బ. ౭౩. హరుఁడు; ప (౧) ౪౩౧. పరిణయము; ప (౨) ౬౧. పురికి.
పొరిగొను. ప (౨) ౧౬. కరమల్గి.
పొరిఁబొరిన్. ప (౨) ౯౭. అరుదొందన్; ప (౧) ౧౧౭. కరమర్థిన్; ప (౧) ౬౭౯. గరుడుండు; ప (౧) ౪౭౨. గురుని; ప (౧) ౧౭౭. తరలత్వము; బ. ౧౭౯. తొరిగెడి; బ. ౯౩. దరి కొని; ప (౧) ౫౧౭, ప (౨) ౯౯ ధర; బ. ౨౪౩. ధరణీశ్వరుఁడు; ప (౨) ౩౪౧. నెరలి; ప (౨) ౩౨౩. పరము; ప (౧) ౪౩౭. పరిజనుల్; ప (౧) ౭౪. విన౽రె?, ప (౨) ౩౧౬. సరసరన్;
బ. ౫౧. హరుఁడు; ప (౨) ౧౩౩. హరున్.
పొరిమాల్చు. బ. ౧౧౩, ౨౦. హరి; బ. ౧౧౭. విరస.
బరులు. బ. ౨౦౯. ఊరను.
బారెండు. ప (౨) ౨౭౯. ఆరగింపక.
బిరుదులబిరుదు. ప (౨) ౪౭౪. ధర.
బెరయు. ప (౧) ౩౪౧, ౪౨౦. అరయు. ప (౧) ౪౦౯, ౪౧౦. పరపగు; ప (౧) ౪౧౪. బెరయదు, శరణుఁడు; ప (౧) ౧౧౦. వెరవు.
బోరన. బ. ౨౧౪. చీరను.
భోరన. ప (౧) ౪౪౩. ఆరంగ-ప (౨) ౩౬౯. ఆరయన్-ప (౧) ౧౧౭. కోరె! ప (౧) ౪౦౯. చేరమరాయండు-ప (౧) ౫౪౪. (పేరింపు-ప (౧) ౧౪౫. వారక-ప (౨) ౭౯౯. నూరెల-బ.౧౯౫. సౌరాష్ట్ర).
భోరున. బ. ౭౦. కోరయు. బ. ౧౭౪. చారు
మరగు. ప (౨) ౩౩౪. విరచిత. ప
మరలు. (౧) ౪౭౨. అరుగుదేన్-ప (౧) ౧౩౨. అరుదుగా.
మరి(?) ప (౧) ౪౭. పరిన్-ప (౧) ౪౪. సరిన్
మరుగు. ప (౧) ౫౨౫. అరయన్.
మరులు. ప (౧) ౧౧౫. అరయన్.

మరువంబు. ప (౧) ౭౦౯. పరిమ
ళంబు-బ. ౮౪. వరుసను.
మారయ్య. బ. ౧౫౪. ఆరంగన్-ప
(౨) ౨౧౬. తారయ్య
మారుడిగ. బ. ౧౭౬. ఆరంగన్
మారుళిగ. ప (౧) ౫౯౩. ఆరంగన్
మీరు. క్రి. ప (౧) ౪౩౨. ఊరక
మీరు. (యూయమ్.)బ. ౮౨. కోర
తోన్-బ. ౧౪౫. ధారుణి
మురిపెంబు. ప (౨) ౩౪౩. విర
సంబు.
మురియు. బ. ౨౩౪. ఒరగాలన్; బ.
౧౫౯. పరిణయంబునకు.
మురువు. ప (౧) ౧౮౪. పురులు.
రార!. ప (౨) ౧౧౨. ఓరోరి!
వరగొండ పెరుమాణి. బ. ౨౦౬.
కరమర్థిన్.
వర (?) లు. ప (౧)౨౩౩. దొరలు.
వరవు. ప ౧౮౦. ధర.
వర (రు?)వుడు. బ. ౫౫. అరుదగు;
బ. ౧౯౧ వరకీర్తి; బ. ౧౫౫.
శరణు; బ. ౪౧. సురభి.
వరుస. ప (౨) ౩౩౮, అరయన్;
ప (౧) ౭౦, ప (౨) ౬౨. అర
యంగన్, ప (౨) ౧౮౩. అరు
దొంద; ప (౨) ౨౩౬. కర
మొప్ప; ప (౨) ౪౧౬. తరమిడి.
ప (౨) ౧౪౭, ౪౫౮. ధరన్;
(ప ౧) ౬౮౬; ప (౨) ౧౪౮,
౪౫౨. పరగు; వ (౧) ౫౩౪.
పరువడిన్; ప (౧) ౭౧ ప (౨)
౪౬౧. పొరిన్; బ. ౮౪. మరు
వంబు; బ. ౧౩౭. ప (౧) ౬౦౨,
ప (౨) ౪౬౪. వర - ప (౧)
౧౭౨. విరిసిన - ప (౨) ౯. సరకు-
ప (౨) ౧౪౪. సరిన్ - ప (౧)
౩౮౩, ప (౨) ౪౬౯. హరున్.
వారక. ప (౧)౯౨, ౧౬౦. ఆరన్,
ప (౧) ౧౩౮. ఆరగింపక, ప (౧)
౬౪౪. ఆ, రక్కసుని; ప (౧)
౬౯౯. ఆరూఢిగా, బ. ౧౩౩.
ఊరక,బ. ౧౧౦. అయ్య, గారల,
బ. ౮౬. గార్కొను, ప (౨) ౧౦౪
ఘోర, ప (౧) ౬౧౮. చారు, ప
(౨) ౪౧౬. తారు, ప (౧) ౩౩.
తా, రౌద్రము, ప (౨) ౪౭౪.
ద్వారంబు, ప (౧)౧౫౦. ధారుణి,
ప (౧) ౫౯౭. నాయ, నారిని-
ప (౧) ౬౦౧-పో, రాక- బ.
౧౯౨. పార- ప (౧) ౬౭౩.
భూరి- ప (౧) ౧౪౫. భోరన-
ప (౧) ౬౪౫. మార- బ. ౨౩౨.
మారారి- ప (౧) ౯౧- వారలు-
ప (౧) ౩౧౪. వారును, ప (౧)
౪౮౧. వీరభద్రయ్య- ప(౨)౧౪౨.
సారమేయము- ప (౧) ౭౯.
హే- రుద్ర.
వారలు. బ. ౧౫౮. దూరము- ప
(౧) ౯౧. వారక- ప (౨) ౧౯౫.
వారలన్.

౫౨౫. అరయంగన్, ప (౧) ౮౪. అ-లరి-ప (౧) ౬౯౭. ఉరగేంద్ర-ప (౨) ౩౧౧. కరమొప్పు-ప (౨) ౪౪౩. గరళంబు-ప (౧) ౬౪౯. గిరిజ-ప (౧) ౮౦౫. చరణ-ప (౨) ౪౨౨. చరితార్థ-ప (౧) ౩౪. తొడరి-ప (౧) ౩౨౨. దురిత-బ ౨౨౪. ప (౧) ౩౬-౮౭-౯౨-౫౧౭ - ౫౬౦ - ౫౯౯- ౬౫౪-౬౫౬-౬౮౫- ప(౨)౪౫౨. ధర-ప (౧) ౯౦-౬౧౧. పరుసు-బ. ౧౯. ప (౨) ౧౭౯. నరపతి - ప (౧) ౬౧౯. పరమ-ప (౨) ౪౧౩. పుర మునకు-ప (౧) ౪౪. మరి ? ప (౧) ౯౪-ప (౨) ౧౩౮-౪౪౨. వర-ప (౨) ౧౪౩. వరుసన్-ప (౨) ౫౬. సురభులు-ప (౧) ౬౪౫. హరి-ప (౧) ౨౨౦-౬౧౯-౬౨౦-ప (౨) ౪౯౫. హరు.

సరిసేయు. బ. ౧౯౮. ధరణీశ్వరుడు-బ. ౧౯౮ పరదైవ.

సరిది. (=ఒక తాళము) ప (౨) ౪౫౭. దరసారము.

సరిపిణి. ప (౧) ౩౬౦. తరళాక్షి.

సరియించు. ప (౨) ౨౪౨.

సారించు. ప (౧) ౨౩౬. ద్వార-ప (౧) ౧౨౩. పూరించి. ౩౮౧. ఊరక. సారియ. ప

సిరిగిరి. ప (౨) ౩౨౨. కరమర్థిఁ-ప (౨) ౩౮౮. గురుదేవ - ప(౨) ౫౪౮. చొరనీవె - ప (౨) ౨౩౭, ౪౧౮. ధర-ప (౨) ౩౪౭. పరమ-ప (౨) ౪౧౨. పరుస - ప (౨) ౨౭౯. పురమున - ప (౨) ౨౯౮. సురగిరి.

సిరియాల. బ. ౧౨౩. అరుదుగా - ప (౨) ౩౪౮. అరియమరాజు, బ. ౧౧౫. నరమాంస - బ. ౧౨౨. హరుఁడు.

సురగిచొడయ. ప (౨) ౨౧౫. గురుభక్త.

సురగులు. ప (౨) ౩౬౪. కరవీర ములు.

సురసురఁ. ప (౧) ౫౯౮. పర సున.

సురహొన్న. బ. ౧౭౭. పరగఁ.

సురియ. బ. ౪౬. పారిఁ.

సురియచొడయ. బ. ౧౬౫. కర మర్థిఁ- ప (౧) ౪౫౭. కరికాల చోడుఁడు.

సూరెలఁ. ప (౨) ౨౯౯. భోరన.

సైరించు. బ. ౧౦౮. కారుణ్య - ప (౧) ౨౯౬. తారు.

శకటరేఫ నిర్ణయము

అఱతోడన్. ప (౧) ౨౧౬. మఱియు
అఱలేక. ప (౧) ౨౨౫. ఎఱుఁగున్- ప (౧) ౩౫౧. ఎఱుఁగుదురు ప (౧) ౩౨, ౨౮౯. గుఱి- బ. ౧౨౫. చెఱకు- ప (౧) ౩౭౧ తెఱచెన్- ప(౧) ౬౨౭. పఱపెన్- బ. ౫౮. మఱి- ప(౧) ౪౩. మఱియు- బ. ౧౫౫. వఱితిపాలు-
అఱలేని. ప(౧) ౨౭౯. మఱియును.
అఱకటన్. ప (౧) ౨౭౧. గొఱుగరే!
అఱకోలు. ప (౧) ౧౦౮. నెఱిన్- ప (౨) ౨౯. నెఱయన్.
అఱ(ఱు?)కువ. బ. ౧౮. మఱచితే?
అఱగొఱ. బ. ౧౨౩. కఱచితిన్- ప (౧) ౩౬౪. నెఱసిన
అఱచు. బ. ౧౮౯. అఱిముఱిన్, ప (౧) ౪౨౭. పఱతెంచి-
అఱచేయి. బ. ౧౬౦. ఎఱుఁగవే?
అఱప. బ. ౨౨౦. మాఱి.
అఱికులు. ప (౧) ౩౪౪. పఱచులు
అఱిముఱిన్. బ. ౧౮౯. అఱవంగన్- ప (౨) ౪౦౩. ఇఱిసిన- ప (౨) ౪౧౨. ఊఱుకు- ప (౨) ౫౩౦. ఎఱుఁగి- బ. ౭౫, ౧౮౪. కఱకంఠు- ప (౨) ౪౮౨. కఱచికొంచును- బ. ౧౨౦. చిఱుతె- బ. ౧౧౯.
జఱజఱన్- ప (౧) ౬౯౩, ప (౨) ౧౦. తఱఁచఱిన్- బ. ౧౮౧. నఱకుదున్- బ. ౭౪. నెఱయన్- బ. ౨౩, ౧౦౧. నెఱిన్- బ. ౧౦౧, ప (౧) ౪౩౫. పఱతెంచు- బ. ౧౧౩. పఱియలు- ప (౨) ౧౨౬. మఱి- బ. ౧౦౭. మఱికొన్ని- బ. ౪౪. ప (౧) ౩౧౩, ౪౪౭, ౬౪౭, ౬౭౪. మఱియును- బ. ౧౪౪, ౧౪౬, ౧౯౦; ప (౨) ౫౪౭. వెఱచు.
అఱితిహారములు. బ. ౬౧. తెఱవ
అఱితి. విణ. ప (౧) ౩౦౮
అఱుతన్. ప(౧) ౩౦౮. నెఱయన్
అఱుపులు. ప (౨) ౩౦౮. చేఱుప
అఱిముఱితనము. ప (౨) ౩౪౩. కఱక్రొతాళులన్- బ. ౧౩౪. మఱి
ఇఱవత్తుఁడు. బ. ౪౬. ఒజ్జ గాన్
ఇఱికిల్లు. ప (౧) ౧౩౦. మాఱుఁగున
ఇఱియు. ప (౨) ౪౦౩. అఱిముఱిన్.
ఊఱున్. ప (౧) ౪౩. గుఱి- ప (౧) ౬౧. నెఱిన్
ఊఱక. ప (౧) ౪౧౫. ఎఱుఁగన్- ప (౨) ౧౪౮. గుఱిన్
ఊఱు. ప (౧) ౪౪౧. మఱుఁగు.
ఊఱుపురాణాగమ. ప (౧) ౬౮౯. పఱలు.

ఉఱుకు. బ. ౧౮౨. మఱియు-బ. ౧౭౯. వెఱవేకుఁలు. ప (౨) ౪౧౨. అఱిముఱిన్- బ. ౨౨౨. నఱుకుఁడు.

ఎఱక. (౧) ౨౬౮. ఎఱేఁగి-తుఱఁగలింపఁగ-తెఱఁగు.

ఎఱపంది. బ. ౫౫. ఎఱుఁగునే.

ఎఱుఁకువ. బ. ౧౫౧. పఱతెంచి.

ఎఱుఁగు. బ. ౧౬౦. అఱచేతి-ప (౧) ౨౨౫-౩౫౧. అఱలేక-ప (౨) ౫౩౧. అఱిముఱిన్-ప( ) ౪౧౫. ఉఱక- బ. ౫౫. ఎఱపంది-బ. ౧౭౪ ఎఱుఁగని-బ. ౧౯౯-ప (౨) ౧౮-ఎఱుగను - ఎఱుఁగుదును- బ. ౧౧౩-౧౧౯-ప (౧) ౩౦౧. కఱకంఠ-బ. ౧౪౩. కొఱగాదు-ప (౧) ౧౦౨. కుఱి-బ. ౪౫. నెఱయంకకొనిని- ప (౧) ౨౩౫. పఱతెంచి-బ. ౧౮౨. పఱపిన-బ. ౧౪౦. ప (౧) ౫౨ మఱి-బ. ౭౭-ప (౧) ౯౦-ప (౨) ౧౧౫. మఱియు-బ. ౪౭. ఱొంపి (యతి)-ప(౧) ౩౬౧. వఱటులన్-బ. ౯౮. వఱద-బ. ౧౧౦. వఱలఁగన్-ప (౧) ౩౭౦. వెఱవక.

ఎఱ్ఱగా. బ. ౧౮౮. కొఱ్ఱులన్.

ఏఱు. బ. ౧౭౦. ఏఱన్

ఏఱు. క్రి. బ. ౧౭౦. ఏఱు- ప (౨) ౩౮౨. మీఱుచున్- ఒఱ. ప (౧) ౧౯౪. నెఱయు బ. ౧౬౫. మెఱవడి.

ఒఱపు. బ. ౪౬. ఇఱువత్తుఁడు- ప (౨) ౫౨౪: కఱకండ.

కఱకంఠ. బ. ౭౫, ౧౮౪. అఱిముఱిన్, ప(౧)౩౦౧. ఎఱుఁగమి, బ. ౧౧౩, ౧౧౯. ఎఱుఁగు- ప (౨) ౫౨౩. ఒఱపు- ప (౨) ౧౧౮. కుఱువెంద్రుకలు- ప (౧) ౧౨౩. గఱుకున- బ. ౨౧౨. గుఱిన్ బ. ౧౨౪. చిఱుతొండఁడు- బ. ౨౩౮. జఱభులకు- ప (౧) ౩౭౧- ౬౦౯. తఱిన్- ప (౧) ౩౯౬. తఱేఁదఱిన్- ప (౧)౬౨౪. నెఱయన్, బ. ౧౧౭. పఱతెంచెన్- బ. ౨౨౧. పెఱవాని- బ. ౪౩. పెఱికెసెట్లు- బ. ౪౫, ౮౨, ౧౩౭, ౨౪౨, ౩౫౯, ౪౦౬, ౪౫౨. మఱి- బ. ౬౬, ౧౦౬ ౧౫౧, ౧౭౦, ౨౦౭, ప (౧) ౪౯, ౧౫౦, ౨౭౬, ౪౦౯, ౬౭౩, ప (౨) ౨౬. మఱియు- బ. ౧౪౦. మిఱుమిండన యనారు. ప (౨) ౧౨౦. మెఱసిన- బ. ౪౪. మొఱటదబంకయ్య- బ.౪౮. ప (౨) ౪౧౦. వఱలు- బ. ౧౪౭, ౧౨౦. వెఱచు- ప (౧) ౧౧౭. సఱణార్తి.

కఱకు. బ. ౭౧. చిఱుత- ప (౧) ౪౨౪. నఱుకుచున్. బ. ౨౧౮ నెఱయుచున్

కఱకుత్రాళులు. ప (౨) ౩౪౩. అఱి ముఱితనములు.

కఱచు. బ. ౧౨౩. అఱగొఱ- ప (౨)౪౬౨. అఱిముఱిఁ- ప (౧) ౧౨౩ కఱుబోరు-ప (౧) ౩౪౦. నెఱపిన-ప(౧) ౪౨౨. పఱపితినో-

కఱుబోరు. ప (౧) ౧౨౩. కఱచుచు-ప (౧) ౧౨౩. పఱపుగా,

కాఱావు. బ. ౯౩. ఆ,ఱాల.

కొఱు. క్రి. ప (౧) ౪౨౯. ఊర(?) డిల్లఁగ.

కుఱుచ. ప (౧) ౧౩౩. గొఱఁగు, పటికి-ప (౨) ౩౪౫. పొఱదులు.

కుఱువలెఁ. ప (౨) ౩౫౩. మఱుఁగులెఁ.

కుఱువెండ్రుకలు. ప (౧) ౧౧౬. కఱకంఠ.

కుఱువేరు. ప(౨) ౩౩౯. చెఱఁగులు.

కెఱలు. ప (౨) ౪౬౩. మొఱ.

కొఱ. బ. ౧౪౩. ఎఱుఁగము: బ. ౩౭. చెఱకు -

కొఱగాని. బ. ౧౪౫. గొఱియలు.

కొఱడు. ప (౧) ౩౦౫, ౪౦౭. మొఱటదబంకయ్య- బ. ౪౪, వఱలెఁ

కొఱలు. ప (౧) ౪౬౬, ప (౨) ౨౩౧. నెఱయఁ- బ. ౭౧, ప (౧) ౧౩౬. మఱియు.

క్రొఱ్ఱు. బ. ౧౬౬. ఎఱ్ఱగా

గఱుకన. ప (౧) ౧౨౩. కఱచుమఁ

గఱ్ఱు. ప (౧) ౧౨౩. గఱ్ఱన

గఱి. ప (౧) ౮౯. నెఱి

గిఱిగిఱు. ప (౧) ౬౦౪. మఱి- ప (౧) ౪౯౦. వఱలుచు

గుఱి. ప (౧) ౩౨, ౨౬౯. అఱలేక- ప (౨) ౧౪౬. ఊఱక- ప (౧) ౪౩. ఊఱుఁ- ప (౧) ౧౦౨. ఎఱుఁగఁ- బ. ౨౧౨. కఱకంఠు- ప (౧) ౭. తెఱగని- ప (౧) ౬ . తఱిమిన- ప (౧) ౬౬౪. నెఱిఁ- ప (౨) ౪౧౫. మఱి- ప (౨) ౧౭౭. మొఱయదు- బ. ౩౫. వఱలెడు.

గొఱఁతల. ప (౧) ౪౫౯. చిఱుతల

గొఱియ. బ. ౧౪౪. పరువడి(?)- బ. ౧౪౫. కొఱగాని- బ. ౧౫౬. కఱకువడెఁ-

గొఱఁగు ప(౧)౧౩౩. కుఱుచ, పటికి.

గొఱుసు. ప (౧)౨౭౧. అఱకటెఁ- ప (౨) ౪౦౯. మొఱుఁగు

చిఱుత. బ. ౧౨౦. అఱిముఱిఁ బ. ౭౧ కఱకు- ప (౧)౪౫౪. గొఱతల.

చిఱుతొడలు. బ. ౯౬. పఱపుత్రేళ్లు.

చిఱుతొండ. బ. ౧౧౯. చిఱునవ్వు తెఱుసంటి, బ. ౧౨౪. కఱకంఠుఁడు- ప (౧) ౩౧౦. తఱిఁ. ప (౧) ౪౦౯. వఱలంగ

చిఱుదొడ. ప (౧) ౩౩౬. నెఱయన్- బ. ౧౧౭. చిఱుతొండ- ప (౧) ౩౫౨. తఱిఁదఱిఁ-

చిఱునవ్వు. బ. ౧౩౬. మఱి.

చిఱుపులియూర్. ప (౨) ౭౪, మిఱు
మిండయూరు.
చీఱు. క్రి. ప (౨) ౩౬౨. జాఱు
చున్- ప (౨) ౧౭౪. పాఱంగ
వైచున్-
చుఱచుఱన్. ప (౧) ౩౯౦. పఱతేరన్
చుఱవుచ్చు. ప (౧) ౫౪౬. తఱిఁదఱిన్
చెఱకు. బ. ౧౨౩. అఱలేక - బ.
౩౭. కొఱ- బ. ౬౦. మఱి-
చెఱఁగు. ప. (౨) ౩౩౯. కుఱువేరి.
చెఱను. బ. ౧౭౧. వఱలఁగన్.
చెఱువు. బ. ౧౮౯. పఱచుచున్.
చేఱూఱు. ప (౨) ౩౬౨. తూఱుచున్.
చేఱువ. స. (౨) ౩౦౬. అఱుపులు.
జఱజఱన్. బ. ౧౧౯. అఱిముఱిన్.
జఱభి. బ. ౨౩౬. కఱకఁడు.
జాఱు. క్రి. ప (౨) ౩౬౨. మూఱుచున్.
జుఱ్ఱన. ప (౧) ౧౨౩. జుఱ్ఱును.
జుఱ్ఱు. ప (౧) ౧౨౩. జుఱ్ఱన.
తఱఁగు. ప (౧) ౭. గుఱి.
తఱలు. ప (౨) ౧౯౩. పఱుపంగన్.
తఱిన్. ప (౧) ౩౭౧, ౬౦౯. కఱ
కంఠ - ప (౧) ౩౧౦. చిఱు
తొండ - ప (౧) ౪౩. నెఱిన్ -
ప (౧) ౩౩౩. మఱి - ప (౧)
౩౨ - మఱియుంను - ప (౨)
౩౬౯. వఱలు -
తఱిఁదఱిన్. ప (౧) ౬౯౩, ప
(౨) ౧౦. అఱిముఱిన్ - ప (౧)
౩౫౨. చిఱునవ్వు-ప (౧) ౫౪౬.

చుఱవుచ్చి- ప (౧) ౪౬౪. తెఱ
పించి- ప (౨) ౧౪౬. నెఱిన్-
ప (౨) ౪౦౪. పిఱివీఁకులు- ప
(౧) ౫౩౬. పెఱ- ప (౧) ౩౬౪,
౩౭౭, ౫౯౬, ప (౨) ౧౬౨,
౩౫౨. మఱి- బ. ౪౦; ప (౧)
౧౬౦; ప (౨) ౨౩౨, ౩౫౩.
మఱియు- ప (౧) ౫౧౨. మెఱసి-
ప (౨) ౧౩౪. వఱలుచు.
తఱియు. బ. ౨౩౭. మఱచి- బ.
౨౦౭. వెఱవక.
తఱుగు. బ. ౧౬౧. తఱుగు- మొఱ
టదబంకయ్య.
తఱుము. ప (౧) ౬౫. గుఱి
తఱువాత. ప (౧) ౯౧. మఱి.
తఱుసంటి. బ. ౧౧౯. చిఱుతొండ
తాఱు. క్రి. ప (౨) ౩౬౨. మూఱు
చున్, తుఱఁగలించు. (౧) ౨౬౬.
ఎఱక, ఎఱిఁగి, తెఱఁగు. తూఱఁ
దాఁకు. ప (౧) ౩౯౬. నీఱువా
చున్, తెఱఁగు. ప (౧) ౨౬౬.
ఎఱక, ఎఱుఁగు, తుఱఁగలింపగన్.
ప (౧) ౩౭౬. నెఱన్- ప (౨)
౫౪౭. నెఱమంట- ప (౨) ౪౨౨.
నెఱిన్- ప (౧) ౨౨౬. మఱచి-
ప (౧) ౨౩౯. మఱి.
తెఱచు. ప (౧) ౩౭౧. అఱలేక-
ప (౧) ౬౩౦. వెఱవంగ.
తెఱపించు. ప (౧) ౪౬౪. తఱిఁదఱిన్.
తెఱవ. బ. ౬౧. అఱితిహారంబులు,

ప (౧) ౩౩౯. నెఱవిటు- బ. ౬౬. మెఱయింతున్.
ద,బ్బఱ: బ. ౧౮౯. ఉఱికురిక్కి పడుచు. (ప్రా. య.)
దూఱు. ప (౨) ౩౭౨. జాఱుచు
దొఱలు. ప (౨) ౭ మఱి
నఱకువడు. బ. ౧౫౬. గొఱియ
నఱకు. ప (౧) ౪౫౪. కఱకు- బ. ౧౭౧. అఱిముఱిన్-
నఱుకు. బ. ౨౨౨. ఉఱుకుఁడు, పెఱుకుఁడు
నిఱనిఱనీల్గు. ప(౧)౧౭౧,౭౯౮. పిఱిచి
నీఱువాఱు. ప (౧) ౩౯౭. తూఱఁ దాఁకుచున్
నుఱుము. ప (౧) ౬౯౯. పఱియలు
నెఱ. ప (౧) ౨౦౨. నెఱిఁ
నెఱన్. ప (౧) ౩౮౬. తెఁగు
నెఱపు. ప (౧) ౩౪౦. కఱపిన
నెఱయంకకాఁడు. బ.౪౫.ఎఱుఁగవే?
నెఱయు. ప (౨) ౩౯. అఱకాలఁ- బ.౮౪. అఱిముఱిఁ ప (౧)౩౦౭. అఱుతఁ - ప (౧) ౧౯౪. ఒఱ- బ. ౨౧౭. కఱకు- ప (౧) ౪౭౭ ప (౨) ౨౩౧, కొఱలఁ-ప (౧) ౩౩౬. చిఱుతొండ- ప (౧) ౫౩౪. నెఱయఁ- ప(౧) ౧౫౮. నెఱిఁ- బ. ౧౧౩. పఱచుట- బ. ౨౧౭, ప (౧) ౫౧౨. మఱి- బ. ౨౦౦. వఱలునె? ప (౧) ౩౬౪. అఱగొఱ- ప(౧) ౩౬౫. మెఱచిన

నెఱమంట. ప (౨) ౫౪౮. తెఱఁగున
నెఱవణి. బ. ౧౨౪. మఱి
నెఱవాది. బ.౧౪౮. మఱి-బ.౧౭౦. మఱియు
నెఱవిటుఁడు. ప(౧) ౩౩౯. తెఱవల
నెఱి. ప (౧) ౭౯. గఱి- ప (౧) ౩౪౨- ప (౨) ౪౯౦. మఱి.
నెఱిఁ. ప(౧) ౧౦౭. అఱకాళ్లఁ, బ. ౨౩. ప (౧) ౬౯౪. అఱిముఱిఁ- ప (౧) ౬౧. ఉఱుఁ- ప (౧) ౬౭౪. గుఱిఁ- ప (౧) ౪౩. తఱిఁ, ప(౨) ౧౪౭. తఱిఁదఱిఁ, ప (౨) ౪౨౨. తెఱఁగుఁ-ప (౧) ౨౦౨. నెఱ- ప (౧) ౧౫౮. నెఱయఁ- బ. ౮౭. పఱ- ప (౧) ౫౯౭. పొఱడు- ప (౧) ౩౨౮. మఱి- బ. ౧౭౪- ప (౧) ౯౩- ప (౨) ౧౪,౪౭౧. మఱియు- ప (౧)౭౦౬, ప (౨)౩౧౮. వఱలు.
నెఱియు. ప. (౧) ౧౦౫. నెఱియఁ పఱ. బ. ౮౭. నెఱిఁ.
పఱచులు. ప (౧) ౩౪౪. అఱిపులు
పఱచు. క్రి. ప(౧)౬౨౮. అఱలేక, బ. ౧౭౮. ఎఱుఁగవే?- ప (౧) ౪౨౨.కఱపితినో, బ. ౧౮౯.చెఱువులో- బ. ౧౧౩. నెఱయఁ- ప (౧) ౩౫౮. పఱతెంచు- ప (౧) ౬౯౪. పఱచు- ప (౨) ౪౯: మఱి బ. ౧౮౭. మఱియును- ప (౧) ౧౭౯. మిఱుమిట్లు-

కొనక్క-ప (౧) ౪౨౧. మఱవరో- ప (౧) ౧౭౦. మఱి- ప (౧) ౪౫౪, మఱుమాట- ప (౧) ౨౩౮. మెఱసి.

వెఱపించు. ప (౨) ౪౮౪. పఱతెంచి

వెఱవేఁకులు. బ. ౧౮౯. ఉఱికిపఱిక్క- సడుచు.

వేఱు. బ. ౨౦. వేఱె- బ. ౧౮౧. మీఁటి

సఱణార్తి! ప (౪) ౧౧౭. కఱకంతు

బ. ౨౩౨. అరగలిగొనక...పరమమాహేశ్వర. కాబట్టి 'అరగలి'లో శకటరేఫము లేదు.

బ. ౭౧. వెఱచి...ఎఱఁగు. కాబట్టి 'ఎఱఁగు'లో శకటరేఫమున్నది. కాని, భార-ఆది. ౭ ఆశ్వా. 'ఎరఁగి ప్రియమువలికి తెరువిత్తురు' అని సాధురేఫముతో ప్రయోగమున్నది.

'చేకుఱు'లో శకటరేఫమున్నదా? శ.ర. లో 'చేకుఱుఁ' అని శకటరేఫముతోను, 'చేకూరు' అని సాధురేఫముతోను పదములుచేర్పబడినవి. 'వెఱవక కలలోఁ జేసిన,కొఱగామికి వగచుచోట గుణరత్నము చేకుఱు' అని శకటరేఫమునకు ప్రమాణమున్నది. (ఉ. హరి. ౫. ఆశ్వా.); 'చేకూరు'కు ప్రమాణములేదు. దానిలోకూడా శకటరేఫమే ఉండవలె నని తోస్తుంది.

'తారు' (క్రియ)లో సాధురేఫమో, శకటరేఫమో నిర్ణయించడానికాధారాలు లేవు.

అట్లే 'తెఱవేఁటకాఁడు' అనేపదములో శకటరేఫమో సాధురేఫమో నిర్ణయించలేము.

'తఱియు'లో శకటరేఫ మున్నది. 'మెఱుఁగు మెఱసినచాడ్పునఁ దఱియఁజొరము' భార. విరా. ౫; 'ఉఱుకుట యంబోధిఁ దఱిసి చనుట' 'భార. అర. ౬. బ. ౧౧౦ లో 'ఱంపానఁ గోసిన-ఱాచిన' అని 'ఱాచు'లో శకటరేఫ మున్నది; కాని, బ. ౨౪౨ లో 'రాచి'

అని సాధురేఫమే ఉంచబడినది. దానిని కూడా 'తాచి' అని దిద్ద వలెను. 'ఱొమ్ము గుఱిసేసి యేయ మెఱుంగులెల్ల' అని అచ్చ. రామా. కిష్కి. ౦. లో శకటరేఫము. 'నీరొమ్ము...నీరాజ్య' అని ద్వి. రామా. యు. కాం. లో సాధురేఫము. "ఱొంపి...ఎఱుంగరె." బ. ౪౮. కాబట్టి 'ఱొంపి'లో శకటరేఫ మున్నది. శ. ర. లో సాధురేఫము మాత్ర మున్నది.

సంధివిశేషములు

సంస్కృతసంధి

(౧) చరున్ + నిర్వపేత్ = చరున్నిర్వపేత్ (౧) ౮౧. 'న్న' ప్రాసముకోసము.

(౨) దుర్వాసస్ + ముఖ్యులు = దుర్వాసముఖ్యులు (౧) ౨౫. 'దుర్వాసోముఖ్యులు' కాదు. గణముకోసము.

(3) స్వాదు + ఏక = స్వాదైక (దివ్యాన్నవ్రసంబులు)- 'ఆదరించుట'తో ప్రాసకోసము.

(౪) 'బ్రహ్మోత్పాత దివమాను' అన-(౧) ౬౬౩
'రుద్రాయ నమో అస్తు' అనుచు (౧) ౬౮౯
'వీరభద్రస్తు' అన
'ఆసురాణీయ ఆహ్వాయ' (౧) ౫౧౫
'ఖాండిక్య ఆసురాణీయ' (౧) ౫౧౫

పై వాటిలో గణములకోసము విసంధి.

(౫) కర్తానుసారి(౧)౫౪3 (కర్త్రనుసారి అని ఉండవలెను.)

తెనుగుసంధి

అకారసంధి

(౧) షష్ఠీబహువచ నాకారముమీద: మాహేశ్వరులిండ్లు. బ. ౪౫; యజమానులిండ్ల

(౧) ౮౧; హరిభక్తులిండులు (౧) ౧౨౬; భక్తులిండ్ల

(౧) ౨౦౫; కులహీనులెంగిళ్లు. బ. ౨౧౫; తల్పులండకు బ. ౧౩౦; బడగులాదరువ. బ. ౧౧౪.

(౨) క్రియావిశేషణములమీద: మడియించినాతని (౨) ౪౮ కన్న పెట్టినర్థము. బ. ౧౫౬.

(౩) చీర + ఎల్ల = చీరెల్ల. బ. ౮౪; కోక + అమ్మి = కోకమ్మి బ. ౧౧౪; బొబ్బ + ఇడుచు = బొబ్బిడుచు. బ. ౧౦౩; సన్న + అడపుచు = సన్నడపుచు – బ. ౧౩౦; ప్రోఁత + అప్పు = ప్రోఁతప్పు. బ. ౧౩౩; పన్న + అగునే = పన్నగునే. బ. ౨౯; అంత + అర్థము = అంతర్థము బ. ౧౫౫; ఏల + ఇచ్చు = ఏలిచ్చు. బ. ౬౬

(౪) స్త్రీవాచకములమీద: దుర్గశర్వనియె. బ. ౧౧౧

(౫) సంబోధనాంతములమీఁద: అమ్మలా రక్కలారని బ. ౧౪౯; ఓడులారేఁటికి. బ. ౨౧౫

(౬) కదన్న! బ. ౬౮; నాకాళ్లు నిలుఁవవురన్న! బ. ౬౮; ఈఁ జుమ్మురనుచు. బ. ౧౪౫.

(౭) ఎక్కడదేవరో (దేవర + ఓ). బ. ౭౫.

ఇకారసంధి

(౧) వెండి + ఈల్గువారు = వెండీల్గువారు. బ. ౨౧౬

(౨) బగితి + ఏడ = బగితేడ. బ. ౨౩౮; వావి + ఎఱుంగని = వావెఱుంగని (౧) ౩౪౪; పోఁడిమెఱింగి (౧) ౩౬౧; తిత్తొలిచి. (౧) ౬౧౮; మొసలీష్వంగ (౨) ౧౫౬; నల్మడి + ఐ = నల్మడై (౨) ౪౭; కాకి + అఱపులు = కాకఱపులు. బ. ౧౦౨; కంచేమవాడలు. బ. ౧౧౮; తెలివగువాడు. బ. ౧౮౫; రెట్టి + ఐనన్ = రెట్టైనన్ బ. ౧౪౩;

క్త్వార్థకసంధి: వెలుచుండుము. బ. ౩౧; ఒల్ప్రేఁడె. బ. ౫౭; పోయినవని + ఓ= పోయినవనో. బ. ౭౧; ఈచవోయున్న భావము. బ. ౭౬; వినేతెంచి. బ. ౧౦౫; ఏతెంచ్చారగించె. బ. ౧౫౩; కలిగున్న. బ. ౧౫౩; కలిగుండు, కూడుండు. బ. ౧౮౫; పొంచున్న బ. ౧౮౬; చుట్టుముట్టాడు. బ. ౧౯౯; పొంచుండువారు బ. ౨౧౬ ఎగిరెగిరాడువారు. (౧) ౧౬౦; ప్రొద్దువోయిటురా. (౧) ౪౫౯

సంబోధనాంతముమీద: పడఁతి! + అర్ఘ్యపణ్యముల్ = పడఁతిర్ఘ్యపణ్యముల్. బ. ౬౧.

(౫) ప్రథమపుఁ వ క్రియమీద:
నిర్మూలమైరియూఁదట (౧) ౪౧౪

(౬) నిషిద్ధమంటి (వి) + ఎట్టి=నిషిద్ధమంబెట్టి

(౭) కోటిపల్లి + ఆరాధ్యదేవు=కోటిపల్ల్యారాధ్యదేవు; పెరుమట్టపురి + ఊరు=పెరుమట్టపుర్యూరు. (౧) ౧౪౫

(౮) తోడి + ఎలుకలు=తోడెలుకలు. బ. ౭౯; ఒంటి + ఎట్టు=ఒంబెట్టు, బ. ౮౦; ఎప్పటట్టుల. బ. ౧౩౯; ఒంటి + అట్టు= ఒంటట్టు, బ. ౧౫౪;

ఉ కా ర సం ధి

(౧) కూడడుకులు. బ. ౭౧ ('కూడునడుకులు' కాదు); జిల్లెడాకులు. బ. ౭౭ ('జిల్లెడునాకులు' కాదు);

(౨) తనదునఖిలరాజ్యము. బ. ౨౮. దీనిలో నగాగమమునకు ఇతరత్రప్రయోగములు కానరావు.

(౩) తద్ధర్మార్థక విశేషణములమీద:
పదుమూఁడవేఁటి. బ. ౧౨౭; ఒప్పారివటూరి(౨)౫౫౧;

ఎకారసంధి

వన్నె + ఎక్కు = వన్నెక్కు. బ. ౧౧౦.

ఆమ్రేడితసంధి

ముద్దాడాడుము. (౧) ౪౫౯;

అనుకరణసంధి

గుదగుద + అనుచు = గుదగుదమనుచు బ. ౧౬౦

లోపసంధి

(౧) బ్రహ్మ + హత్య = బ్రహ్మత్య (౧) ౬౬౭.

(౧) ముక్కున్న బ. ౧౧౩; ముప్పొద్దు. బ. ౨౧౪; ముప్పొటన్ బ. ౩౪; మువ్వొట్టి. బ. ౬౩,౧౧౨.

(౨) మఱపడు. బ. ౬,౧౫; పిఱుసను. బ. ౧౯,౬౦; సగాత్రిపట్టు (౧) ౩౫౭; ఉపతాపపడు (౧) ౪౬౯; కన్నుపెట్టు బ. ౧౫౫ విజయంచేయు. బ. ౬౧.

టుగాగమసంధి

హర్షంపుటెల్లి బ. ౧౪౬; సన్నపుటెముకలు. బ. ౨౦౯; బ్రక్కటెముకలు. బ. ౨౦౯; కాని, నుజ్జునోగిరము. బ. ౬౧. అని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నుగాగమముతో రూపము నుంచినారు. ఇది విచార్యము.

కడాదుల సంధి

కట్టుగ్రలీల. బ. ౧౧౩; కట్టుగ్రము. బ. ౬౨; కట్టుస్రము బ. ౧౦౩; ౧౦౫; నెట్టులిక్కు (౧) ౪౧౫; నెట్టోడి. బ. ౧౦౬;౧౪౬

ఎడుసంధి

పలమెడు. (౧) ౩౯౫.

అజ్ఝోపసంధి

(౧) తోడ్తెప్పి. బ. ౨౧౯; ఇర్గేలు (౧) ౪౩౨; ఏడ్డివంబులు (౧) ౪౭౨,౫౯౨; కూడ్డివడ (౧) ౬౦౧

(౨) ఏణ్ణూటు. బ. ౧౭౧; అన్నులుకు (అను + ఉలుకు) (౧) ౧౨౪

పాదేశసంధి

ఉడుపనేతులు. బ. ౭౧;

నుగాగమసంధి

సెనగుబ్రాలు. బ. 80.

గసడదవాదేశము

(౧) మూఁడుసేసి=మూఁడేసి (౧) ౬౦౦

(౨) చే + చేతఁ = చేసేతఁ ... వ్యాసుండు (౧) ౬౭౫. 'చేఁజేతఁ' అని కాదు.

(3) గసడదవాదేశము బహుళము కాదు. అంటే, ఆదేశము చేయడము కవియిష్టము ననుసరించి ఉండదు. ఎక్కడ గసడదవాదేశము చేసితీరవలెనో ఎక్కడ చేయగూడదో నా 'ఆంధ్రభాషా చరిత్రము'లో తెలిపినాను. అక్కడ చూచుకోవలెను. ప్రభాకర శాస్త్రులుగారు 'ఒక' అను సంఖ్యావాచకవిశేషణముమీద గసడదవాదేశము చేసినారు. అది ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయానుసారి కాదు.

విసంధి

తన కవితాధార కడ్డు వచ్చినప్పుడు సోమనాథుడు విసంధిగా పదములను విడిచిపెట్టడానికి జంకలేదు. విసంధిగలతావులు బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములలో అనేకము లున్నవి.

బసవపురాణము - పుటలు ‹ పంక్తులు

౫ (౬), ౧౧ (౧౩), ౨౧ (౨౪), ౨౪ (౨౩), ౨౬ (౧౦), ౪౪ (౯, ౧౯), ౪౫ (౨౨), ౪౭ (౨౦), ౫౧ (౧౨, ౨౩, ౨౬), ౫౨ (౧౦), ౬౦ (౧౬, ౨౭), ౬౫ (౧౪, ౧౫), ౬౮ (౧), ౭౦ (౩), ౭౩ (౨౪), ౭౬ (౧), ౮౨ (౨౫), ౧౦౮ (౮), ౧౨౧ (౧౨), ౧౬౧ (౧), ౧౬౩ (౬), ౧౬౮ (౧), ౨౧౫ (౨౩), మొదలయినవి.

పండితారాధ్యచరిత్రము

ప్రథమసంపుటము

౬ (౧, ౪, ౧౧, ౧౩), ౭ (౧౫), ౨౪ (౬), ౨౫ (౫), ౪౨ (౧౯), ౪౩ (౮), ౪౮ (౧౬), ౫౧ (౧౦), ౫౨ (౯, ౧౯), ౬౫ (౧) ౬౯ (౩), ౭౧ (౧౧), ౭౨ (౨), ౮౧ (౧౭). ౮౪ (౧౩), ౯౩ (౮, ౧౪), ౯౭ (౯), ౧౦౧ (౮), ౧౦౯ (౪, ౬), ౧౧౧ (౧౫), ౧౨౪ (౭), ౧౨౮ (౩, ౯), ౧౩౦ (౧౨), ౧౩౩ (౧౩), ౧౩౮ (౪), ౧౪౦ (౧౩, ౧౫), ౧౫౭ (౪), ౧౯౨ (౮), ౧౯౩ (౧౦), ౧౯౮ (౫), ౨౩౦ (౮), ౨౪౦ (౧), ౨౬౬ (౧౫), ౨౯౩ (౬), ౨౯౬ (౧౭), ౩౦౪ (౪), ౩౯౫ (౯), ౩౯౮ (౨), ౪౦౨ (౧౭), ౪౩౩ (౧౭), ౪౩౪ (౧౧), ౪౩౭ (౧౬), ౪౬౦ (౧), ౪౬౧ (౩), ౪౬౩ (౧౮), ౪౬౭ (౧౩), ౪౬౯ (౧౧), ౫౧౫ (౩), ౫౫౩ (౧౩), ౫౭౯ (౧౬), ౬౪౨ (౧), ౬౪౪ (౭), ౬౬౭ (౧౭), ౬౯౮ (౧౩), ౭౧౦ (౧౫)

ద్వితీయసంపుటము

౨౬ (౧౩), ౪౫౦ (౩) మొదలైనవి.

అనుకరణసంధి: ప్రథమావిభక్తి

అకారాంతపుంలింగపదములమీద: ఏకవచనము

(అ) విసర్గమునకున్ను తత్పూర్వఅకారమునకున్ను 'ఓ' కారమాదేశము,—

(౧) ౨౪. స రుద్రో నాత్ర సంశయో యనఁగ; (౧) ౨౫. శైవో దశప్రత్యయో యనఁగ; (౧) ౩౨. న సంశయో యన; (౧) ౩౩ త్రిపుండ్రం బ్రాహ్మణో యన; (౧) ౩౯. నాంకయే ద్విప్రో యనంగ; (౧) ౩౯ పతత్యేవ న సంయో యనఁగ; (౧) ౪౦ న కుర్యా దంకనం నగో యనఁగ; (౧) ౪౦. పతత్యేవ న సంశయో యనఁగ; (౧) ౪౧ నాధికారీ చ లాంఛితో యనఁగ; (౧) ౫౨ అయం మే విశ్వభేషజో యనఁగ.

(ఆ) విసర్గలోపము,—

(౧) ౧౩. ఉమా మాతా పితా రుద్ర యనఁగ; (౧) ౩౩. భస్మచ్ఛన్న యనఁగ; (౧) ౩౩ ధృతత్రిపుండ్ర యనఁగ; (౧) ౩౫. అభావే వా తథా విప్ర యనఁగ; (౧) ౪౧. కస్యచిల్లాంఛితో మర్త్యయన; (౧) ౪౧. లాంఛితో హి న సంభావ్య యనఁగ(౧) ౪౩. జటాజూట విరాజిత యన (౧) ౪౩, ౪౪ త్రిపుండ్రేన విరాజిత యన (౧) ౪౩. భస్మావలిప్త సర్వాంగయన (౧) ౪౪. శుభ్రో జటాజూటయన (౧) ౪౪ త్రిపుండ్రోద్ధూళిసర్వాంగ యన; (౧) ౪౫ రక్షాభి రుద్ధూళిత యనఁగ.

అకారాంతపులింగము: ద్వివచనము

(అ) (౧) ౯౪. బాణాసురదశాననా యన! (౧) ౯౯. తవ ప్రణీతౌ యను.

(ఆ) (౧) ౯౯. తవ ప్రణీతా వనంగ.

అకారాంతపుల్లింగశబ్దములు : బహువచనము

(౧) ౩౬. అన్యత్స్నమాహితా యనఁగ; (౧) ౪౦. నదర్శనీయా యన; (౧) ౪౧. అస్పృశ్యాయాఃంగ; (౧) ౪౧. అదర్శనీయాయన; (౧) ౪౩, ౪౫. రుద్రాక్షభూషణా యనఁగ; (౧) ౪౩. అక్షమాలా న్వితకరా యనఁగ; కమండలుకరాన్వితా యనంగ; (౧) ౪౫. అక్షమాలావిభూషితా యనఁగ; (౧) ౪౭. షణ్ముఖాకమంగణేశ్వరాయనఁగ; (౧) ౪౭. భూమిభాగాశ్చ యే శుభా యనఁగ; (౧) ౪౮. దురాచారాశ్చ యే నరా యనఁగ(౧)౪౮. గృహేయస్మిన్ ప్రసూతా యనంగ (౧) ౫౩. శిష్టాః ప్రసిద్ధా భగవన్నపాపా యనఁగ (౧) ౫౩ అతస్త్వదీయా నపహాయ భక్తా యనఁగ; (౧) ౬౬. యే వీరభద్రవిశపితా యనను.

అకారాంతనపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(అ) (౧)౩౪. వర్తుల మనఁగ (౧)౩౫. నాస్తిభస్మవినాస్నాన మనఁగ; (౧) ౩౫. న దీక్షా న తపో మంత్ర మనఁగ; (౧) ౩౫. న యజ్ఞా దేవతార్చన మనఁగ; (౧) ౩౫. వేదాగమజ్ఞాన మనంగ; (౧) ౩౬. యదసత్యం మృదాధార్యమనఁగ; (౧) ౩౬. అహోమోహస్య మాహాత్మ్య మన (౧) ౩౬. త్రిపుండ్రం మోక్షదం త్యక్తమన; (౧) ౩౭. భూతిస్నానమనఁగ(౧)౩౮. అశుద్ధం చ తథా ప్రోక్తమనగ; (౧) ౩౯. సోర్ధ్వపుండ్రమన; (౧) ౪౦. పాతిత్యమన; (౧) ౪౫. భస్మస్నిగ్ధమనఁగ ; (౧) ౪౬. భగవాంశ్చరుద్రం పవిత్రమన; (౧) ౪౭. అనంతమనఁగ ; (౧) ౪౮. సర్వమంగళ మాంగళ్యమనఁగ (౧) ౪౯. రుద్రయత్తే జనిమ చారు చిత్రమనదె? (౧) ౫౦. సంసారసాగరం ఘోరమన; (౧) ౫౪. లింగంహేమ మయమని (౧) ౫౪. ఇంద్రనీల మయం (శైలమయం) లింగమనఁగ (౧) ౫౫. అన్నమయం లింగ మనఁగ (౧) ౫౫. వరవకికాంస్యకం లింగ మనఁగ.

(ఆ) (౧) ౪౮. సర్వపావనపావన మ్మనఁగ- (౧) ౪౯. ఉత్పాతప్రశమం మ్మనఁగ - సర్వరోగప్రభేదన మ్మనఁగ - ఇష్టసిద్ధి ప్రదాయక మ్మనఁగ- (౧)౫౦. గృహీత్వా చాగ్నిహోత్రజ మ్మనఁగ- (౧) ౫౧ పునరావృత్తిమోచన మ్మం- (౧) ౫౨ ఇదం తవ ప్రసన్నేన మ్మంచు- (౧) ౫౪. లింగం మణిమయ మ్మనంగ- (౧) ౫౫. కాంస్యక మయ మ్మనఁగ (౧)౫౫. పార్థివలింగమ్మనంగ- (౧) ౫౬. ముక్తాఫలమ య మ్మనంగ.

(ఇ) (౧) ౩౨. త్రిపుండ్రస్యచ ధారణం బనియు-(౧) ౩౨ తత్ఫలం కోటిగుణితం బనంగ - (౧) ౩౩. భస్మోద్ధూళితం బన- (౧) ౩౪. ఊర్ధ్వపుండ్రకం బన, (౧) ౩౪. ఊర్ధ్వం బనఁగ- (౧) ౩౫. త్రిపుండ్రం భస్మనాకృతంబనఁగ - (౧) ౩౫. భస్మనావాఽత్య వర్జితం బనఁగ - (౧) ౩౬. అన్యత్రవిచేష్టితం బనఁగ - (౧) ౩౭. భస్మనావాఽత్యయం బనంగ; (౧) ౩౮. వర్తులం చార్ధచంద్రకం బనిన- (౧) ౩౮. అశుద్ధం చార్ధచంద్రకం బనఁగ - (౧) ౩౮. వర్తులం తూర్ధ్వపుండ్రకం బన- (౧) ౪౦. శంభుపాదోదకం శుభం బనుచు- (౧) ౪౧. నవాఽపి సుహ్యాం బన.

అకారాంతపుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౪. రుద్రాక్షవలయా యనంగ.

అకారాంతనపుంసకలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౨. ఏతాని రుద్రాక్షాణి యనఁగ- (౧) ౪౫. శుభ్ర త్రిపుండ్రాణి యనఁగ-(౧) ౬౦. అభిదేవప్రసాదలబ్ధాని యన-(౧) ౬౨. మద్రసోపేతమద్వ్యాధావారజలపుష్పజాతాని సర్వాణి యనఁగ- (౧) ౬౩. ఇత్యాదివాక్యాని యనం- (౧) ౬౪. గృహీతపరిమళాని పుష్పాణి పత్రాణి యన-

అకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౫. రుద్రాక్షమాలా యను-(౧)౨. శివా తనూ రఘోరా యని-

ఇకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౨. రుద్రాక్షధరశ్శుచి యనంగ (య-ప్రాస)- (౧) ౪౬. వరం పాపోదకవిధి యనఁగ- (౧) ౬౦. యస్మా దనర్హామీశ్వర స్సై వేద్య మిత్యాదియనఁగ-

ఇకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౪. అగ్నిదగ్ధమితి శ్రుతి యనఁగ-

(ఆ) (౧) ౩౪. అర్ధచంద్రాకృతి రనఁగ-(౧)౭౧. పద్మాభశ్లోం భూమి రన- (౧) ౯౯. నహి మే శక్తి రన.

ఇకారాంత పుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౪౩. కింపునర్స్నానవాదయో యని (యో.యతి);

ఈకారాంత స్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౩. జటామండలధారిణీ యనఁగ - (౧) ౫౩. అపాప కాశినీ యనెడు- (౧) ౮౦. నవిషూచీ యనంగ

ఉకారాంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౪. శుశుభే సతతో విష్ణు రనఁగ- (౧) ౫౫. ఆరకూటమయం వాయు రన- (౧) ౯౪. అసౌ త్రిగు రన- (౧) ౯౪. అప్సా ధాతు రన-

ఉకారాంత నపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౪౦. దూషితశ్చాపి పాదాంబు అన.

ఋకారాంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౫౨. అయం మాతా అయం పితా యనఁగ-

ఋకారాంత పుంలింగము: ద్వివచనము

(౧) ౫౨౭. శివో మేవ మే పితరా వనంగ.

ఓకారాంత స్త్రీలింగము: బహువచనము

(౧) ౯౪. తిస్రో గావ యను.

అన్-అంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౩౨. విరజా విపా(ప్మాయనంగ-(౧)౪౧. రాజాయనంగ-

(౧) ౪౪: శుద్ధాత్మా యనంగ-

అన్ - అంత పుంనపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౫౦. విరజానలజం భస్మ యనఁగ - (౧) ౪౬. ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ యనఁగ-(౧)౪౫. రుద్రాంశ్చ పంచబ్రహ్మ యనఁగ,

ఇన్ - అంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౩౩. తత్త్యాగీ యనంగ - (౧) ౩౬. కోఽపి మలినధారీ యనఁగ-(౧) ౪౩. రుద్రాక్షవలయీ యనంగ- (౧) ౪౪. త్రిపుండ్రాంకితసర్వాంగి యన - (౧) ౯౨. కేవలాఘో భవతి కేవలాదీ యనంగ:

ఇన్ - అంత పుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౩౬. మునీంద్రా బ్రహ్మవాదినో యన-(౧)౩౭. మనుష్యా పాపకర్మిణో యనఁగ - (౧) ౪౬. సర్వే తపస్వినో యన- (౧) ౭౪. భవంతి క్లేశభాజినో యన.

మతుబంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౬౦. భగవా నన.

పకారాంతము : బహువచనము

(౧) ౭౨. విరాడాపో యనంగ.

సకారాంతము : ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౩. విద్వాననంగ- (౧) ౬౧. మనశ్చంద్రమా యన.

(ఆ) (౧) ౩౨. స ఏవ భస్మ జ్యోతి యనంగ.

(ఇ) (౧) ౭౫. అణోరణీయాన్ మహతో మహీయాననంగ.

(ఈ) (౧) ౫౩. అపాపకాశినీ వపు రనంగా.

స-కారాంత పుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౯౧. ప్రశాంతమనసో యనంగ- విద్వాంస యనంగ.

ఏతచ్ఛబ్దము: బహువచనము

(౧) ౭౮. తీర్థోదకస్యైతే యనంగ.

సంబోధన ప్రథమావిభక్తి

అకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౫౨. యా తే రుద్ర యనంగ.

ఉకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౧౦౦. మార్తాండ భానో కుష్ఠ యనుచు

ద్వితీయావిభక్తి

అకారాంతపుంలింగము: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౫౦. సముద్ధార్యా సదాచార్యమనంగ- (౧) ౪౭. పాశజాలహారం పరం బన- (౧) ౭౫. పూజయేత్పర మేశ్వర మనంగ- (౧) ౭౭. సేవతేస్మ మహేశ్వర మనంగ- (౧) ౩౯. నాంకయేన్న దహే ద్దేహ మన- (౧) ౫౦. తం ప్రపద్యే మహేశ్వర మ్మనంగ-

అకారాంత నపుంసకలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౮౦. నాంకయే న్న దహో ద్ధాత్ర మనఁగ- (౧) ౩౨. దేవానాం త్రయాయుష మ్మనఁగ - (౧) ౮౬. వింద్యా ద్ర్బష్ట ఘాతుక మ్మనఁగ (౧) దక్షిణే ణాభిమంత్రితం బనఁగ.

ఆకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౮౫. పంచాక్షరీం విద్యా మనంగ

ఇకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౮౨. తే యాంతి పరమాం గతి మనఁగ

ఈకారాంతస్త్రీలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౮౯. కళాం నార్హంతి షోడశీమనంగ

అన్-అంత పుంలింగము: ఏకవచనము

(౧) ౮౨ తరతి పాప్మాన మన.

తచ్ఛబ్దము

(౧) ౮౦. అంకతో యస్య దేశా త్తమనఁగ

ఆకారాంతపుంలింగము: బహువచనము

(౧) ౮౯. ఏకపూర్వ్యాః దశాపరా నన- (౧) ౫౩. అన్యా నశిష్టా ననఁగ

తృతీయావిభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౦. తదాకారేణ శస్త్రేణ యనఁగ- (౧) ౩౯. ధారయిష్యంతి మోహేన యనఁగ- (౧) ౮౩. ఋగ్యజుస్సామ ఘోషేణ యనఁగ- (౧) ౮౬. య ఆచామతి మోహేన యనఁగ- (౧) ౫౨. ప్రణ్మేనానువాకేన యన- (౧) ౯౯. పవనః పన్నగేశేన యన-

(ఆ) (౧) ౬౬. ఏషా యదగ్నినా యన-

(ఇ) (౧) ౫౦. ప్రణిపత్యాత్మవిద్యయా యనఁగ-(౧) ౪౭. పశ్చాదశుచిశంకయా యన-(౧) ౩౧. అగ్నేస్సముత్థయా యనియు-

(ఈ) వాతరూపేణ శంభునా యన.

(ఉ) (౧) ౩౪. అగ్నిదగ్ధేన భస్మనా యనఁగ - (౧) ౩౬. సితభస్మనా యన.

(ఊ) (౧) ౯౯. నిపీతః పుణ్యకారిణా యనఁగ.

(ఋ) (౧) ౫౩. శ్రుతం తేన యనను (౧) ౩౫. అధీత్య శ్రుతం తేన యనఁగ.

(ౠ) (౧) ౭౭. దర్శనాత్స్వీకృతమ్మయా యనఁగ.

బహువచనము

(అ) (౧) ౧౮. ఆనియ గణై రనియు-(౧) ౩౮భిద్యతే యమకింకరై రనఁగ-(౧) ౩౯. నధార్యం వైదికైర్నరై రనఁగ -(౧) ౩౯-౦ ౪౦. దేవతాయుధలాంఛనై రనఁగ- (౧) ౪౦. దుర్వ్యాచ్చచక్రాద్యై రనంగ- ఆయుధైశ్శంఖచక్రాద్యై రనంగ - నదహేచ్చక్రపూర్వకై రనఁగ - (౧) ౪౪. రుద్రాక్షమండనైరన - త్రిపుండ్రకో దినైర్యై రనంగ-(౧) ౮౭. తేనైన పిండైస్సతిలై రనంగ. (౧) ౮. ప్రసాదితైరనియు - సుఖితమైరనియు - భేషజైరన - జ్ఞానదైరన.

(ఆ) (౧) ౩౬. నదుర్వ్యాస్మృతికాదిభిరన (౧) ౩౮. కీర్తితం చాండశాధిభిరనఁగ - (౧) నసంభాష్యాద్విజాదిభి రనఁగ - (౧) ౪౬. గంధపుష్పాక్షతాదిభిరను - (౧) ౮౬. త్యాదత్తైభిరన- రుద్రశంతమేభిరన- (౧) ౮౭. భేషజేభిరన.

(ఇ) సురైర్వ్యామునిభిర్నరైయన (య- ప్రాస.)

చతుర్థీ విభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౬౪. సంకల్పితం శివాయ యనఁగ- (౧) ౭౦.

నమో భగవతే రుద్రాయ యన-పూర్ణం పురుషాయ యన-ఉత్తమపురుషాయ యన- (౧) ౯౭. తత్తత్సమర్ప్య దేవాయ యన-

(అ) (౧) ౯౯. నగిరాంపతయే యనంగ

(ఇ) (౧) ౮౩. హరాయ పరమాత్మనే యనంగ

(ఈ) (౧) ౯౩. నమోరుద్రాయ పథిషదే (వనసదే) యనుచు అప్సుషదే యన.

(ఉ) అయం నే యన

బహువచనము

(అ) (౧) ౫౩౫. తవో స్తేషనిమేషేభ్య యనంగ -(౧) ౬౭. విశ్వపతిభ్య యనంగ.

(ఆ) (౧) ౯౮. నగోజలాదిభ్యో యనంగ.

పంచమీవిభక్తి: ఏకవచనము

(౧) ౩౩. యస్మాత్తనంగ-(౧) ౩౯. యది వా మోహాత్తనంగ (౧)౪౦. యాతి తత్ క్షణాత్తన- (౧) ౪౧. దేశాత్తనంగ- (౧) ౪౮. పాదాంబుధారణాత్తన - (౧) ౪౮. ప్రాప్యతే మూర్ధ్నిధారణాత్తన- (౧) ౪౯. సంభోగాత్తనంగ - (౧) ధ్యానాదర్చనాద్ధారణాదపి యనంగ-

షష్ఠీ విభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౪౬. అథాతో మహాదేవస్య యనంగ- (౧) ౫౨. న్యపైకపుష్పస్య యనంగ- (౧) ౬౬. తేషామనర్హా మీశస్య యన

(ఆ) (౧) ౭౬. ఆత్మా నుహాయాం నిహితోఽస్య జంతో- యనంగ.

(ఇ) (౧) ౫౩౦. జనితా పృథివ్యా యనంగ-

(ఈ) (౧) ౫౩౦. జనితాదిదివిష్ణో రనంగ.

(ఉ) (౧) ౪౭. పాదోదకం పురభిద యనంగ.

(ఊ) (౧) ౭౦. ఆత్మానమాత్మనో యనంగ- (౧) ౫౦. లంఘ యా మ్యహ మాత్మనో యనంగ.

(ఋ) (౧) ౫౭౯. జనితాదినో యనంగ.

ద్వివచనము

(౧) ౩౪. వర్తులం నృపవైశ్యయో రనంగ.

బహువచనము

(అ) ౩౩. సురవిప్రాణా మనంగ (౧) ౩౪. శూద్రాణా మనంగ-

(ఆ) (౧) ౭౩. తండులాదీనామనంగ.

(ఇ) (౧) ౩౪. అశ్వేషా మనంగ.

సప్తమీవిభక్తి: ఏకవచనము

(అ) (౧) ౩౩. వైశ్యదేవేశ్వరార్చనే యన- (౧) ౪౨. వైశ్యదేవే సురార్చనే యనంగ- (౧) ౪౫. అథర్వశిరశ్శిఖే యను- (౧) ౬౧. ఉత్తమాంగే గళేయని- (౧) ౭౮. నభక్తా మహేశ్వరే యనంగ- (౧) ౮౩. యచ్చా ద్ధకాలే యనంగ- (౧) ౯౦. ఆత్మన్నభక్షణే యనంగ - (౧) ౯౪. ప్సా భక్షణే యనంగ - (౧) ౫౩౫. ప్రత్యంజన స్త్రిస్మతి సంయుగాంత్య కాలే యన.

(ఆ) (౧) ౫. నాభ్యామన

(ఇ) (౧) ౫౭. బిభ్రతి ద్రుమం మూర్ధ్ని యనంగ (౧) ౬౦ ధృతం మూర్ధ్నియనంగ-

(ఈ) (౧) ౬౭. తద్విశ్వరూపిణి యన

(ఉ) (౧) ౩౫. యేన విప్రేణ శిరసి యనను

ద్వివచనము

(౧) ౮౦. జువప్రీతిసేవనయో రనంగ

బహువచనము

(అ) (౧) ౪౨. యద్విప్రసంధ్యాదిషు చ కర్మసు అనంగ- (౧) ౭౪. తీర్థే స్నాతి తీర్థే హితేషు అనంగ

(ఆ) (౧) విన్యస్తయుకు శేవ్వనంగ

క్రియలు

(అ) (౧) ౫౦. యది మోన్యాః ప్రయుంచ్యామి యనంగ- (౧) ౮౯. అశ్నామి యనంగ-

(ఆ) (౧) ౬౫. ప్రాణలింగే చరే యనంగ (౧) ౮౯. భవంత భవ ఆయజే యనంగ

(ఇ) (౧) ౩౩. మా త్వా హవామహే యనంగ- (౧) ౪౯. సుయజా యజామహే యనంగ- (౧) ౪౯. యజామహే యంచు- (౧) ౭౦. తత్పురుషాయ విద్మహే యనంగ-

(ఈ) (౧) ౬౯. పుత్త్రనామాసి యనంగ- (౧) ౯౯. సర్వలోకానాం పితాసి యనంగ.

(ఉ) (౧) ౬౮. యల్లోకేఽస్తి యనంగ- (౧) ౭౨. తండులైర్జుహోతి యన- (౧) ౮౩. హరభుక్తశేషం దదాతి యన- (౧) ౮౮. మేధావీ భవతి యన-

(ఊ) (౧) ౯౫. శ్వమాంసాస్థిమాత్రం భుంక్తే యన- (౧) ౫౨౯. సోమః పవతే యన- (౧) ౩౬. ఏతదన్యాన్ రమతే యనంగ- (౧) ౪౩. శ్వాఽపి వా మ్రియతే యనంగ-

(ఋ) (౧) ౩౩. వ్రత్యా విధీయతే యనఁగ- (౧) ౩౪. త్రిపుండ్రాంకం ప్రశస్యతే యన- (౧) ౩౬. మయా వక్తుం న శక్యతే యనఁగ- (౧) ౫౦. పునర్జన్మ న విద్యతే యనఁగ- (౧) ౬౩. నైవేద్య శబ్దేన కిమభిధీయ్యతే యనుచు- (౧) ౭౮. న విద్యతే యనఁగ- ఊభ భుజ్యతే యనఁగ - దేవేభ్యో హి దీయతే యనఁగ- (౧) ౮౮. కృతి ఘ్నోఽపి న ముచ్యతే యనఁగ- (౧) ౯౪. గోశబ్దేన చ [illegible] యన- (౧) ౯౯. ధురీణత్వ మవాప్యతే యనఁగ-

(ౠ) (౧) లలాటే ధారయిష్యంతి యన-(౧) ౪౨. వేదా ధారయంతి యనంగ- (౧) ౮౭. కృతఘ్నా భవిష్యంతి యనఁగ-(౧) ౯౦. రుద్రేణ పీతం పిబంతి యను- రుద్రేణాత్త మశ్నంతి యనఁగ-

(ఌ) (౧) ౭౪. వేదాశ్చ కామయంతే యను-

(ఏ) (౧) ౫౨. అయం జీవాతు రాగమ త్తనఁగ-

(ఐ) (౧) ౩౨. నచ పున రావర్తతే యన

(ఒ) (౧) ౩౪. స్రష్టా సృష్టిచ్ఛలేనాహ యనఁగ-

(ఓ) (౧) ౪౯. 'మా'యంచు- (౧) ౭౭. ఆత్మనాసహ నారా జయ యనఁగ-(౧)౯౫. తదేనో భుంక్ష్వ యనునట్లు- క్రిమిం భుంక్ష్వ యనఁగ- అధో గచ్ఛ యను- బ. ౧౫౯. శివమస్తు శివమస్తు శివమస్త టంచు.

(ఔ) (౧) ౩౦. సద్గురుభ్యో నివేదయే త్తనఁగ- (౧) ౩౨. విమృజ్యాంగాని సంస్పృశే త్తనఁగ- మంత్రితం భస్మ ధారయే త్తనఁగ- (౧) ౩౩. మనసాఽపి న లంఘయే త్తనఁగ- పతితో భవే త్తన- (౧) ౩౫. వ్రతమస్య వ్రతంభవే త్తనఁ- త్రిపుండ్రం విమోనధారయే త్తనఁగ- లౌకికాగ్నౌ స్తదాహరే త్తనఁగ- (౧) ౩౬. ఆగ్నేయమాచరే త్తనఁగ- (౧) ౩౮. వ్రతం చాంద్రాయణం చరే త్తనఁగ- (౧) ౩౯. నాంగం చహే త్తన- (౧) ౪౦. శీఘ్రం ప్రవాసయే త్తనఁగ - (౧) ౪౧.

ప్రవాసయే త్తన- న సాక్షీ సర్వదా భవే త్తనగ- శీఘ్రం ప్రవాసయే త్తనగ- (౧) ౪౬. ఇతి ప్రపిబే త్తన- (౧) ౪౭. బిభ్రచ్ఛుద్ధిమాప్నుయా త్తనగ- (౧) ౫౨. సహస్రాంశం నపూరయే త్తనగ- యత్ప్రమాణఫలం భవే త్తనగ-

(క) (౧) ౯౭. కదాచిన్నైవ భుంజీత యనియు-(౧) ౩౫- భస్మనైవ ప్రకుర్వీత యన- (౧) ౪౭. అశౌచంనైవ విద్యేత యన.

(ఖ) (౧) ౩౭. ఊర్ధ్వపుండ్రం ద్విజాః కుర్యురన-(౧) ౬౭. భవేయు రన-(౧) ౭౩. వ్యర్థాని స్యు రనగ.

(గ) (౧) ౩౧. భూత్యై న ప్రమదితవ్య మనగ- (౧) ౯౨. నప్రమదితవ్య మనియు-

అసంపూర్ణక్రియలు

(అ) (౧) ౩౭. భస్మ వామకరే స్థాప్య యనగ-౩౭, ౧౬౪. వారుణ ముత్సృజ్య యన-(౧)౪౬. వ్యాఖ్యాస్యామ శంఖం ప్రపూర్య యన,గ- కంఠ్యమాశ్రిత్య యనగ- అయం మే శిరస్యభ్యర్చ్య యనగ (౧) ౪౭. పాణిశుక్తిభిరాదాయ యనగ -

(ఆ) (౧) ౩౯. ముఖం దృష్ట్వా యనగ- (౧) ౪౭. పాదోదకం పీత్వా యనగ.

(ఇ) (౧) ౩౬. భస్మ సంత్యజ్య కుర్వన్ననగ.

అవ్యయములు

(౧) ౪౨. మృణ్మయం వాఽపి యనంగ - (౧) ౬౧. ఉత్తమాంగే గళేవాఽపి యనగ - శుచిర్వాప్యశుచిర్వాఽపి యనగ -

(౧) ౩౭. రక్షార్థ (మంగళార్థ - లింగార్థ) మన -

(౧) ౪౭. తేఽపి పూతా భవంత్యాశు అనగ - (౧) ౬౭. తమసః పరస్తాదితి యనగ - (౧) ౩౨. జ్యోతిర్భవత్యేవ యనగ - (౧) ౩౫. కృతం స్యాదకృతంచైవ యనగ - (౧) ౩౭. శ్రుతయః

స్మృతయశ్చైవ యన - (౧) ౪౯. అగమ్యాగామినశ్చైవ యనఁగ-(౧) ౫౬. దారుజం నిర్మితశ్చైవ యనఁగ - (౧) ౩౫. అధీత మనధీతంచ యనఁగ - (౧) ౩౬. ముచ్యతే సర్వపాపైశ్చయన - (౧) ౩౭. సర్వతీర్థావగాహాశ్చ యనఁగ - పవిత్రార్థంచ యనఁగ - పురాణాన్యఖిలానిచ యనఁగ - (౧) ౩౮. ఊర్ధ్వపుండ్రం త్రిశూలంచ యన - (౧) ౪౪. రుద్రాక్షైశ్చ యనఁగ - (౧) ౪౫. త్రిపుండ్రాలంకృతాంగాశ్చ యనఁగ - (౧) ౩౮. లీలయాఽపి కదాచనయనఁగ - (౧) ౪౦. న దహేచ్చ కదాచన యనఁగ-నాధికార్యాః కదాచన యనఁగ; (౧) ౯౭. వస్తు కించిత్కదాచన యనియు - (౧) ౩౯. న దహేత్కామకారత యనఁగ-(౧) ౯౭. ఉపభోగాయ పురతో యనంగ; (౧) ౩౪. ససర్జ చ లలాటం హి తిర్యక్కన - (౧) ౪౮. సూతకే ప్రేతకే తథా యన - (౧) ౬౩. షడ్విధంతథా యనఁగ - (౧) ౯౨. భుక్తిభాక్సదా నాన్యథా యనఁగ - (౧) ౫౭. అపరిమితథా యన - (౧) ౬౭. విశ్వరూపాయ వై నమో యనఁగ - (౧) ౩౭. దత్తం మయా పురా యనఁగ - (౧) ౧౮. ప్రాసో వా యనియు -(౧) ౩౪. అర్ధచంద్రంతు వా యనఁగ - (౧)౬౯. ఆత్మా నై యనఁగ - (౧) ౮౧. సో మోవై యనంగ -(౧) ౪౧. రాజా శీఘ్రమన - (౧) ౫౮. సర్వతీర్థఫలం సద్యయన - (౧) ౪౬. శతధాచ సహస్రధాసమమున - (౧) ౩౮. లలాటే శ్రద్ధయాసహ యనఁగ - (౧) ౩౭. తత స్తస్థారయేత్సదా యనఁగ - (౧) ౫౬. తామ్రలింగం సదా యనఁగ - (౧) ౫౮. గంధలింగం మనోన్మని యనఁగ -

(౧) ౬౭. అపరమేశం కించి దనఁగ (- త్తి కాదు.)

కొన్ని మిశ్రసమాసములు

(౧) భక్తభండారి. బ. ౬ - చౌడశాబ్జము. బ. ౧౫ - శివమరులు. బ. ౨౩, ౪౭ - గజసాహిణి, అశ్వసాహి. బ. ౪౬ - శివముటు

(మం॥స) (౨) ౯౧- ముల్లోకవంద్య. బ. ౨౬- ప్రతిజోకలు. బ. ౩౦ నిత్యనేమము. బ. ౪౪- నిత్యవేయుందామరలు. బ. ౨౦౪- నిత్యవేయేసిమాడలు (౨) ౩౭- నిత్యపడి. బ. ౫౫- ఘనమీశ. బ. ౫౫, ౨౦౭- సర్వాంగకచ్చడము. బ. ౬౦ - ౬౩ - షోడశపండువు. బ. ౮౧- బత్తీసాదిరాగంబులు. బ. ౭౯- ఆదికమ్మరి. బ. ౧౦౨- తవసిధి. బ. ౭, ౪౫, ౧౧౧, ౧౧౪ - శివకరవాలు బ. ౧౪౬ - భావుకమోజు. బ. ౧౪౬. శూలకట్టు. బ. ౧౮౨, ఇల్లాది. బ. ౧౩౨- ధర్మకవితె. బ. ౧౪౦. మంత్రతంత్రలూలామాలనులు. బ. ౧౮౨ - మజ్జనబావి. బ. ౧౮౯ - ఇతరవేల్పులు, బ. ౨౦౧ - బ్రహ్మపురులు. బ. ౨౧౮ - ముల్లోకనాథుడు. బ. ౨౩౮ - జన్మఫలంబు. (౧) ౧౪౩ - అధమపాఋలు (౧) ౧౩౧ - పండిత మల్లన్న. (౧) ౧౯౯. దీపకంభములు. (౧) ౧౯౯- బిల్వపత్తిరి (౧) ౩౮౬ - రుద్రాక్షపక్కెరల్ (౧) ౪౧౦ - పంచవన్నియలు. (౧) ౧౬౬ - (౨) ౪౨౯- వీరయాదెయ్య (౨) ౯౧. మొదలయినవి. కర్తానుసారి [కర్త్రనుసారి అనడానికి] (౧) ౫౪౩.

తెలుగుసమాసములు

(౧) వచ్చినవారిచే + పోయినవారిచే = వచ్చిన పోయినవారిచే. బ. ౨౫- బిజ్జలుని తలనుంచుగండా! బ. ౨౪౪, (౨) కన్నడపదముతో సమాసము - శివద్రోహరగండఁడు బ. ౧౦౪. (౩) యావత్తుధనము. బ. ౮౪. (సంస్కృతములోని యావచ్ఛబ్దము తెనుగులో 'యావత్తు' అని తత్సమమై 'సమస్తము' అనే అర్థమును పొందినది.) (౪) బహువ్రీహిసమాసములు : ఉడిదెనెలు(పుష్పములు) (౧) ౨౬౫. ఇక్కంటి, ముక్కంటి (౨) ౧౧౭.

విశేష్యములు— ప్రథమావిభక్తి

(౧) అయగారు. బ. ౮౧ ('అయ్యగారు'కు రూపాంతరము)

(౨) సంస్కృతములోని అకారాంత నపుంసకలింగ శబ్దములకు ప్రథమైకవచనములో మువర్ణకము చేరక, అవి స్త్రీ సమములుగా ఉండడము :

బ్రాహ్మణంబు తుదిఖండలు. (౧) ౬౯- అర్ణవఘోషణ (౧) ౫౧౩- చారణలు. (౧) ౪౭౭- కౌమారసర్గ (౧) ౬౫౧ - సంసర్గ (౧) ౪౨౧- సాంఖ్యున్ (౧) ౫౬౩-

(౩) అకారాంత పుంలింగ శబ్దముల కుత్తుమాత్రము చేరి, డుజ్జు రాకుండడము: వృద్ధ (౧) ౪౬౬

(౪) సంస్కృత నకారాంత శబ్దము: కష్ణవర్త్మ. (౧) ౬౫౩

(౫) సాన్నిధ్యత.— ఇష్టే, ఐక్యత, ప్రాముఖ్యత. మొదలయిన రూపములు తెనుగులో చేరినవి.

(౬) 'ఈయస్' అంతమందుగల శబ్దములను సోమనాథుడు తెనుగు చేయడములో తెనుగువారి వ్యవహారము ననుసరించి 'ఈయాన్' అని అంతమందుచేర్చక, 'ఇయ్యాన్' అని చేర్చినాడు. అయ్యో... మ,హియ్యానంగ.(౧) ౭౫- అయ్యు...మ, హియ్యాన్.(౧)౫౬౭

(౭) 'మహాదేవి'కి తద్భవరూపము 'మహదేవి'. బెజ్జమహదేవి. బ. ౬౬;- దాస + అయ్య = దాసమయ్య- దాసమయ్యలు. బ. ౧౪౬ దేడరదాసమయ్య. బ. ౧౮౬- శంకరదాసమయ్య. బ. ౧౧౩;—

(౮) ఈ క్రిందిరూపములు కనిపిస్తున్నవి:కాళిదాసి (౨) ౧౦౪, ౧౧౦, ౧౧౩- దాసి (మహద్వాచకము) బ. ౧౪౦- భక్తసమూహి. బ. ౫౨, ౧౧౪, ౧౨౯- సకల భక్తసమూహి. బ. ౨౪౫- లింగమనః ప్రవేశి. బ. ౩౪- శంకరదాసి (మహద్వాచకము) (౧) ౧౧౯- సరస సంభూషి బ. ౩౪.

(౯) విశేషణమును విశేష్యముగా వాడడము: కమనీయ మెంు దన్. బ. ౭౫,

(౧౦) మహద్వాచకమునకు మాఱుగా గుణవాచక విశేష్య మును వాడెడము: అసమాత్ముతోఁ డ మాఱంకమై గెలిచె. బ. ౪౭.

(౧౧) కొన్ని తద్ధిత ప్రత్యయములు:

—అరి.—కనుమరి. బ. ౧౦౨- కల్లరి. బ. ౨౪- జాలరి బ. ౧౦౨-

—ఈఁడు.—కొండీఁడు. బ. ౨౪- వెండీఁడు. బ. ౧౦౩- డింగరీఁడు. బ. ౧౪౦.

—అది. (స్త్రీవాచక ప్రత్యయము)- బానసమునది. బ. ౪౫

—కత్తె—అభిమానకత్తె. బ. ౧౪౪

—ఎత—జంగెత. బ. ౨౨౩- మింజెత. బ. ౫౯

—మోపి—ముండమోపులపగిడి, (౧) ౩౪౪.

—తనము—కండక్రొవ్వుఁదనంబు. బ. ౨౧౦- అతిమతి తనము. బ. ౧౦౫, ౧౩౪- అఱగొడ్డితనము. బ. ౧౪౬- ప్రధాని తనంబు. బ. ౫౪

—అమి—కష్టువల్వమియొ. బ. ౭౦

—తికము—౦ం జెటికము. బ. ౬౨

దఘ్నార్థమున 'బంటి' చిఱుకొలబంటె. (౧)౫౯౦- పుక్కిలి బంటి. బ. ౧౦

—ఇకము—ఆదరికము. బ. ౮.

బహువచనరూపములు

(౧) అందలాలు (౨) ౩౯౭- పొట్లాలు- బ. ౭౭- ఆల వట్టాలవారు. బ. ౨౩౪- దిపగంభాలు. (౧) ౧౩౦

(౨) మీసలు. బ. ౨౧౬, ౨౩౨-

(౩) చాంగుబళాలు. బ. ౨౧౪

(౪) వెంట్లు. బ. ౭౫- అశిష్ట్లు. (౧) ౫౩- ద్విష్ట్లు. బ. ౩౦, (౧) ౧౭౯, ౧౯౪, ౨౨౧, ౨౨౫, ౩౩౨, ౩౪౪, ౩౬౬, ౪౨౨, ౪౨౪, ౬౧౩, (౨) ౫౮, ౨౨౦, ౩౨౯, ౪౦౫- దుష్ట్లు (౧) ౨౫౧- శ్రేష్ట్లు (౧) ౩౪౪, ౪౨౨, ౬౯౧- (౨) ౨౨౦.— శిష్ట్లు (౧) ౨౫౧.

(౫) దివ్వటీలు. (౨) ౭౪.

(౬) బంట్లు. బ. ౭౪- నిఘంట్లు (౧) ౬౧౫.

(౭) పెటికెసెట్లు. బ. ౪౩.

(౮) మేలుకట్లు. బ. ౫౯- కంథకట్లు. బ. ౫౯ - ముప్పేట్లు (౧) ౧౧౮- చోట్లు (౧) ౩౦౯,

(౯) వెరవిండ్లు. బ. ౨౨౪- పిల్లాండ్లు (౨) ౩౪౧.

(౧౦) అంగళ్లు (౨) ౩౯౮- అల్లుళ్లు బ. ౭౪- [illegible]రళ్లు (౧) ౧౪౭- కళ్లు (ఏక.కడి) బ. ౩౭- చేకళ్లు బ. ౬౯ - కావళ్లు (౨) ౩౯౭- చావళ్లు (౨) ౩౯౭- బుడివుళ్లు బ. ౨౦౫, ౨౧౪, ౨౩౦, ౨౩౧, ౨౪౨, (౨) ౩౧, ౩౪౪- మండళ్లు (౨) ౩౯౭- సంగళ్లు (౨) ౩౯౮- సందళ్లు (౨) ౪౧౪.

(౧౧) అల్లురు, (౧) ౬౮౮- అల్లుండ్రు (౧) ౬౮౭- ఒయ్యాన గాండ్రు బ. ౧౪౫- మత్తికాండ్రు బ. ౬౨. (౧) ౨౩౭ ఒడిసెల కాండ్రు బ. ౭౪.

(౧౨) ఎక్కళ్లు, డిగ్గళ్లు. (౨) ౩౩౯.

(౧౩) దండ్లు బ. ౨౧౪.

(౧౪) అవుళులు. బ. ౧౫౫.

(౧౫) వెడ్డుబుడ్లు. బ. ౭౧.

(౧౬) వాటుజాలు. బ. ౧౫౪

(౧౭) పాంతర్లు. బ. ౭౪- పితాళ్లు (౧) ౯౩

(౧౮) మోపరుల్. (౨) ౩౯౭

(౧౯) చూపలు. (౨) ౩౯౭- బ. ౨౨౧

(౨౦) ఊళ్లు, శేళ్లు. (౨) ౪౧౮- చివ్రళులు. బ. ౭౭

(౨౧) అడబాళ్లు (ఏక. అడబాల) బ. ౨౩౪

(౨౨) ఇటికేళ్లు (౧) ౧౩౦- ఎంగిళ్లు. బ. ౨౧౫- ఓకిళ్లు బ. ౧౪- తమ్మళ్లు. బ. ౭౯,౧౬౨- తొంగిళ్లు. బ. ౬౭- నక్కిళ్లు. బ. ౨౦౬- పక్కిళ్లు. బ. ౮౪- పిచ్చిళ్లు (౧) ౩౬౩- పుక్కిళ్లు. బ. ౮౧- పెండిండ్లు. బ. ౨౩- మెక్కిళ్లు బ. ౨౦౯- వడగళ్లు. బ. ౪౨

(౧౩) బహువచనార్థములో ఏకవచనము: పంద్రెండులక్షులు బలవత్పదాతి. బ. ౨౮.

సంబోధన ప్రథమ.

(౧) బసవరో! బ. ౪౭. బసువరో! (౧) ౨౧౩- వీరభద్ర య్యారో (౧) ౪౨౭.

(౨) ఏలయా! బ. ౭౧- కరుణయా! (౨) ౩౪౮

(౩) ఏమేమిరోరి! బ. ౧౭౬- ఓరోరిబిష్ణు! బ. ౧౯౮.

(౪) చా! తక్కులార! బ. ౪౩- చా! దున్న! బ. ౧౦౭- చా! పంద! పంద! బ. ౪౫. (వీటిలో 'చా!' అనేది 'ఛీ'వంటిది. 'చావుము, చావుదు' అని అర్థముకాదు. దీనికి తాలవ్యోచ్చారణమని నా అభిప్రాయము. 'ఛీ!'వలె-

(౫) పాపికా! భ్రమసితే? బ. ౬౫. (ఇది 'కాన'వంటిది, లేదా, 'కాదు'కు సంబోధన రూపమేమో!)

ఔపవిభక్తికములు

(౧) ఆమటణ్ (౨) ౪౮౦, బ. ౨౧౩, గూగెంటన్, చేతెంటన్, జుట్టెంటన్, జేనెంటన్, నల్లెంటన్, పాతెంటన్, మూరెంటన్, వ్రేలెంటణ్ (౨) ౪౮౦-౧.

(౨) నల్లెంటిమానంబు (౧) ౩౯౩. ఇటమీఁదటికిని. బ. ౧౭ నల్లేటిపాడవు. బ, ౨౨౨ -

(౩) ఎక్కడితల్లి మీరెక్కడితండ్రి,యెక్కడితోడు. బ.౨౨.

(౪) పెడతటికి (౧) ౪౩౩ - పిడికిటిలోననె. బ. ౧౧౦ - కరసంటి (౧) ౪౭౯ - తెఱసంటి క్రియ. బ. ౬౮ - తెఱసంటి యాఁకలి బ. ౧౧౯ - వలపటన్. బ. ౧౧౬ - దాపటను. బ. ౧౧౬

(౫) కోఱటన్. ౪౪ - వల్లకాటికిని. బ. ౬౭.

(౬) చాఁకింటన్ బ. ౯౭.

తృతీయావిభక్తి

తన్నుఁగూడన్ = తనతోకూడా. బ. ౨౫, మాయసుమతిఁ జేసి. బ. ౯.

పంచమీవిభక్తి

(౧) ఎన్నటిఁగోలెన్. బ.౮౧. ఎన్నటఁగోలెన్ ౧౬౩- ఎప్పటఁగోలెన్. బ. ౧౦౮ -

(౨) ఎప్పటికంటెన్. బ. ౧౪-ఎల్లవారలకంటెన్. బ. ౧౩-

(౩) ఏలినకంటెన్. బ. ౨౭.

(౪) పట్టి = కారణముచేత. (౧) ౫౪౦.

షష్ఠీవిభక్తి

(౧) కరికాలచోడుకుఁ గనకవర్షంబు. బ. ౨౦౫-

(౨) నీయొక్క సంగతి (౧) ౮౯. (అర్థము చెప్పేటప్పుడు కావ్యములో 'యొక్క'ను సోమనాథుడుమాత్రమే వాడినాడు.)

సప్తమీవిభక్తి

మంచుఁ గుంచానఁ గొలుచు (౧) ౩౮౯- పాషాణానఁ బసిఁడి (౧) ౨౦౯.

కారకము

(౧) అమ్మనుల్ జన్మంబు వెడలఁగ (౧) ౫౯౧.

(౨) స్వస్తి! దీర్ఘాయువు! శంకర! బ. ౨౯ ('తే' అధ్యాహార్యము.)

(౩) నాబారిఁ బాటితి=నుండి బ. ౧౪౬- ఇంక నెవ్వరికి బ్రదుకంగవచ్చునే భక్తులచేత బ. ౧౦౧- అరుగుము భక్తజనాళిలోఁ బడలి=నుండి బ. ౨౩౫-

(౪) పసిఁడియారతులకు ఫల మెక్కుడు పిండియారతులు (౧) ౧౫౫- భక్తపాదోదకం బీసుపాదోదకములకు ఫల మెక్కుడు (=కంటె) (౧) ౨౬౬-

(౫) నీవు మెచ్చితిని (౧) ౧౦౪- బాణునకును మెచ్చి. బ. ౧౩౨- అతనికిఁ గూర్చువారలకు (౧) ౨౪౪- ప్రాణమునకు నలుగం గఁగ. బ. ౬౬- ఆపీనవరురాక కరికట్టె. బ. ౧౦౩- కాని, 'నీవు నెదురించు తప్పు సైరింపుము' (తప్పునకు) బ. ౧౦౬. అపరాధశత సహస్రావలి సైఁచి (సహస్రావలికి) బ. ౧౧౦- ఈ తప్పు సైరింపవలయు (తప్పునకు.) బ. ౧౦౭-భూమి సర్వాంగముల్ సోంకంగ మ్రొక్కి (భూమికి) (౧) ౧౩౪-

(౬) వ్యవహార మేఁగు (వ్యవహారమునకు) బ. ౪౨- ఇక్కడ రానోడి (ఇక్కడకు) బ. ౧౦౮- కడజాము వేచి (జామునకు) బ. ౧౦౮- మఠ మేఁగి (మఠమునకు) బ. ౧౧౧- శ్రీపర్వతం బేఁగి (శ్రీపర్వతమునకు) (౧) ౧౧౫-

(౯) భార్యను గనిసి (భార్యకు) (౧) ౨౧౬– మహాలింగదేవు సమ్ముఖుడై (దేవునకు) బ. ౭

(౭) కుష్ఠరోగంబునఁ బొందుము (౧) ౧౦౨

సర్వనామములు

(౧) తానొక్క యిచ్చువాఁడయ్యె (తానుకూడా) బ. ౧౦౯. ఒకానొక్క జ్ఞానంబు (౧) ౫౯౬ – ఒక్కొక్క గిరులందు (౨) ౨౩౮– ఒక్కొక్క కోర్కుల (౨) ౨౭౭ –

(౨) ఏడి మీసుతుఁడు – బ. ౧౧౬.

(౩) కోలు చిన్ని లేక (ఇంత) బ. ౧౧౧.

(౪) నాదుచిక్కుటు. బ. ౯౪.

తాను

'తాను' ప్రథమపురుష సర్వనామముగనే కాక ఉత్తమ మధ్యమ పురుషార్థములలోను వాడబడినది.

ఉత్తమపురుషము

(౧) తల్లి వచ్చినఁగాదె తాను వస్తితిని. బ. ౬౬ – తా నెట్లు బోవుదు నానందమూర్తి – బ. ౯౬ – ప్రాని తాఁ బోనీదఁ బోయెద ననఁగ (౧) ౧౮౫.

(౨) ద్విజులము తారయంత్యజులము. (౧) ౧౫౯ –

(౩) తనుఁజేర్చికొనువాఁడ ననఁగి పెనంగి (నన్ను), బ. ౧౩ – పెనిమిటి తన్నుఁ జంపినఁ జంపనిమ్ము (నన్ను) బ. ౬౬ – తన్నుఁ బోలంగ విటులున్నవారె? (నన్ను) (౧) ౩౩౮– తన్నొల్లవేనియు (నన్ను) (౧) ౩౩౫– తనుఁగూడి చూడు (౧) ౩౩౫– తన్ను = నన్ను(౧ ౩౩౯ – తడయ కెక్కడనైనఁ దనుఁ గొనిపొమ్ము.

(౪) తమ్ముఁ జీరికిఁ గైకోరు సెంబలివారు బ. ౨౦౮ (మమ్ము)

(౫) ఆసాసలఁ దనయన్నలు నీకు దప్పిరి. (నాయన్నలు.)

(౬) తక్కినమాటలు దన కింపవు (నాకు) బ. ౬౫ – తల్లిచి గలుగంగఁ దనకు రోగంబుఁ బొందంగ నెట్లుండవచ్చు? బ. ౭౦ – తనకు నెప్పుడుఁ జావుదప్పదు (నాకు) బ. ౭౧ – తనకు = నాకు. (౧) ౩౩౯, ౪౮౨.

(౭) ధారుణి యేలంగఁ దను కింకఁ బాసె (మాకు) బ. ౧౪౫.

మధ్యమపురుషార్థము

(౧) ప్రమథాధీశ! తనమనోగర్మంబుఁ దారి క్లైటెంగి (సీ) (౨) ౨౯౪.

(౨) తనుచింతలేల పొదం దనుకరణి (మి) (౨) ౨౯౪.

క్రియలు

ధాతువులు

(౧) ఉత్సాహించు (౧) ౫౧౭– అలంకారించు బ. ౨౮– (౨) ౧౭౯– ఉద్దేసించు బ. ౭౨– అహంకారించు బ. ౧౧౦, ౧౧౮– అసహించు (౧) ౩౨౪, ౩౨౮– శాపించు బ. ౨౩౨

(౨) చయ్యాన...అభి, ధియ్యాతే (౧) ౬౩– అలంకారించి (౨) ౭౯– అహంకారించి బ. ౧౧౮– ఆర్చి=ఆడించి బ. ౮౨

(౩) క్త్వార్థకములు: ఇటికి=ఇటికించి బ. ౯౭– ఉత్సాహించి (౧) ౫౧౭– ఉద్దేసించి బ. ౭౨– ఎగిది బ. ౧౯౦, ౨౦౦, ౨౧౯– తొడికిలి బ. ౧౧౯– తొడుకొనిపోయి (౧) ౧౧౯– సాతి=ధరించి బ. ౨౩– ఎత్తుక (౧) ౧౫౯

(౪) వ్యతిరేకక్త్వార్థకములు: చెప్ప లూడ్వక బ ౧౭౦. కొసనక (ధాతువు: కొసను) బ. ౧౧౨- కొలువక తక్కినక్ బ. ౨౧- తొడిఁబడక బ. ౨౩౭

(౫) తుమున్నర్థకములు: అలంకారింపక్ బ. ౨౮- అసహింపక్ (౧) ౩౨౪- తక్కినక్ బ. ౨౧- తొరలక్ బ. ౨౭

(౬) ధాతుజవిశేషణములు: అహంకారించు బ. ౧౧౦- ఆర్చు = ఆడించు (౧) ౪౯౭- దరిసించు=చూపించు బ. ౪౫.

సంపూర్ణ క్రియలు

ఉత్తమపురుషము

(౧) విన్నాఁడను, బ. ౧౧౬ -

(౨) పడతున్ = పడయుదున్ (౨) ౧౧౧ - శాపింతున్· బ. ౨౩౨.

(౩) తొడికింతము. బ. ౧౮౫.

(౪) చూతండు. బ. ౨౧౫, ౨౩౮, (౧) ౪౭౯, (౨) ౩౩- చెప్పదండు బ. ౧౫౦ - చొత్తండు (౧) ౪౩౯ - తీర్తండు (౧) ౪౫౬ - పడుదండు (౧) ౪౫౪ — పెట్టుదండు. బ. ౧౬౨ - పోదండు బ. ౭౧ - మ్రొక్కుదండు (౧) ౪౫౬ - వయితేఁడు (౧) ౪౩౯.

మధ్యమ పురుషము

(౧) పుట్టినాఁడ (- డవు) బ. ౨౦ - మినికితో (౧) ౪౫౪, మటాకుము. బ. ౭౦.

(౨) చా! కాఱు లేమని చదువుచున్నారు? బ. ౨౧౫.

(౩) నృత్యమాడుదుగాని (బ) ౬౨.

ప్రథమ పురుషము

(౧) ఉన్నాఁడు, చదువుచున్నాఁడో - ఆడుచున్నాఁడో - బ. ౧౧౬.

(౨) ఏతెంచెన్ బ. ౧౬ - పరదేశి కింకరాఁబాసె మాపురికి. బ. ౧౦౧.

(౩) ఏతెంచెఁగానోపున్. బ. ౧౬ - వేవునో ప్రొద్దు! బ. ౧౦౫, చెల్లునో! బ. ౪౪ - వచ్చునె? (౧) ౧౦౨.

(౪) చావనద్దురు (అవకురు) బ. ౭౧ - ఇత్తురు. బ. ౧౬౨- అసహింతురు (౧) ౩౨౮-

(౫) ఆర్చెడిని = ఆడించెడిని. బ. ౧౦౧.
గాలివోసఁగుఁగాక! క్రుష్టులును (=గాలి లేదు, తప్పుకో!) బ. ౨౯.

(౬) ఒప్పురు. బ. ౧౩౯

(౭) అందురు. బ. ౧౪౫

(౮) భవిష్యదర్థమున భూతకాలక్రియ: కొలువక తక్కిన- బోలిసెబ్రాహ్మణ్యంబు, గోలిచెనేనియు భక్తివొలిసె (పొలియును) బ. ౨౧. బాధలపాలైతి పొమ్ము (అనుదువు)బ. ౧౭౦-కోటీశు లైరి(=అగుదురు) (౧) ౪౮౧

(౯) సందేహార్థకములు: వేవునో ప్రొద్దని. బ. ౧౦౫.

(౧౦) ప్రశ్నార్థకములు:

(౧) -అ : తెత్తునా? బ. ౭౧- చొచ్చితా? (౨) ౨౦౩- దాసి దేవయ్యగారా? బ. ౧౧౩.

—ఏ: కనుఁగొన, ముట్ట, నాకర్షింప, నెట్లు వచ్చునె? దివాకర ! నీకు? (౧) ౧౦౨- అంత భక్తుఁడనె? బ. ౩౯-

—ఏ: కడుపు నీకెయిపదే? బ. ౬౯

—ఒ: చదువుచున్నాఁడో?, ఆడుచున్నాఁడో? బ. ౧౧౬,
—ఓ: చెల్లునో? బ. ౪౪.. మినికితో? (౧) ౫౧౪-

(౨) ఏమి, 'ఎట్టు,'లతో:

ఈసెట్టులు? బ. ౧౫౪-కొలు లేమని చదువుచున్నారు? బ. ౨౧౫-చెప్పెడి దేమి? బ. ౮౮-కథ లేమి చెప్ప ('కలవు' అని అధ్యాహారము చేసుకోవలెను) బ. ౧౯- (౧) ౧౭౯- ఏమని చెప్ప ? బ. ౬౦, ౬౨-ఈఁడెట్టు. బ. ౫౭-భావించె దెట్లు? బ. ౧౯- కల రెట్లు? బ. ౧౪౫- నేర్చు నెట్లు? బ ౨౪౦.

(౧౧) శాపార్థకములు: భస్మమయ్యెదము! (౨) ౫౭, ౩౭౭.

(౧౨) ప్రార్థనార్థకములు:

(౧) అవధారు (=అవధరింపు తత్సమరూపము) (౧) ౩౭౬.

(౨) పాదపదము (౧) ౬౦౭ - పోనము. బ. ౧౦౭ - [౧) ౩౩౮.

(౩) అదిగోమ్మ (=అదిగో) బ. ౧౦౯ - ఊరకో. బ ౮౪.

(౪) చా! యనవయ్య. బ. ౧౦౯ - చా! యొట్టి మించేఁడు! బ. ౧౪౩ - చా! కొలు లేమని చదువుచున్నారు? బ. ౨౧౫.

(౫) రావయ్య! బ. ౧౧౭, రావన్న ! బ. ౧౧౭.

(౬) తల! తల! మని. బ. ౧౦౩. తొల! తొల! (౧) ౩౯౪-తొల! తొలఁడు! బ. ౨౧౫.

(౭) రండు! పొండు! కొండు! బ. ౨౩౦.

(౮) కొట్టుండా! బ. ౨౧౫.

(౯) స్త్రీలమీఁద కన్నార్పకుమీ! బ. ౨౫.

(౧౦) భక్తికాంతుండ! రావె!బ.౧౧౭-వనజాక్షి!వినవె!బ.౮.

(౧౧) ఈసంకటంబు నాదేవునకు మాన్పవే! బ. ౬౫.

(౧౨) లే! బ. ౧౦౭.

(౧౩) ఈఁజుమ్మర! బ. ౧౪౫.

(౧౪) పొడుతుఁజుండో! బ. ౧౦౦! వెలియుఁజుండో! బ. ౧౨౫! ఆజ్ఞఁదప్పినవారు సుండో! (౧) ౫౦౮! చూడుఁడో! (౧) ౧౨౫! మనుడుఁడో! బ. ౧౦౩! వినవో (స్త్రీ) (౧) ౪౫౯.

(౧౩) అవధారణార్థకము: పరమతత్త్వామృతంబయ చన్నుఁబాలు బ. ౯.

(౧౪) యద్యర్థకము: అటుగానినాఁడు బ. ౯; కలిగిరా= కలిగితే (౧) ౪౮౧

పడుఁధాతువు

(౧) కర్మణ్యర్థము: ఎన్నఁబడు (౧) ౪౯౮, భక్తనిచయ పాదాంబు లెవ్వనిచే భజియింపంగఁబడును (౧) ౨౭౮. సర్వజ్ఞుఁడనబడి (౧) ౘ౯౨, (కీర్తి) అంకింపంగఁబడియె. బ. ౨౨౪.

(౨) వీరిదుర్జనత గనుఁగొనఁబడియె. బ. ౘ౧౪, భక్తి లోకంబునం దవలోకింపఁగఁబడియె బ.౧౨, గండరింపఁబడెనొ(౧) ౧౫౩, కనుఁగొనఁబడియె (౧) ౧౫౫, ౧౯౦, వినఁబడునె? బ. ౮౨, కానఁబడియెఁ (౧) ౧౫౪. పైవానిలో 'పడు' ధాతువు కర్మణ్యర్థములో రా లేదు.

(౩) నీదు ప్రాణాంగముల నొడఁబడియుండువాఁడ. బ. ౧౩ చాఁగిలఁబడి మ్రొక్కి. బ. ౩౩, చాఁగఁబడి మ్రొక్కి బ. ౧౧,

(౪) భక్తియు నీవును బడ్డట్లు వడుము బ. ౨౦-

(౫) పోవంగఁబడుడుఁ (=పోవడము సంభవింపగా) (౧) ౧౪౬

(౬) తొప్పఁబడు బ. ౮౧- ఒబ్బువడు బ. ౯౦- తూనిగి లింగఁబడుణ్ (౧) ౪౬౧

అవ్యయములు

(౧) సంస్కృతావ్యయములు వ్యస్తముగా: నాకన్యథా శరణం బొందు లేదు (౧) ౧౦౨- ఉపనిషది (౧) ౮౦- రుద్రోపనిషది- మూర్ధ్ని ధరించు (౧) ౬౦

(౨) ఉగ్రమునన్=గా బ. ౧౩౩ - మహోగ్రమునన్ బ. ౧౫౫- తెల్లము (=తెల్లముగా) (౧) ౫౮౩- కల్యాణకటక మంత యును బ్రథితంబు మాలలపాలయ్యె బ. ౨౦౭ - శివునిమాటంకనై బ. ౧౮౨- వ్యక్తమి లేఁగెడువార్ బ. ౫౭-

(౩) నీవొండెఁబుట్టంగవలయు నట్టుగా కేనొండెఁ బుట్టంగ వలయు. బ. ౯౦- ప్రాద్దిక్కునో యొండెఁ బొగయు వల్చెడినో బ. ౮౦ - పడసినాఁడొండెఁబొడగంటి మిపుడు పొడగంటిమి బ. ౨౧౧-

(౪) అర్పింపఁదడవ. బ. ౭౫ - అడుగఁగఁదడవ బ. ౪౦, ౫౮-కదియింపఁదడవ. బ. ౧౦౩- చనుదేరఁదడవ. బ. ౧౩౮ - చూడఁగఁదడవ. బ. ౨౧౮ - జంకింపఁ దడవ. బ. ౧౦౮ - తలద్రోయఁ దడవ (౧) ౩౧౪ - తాఁకింపఁ దడవ. బ. ౧౪౯ - తూపొద్వఁదడవ బ. ౬౫ - సాఁడఁగఁ దడవ. బ. ౧౦౭. పుట్టఁగఁ దడవ. బ. ౧౬ - పుడుకంగఁ దడవ. బ. ౧౧౧ - ప్రవేశింపఁదడవ. బ. ౧౪- ప్రసాదింపఁదడవ - బ. ౧౪. చూపఁదడవ. బ. ౪౮ - ముట్టఁదడవ (౧) ౩౦౪ - వాయింపఁదడవ. బ. ౮౭ - వినిపింపఁదడవ. బ. ౧౪౨. వినుపింపఁదడవ. బ. ౧౪౬ - వేఁడంగఁ దడవ. (౧) ౨౧౨, సైవంగఁ దడవ. బ. ౧౩౬.

(౫) తోడ్తోన. బ. ౧౪ - పుట్టఁగఁ దోడనె. బ. ౯.

(౬) అచ్చన = నిశ్చయముగా. బ. ౭౧ - అప్పటిన్ = ఆ ప్రకారము (౧) ౩౦౯ - ఇరవిరిన్. బ. ౧౦౯ - ఒత్తువట్టఁగన్ = గట్టిగా. బ. ౬౨ - ఇంతటన్ బ. ౭౫- పింగల. బ. ౩౦- ముంగల. బ. ౩౦ -

(౭) కనుకనిఙ్ బ. (౧౫) తొడిఁ దొడిఙ్ బ. ౩౭, అఱి ముఱిఙ్ పోలెఙ్ (ఇది మఱి ఒక ఉపమానవాచకము మీదకూడా చేరఘుంది. వడువుఁబోలె బ. ౩౭, విధముఁబోలె బ. ౧౫, పగిది యుంబోలె (౧)౨౨౯) కరణినిబోలె బ. ౩౭ తెఱఁగునుబోలె బ. ౧౧౦.

(౮) ప్రతిఙ్ (౧) ౪౪౧, ౬౫౯, ౬౫౯, ౬౭౪- ప్రతిగట్టి (౨) ౧౯౪, ౩౯౭-ప్రతిసేయు బ. ౨౨౫- ప్రతిసూపు (౧) ౧౨౯. ప్రతిపక్కి (౧) ౪౪౦- ప్రతిదాల్పఁ గలఁడె. బ. ౨౭- ప్రతిపోల్చు (౨) ౧౯౨- ప్రతిమాటలు. బ. ౨౨౨- (౧) ౧౨౯- ప్రతిలేని (౧) ౪౭౯;— ప్రల్లఁబల్కుచుఙ్. (౧) ౨౯౭;— నీయంత నుండుము బ.౫౪- ఈఁడెట్లు? బ. ౫౭- భావించె డెట్లు? బ. ౧౯- కలరెట్లు? బ. ౧౪౫- నేర్చునెట్లు? బ. ౨౪౦-

(౯) ఆశ్చర్యార్థములు:

ఉఫే! (ఇది మహారాష్ట్రపు ఆశ్చర్యార్థ కావ్యయము. 'భళీ' అనిఅర్థము) బ ౧౮౬, ౨౧౪, ౨౪౫. ఉచ్చుచ్చిరే! బ. ౨౧౨- ఓ! బ. ౧౦౭- ఓచెల్ల. బ ౧౨౧- చాంగు! (౧) ౨౪౬- చాంగు! బళా! బ. ౨౨- నల్లవో (ఇదిఅరవముమాట) బ. ౧౩-(౧) ౨౦౭- మజబాపు (ఇది అంతా ఒక్కటే మహారాష్ట్రపుమాట. నాతండ్రీ! అని అర్థము) (౧) ౨౦౭, ౨౪౬- మజబాపురే! బ. ౧౦౯- హాహో! బ. ౧౦౭

సామెతలు, ఉపమానములు

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో సోమనాథుడు వాడిన సామెతలీక్రింద అకారాదిగా వర్గీకరింపబడినవి.—

అంకురించు మ్రానికి నీరు మాని వట్టి కొఱటికి నీరెత్తునట్లు.
(౧) ౨౦౨

అక్కజం బగుచు వజ్రాయుధం బుండ, మొక్కల సురియకు మోహించినట్లు. బ. ౩౪౦

అంగిట నూరెడు నమృతంబు. బ. ౨౪౦

అగ్గిలోపల మూత్ర మఱియుటఁ బోసి, దగ్గటి వేల్పుఁ దొడంగిన యట్లు. బ. ౨౪౧.

అగ్నిసాన్నిధ్యతఁగాక యినుము ద్రావఁగ నేర్చునే యుదకముల?
(౧) ౨౦౧

అచ్చుఁగ్రచ్చులు (౧) ౩౪౧

అచ్చుగా నర్ఘ్యపణ్యంబులు దెచ్చి, యిచ్చఁ గుక్కల కాళులఁ బూన్చినట్టులు. బ. ౨౪౧

అద్దంబులోపలి నీడయట్లు. బ. ౧౭౩

అబ్జంబు పంకంబున (నున్నట్లు) (౧) ౨౦౯

అభిమానంబులేని మానిని. (౧) ౨౧౭

అమృతంబునందు దివ్యంబగు చేగపుట్టినట్లు బ. ౩౭.

అల్లి తన్నినఁ బఱపు పైఁ బడిన తెఱఁగు (౧) ౩౭౬.

అసత్యము చేత సత్యము మెఱయునట్లు (౨) ౧౭౭.

ఆకసమునఁ జిత్రరూపములు వ్రాయునట్లు (౧) ౩౫౯.

ఆడఁబోయినతీర్థ మెదురు వచ్చినట్లు (౧) ౩౭౮.

ఆవమునఁ గల్లునే రాగియుంతె? బ. ౧౫౪.

ఆవులు దలంచినచోటఁ బూరి మొలచినట్లు (౧) ౩౭౮.

ఇక్షుఫలములు (౨) ౩౯౯.

ఇంత లింగసవర్థుఁడయ్యు నీఁగకుచు దవు డింటిలోలేదు. బ. ౧౧౧.

ఇంతింతగాఁ జేయు నిక్షుఖండంబు, నంతకంతకుఁ దీపు లధికమౌఁ గాదె? బ. ౧౧౦.

ఇంద్రచాపముల్ (౨) ౪౧౯ (అనిత్యములు)

ఇనుముసుణ మరయునే పగుసంబు? బ. ౧౫౪.

ఇసుకఁ ద్రాడ్వేను (౧) ౩౫౯.

ఇసుమంతబూషిద నొసలఁ బూసినను, మసలక కొండంత మరులొందును. బ. ౧౦౬.

ఈసంగఁ గాచి నక్కలకు నిచ్చినయట్లు. బ. ౨౦౯.

ఉడువీధియందు విద్యుల్లతవుట్టి యుడువీథియందు దా నడఁగిన యట్లు. బ ౨౪౫.

ఉప్పుముడియ నీర నున్న నందణఁగు చొప్పున. (౧) ౧౭౨.

ఉప్పుముల్లెడు నీర ముంచినయట్లు. బ. ౪౨.

ఉప్పాలికి యిమ్మడియైనయట్టిచదువు. (౧) ౩౭౬.

ఊబరబుడిబుల్లు (౧) (౧) ౩౪౪.

ఊరు లేక పొలిమేర గల్గునే - (౧) ౬౩౬.

ఎడపకపాలు దానెన్ని వోసినను, విడుచునే సర్పంబు విసమొకింతైన? బ. ౨౪౦.

ఎండచే నీడ మెఱయును (౨) ౧౭౭

ఎండమావులు (౨) ౪౧౭ (అనిత్యములు.)

ఎండమావుల కడగాల్లుగట్టు (౧) ౩౫౯.

ఎద్దీనె ననిన గొందిఁ గట్టు మనినచందము (౨) ౧౪౫.

ఎద్దీనెననుటయు గొందిఁగట్టుమనువారుగల రెట్లు. బ. ౧౪౫.

కరితోడ గ్రామసూకరములు సరియో? బ. ౨౧౦.

కరినైరితోడఁ గుక్కలు పోల్ప సరియె బ. ౨౧౦.

(శ్రీశైలము) కరువుగట్టిన మహాకాళము (౧) ౭.

కర్కటిగర్భంబువోలె. బ. ౧౬.

కలఁగని మేల్కన్నయట్లు. (౧) ౨౪౯.

కలగన్న చోటికి గంపఁ గొంపోవ, ఫలసిద్ధి యగుటెల్ల భాగ్యంబు గాదె! బ. ౮౯.

కలి పెన్నుఁ బుచ్చు (ట) (౧) ౩౫౯.

కల్పవృక్షంబు ప్రాఁకి నల్లడలఁ జుట్టునట్లు (౧) ౧౮౬.

కల్లవెల్లిపాలు కథలేల? బ. ౧౦౧.

కసుఁగాయఁ ద్రెంచినఁ గాయగుఁ గాక, పసనిపండగునయ్య? బ. ౯౭.

కాకి పడగలు బ. ౨౩౦.

కాకిపాఁతల పగిది (౧) ౬౪౫.

కాకులు పెంచినకోకిలపిల్ల, గాకులఁ బోలునే కావుకావనుచు? బ. ౨౨.

కాంతిలేని మణి (౨) ౨౧౭.

కానవేర్చునె రవిఁ గౌశికవితతి? బ. ౨౪౦.

కాలియు రూపడంగని త్రాళ్లపగిది (౨) ౩౨౬.

కాలునినోరు డాకాలఁ దన్ను (౧) ౪౪౯.

కాష్ఠంబున నగ్ని (౧) ౨౦౯ – కాష్ఠంబు పావకునట్లు బ. ౧౭౩.

కుక్క ముట్టిన కడ్వాకును విధియేమి?, చక్కనఁ గాల్చిన సరియగుఁ గాదె? బ. ౧౯౮.

కుంపటిలోనఁ దామరదుంప మొలచునే? బ. ౧౫౪.

ఘటపటాదులలోని గగనంబునట్లు బ. ౧౮౪.

ఘనసారవృక్షముల్ ఖండించి నెల్లు, వేముఁ జెట్లకుఁ జుట్టుఁ బెట్టినయట్లు బ. ౨౪౧.

(శ్రీశైలము) ఘనీభవించిన పరంజ్యోతి (౧) ౮.

చప్పిపుట్టుట (౧) ౩౫౯.

చట్రాతిపైఁ గ్రుంకుట (౧) ౩౪౯.

చండిచే శూరుడు (మెఱయును) (౨) ౧౯౮.

చదువఁబెట్టినను, కలమతియును జెడ్డ కారణంబయ్యె బ. ౧౧౩

చంద్రుతో నుడుపంక్తి సరియే? బ. ౨౧౦.

చలనములేని వాయువు భాతి (౧) ౨౨౨.

చలమున నుక్కు వొలియించుకొన్నట్లు బ. ౧౦౮.

చిక్కంబుచేన్లు దీసినమాడ్కి (౧) ౨౨౧.

చిచ్చు ఉంకింగఁబోవుచుఁ జీరకొంగోసరించు పెన్వెంగలియట్లు.

చిత్తరువునకు జీవంబు పుట్టినట్లు. బ. ౩౮.

చీకటిచేత జ్యోతి (మెఱయును) (౨) ౧౮౮.

చూతఫలంబులఁ జుంబించుచిలుక బూరుగు ప్రాతిపండ్లఁ గన్గొనునె? బ. ౫౪.

చెఱకునఁ బంకు పుట్టినట్లు బ. ౩౮.

చెఱకుపండెనుం దొక్కయూనె నిక్కిన నోడు తేకాదె? బ. ౯౮.

చేఁతిచేఁదీపుఁ (మెఱయును) (౨) ౧౮౮.

జలధిలోఁ జాటిపడియలు సరియే? బ. ౨౧౦.

జలకుంభములలోని చాద్రునియట్లు బ. ౧౮౩.

జలతరంగములు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు)

జలబుద్బుదంబులు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు)

జలములయందు వర్షాఫలంబమరి, జలములలోనన సమసినయట్లు బ. ౨౪౫.

దొడ్డిలో సురధేను వొద్దుగాఁ దరియు, గొడ్డుఁ బిదుకఁ గుండఁ గొని పోఁగినట్లు. బ. ౨౪౦.

ననిచినవరునితో నాతి యనఁగి పెనఁగినట్లు (౧) ౧౬౬.

నలుపుచే గౌరవర్ణము (మెఱయును.) (౨) ౧౮౮.

నష్టకర్ణునకును నాద మేమిటికి? బ. ౨౪౦.

నాతికుచస్పర్శనము సేయు నంబిభాతి. (౧) ౧౮౦.

నిక్కము లేనిపలుకు. (౨) ౨౧౮.

నిట్టపాలులు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు.)

నింపఁగ ముంచి యువియంగఁ ద్రోయు నవివేకి బ. ౨౨౦.

నిర్మేఘమైయున్న నభముకరణి (౧) ౨౨౨.

నివుఱు వెూఁదఁ గప్పియును మించునవలంబునట్లు (౧) ౩౯౧.

నీట వ్రాఁతలు (౨) ౪౧౮ (అనిత్యములు.)

నీపమాలినధరణీరుహంబునట్లు బ. ౨౪౧

నువ్వులఁ గల్గునే నూనియగుణము? నువ్వులలోపల నూనియ లేదె? బ. ౧౫౪.

నూతిలోఁ బడఁబోయి తాప వెదకుచు మెట్టెడి వీఁడియట్లు బ. ౯౬.

నూనియఁ గాఁజేసి నూల్కొనదీప, మానూవులందును నమరునే? బ. ౧౮౪.

నూలికి మొదలును గూలియు నిచ్చు, నోలికిఁ గోలు చిచ్చి చేలఁ గొన్నట్టి యీగి చెల్లింప (నట్లు) బ. ౧౧౫.

నూవులలోపలి నూనియయట్లు. బ. ౧౮౩.

నెత్తిగాలంబు (౧) ౭౧౨.

నేత్రములలోని రూపమట్లు బ. ౧౮౩.

నేలకు నింగికి నూత్రపట్టు (i) (౧) ౩౪౮.

నోరితాళము (౧) ౫౧౨.

పక్షికిఁ దోడ నేల పాశుపతంబు? బ. ౧౦౮.

పగవారిబిడ్డల నగవునఁ జంపుపగిది బ. ౨౩౦.

పటికంపుశిలలోని భావంబునట్లు బ. ౧౮౪.

పన్నగా నే లెంత స్వామి కడిగిన మన్న దాఁ బోవునే? బ. ౨౪౦.

పరగ లక్ష్యము ధనుర్ధరుఁ డేయఁబడిన, శరములట్లు (ఈశ్వరు నిరుమెయిగాఁడి) (౧) ౧౬౭.

పర్వతంబులలోని ప్రతిశబ్దమట్లు బ. ౧౮౪.

పలువురజా ప్రతినుగర్భంబులోపలను, వెలిగెడుదీపంబువిధమును బోలె బ. ౧౫.

పసనిపం డుండఁగఁ గసుఁగాయఁ ద్రెంచుట (౧) ౪౭౦.

పసిఁడిఁ గమ్మఁదనంబు పుట్టినట్లు. (౨) ౩౮.

పసిఁడినాఁగటఁ బెక్కుభంగుల దున్ని, వెస ముల్లువిత్తులు వెదవెట్టినట్లు. బ. ౨౪౦.

పసిఁడిపుత్తళికిని బ్రాణంబు పుట్టినట్లు. బ ౩౮.

పసులకాఁపరిలేని పశునివహంబు. (౨) ౨౧౮.

పాటితూముసకును బాటియా నేనిఁ, బాటింపసోలయుఁ బాటియ కాదే? బ. ౫.

పాపంబుచేఁ బుణ్యసంప్రాప్తి (మొఱయును) (౨) ౧౮౮.

పాయసముపై నెయ్యొల్కినట్టి యురవు (౧) ౩౮౭.

పారిజాతంబుతోఁ బ్రబ్బిల్లు సరియో? బ. ౨౧౦.

పాలలోపల నుదకములు గలిసినపద్ధతి. (౧)

పాలలోపల నేయియట్లు. బ. ౧౮౩.

పాషాణంబులో నినుమట్లు. బ. ౧౮౩.

పాషాణానఁ బసిఁడి. (౧) ౨౦౯.

పిపీలికామార్గంబులు (౨) ౪౧౭ (అనిత్యములు).

పులిజున్నుఁ గోయని యట్లు (౨) (౧) ౩౫౯.

పువ్వుఁగంపునై. బ. ౬, పువ్వునుగంపునుబోలె. బ. ౨౪౫.

పూసలలోనిదారంబుక్రియ. బ. ౫, పూసలలోని దారంబు నట్లు. బ. ౧౭౩.

పెన్నుదు లురువడిఁ బాటి శరధిఁ గూడినయట్లు. (౧) ౧౬౬.

పెన్నిధి యుండఁగ మన్నుడుగుదురె? బ. ౧౧.

పేద దాఁ బెన్నిధి యింటఁ గన్నట్లు (౧) ౧౭౦.

పైఁగొసరఁ గుచంబు గూలఁబడ్డట్లుగఁగూడ నిమ్మనిన బ. ౨౩౦.

పొట్టపొరుగ్గునఁ గల్పభూరుహం బుండ, వట్టి వృక్షమునకు వడిసేఁగినట్లు. బ. ౨౪౦.

పొట్టలోపలియట్లు. (౧) ౫౧౧.

పాలమున నాఁబోఁతుఁ బలిగొన్నయట్టిపాలుపు. బ. ౭౫.

పొలుపుగాఁ దేనియ వోసి నూటినను, నిలఁ దీయనై యుండునే వేఁపనారః బ. ౨౪౦.

పోల దుర్జను గూడిపొందునకంటెఁ జాల మేలండ్రు సజ్జనవిరోధంబు. (౧) ౩౧౩.

ప్రపంచంబుచేఁ బరమాత్మైకసిద్ధి. (మోక్షయును) (౨) ౧౭౭.

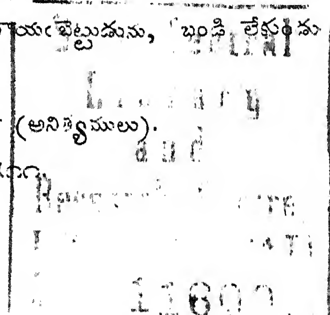
ప్రాణంబుగల్గినను, బలుసాకుఁదినియైన బ్రతుకంగవచ్చు. బ. ౨౩౦.

ప్రాణంబులేని దేహంబు (౨) ౨౧౭.

బండు లాంగొంచె తాఁ బాయఁబెట్టుదును, బండి లేకుండు పగిది. (౧) ౨౯౯.

బయలిదీపములు (౨) ౪౧౭ (అనిత్యములు).

బారిసమరెకుమిత్తి. (౧) ౫౧౧.

మల్లిమొగ్గలునైన మదనుని వేఁడివెల్లగాఁ జేసితి (వి) బ. ౧౮౦

మసికప్పడమునఁ గప్పఁబడియు వెలుఁగు మాణిక్యంబునట్లు.
(౧) ౩౯౧.

మహాబ్ధిలో వర్షోపలములు విరిసినట్లు (౧) ౧౮౨.

మాణిక్య మొకమసిబోకఁబొదివినఁ గాంతిచెడునె? బ. ౨౨౪.
చూ. ౨౨౧.

మానకజలములలోన నేప్రొద్దు, నానిన శిల మెత్తగ నేర్చునెట్లు?
బ. ౨౪౨.

మామిడివిత్తు: దా మహిమీఁద విత్తవే మనునే? బ. ౨౧

నాలకుమాంసము మఱిగొ నారికిని, నోలునుగాచుంద. బ. ౧౦౪.

మీఁదఁటఁబ్రాఁచి గప్పియును నమలినంబైన గంగాంబువులట్లు
(౧) ౩౯౨.

ముక్కుపైఁ గత్తి (౧) ౫౧౧.

ముంగిటిపెన్నిధి బ. ౨౪౦.

ముంజేతికంకణంబున కద్దమేల? (౧) ౬౨౦.

ముంపమోపులపగిదిన్. (౧) ౨౪౪.

ముంచటిశిరం బుండ, మోకాలికిని సేసవెట్టినట్లు. (౧) ౨౦౨.

ముల్లుచ్చి పెద్దపద రడ్చినట్లు. బ. ౨౧౨.

మృగపతి యొద్దన మేయునే ఫుల్లు? బ. ౫౪.

మృగవ్యాఘ్రుఁ డొడ్డినయురుఁ వలలభావమున. (౧) ౧౭౭.

మెఱఁ బొట్టైపివాము. (౧) ౫౧౧.

మెఱుఁగుఁదీవెల్ (౨) ౪౧౫ (అనిత్యములు.)

మేరువుతోఁ జెఱమెట్టులు సరియె? బ. ౨౧౦.

మేరువుసోఁకి కాకి తచ్ఛాయఁగాకి వర్ణిల్లు? - బ. ౨౨౪.

మొయిలులమహిమ. (౨) ౪౧౫ (అనిత్యము.)

మోకాళ్లను బట్టతలలను ముడిపెట్టు (౧) ౩౫౯.

రత్నపరీక్ష యెఱిఁగి చేపట్టుబచ్చునుబోలె. (౧) ౨౬౭

రవితోడఁ గిరణము లస్తమించుపగిది. (౧) ౨౨౧.

రసహీనమైన నిస్సారంపుఁగవిత (౨) ౨౧౮.

రాకామలజ్యోత్స్నఁ ద్రావుచకోర, మాకాంక్ష సేయునే
చీకటిఁ ద్రావ? బ. ౫౭.

రాజితాంచిత రత్నరాజ ముండంగ గాజుపెంచిక లేఁబ గమి
యించినట్లు. బ. ౨౮౦.

రా నేర్చునే పుష్పరసమున కీఁగ? ప ౨౮౦.

రెండుగాఁ బాఱెడునీరు వ్రేయు (ట) (౧) ౩౫౯.

రెండునోళ్లను గుడ్వకుండినఁగుక్షి, నిండునే గండభేరుండంబున
కును ? (౧) ౨౦౨.

రే పగలు సేయు (ట) ౩౫౯.

రోఁకటఁ జిగురులు గోయు (ట) (౧) ౩౫౯.

రోఁకటిపాటలట్లు. బ. ౨౧౨.

లంపానఁ గోసిన లాచిన నెఱయఁ, గంపెకుఁ గాక శ్రీ
గంధంబునకును ? బ. ౧౧౦

లా నార యొలుచు (ట) (౧) ౩౫౯

లోష్టుఁగూటము (౧) ౫౧౧

లోళ్ల రోఁకళ్లఁ బాడు (ట) బ. ౧౨౮.

లక్ష్యము ధనుర్ధరుఁ డేయఁ బడిన శరములట్లు. (౧) ౧౭౭

(శ్రీశైలము) లతగరిగొన్న మూలస్తంభము (౧) ౮.

వట్టియాకులు గాలివడిఁ దూలుఁగాక, మెట్టలు దూలునే యెట్టి
గాడ్పునను? బ. ౨౨౯.

వడగండ్ల గుండ్లు గట్టు (ట) (౧) ౩౫౯.

వడగళ్లవర్షంబు వారాశిఁ గురియువడువున బ. ౪౨.
వ్రాఁతకోట నోడయుండంగ వదరూఁదినట్లు బ. ౨౪౦,
వాడపొత్తు (౧) ౩౪౧.
వానరం బెఱుఁగునే వరరత్నమహిమ? బ. ౨౪౦.
వానవజ్రములు (౨) ౮౧౯. (అనిత్యములు.)
వాయసఫలన్యాయము. బ ౩౫.
వాయువుఁ బట్టు (౬) (౧) ౩౫౬
వారిధిఁ దటినీప్రవాహముల్ గలియఁ, బేరున్నదే వేఱ? బ. ౨౨౪
విద్యాప్రభవములేనట్టి సభాసమూహంబు (౨) ౨౧౯.
విమలమాణిక్యగర్భమున దీపంబు పుట్టినట్లు. బ. ౩౯.
విరిదమ్మివాసన విహరించు తేఁటి, పరిగొని సుడియునే ప్రబ్బలి
    విరుల? బ. ౫౪.
వీచి ప్రవర్తితంబగుచు వచ్చు వహిత్రంబు వడువునబోలె.
    బ. ౩౭
వీపుఁగోల. (౧) ౫౧౧.
వెన్నెలఁ బ్రోవుగాఁ జేయుట (౧) ౩౫౬.
వెలివాడఁ గలుగునే వేదఘోషంబు? బ. ౧౫౪.
వెల్లవేగియుఁ దినికి చాబిడ్డఁ గనినచందము. బ. ౨౨౦.
వేమాఱు నెంతగాచినను వన్నెకెక్కఁగాదె సువర్ణంబు? బ. ౧౧౦
వేయువిధంబుల వెలిగడ్డ వదరుఁ, గాయలోపలిచేఁదు వాయని
    యట్లు. (౧) ౧౬౫.
శబ్దంబులోపలి యర్థమట్లు. బ. ౧౭౪.
శరనిధిఁ గపులు జనియించి వెండి శరనిధిలోనన సమసినయట్లు.
    బ. ౨౪౦.
శర్వాణి నీలాంబుజముఁ దాల్చునట్లు (౧) ౧౭౦.
శశిలేని నిశి (౨) ౨౧౯.

జాతీయములు

అక్కు_నూలినభంగిన్ (బ. ౨౧౪), అంగిటియుల్లొత్తు (బ. ౬౮) భవబాధలకు నగపడి (బ. ౧౭౧); ఉదయింపకటమున్న యుదయించె మహిమ, ఇంపారి సొనుపారి కంపుసొంపారి చాలనొప్పెడు బిల్వపత్త్రి (బ. ౭౦), ఉన్నయున్కిన (౧) ౪౫౧, ఎక్కుఁగొల్లు (౧) ౫౧౧, కనుమూయనెడయు లేదనఁగ ముప్పెట్టిగొనియె (బ. ౮౩), ఇట్లింతకెత్తి కొన్నాఁడింక నిఁకమీఁద నెంత కెత్తికొనున్నాఁడో? (బ. ౧౫౫), ఒండొరుఁ జేవ్రేసి నవ్వన్ (బ. ౬౩), వడిఁబాఱు జలముల కొడలెల్లఁ గాళ్లు, వడిఁ గాలుచిచ్చున కొడ లెల్ల నోళ్లు, వడి వీచుగాడ్పున కొడలెల్లఁ దలలు, వడిఁ జేయుబసవన కొడలెల్ల భక్తి (బ. ౩౭), పుడమి ఒడ్డగెడవయ్యె (బ. ౩౩), ఒత్తుపట్టఁగన్ (బ. ౬౨), ఓరంతప్రొద్దు (౧) ౪౫౦; ప్రోలు సూడఁగఁగంటిన్ (౧) ౧౪౬; కనుఁగవ ధూళిఁ జల్లు (౧) ౪౪౯, కన్గంట వీక్షించి (బ. ౧౧౬), ముకురంబు గన్గొల్పి (౧) ౨౧౩, కుండగూల్చినభంగి వారక వర్షంబు వఱుగొని కురియ (౧) ౧౪౬, కెలస మానతియిండు (బ. ౨౪౧), కోయనిపొగడు (బ. ౩౮), గామడ్చినట్టులు (బ. ౨౦౬), గుండెబెదరు (౧) ౫౧౧; కుడుపున కియ్యెడ నుడనుడ లేల? (బ. ౮౧), గొడ్డువీఁగి కనినకొడుకు గారాముబిడ్డని (౨) ౧౬౮, గోరంతప్రొద్దు (బ. ౮౪), నీవుఁజాలుదే రక్షు, చాలవేఁ జిక్కుము (౨) ౫౧౩, చిత్తంబుచిగురు (బ. ౧౫౬) చీరికిఁ గైకొన్న (బ. ౧౦), చెమటయే నెత్తురన్ తల్లి (౨) ౧౫౬, ముక్తిచేగయై గరిగొన్న శివప్రసాదంబు (౧) ౧౦౦, చొల్లువాఱుడు మాటలు (బ. ౧౯౬), చొళవాళికకాక వేళవాళికిని వత్తురే? (బ. ౧౯౫), కొలువక తక్కినఁ బొలిసె బ్రాహ్మ్యంబు, కొలిచెనేనియు భక్తి వొలిసె (బ. ౨౧), నీయొగి వేయును మాకు వచ్చెఁ దక్కుము (౧) ౩౬౨, బసవనిఁ దలఁచుతలఁపు బలుపుగాఁ జేసి భావష్టుమెఱ

సిన (బ. ౫), తేటతెల్ల (బ. ౧, ౧౧, ౨౫, ౩౬) భక్తి దుద్రేకిం తన లోనఁ దొట్రుకొనఁగ (బ. ౨౫), (ఒకబూతె) నమలెనో నమలఁడో (బ. ౧౧౯), నవకమెసఁగ (బ. ౧౧), నాము మేయుంబ (బ. ౨౦౨) నిన్నగా దటుమొన్న (౧) ౬౩౭, నిలుకాల నిలువంగ నేరక తిరుసు నలమట (బ. ౬౨, ౨౦౦) నిజవుఱువడి శివునేత్రత్రయంబు (బ. ౭౬), నోములుగీములు వేములఁ గలిపి (బ. ౧౬), పచ్చిబొంకులు (౧) ౩౮౧; అతఁడు పట్టెడుకూటికర్థాంశు (బ. ౨౮), భక్తియు నీవును బడ్డట్లు పడుము (బ. ౨౦) - పాషాణానఁ బసిఁడి (౧) ౨౦౯ - విధి గట్టి పిఱ్ఱతాఁకు (౧) ౮౮౯ - పున్నెంబు మాలినపాడ (డు) వలము (బ. ౧౫౦) - పుట్టినాఁడ కులము పురులు వోనాడెన్ (బ. ౨౦) - పుట్టువుమాలుపోఁతు (౧) ౧౨౪ - పురులువోనాడి (బ. ౧౦౮) - వార్తయుఁ బూసగ్రుచ్చినయట్లుగాఁ జెప్పి (బ ౧౫౦) పొట్టపొర్వ్వన (బ. ౨౪౦) - సర్వాంగములఁ భువిఁ బొంద మ్రొక్కి (బ. ౭) (౧) ౧౩౮ - శరణుల నలుకడ లరసిపట్టి చూడంగ నీప్రాప్తియే? (బ. ౨౧౨) - ప్రాలుగల్లు సుపుత్త్రుఁబడసితిమి (బ ౨౦) - ప్రేవులుమాడు (బ. ౮౦) - అద్రిజాత వలపలిబరి (౧) ౮ - బుడిపుల్లువోవు (బ. ౨౧౪) - బొంతకు గంతకుఁ బ్రోవిడి (బ. ౧౧౧) - మంచుఁ గుంచానఁగొలుచు (౧) ౩౪౯ - మడికూటివృత్తి (బ. ౨౨౯) వెదకిననైననొకఁడు మందునకైన నూరిలో లేఁడు (బ. ౨౪) - మనసు తల్లడము (౧) ౫౧౨; నేనన్నఁ బోవునే పేదలమునుక? (బ. ౧౧౪); అచ్చెరువుఁ బ్రహర్షంబు భక్తి ముప్పిరిగొని (బ. ౧౭) - ముదము గోపము దెంపు ముప్పిరిగొనఁగ (౧) ౨౮౪ - రీతులు నేతు లుట్టంగ (౧) ౧౮౦; లోకుల కొకటిపులు (బ. ౧౦౨) - విక్కన విరియు (బ. ౨౨౧, ౨౨౪) - వ్రచ్చివందటిలాను (బ. ౧౦౪) - 'హా' యని సత్త్రె పాయుక్తి (బ. ౩౭) - మొదలయినవి.

ఊఁతపదములు

భాషలోని అందమును చాలామట్టుకు ఊతపదముల ప్రయోగము వల్ల సోమనాథుడు వెలయించినాడు. ఇవి అనేకవిధములుగా ఉన్నవి. కొన్నిటిని క్రింద చూపుచున్నాను.

(౧) కట్టెగిట్టె (బ. ౭౫) – కట్నంబు గిట్నంబు (౧) ౩౪౦ – జక్కులు గిక్కులు (బ. ౧౧౩) – నోములు గీములు (బ. ౧౬) – బాసలు గీసలు బ. ౧౦౯ (౧) ౨౪౩.

(౨) కస్వగట్ర (బ. ౭౫) – కొలుచుగాట్ర (బ. ౭౫) – పలిగట్ర (బ. ౭౫) – బడియబట్ర (బ. ౭౫) – మానుమట్ర (బ. ౭౫.)

(౩) అంజలి గుంజలి (బ. ౧౦౪) – ఆకులునలము (బ. ౭౭) కోరికకడమ (బ. ౯౯) – చుట్టాలఁ బక్కాల (బ. ౨౩౪) – దిక్కు నాఁ దెసయును (బ. ౧౪౦) – దెసయు దిక్కు (బ. ౧౩౬ (౧) ౨౦౨) పండుగులు ప్రబ్బములు (౧) ౩౪౦ – పూరియుఁబుడుక. బ. ౭౫ – పేదలసాదుల. బ. ౧౧౪ – పాలుపోసు. బ. ౧౦౩ – మందుమ్రాఁకు. బ. ౬౯, ౭౫, ౯౫ – మాడమడక (౧) ౩౪౦ – వీసము నాసము. బ. ౧౧౪ – వేరు వెల్లంకి. బ. ౭౭ – వేసరవాసరన్. బ. ౬౯ –

ఇట్టి జంటపదములను వాడి సోమనాథుడు కవితకు తెచ్చిన అందమున కీ క్రింది ఉదాహరణ మొక్కటి చాలును.

"ఆలింగమూర్తి నెయ్యంబు దియ్యంబు,
మూలంబు దాలంబు, ముద్దునుందుద్దు,
భ్రాంతియుఁగాంతియు, రంగుబెడంగు,
శ్రాంతివిశ్రాంతి లక్షణము సద్గుణము,

భాతియు రీతియుఁ, బదమును ముదముఁ,
బ్రీతియు నీతియుఁ, బెంపును సొంపు,
నేపును నోపును, నెలమియుఁగలిమి,
వ్రాపును దీపును, రూపు రేఖయును,
మురువును వెరవును, మొగియును బిగియుఁ,
బురులును నెరులుఁ, బ్రస్ఫూర్తి దస్ఫూర్తి,
సెన్నును నన్నును, జెలువును నలువు,
నున్నతి సన్నుతి, యొప్పును మెప్పు,
లలియును లులియును, లాగును బాగుఁ,
బోలుపును బలుపుఁ, బ్రస్ఫూర్తివిస్ఫూర్తి,
భరితమై పండిత ప్రభుదృష్టి యందు,
కరువునఁ బోసినగతిఁ బిక్కటిల్లి"

(౧) ౧౩౫.

(౫) వ్యతిరేకములు: ఏఁటువల్లము, కొట్టుగట్టు, తెరువవెవి. బ. ౩౭.

(౬) పిట్టపిడ్గరన్. బ. ౧౭౯; బట్టకబయలు. బ. ౭౬;

(౭) అవసరవేళ (౧) ౧౬౮; కూలకట్టు. బ. ౧౭౨.

ఆమ్రేడితము

తెనుగు అందమునకు పదముల నామ్రేడితము చేసి పలుకట మొకలక్షణము. దీనిని సోమనాథుడు సంపూర్ణముగా వినియోగించు కొన్నాడు. కొన్ని ఉదాహరణములు:

(౧) బసవస్వామిగాఁగవచ్చునే పెఱపెఱవారలకెల్ల. బ. ౬ అలుగర్గరాచి (మిక్కిలి అరుసనట్లుగా) (౧) ౭౨౭; కథకథకు వచ్చుచును, గడియగడియ చెప్పక. బ. ౮౯; సోమవారము సోమవారము (=ప్రతిసోమవారమున్ను) (౨) ౧౧౭; వారవారము.

(౨) ౧౧౪; ముదలింపముదలింప బ. ౨౧౨; ఆడియాడి, ఉప్పొంగియుప్పొంగి, క్రాలిక్రాలి, చేసిచేసి, చొక్కిచొక్కి, తేలితేలి, తొప్పఁదోఁగితోఁగి, పొర్లి పొర్లి, మ్రొక్కిమ్రొక్కి, వ్రాలివ్రాలి, సోలిసోలి, (బ. ౩౩.)

(౨) కదలక మెదలక, ప్రక్క త్రిక్కనక, చెప్పక చేయక, మొదవైసవి.

పదజాలము

(౧) అచ్చతెనుగు మాటలలో సోమనాథు డుపయోగించి నన్నిటిని మరియే తెనుగుకవిన్ని ఉపయోగించలేదు. ఇతడు వాడిన పంపలకొద్దిపదములు నిఘంటువులలోని కెక్కలేదు. అట్టివాటిలో కొన్నిటినిమాత్ర మిాక్రింద చూపుచున్నాను.

అంకన, అంకనము, అంకుసాంకులు, అకో!, అఖండ బిల్వ పత్రిరి, అక్షిరోగము, అసుద్య, అటవిలు, అడపతిత్తి, అడిస్రొంత కచ్చడము, అతకులు. అతము, అందుల, అద్దరి, అనసులకోల, అనసుల మొగడె, అనసులు, అనుగులవు, అనువు గద్దెంగరులు, అన్నెకక్క అమరారు, అరజలు, అరమని, అరసుట్టు, అరిగిపండ్లు, అర్ఘ్యపణ్యములు, ఇజ్జలజ్జలవాగు, అలికటము, అలిముటితనము, అలువ, అలసుల కలశము, అసిగోంత, ఆంక = ప్రక్క, ఆటకూటము, ఆండెలి, ఆదరికము, ఆనందవతి, ఆనందవర్తి, ఆనుపశి, ఆరతిజోళ్లు, ఆరతిపలుకలు, ఆరోగ్యసంపద, ఆశతి, ఇక్కంటి, ఇలువుట్టు, ఇలువుట్టుదాసి,

ఇల్లిదే! ఉక్కళిల్లు, ఉఘే!, ఉత్తెర, ఉనుపరి, ఉప్పరము, ఉప్పరగిల్లు, ఉటిముడి, ఉజ్జుటు, ఉలిపిజంగెత, ఉల్లిగడ్డము, ఉవిదము, ఉసుగు, ఉసులు(క్రియ), మొదలయినవి.

(౨) సోమనాథుడు తన కాలములో వ్యవహారములో ఉండిన అన్యదేశ్యశబ్దములను ప్రయోగించడానికి వెనుదీయలేదు:

కఠారము. బ. ౨౩; కడానినక్కలు. బ. ౧౧౪; కోర=కొన్న. బ. ౬౯, (౧) ౪౮౩; జోహారు (౧) ౪౩౧, మొద.

(౩) కొన్ని శబ్దముల అర్థవిచారము :

(౧) మంగళారతి. (౧) ౩౮౨. ఇది మిశ్రసమాసము; 'ఆరతి' తెనుగుమాట. ఇది 'ఆళతి'కి రూపాంతరము. కన్నడములో 'ఆళతి' అంటే పాట. దీనికి 'ఆణతి' రూపాంతరము. 'ఆళతి' బ. ౬౨. మంగళపుపాట పాడుతూ కర్పూరము మొదలయినవాటిని వెలిగించి చుట్టూ త్రిప్పుతారు గనుక అట్టి ధూపదీపమునకున్నూ, వాటిని త్రిప్పుటకున్నూ కూడా ఈమాట కుదురుకొన్నది. శ. ర. లో 'ఆళతి' అనేపదము లేదు. 'ఆరతి'కి 'హారతి' మొదటిరూప మని ఉన్నది. ఇది తప్పు. 'ఆరతి' మొదటిరూపము. 'ఆరతి'కిగాని 'హారతి'కిగాని శ. ర. లో అర్థము లేదు. అది వైకృతము అని మాత్రమున్నది. దేనికి వైకృతమో చెప్ప లేదు. 'ఆళతి' 'ఆలప్తి'కి తద్భవరూప మని నాతలంపు.

(౨) అనుమానము. బ. ౬౪. సందేహము; ఈ అర్థము సంస్కృతములో లేదు.

(౩) అర్ఘ్యపణ్యములు. బ. ౬౧. శ. ర. లో లేదు. దానిని మించసంకల్పించిన సూర్యరాయాంధ్రబృహన్నిఘంటువులో కూడా లేదు. ఈ మాటను సోమనాథుడు చాలా తరచుగా ఉపయోగిస్తాడు. చూ. బ. ౬౧, ౨౧౦; (౧) ౧౩౫, ౨౮౩, ౪౫౩; మొద. శ. ర.

లో 'పణ్యారము' ఉన్నది. దానికి 'నానుబప్పు, భక్ష్యము' అని అర్థము లివ్వబడినవి. ఇది 'ప్రతిహారము'నుండి పుట్టినదని నాతలంపు. 'ప్రతిహారుడు' అంటే 'సేవకుడు.' ప్రతిహార మంటే సేవ. ప్రతిహారము, పడిహారము, పణిహారము, పణియారము, పణ్యారము అనే రీతిగా మార్పుకలిగినది. 'పణిహారమువారు' అని వైష్ణవకుటుంబమువారున్నారు. 'ఆలయములో కైంకర్యముచేసేవారు' గనుక ఆయింటివారికి కాపేరు వచ్చినది. ఇప్పుడు వారు 'ఫణిహారము'వా రని చెప్పుకొంటారు. వైష్ణవులయి ఉండి వా రట్లు శివపరమైన పేరి నేర్పరుచుకొనడము తగదు. తమ పేరు సంస్కృతపదముగా మార్చుకొనవలెనని వారట్లు చేసుకొని ఉంటారు. రాయలసీమలో 'పానకపణ్యారము' అంటే 'పానకసేవ, పూజ' చేస్తారు. ఆసమయములో పానకముతో బాటు నానబప్పు (వడపప్పు)ను కూడా ఇస్తారు. పణ్యార మంటే సేవ, పూజ, అనే అర్థమును విస్మరించి, పానకముతో వడబప్పుకూడా ఇస్తారు కాబట్టి, పణ్యార మంటే వడబప్పు అని అర్థము చేసుకొంటున్నారు. 'అర్ఘ్యపణ్యాము'లోని 'పణ్యాము' 'పణ్యారము'నకు రూపాంతరమయి ఉంటుంది. అర్ఘ్యపణ్యాములు అంటే అర్ఘ్యపూజలు, అర్ఘ్యసేవలు, అని అర్థము. లేదా, 'పడియము' పణియమయి, పణ్యాముగా ఏర్పడి ఉండవచ్చును. ఈ మాట శ. ర. లో లేదు. ఆడుబిడ్డ అత్తవారింటికి పోయేటప్పుడున్ను ఇతరశుభకార్యములలోను పడియ పెట్టుతారు. వివాహములలో 'పడియదినము' ప్రత్యేకముగా ఉన్నది. పడియ పెట్టడమంటే ఉపచారముచేయడము. పడియదినమంటే వరోపచారము చేసేదినము.

(౮) 'అటుగాని యవసరం బలవడ నేరదు.' బ. ౮౮. అవసర మంటే పూజ.

(౯) 'ప్రస్తుతం బెటేగి' (౧) ౧౮౧. సమయము, వీలు, కనిపెట్టి, అని అర్థము.

(౬) 'అంగద.' బ. ౨౦౯, ౨౫౧. 'అంగద' అంటే 'ఆకలి' అనే శ. ర. లోని అర్థము తప్పు. అహంకారము అని అర్థము.

(౭) అరివి బ. ౭౩, శిథిల మని అర్థము. శ. ర. లో లేదు. 'గుడియును ద్రస్సియుఁ గూలిపోయినది, యాపెరుమంటపమును నరివి యైనయది'

(౮) ఇండె=చీలిక, అని శ. ర. 'ఇండెగట్టెడిది మాయిండె లేకవ్వు, ఖండదీపము వాఁడు గా నమినంది.' బ. ౫౫. ఇచ్చట 'ఇండె' అంటే 'పుష్పమాలిక' అని అర్థమేమో.

(౯) ఊడుకలు. బ. ౨౦౯. జంతుమాంసములో ఒకనిఘము శ. ర; సూర్యారాయనిఘంటువులో గాని లేదు.

(౧౦) ఏటము. (౧) ౪౮౦.

'చిరివినబొంతయుఁ జేతికత్తియును
జెరివినతడుపునుఁ జేతికాయకముఁ
జేటల నమ్మితెచ్చిన లబ్ధి యదియు
నేటంపుఁ బదమగు నిలువడి సూచి'

ఈపదము శ. ర. లో లేదు. ఇచ్చట 'ఏటము' అంటే 'దారిద్ర్యము' అని అర్థము చెప్పవలెను. కాని. ఈ పదమునే సోమనాథుడు బసవపురాణములో

'కోకమ్మి పడసిన కొలుచు గాదియు
లేకేమి కొనిరావు గాక యేమియును
నేటంపుసంపద లెం దేఁగె నింక.'

దీనిలోని 'ఏటము'నకు సూర్యారాయాంధ్రనిఘంటుకారులు 'అధికము' అని అర్థముచెప్పినారు. 'అస్థిరము' అని చెప్పవలెనేమో.

మాటలు నేరక పలికిన
నోటమిగాఁ గొనక కార్యమున్న నిజముఁ దాఁ
బాటించి నృపతి ధర్మం
బేటముగాఁ బాడి నిర్ణయింపఁగ వలయున్

విజ్ఞా. వ్యవ. ౨౭.

ఈ పద్యములోని 'ఏటము'నకు 'అధికము' అని అర్థము చెప్పితే సరిపోతుంది గాని, సోమనాథుని ప్రయోగములనుబట్టి చూస్తే 'ఏటము'గా= అనుసరించి, అని అర్థము చెప్పవలె ననిపిస్తుంది.

(౧౧) ఒటిమిఁడివిప్రులు :(౧) ౨౧౬. 'ఒటిపిఁడి'అని పాఠాంతరము. 'ఓర్వలేని బ్రాహ్మణులు' అని అర్థము చెప్పవలెను. ఈపదము శ. ర. సూ. ఆం. ని. లలో లేదు.

(౧౨) క్రీతము: బ. ౨౫౩. శ. ర. లేదు. 'పూర్వము'అని అర్థము. వ్యవహారములో దీని అర్థమిట్టే ఉన్నది.

(౧౩) చోళవాళిక కాక ఖ్సోణిత లేశ
వేళవాళికిని వత్తురే;

బ. ౧౯౫.

చోళవాళిక కాక ఖ్సోణిత లేశ
వేళవాళికిఁ గర్తవే;

(౨) ౧౮౫.

చోళనాళి అంటే చోళపాళి, చోళరాజ్యము, అనిన్ని, వేళవాళి=కొలనాళి=కొలుని, అనగా యమునిరాజ్యము అనిన్ని ప్రొ. శే. శా. వి. లక్ష్మణరావుగారన్నారు. పైవాక్యము గవళేప

నామయ్య, సానుగంటిరాజయిన ఉదయావనీశ్వరునితో అన్నది. ఉదయావనీశుడు చోళరాజయినందు కాధారము లేదు. పైవాక్యమే అందు కాధారము. ఆ వాక్యపు అర్థమే ఇప్పుడు విచార్యము. కన్నడము లో 'చోళదవాళి' అని ప్రయోగ మున్నది. దానికి ఋణము, విశ్వాసము, అని కర్ణాటకచరిత్రకారు లన్నారు. కాని, ఈ అర్థము పై వాక్యములో కుదురదు. శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు చోళ(ద) వాళి=జొన్నలకూలి, అనిన్ని, వేళవాళి=జీవితకాలపు విధానము', అనిన్ని అర్థము చెప్పినారు. కాని, కన్నడములో జొన్నలు అనే అర్థములో 'జోళ' అనేపద మున్నదిగాని, 'చోళ' అని లేదు. 'చోళం' అనేది అరవ మలయాళభాషలలో ఉన్నది-అయినా ఆకాలములో 'జోళ'శబ్దము కన్నడములో 'చోళ' అని ఉండేదేమో మరొక అర్థము నిర్ణయించలేనప్పుడు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెప్పిన అర్థమునే ఇప్పటి కంగీకరించవలసి ఉన్నది.

(౧౪) తెలవేటకాడు: (౧) ౮౫౮. శ. ర. లో లేదు. 'తెలు' అనగా వల. వలలుపరచి వేటాడేవా డని అర్థము.

(౧౫) పిదవు (౧) ౩౦౦. శ. ర. లో లేదు. 'పిదవగు నేథ కి పెద్దఱికంబు' తక్కువ, పేద. అని అర్థము.

(౧౬) బడేరు. బ. ౭౦. శ. ర. లో లేదు. 'ఈశ్వరుడు' అని లక్ష్మణరావుగా రర్థము చెప్పినారు. 'బడేరు'= లింగము అనవలెనా? 'బడేరుడు=ఈశ్వరుడు, అనవలెనా: 'బడేరున కారగింపఁ బెట్టుమన్న' అని ప్రయోగము.

(౧౭) పిమ్మిటి. దీనిని 'బిమ్మిటి' గా. శ. ర. కారుడున్ను ఇతరులున్ను బకారాదిగా ఉదాహరించినారు. బకారాది అనడానికి తగిన ప్రమాణము కానరాదు.

'ఒక్క మహావిషోరగము...కఱచి, పెలకిలంబడుడు నవ్వెలఁది మేల్కాంచి, వెలి కుర్కి హాయని పిమ్మిటి నొందు కలకలంబున' అని (౧) ౪౩౫.

'నోరు వెన్నకుఁ దెఱవకయున్న యక్షుణము,
బిట్టులిక్కిపడి తల్లి బి(పి?)మ్మిటి నొడలు
పట్టలేక!

'నోరు వెన్నకుఁ దెఱవకయున్న యక్షుణము,
బిట్టులిక్కిపడి తల్లి బి (పి?)మ్మిటి నొడలు
పట్టలేక !

బ. ఉరా.

శబ్దరత్నాకరములో బిమ్మిటి= వివశత, అని అర్థమిచ్చి ప్రయోగము లిచ్చినారు. 'పిన్' అంటే 'వెనుక' అని అర్థము. 'పిమ్మల్' అంటే 'వెనుకభాగము' దీనినుంచే 'పింగల,' 'పిమ్మట' మొదలయిన శబ్దములు పుట్టినవి. 'పిమ్మిటి గొనడ'మంటే వెనుకకు తగ్గడమని నేననుకొంటున్నాను. ఈపదము బకారాది అనడానికి తగిన ప్రమాణము దొరకేవరకున్ను అది పకారాది అని అనుకోవలెను.

ఈరీతిగా పాల్కురికి సోమనాథుడుపయోగించిన అనేక శబ్దముల కర్థనిర్ణయమున్ను రూపనిర్ణయమున్ను చేయవలసి ఉన్నది. అన్ని శబ్దములకున్ను అట్టి వివరణము చేయడాని కీపీఠికలో స్థలము చాలదు.

వీరశైవవాఙ్మయము

పాల్కురికిసోమనతరువాత వీరశైవగ్రంథములు అనేకములు బయలుదేరినవి. వాటిలో మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారము లోను తంజావూరు సరస్వతీమహాలు పుస్తకభాండాగారములోను ఉన్న పుస్తకములపట్టికల నీక్రింద చేర్చుచున్నాను.

వీరశైవగ్రంథములపట్టిక

(మద్రాసుప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారము)

అక్కమహాదేవిచరిత్ర: పాపన్న. యక్షగానము.

అక్షరాంకములు: పాల్కురికిసోమనాథుడు. — స్తుతి.

అనిమిషయ్యకు లింగమిచ్చినకథ. — కథ.

అన్యవాదకోలాహలము. — శైవము.

అమరావత్యమామహేశ్వరశతకము: విశ్వనాథ కామయ్య — శతకము.

అమరేశ్వరతీర్థమాహాత్మ్యము: మాహాత్మ్యము.

అల్లమప్రభుశతకము: దెందులూరి పద్మనాభయ్య. — స్తుతి.

ఒడయనంబివిలాసము: అజ్జరపు పేరయలింగము. — ప్రబంధము.

కూనపాండ్యరాయనికథ: కథ.

గణమాలిక: శైవము.

గణసౌజన్యాఖ్యానశతకము: నాగరాజు. — స్తుతి.

గురునంబిచరిత్రము: పిడుపర్తి నిమ్మనాథుడు. — చరిత్ర.

చతుర్వేదసారము: సోమనాథుడు. — శైవము.

చిక్కయరాజు కుమారజాతకము.

చిక్కయకథ: నిమ్మనాథుడు.— కథ.
చిరుతొండభక్తకథానిధానము: వాలె కోటయ.—యక్షగానము.
చెన్నబసవపురాణము: అత్తలూరి పాపకవి.—పురాణము.
చెన్నబసవేశ్వరవృత్తాంతము.
చెన్నమలదేవస్థానమహిమ, (?) మాహాత్మ్యము.
చెన్నమల్లేశుని కీర్తన: గేయము.
చెన్నమల్లేశ్వరశతకము: స్తుతి.
జంగమకాలజ్ఞానము: వీరప్పయ్య.— జ్యోతిషము.
జంగమబ్రహ్మలక్షణము: శైవము.
దేవాంగఋషివంశము.
దేవాంగపురాణము: భద్రకవి లింగకవి.— పురాణము.
ధర్మసప్తాభ్యుదయము: కాశీనాథుని వీరారాధ్యుడు.—
ప్రబంధము.
నవచోళచరిత్రము: లింగనసుకవి.—చరిత్రము.
పండిత శివపూజావిధి—శైవము.
పండితారాధ్యచరిత్రము - పాల్కురికి సోమనాథుడు.—
పురాణము.
పాల్కురికి సోమనాథుడు జయించినకథ, కథ.
ప్రభుదేవరవాక్యము: శైవము.
ప్రభులింగలీలలు: కొచ్చెర్లకోట రామకవి. — ప్రబంధము.
,, పిడుపర్తిసోమన.
ప్రమథగణమాలిక, స్తుతి.
బసవకల్యాణము: అనుమోదసన్యాసికవి, యక్షగానము.
బసవకీర్తనలు, గేయము.
బసవదండనాయకవృత్తాంతము, కథ.

బసవపురాణము: మహాదేవకవి, పురాణము
,, పాల్కురికి సోమనాథుడు ,,
బసవమహామాత్యము: వరవీరభద్రుడు ,,
బసవరగడ: సోమనాథుడు, స్తుతి
బసవవిజయము: మల్లంపల్లి నాగభూషణకవి, ప్రబంధము
బసవశతకము, స్తుతి
బసవసంబోధనము ,,
బసవస్తుతి ,,
బసవేశలింగశతకము ,,
భల్లాణచరిత్రము, ద్విపద—గంగానరుడు, ప్రబంధము
భల్లాణదండకము, ప్రబంధము
భల్లాణనాటకము ,,
భవానీమనోహరవచనములు, స్తుతి
భవానీమనోహరశతకము, పండితారాధ్యుల వీరేశలింగము, స్తుతి
భవానీశతకము ,,
భైరవశతకము, స్తుతి
మల్లారిచరిత్రము (?) మరింగంటి వేంకటాచార్యుడు, ప్రబంధము
మల్లీశ్వరశతకము, శృంగారము
మల్లేశ్వరశతకము, చేబవర్తి కొండయ్య, స్తుతి
మల్హాణచరిత్రము, ఎడపాటి ఎఱ్ఱయ, ప్రబంధము
మహాదేవిచరిత్రము: అల్లమరాయడు, చరిత్రము
మహాప్రభుశతకము, స్తుతి
మహిషాసురమర్దనీశతకము, మల్లంపల్లి బుచ్చయ్యశాస్త్రి, స్తుతి
ముదుమళ్ల వీరశంకరశతకము ,,
మూర్ఖచరిత్రము, మాజేటి సర్వేశలింగము, ప్రబంధము

వడియనంబిచరిత్రము, యక్షగానము
వీరకాళికాంబశతకము, స్తుతి
వీరగురువరేణ్యశతకము ,,
వీరచోడప్పకథ, సాంబయ్య, ప్రబంధము
వీరచోడప్పచరిత్ర, పోతయ్య ,,
వీరప్పయ్యగారి వచనాలు, వీరప్పయ్య, వేదాంతము
వీరభద్రవిజయదండకము, శంకులచోడయ, స్తుతి
వీరభద్రశతకము ,,
వీరమాహేశ్వరాచారసారసంగ్రహము, పర్వతమంత్రిలింగన, శైవము
వీరశంకరశతకము, శృంగారము
వీరశైవకీర్తనలు ,,
వీరశైవదీక్షాబోధము, పిడుపర్తి బసవన, శైవము
వీరశైవాచారసంగ్రహము, శివరామలింగకవి ,,
శంకరవచనాలు, స్తుతి
శివకీర్తనలు ,,
శివతత్త్వసారము, మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు, శైవము
శివదండకము స్తుతి
శివనామసంకీర్తనము ,,
శివపారిజాతము, యక్షగానము
శివభక్తిదీపిక, రంగనకవి స్తుతి
శివభక్తిపద్యములు ,,
శివయోగసారము, గణపతిదేవకవి, శైవము
శివరహస్యఖండము, ఔబళకవి, పురాణము
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము, అక్కనార్యుడు, మాహాత్మ్యము

శివలింగప్రభావము, శైవము

శివలీలావిలాసము, తిప్పకవి, ప్రబంధము

శివశతకము, అమలాపురపు సన్యాసి, స్తుతి

శివస్తుతి ,,

,, పద్యములు ,,

శీలసంపాదనము, శైవము

శైవగ్రంథము, బాలకవి అనంతయ్య, ప్రబం.

శైవవిషయకశ్లోకము, ప్రశంస

శైవసిద్ధాంతశిఖామణి, చెన్నాప్రెగడ నారాయణకవి శైవము

శైవాగమశిఖామణి, నెల్లూరి అప్పనార్యుడు ,,

శైవాచారసంగ్రహము, తిరుమలనాథకవి ,,

శ్రీకాళహస్తిశతకము, నిరూపాధికకవి, స్తుతి

శ్రీవిశ్వేశ్వరశతకము, వెల్లూరి విశ్వన్న, సాంబశివకవి, స్తుతి

శ్రీశైలఖండము, అత్తిలూరిపాపకవి, మాహాత్మ్యము

శ్రీశైలమల్లికార్జునశతకము, శృంగారము

శ్రీశైలమాహాత్మ్యము—మాహాత్మ్యము

శ్రీశైలశతకము, స్తుతి

శ్రీశైలరహస్యవివరణము, మాహాత్మ్యము

షట్స్థలజ్ఞానము, యోగము

షట్స్థలవివరణము, సిద్ధనార్యుడు, యోగము

షట్స్థలనిర్ణయము, శైవము

సంగమేశ్వరశతకము, స్తుతి

సర్వజ్ఞకాలజ్ఞానము

సర్వేశ్వరశతకము, అన్నమయ్య, స్తుతి

సాంబశివవిలాసము, యక్షగానము

సాంబోపాఖ్యానము, మోచర్ల అన్నయ
సిద్ధేశ్వరచరిత్రము, చరిత్రము
సిద్ధేశ్వరవసంతవిలాసము, పెద్ద వేంకటాచలపతి, యక్షగానము
సిద్ధేశ్వరస్వామిదండకము, పెద్ద వేంకటాచలపతి, స్తుతి
సిరియాలచరిత్ర, ద్విపద, గంగాధరుడు, ప్రబంధము
,, తిమ్మకవి, యక్షగానము
సోమనాథలింగశతకము, స్తుతి
సోమనాథ స్తోత్రము, స్తుతి.
సోమేశ్వరశతకము, శివరామయ్య, స్తుతి.
హైమవతీపతిచత్వారింశత్, స్తుతి.

తంజాపూరు సరస్వతీమహాలు పుస్తక భాండాగారము

శివయోగసారము (౨౬౦౩) గణపతిదేవ.
శంకరసంహిత (౩౫౭–౮)
శివజ్ఞానమంజరి (౩౫౯–౬౧) పరమానందతీర్థుడు.

౧౨

శైవ సంప్రదాయము

బసవేశ్వరునికి పూర్వమందుండిన శైవసంప్రదాయములు బసవేశ్వరుడు నెలకొల్పనెంచిన శైవధర్మ స్వరూపమేమిటో పాల్కురికి సోమనాథుడు తన గ్రంథములలో ప్రతిపాదించిన వీరశైవ సిద్ధాంత మునకున్నూ తత్పూర్వసిద్ధాంతములనున్నూ భేదమున్నదా? సోమన అనంతరము వ్యాపించిన వీరశైవాచార సాహిత్యమేది? అనేవిషయాలను నిర్ణయిస్తేనేకాని, వీరశైవమత చరిత్ర స్వరూపము తేలదు. ఆనిర్ణయమునకు చాలాపరిశోధనము కావలసియున్నది. ఉపలబ్ధము లైన పరికరములతో ఈవిషయమునుగురించి యీక్రింద సంగ్రహ ముగా వ్రాస్తున్నాను.

శైవమత మనాదిగా భారతవర్షములో నెలకొనియున్నది. ఋగ్వేదములో శివుని పేరు కనబడకపోయినా రుద్రుడు ప్రధానదైవత ములలో ఒకడుగా ప్రశంసింపబడినాడు. ఉపనిషత్తులలో రుద్రపర ము లైన ఉపనిషత్తు లున్నవి. పురాణముల కాలమునాటికి ప్రతిష్ఠ పూజ దేశములో నెలకొన్నది. పురాణములలో కొన్ని శివపరము లైన వున్నవి.

శైవులలో పాశుపతశాఖ చాలా పురాతనమైనది. ఇది వైష్ణవ పాంచరాత్ర సిద్ధాంతమును పోలినది. ఈ రెంటింటిలోను ఏది ముందో చెప్పడానికి వీలులేదు. ఈ రెంటింటికిన్ని సాంఖ్య యోగము లాధార ములు. ఉపనిషత్తుల ప్రమాణమువిూదనే ఇవిన్ని నిలిచియున్నవి. పాశు పతములో లింగపూజకు ప్రాధాన్యమివ్వబడినది. లింగపూజ యెప్పటి నుంచి ఈదేశములో ప్రబలినదో చెప్పలేము. కాని, భూగర్భమును త్రవ్వి పూర్వచరిత్రమును నిర్ణయిస్తూఉన్న పురాతత్త్వ శాస్త్రజ్ఞులు

లింగముల ఉనికి క్రీస్తుపూర్వము చాలా కాలమునుంచిన్ని ఉన్నదని తెలియ జేస్తున్నారు. క్రీ. పూ. ౫౦౦౦–౬౦౦౦ సం॥రముల నాటిదని చెప్పబడే మొహంజొదరో, హరప్పాలవద్ద బయలుదేరుతూ ఉన్న సింధుదేశనాగరికతను గురించి తెలిపే అనేకవిషయములలో లింగములు బయలుదేరడ మొకవిశేషము. దక్షిణ హిందూదేశములో పాశుపతశాఖ ఎప్పటినుంచి వ్యాపించినదో చెప్పడానికాధారములు కానరావు. ఉన్నవిమాత్రము పదోశతాబ్దమునుంచిన్ని ఉన్నవి. తిరుచునాపల్లిజిల్లా, తిరుచునాపల్లి తాలూకా, అల్లూరు గ్రామములో ఒక శాసనములో పశుపతీశ్వరాలయమునకు క్రీ. శ. ౯౧౦ సం॥రములో దానము చేయబడిన ట్లున్నది. అదేజిల్లా, కరూరుతాలూకా కరూరు గ్రామములోని ఒక శాసనములో క్రీ. శ. ౧౦౬౮ సం॥రములో పశుపతీశ్వరముడైయారుకు దానము చేయబడిన ట్లున్నది. అట్లే తంజావూరుజిల్లా, కుంభకోణముతాలూకా, తిరునాగేశ్వర గ్రామములో అచ్చటి శివాలయములోని ఉత్సవ విగ్రహమునకు పాశుపతిదేవు డని క్రీ. శ. ౧౦౨౦ ప్రాంతమునాటి ఒకశాసన మున్నది. తంజావూరు జిల్లా పాపనాశంతాలూకా, ఆవూరు గ్రామములోని శివాలయములోని ఒక శాసనములో (క్రీ. శ. ౧౨౮౩) ఆలయములోని శివుని పేరు పశుపతీశ్వరముడైయాన్ అని ఉన్నది. పాశుపతశాఖ తమిళదేశమునుంచి ఉత్తరమున కాంధ్రదేశములోనికి తరువాతి కాలములో వ్యాపించినట్లు కనిపిస్తుంది. అథర్వశిరోపనిషత్తు, అథర్వశిఖోపనిషత్తు, నీలరుద్రోపనిషత్తు, కైవల్యోపనిషత్తులలో పాశుపత సిద్ధాంతమునకు మూలాధారములు కనిపిస్తున్నవి. వాయుపురాణములో దీని ప్రస్తావన అధికముగా ఉన్నది.

లాకులశైవము పాశుపతశాఖలో అంతర్భాగమై ఉంటుంది. లాకుల మనగా గద. గదను ధరించిన విగ్రహములు క్రీ. శ. ౧౨౫–

౧౪౦ సం॥రములమధ్య రాజ్యము చేసిన కుషనురాజయిన హువిష్కుని నాణెములమీద కనబడడముచేత, అవి లకులీశుని విగ్రహములై ఉండవచ్చునని ఫ్లీటుపండితుడు తలంచినాడు. గదాధరత్వమే కాక లకులీశుని విగ్రహలక్షణములలో ఊర్ధ్వలింగత్వము, నగ్నత్వము కూడా ఒకటిగా ఉన్నది. మహాభారతములో ఊర్ధ్వలింగత్వము, స్థిరలింగత్వము, ఊర్ధ్వరేతస్త్వము, మహాశేఫత్వము, నగ్నత్వము, శివునికి చెప్పబడినవి కాని, శివునికి లకులీశు డనేపేరు కానరాదు. వాయుపురాణములో కల్పవర్ణన మయినతరువాత, ఇప్పటి కల్పములో ఇరువైయెనిమిదియుగము లుంటవనిన్ని, ప్రతియుగములోను శివు డవతరిస్తా డనిన్ని, కృష్ణుడు వాసుదేవుడుగా అవతరించినప్పుడు శివుడు కాయారోహణమనే స్థలమువద్ద స్మశానములో ఒక మృతకళేబరములో ప్రవేశించి, లకులి అనే యోగివేషముతో అవతరిస్తా డనిన్ని, అతడు కుశికుడు, గార్గ్యుడు, మిత్రుడు, కౌరుష్యుడు అనే నలుగురుశిష్యులతో పాశుపతయోగము నభ్యసిస్తాడనిన్ని ఉన్నది. శివు డిట్లు కాయావరోహణముచేసిన స్థలము భారుకచ్ఛదేశములోని దనిన్ని, అందుచేత ఆ స్థలమునకు కాయావరోహణమనే పేరు కలిగిన దనిన్ని రాజపుత్రస్థానములోని ఉదయపురమునకు ౧౪ మైళ్లదూరములో ఉన్న ఏకలింగజీ ఆలయములోని ఒక శాసనములో చెప్పబడినది. చింత్రప్రశస్తి అనే గ్రంథములో లకులీశుడు లాటదేశములోని కారోహణమనేచోట అవతరించినాడని ఉన్నది. ఈ కారోహణమే నేటి బరోడాసంస్థానములోని కార్వారట. ఆగ్రామములో లకులేశ్వరాలయ మున్నది.

లాకులశైవశాఖను గురించి ఆర్. డి. భండార్కారుపండితుడు విపులముగా పరిశోధనముచేసి వ్రాసినాడు. క్రీ. శ. ఏడో శతాబ్దములోని ఒక లకులేశ్వరాలయమును గురించి ఫెర్గ్యూసన్ పండితుడు

ప్రస్తావించినాడు. లకులేశ్వరవిగ్రహములు రాజపుత్రస్థానమునుంచి మైసూరువరకున్ను కనబడుతున్నవి. గుజరాతు, రాజపుత్రస్థానము లలో లకులేశ్వరారాధన ఉన్నది.

బళ్లారిజిల్లా, బళ్లారితాలూకా, ఒరువాయిగ్రామములోని శక ౧౦౭౧ సం॥రపు ఒక శాసనములో కాళిదేవుని భక్తుడయిన భీమ రాసిపండితుడు లకులాగమసంప్రదాయస్థుడని చెప్పబడినది. అదేజిల్లా, హడగల్లి తాలూకా మోరిగేరి గ్రామములోని ఒక శాసనములో సింహపర్షదు చెందిన లకులీశసంప్రదాయస్థు లయిన పండితుల పేళ్లు న్నవి. ఈ శాసనము శక ౯౬౭ సం॥రమునాటిది. ఉత్తరార్కాడు జిల్లా, వందవాసితాలూకా, మేల్పాడిగ్రామములోని ఒకశాసనములోను (క్రీ.శ.౧౦౨౧) దక్షిణార్కాడుజిల్లా, తిరుక్కొయిలూరుతాలూకా, జంబైగ్రామములోని ఒక శాసనములోను (క్రీ. శ. ౧౦౬౯) లకులీశ్వరపండితు డొక డుదాహరింపబడినాడు. పై మేల్పాడి లోని లకులీశమఠము రాజపుత్రస్థానములోని కారోహణమఠమునకు శాఖ అని హుల్ట్ష్ పండితుని అభిప్రాయము. చెంగల్పట్టుజిల్లా, సైదా పేటతాలూకా, తిరువొట్రియూరులోని గౌరీశ్వరాలయములోని శివవిగ్రహము లకులీశ్వరునిదే అని గవర్నమెంటు ఎపిగ్రాఫిస్టుగా రన్నారు. లాకులసంప్రదాయముకూడా ఆంధ్రదేశములోనికి తరు వాతికాలములో వచ్చిఉంటుంది.

కాపాలికశాఖకూడా పాశుపత సంప్రదాయములోనిదే. చెంగ ల్పట్టుజిల్లా, సైదాపేటతాలూకా, తిరువొట్రియూరిలోని ఒకశాస నములో (క్రీ. శ. ౧౧౮౧) వాగీశ్వరపంతుడనేవాడు ఆలయములో సోమసిద్ధాంతమును బోధిస్తూఉండేవాడని తెలుపబడినది. సోమసిద్ధాం తము కాపాలికసంప్రదాయమునకు సంబంధించినది. కాపాలికులకు మహావ్రతు లనికూడా పేరున్నది. మహావ్రతు లనేపేరు తిరువొట్రి

యూరుశాసనములోనే కాక, రామనాథజిల్లా, అరుప్పుకోట్టై తాలూకా, పల్లిమడ గ్రామములోని శాసనములలోకూడా కనబడు తున్నది. ఆంధ్రదేశములో ఈశాఖ వ్యాపించినదో లేదో తెలియదు.

దక్షిణ హిందూదేశములో కాలాముఖు లనేపేర కొందరు శైవసంప్రదాయస్థులపేళ్లు శాసనములలో కనబడుచున్నవి. బళ్లారి జిల్లా, బళ్లారితాలూకా, కురుగోడు గ్రామములోని ఒకశాసనములో (క్రీ. శ. ౧౧౭౫) కాలాముఖుడయిన అమృతాశిదేవునిపే రున్నది. అదేజిల్లా, అదేతాలూకా, సిందిగేరిగ్రామములోని ఒకశాసనములో (క్రీ. శ. ౧౧౪౩) నిర్వాణదేవునిపే రున్నది. ఇతడు కుమారదేవుని శిష్యుడు. కుమారదేవుడు త్రిలోచనదేవుని శిష్యుడు. ఆతడు ఏళ్ కోటి చక్రవర్తి అనే అపరనామముగల వామదేవుని శిష్యుడు. వామ దేవుడు ముళుగుంద గ్రామములోని స్వయంభూదేవాలయములోని కాలాముఖాచార్యుడు. చెంగల్పట్టుజిల్లా, మదురాంతకంతాలూకా, తిరువానకోయిల్ గ్రామములోని ఒకశాసనములో (క్రీ. శ. ౧౨౩౧?) గోమడత్తు జ్ఞానరాసిపండితుడు, శైలరాసిపండితుడు, అనే కాలాముఖాచార్యులపే ళ్లున్నవి. ఉత్తరార్కాడుజిల్లా, వందవాసి తాలూకా, నేడల్ గ్రామములోని ఒక శాసనములో (క్రీ. శ. ౯౨౮) కాలాముఖు డయిన దాసపురారియన్ అనేవానిపే రున్నది. ఇతడు హారీతగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు. కాలాముఖులు శాక్తే యు లని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బసవపురాణపీఠి కలో వ్రాసినారు. ఏమో చెప్పలేము. కాలాముఖు లాంధ్రదేశములో ఉండినట్లు గుంటూరుజిల్లా, సత్తెనపల్లెతాలూకా, 'సత్తెనపల్లె గ్రామ ములో దొరకిన ఒక తామ్రశాసనములో కాలాముఖాచార్యులు కొంద రుదాహరింపబడ్డారు. ఈ శాసనము తూర్పు చాళుక్యరాజయిన రెండో అమ్మరాజుకాలమునాటిది. శక ౮౮౦ సం॥రము నాటిది.

గోరక్షనాథ సంప్రదాయ మొకటి పాశుపతములో అంతర్భాగమైనది. ఇది ఉత్తరహిందూస్థానములో మిక్కిలి ప్రచారములో ఉన్నది.

మాధవాచార్యుడు రసేశ్వరసంప్రదాయము నొకదానిని శైవ సంప్రదాయములలో పేర్కొన్నాడు కాని, అది యిప్పు డంతరించినట్లున్నది.

పైని వివరించిన శైవసంప్రదాయమువారు కాక ఆగమముల నాధారముగా చేసుకొన్న శైవసిద్ధాంతసంప్రదాయమువారు దక్షిణ దేశములో ఎక్కువగా ఉన్నారు. కాశ్మీర దేశపు శైవ సిద్ధాంతమునకును దాక్షిణాత్యాగమిక శైవసిద్ధాంతమునకును కొన్ని పోలిక లున్నవిగాని, దాక్షిణాత్య సంప్రదాయము కాశ్మీరమునుంచి దక్షిణమునకు వచ్చినదని చెప్పడానికి వీలులేదు. ఉత్తర హిందూస్థానములో కాశ్మీరసంప్రదాయ మెక్కువగా వ్యాపించలేదు.

శైవాగమములు శివపరములుగా కొన్ని, రుద్రపరములుగా కొన్ని ఉన్నవి. కామిక, యోగజ, చింత్య, కరణ, అజిత, దీప్త, సూక్ష్మ, సహస్ర, అంశుమాన్, సుప్రభ (సుప్రభేద), అనే ఆగమములు శివపరములు. విజయ, నిశ్శ్వాస, స్వాయంభువ, ఆగ్నేయక, భద్ర, రౌరవ, మకుట, విమల, చంద్రహాస (లేక చంద్రజ్ఞాన), ముఖయుగ్బింబ (లేక ముఖబింబ), ఉద్గీత (లేక ప్రోద్గీత), లలిత, సిద్ధ, సంతాన, నారసింహ,(లేక సర్వోక్త, లేక సర్వోత్తర), పరమేశ్వర, కిరణ, పర (లేక వాతూల), అనే ఆగమములు రుద్రపరములు. మొత్తము ౨౮ ఆగమములలో ఒక్కొక్కదాని కనుబంధములుగా కొన్ని ఉపాగమము లున్నవి. అన్నీ కలిసి ఆగమగ్రంథముల సంఖ్య ౧౯౮గా చెప్పబడుతున్నది.

కాశ్మీరదేశములో శైవాగమములు వేదములవలె ప్రమాణములుగా స్వీకరింపబడినవి. క్రీ. శ. ౮౫౦ సం॥ర ప్రాంతములో శివసూత్రములనే గ్రంథము బయలుదేరినది. ఈ సూత్రములను స్పందకారికలు రచింపబడినవి. ఈ రెండింటిని ఆధారముగా చేసుకొని క్రీ. శ. ౯౦౦ సం॥ర ప్రాంతములో సోమానందుడు శివదృష్టి అనే గ్రంథమును రచించినాడు. శివదృష్టిలో అద్వైతము ప్రతిపాదింపబడినది. కాని, శంకరాద్వైతమునకున్ను దీనికిన్ని భేదమున్నది. జీవి సాధనమూలముగా శివునితో ఐక్యమును ప్రత్యభిజ్ఞామూలముగా సాధించవలెను. ప్రపంచము మాయ కాదు, అది ఆభాసము. శక్తి ద్వారా శివుడు ప్రపంచముగా పరిణమిస్తాడు. ఈపరిణామము శివునికి తెలిసేజరుగుతుంది. కాని, ఈశ్వరునికి గల ప్రపంచపరిణామజ్ఞానమునకున్ను సాధకునిజ్ఞానమునకున్ను భేదమున్నది. ఈ పరిణామము సాంఖ్యసిద్ధాంతము ననుసరించే చాలామట్టు కుంటుందిగాని, కొన్ని ముఖ్యభేదము లున్నవి. ఈసిద్ధాంతములోని తత్త్వమునకు త్రికమని పేరు. శివుడు, శక్తి, అణువు, లేక పతి; పాశము; పశువు; అనేది త్రికము. ఈత్రికమునకు ప్రత్యభిజ్ఞమనికూడా చెప్పవలెను. మాధవరచితమైన సర్వదర్శనసంగ్రహములో ఈ సిద్ధాంతమును గురించిన వివరములు విపులముగా తెలుపబడినవి. ఆగమములు సాధారణముగా ద్వైతసిద్ధాంతమును బోధిస్తవి. శంకరాచార్యుని అద్వైతసిద్ధాంతమునకు ఆగమములబోధనల ననుసంధింప ప్రయత్నించడముచేత ఈ శివాద్వైతసిద్ధాంతము బయలుదేరిన దని తజ్జ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. కాశ్మీరశైవసిద్ధాంతమునకు నానాటికిన్ని ప్రచారము తగ్గిపోవుచున్నది.

తమిళదేశములో బయలుదేరిన శైవసిద్ధాంతము ద్రావిడమనిన్ని, సాంస్కృతిక మనిన్ని రెండుభేదములుగా కనబడుచున్నది. సాంస్కృతికశైవసిద్ధాంతమును మాధవుడు తన సర్వదర్శనసంగ్రహ

ములో వివరించినాడు. ఆ దర్శనమునకు ప్రమాణములుగా ఆరుఆగమముల నుదాహరించినాడు. ఈసిద్ధాంతము సంస్కృతభాషలో తెలుపబడినది. కాని, దానిని తెలిపే ఆగమములు కొన్నితప్ప తక్కిన వాఙ్మయమంతా ఖిలమైపోయినది.

ఈ సాంస్కృతికశైవసిద్ధాంతమునకున్ను ద్రావిడశైవసిద్ధాంతమునకున్ను భేదము లేదని కొందరంటారు. కాని, సాంస్కృతికసిద్ధాంతము ననుసరించేవా రందరున్ను బ్రాహ్మణులు. సిద్ధాంతము శివిశిష్టాద్వైతప్రతిపాదకము. తమిళ్గ్రంథములలో తెలుపబడినశైవము ననుసరించేవా రందరున్ను బ్రాహ్మణేతరులు. వారిది భేదాభేదసిద్ధాంతము, లేక శివాద్వైతము.

తమిళ్గ్రంథములలో తెలుపబడిన శైవసిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించినవారిలో జ్ఞానసంబంధర్, అప్పర్, సుందరమూర్తి- అనే వారు ముఖ్యులు. వీరిని త్రిమూర్తు లంటారు. వీరిలో మొదటి యిద్దరున్ను ఏడోశతాబ్దమువారు. మూడోవాడు ఎనిమిదోశతాబ్దములోనో తొమ్మిదోశతాబ్దములోనో ఉండేవాడు- వీరిపాటలు శివభక్తితో నిండిఉంటవి. జ్ఞానసంబంధుడున్ను, అప్పరున్ను ఆగమములను స్మరించలేదు. సుందరమూర్తి వాటిపేరుమాత్ర మెత్తినాడు. వీరికి పురాణేతిహాసములే ముఖ్యములు. తిరుమూలుడు (క్రీ. శ. ౭౦౦) తన తిరుమంత్రమనే గ్రంథములో ఆగమసిద్ధాంతమును ప్రతిఫలింపజేసినాడు. అతని తరువాత మాణిక్యవాచకుడు (క్రీ. శ. ౯౦౦) తిరువాచకమును రచించినాడు. ఈ గ్రంథము తమిళ్వాఙ్మయమునకు శిరోరత్నముగా ఉన్నది. కావ్యముగానే కాక భక్తిప్రతిపాదక గ్రంథముగాను తత్త్వబోధకగ్రంథముగాను ఇది మహాప్రసిద్ధిని పొందినది. ఆతరువాత పదోశతాబ్దములో పట్టిణత్తుప్పిళ్లై శివభక్తిప్రధానము లయిన చాలా గేయములను వ్రాసినాడు. ఇవికూడా మతవాఙ్మయములో ప్రధాన

స్థానము నాక్రమించినవి. రాజరాజచోళునికి (క్రీ. శ. ౯౮౫-౧౦౧౪) సమకాలికుడయిన నంబి ఆండార్ నంబి జ్ఞానసంబంధర్, అప్పర్, సుందరమూర్తుల పాటల నన్నిటిని ఒకచోటచేర్చి దేవారమ్ (దేవహారము) అనే సంపుటముగా కూర్చినాడు. రాజరాజు నాటికి ద్రావిడసంగీతమునకు మేళగించి ప్రధానశైవాలయములలో నిత్య పారము జరిగేటట్లు ఏర్పాటుచేసినాడు. పూర్వపువైదిక సంప్రదాయ మునకు భంగము కలుగకుండా దేవారమునుకూడా పఠింపజేసి శివ పూజావసరములకు రాజరాజు గొప్పశోభను కల్పించినాడు. నంబి తిరుమురళ్ అనే గ్రంథమునుకూడా కూర్చినాడు. తనకాలములో ప్రచారములో ఉన్న శైవగీతములనన్నిటినీ పదకొండు గ్రంథములలో ఈతడు చేర్చినాడు. ఈ గ్రంథసంచయమునకే తిరుమురళ్ అని పేరు. పండ్రెండో శతాబ్దములో దీనికి పండ్రెండో గ్రంథము మరొకటి చేర్చబడినది. ఈ గ్రంథమే పెరియపురాణము. దీనిని శేక్కిరరు రచించినాడు. వీనిలో అఱువత్తుమూవరనబడే శైవభక్తులచరిత్రములు డబ్బైఖరెం డధ్యాయములలో వివరింపబడినవి. తమిళశైవులకు పెరియపురాణము చాలా ప్రీతికరమైన గ్రంథము. ఈ కాలములోనే కంజీవరవాసి అయిన కాంజీఅప్పరు స్కాందపురాణమును కంద పురాణమనేపేర తమిళములో వ్రాసినాడు.

ఇంతవరకున్ను తమిళశైవులకు సిద్ధాంతగ్రంథ మొదిన్ని లేకుండేది. ఈ లోపము పదమూడు పధ్నాలుగో శతాబ్దములలో తీరినది. తమిళశైవమునకు సిద్ధాంతమును కల్పించినవారిలో ముఖ్యుడు మెయ్కండదేవుడు- ఇతడు శూద్రుడు. ఇతనిశిష్యులీ సిద్ధాంతమును వ్యాపింపజేసినారు. పాల్కురికి సోమనాథునికి వీరు తరువాతివారు కాబట్టి ఈ సిద్ధాంతభాగముతో మనకు పనిలేదు.

వీరశైవసిద్ధాంతము తమిళశైవసిద్ధాంతము ననుసరించిన దని చెప్పడానికి సందేహము లేదు.

తమిళశైవభక్తులయిన నాయనారులచరిత్రములు దేశమందంతటా వ్యాపించినవి. అరువత్తు మూవురేకాక ఇతరులైన తమిళశైవభక్తులున్ను తమిళదేశములోనే కాక ఆంధ్రకర్ణాటక దేశములలోనున్ను పూజ్యులయినారు. సిద్ధాంతభాగము కొంతవరకు ఆగమములమీదనున్ను చాలావరకు శ్రుతి, స్మృతి, పురాణేతిహాసములమీదనున్ను ఆధారపడినది. బసవనికి పూర్వ మీసిద్ధాంతమునకు వీరశైవ మనే పేరుండేదో లేదో చెప్పలేము.

వీరశైవులకు మూలపీఠము లైదున్నవనిన్ని, వాటిని పంచాచార్యులనబడే ఏకోరాము, పండితారాధ్య, రేవణ, మరుళసిద్ధ, విశ్వారాధ్యులనేవారు క్రమముగా హిమాలయములలోని కేదారము, కర్నూలుజిల్లాలోని శ్రీశైలము, మైసూరు పశ్చిమభాగములోని బాళేహళ్లి, బళ్లారిజిల్లాలోని ఉజ్జైని, కాశి, అనేస్థలములలో స్థాపించినారనిన్ని చెప్పుతారు. ఇప్పుడా పంచసింహాసనములున్ను ఉన్నవి. ఇప్పటివీరశైవులీ పంచాచార్యులను స్మరిస్తారు. కాని, ఇంత ప్రసిద్ధులయిన ఆచార్యుల పేర్లను సోమనాథుడు తన బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో ఎత్తలేదు. ఏకాంతరామయ్య, రేవణదేవడు అనేవారి నాతడు స్మరించినాడు. వీరే ఏకోరామ, రేవణులని అనుకొన్నా, వీరు బసవనికి సమకాలికులయిన సాధారణభక్తులుగా వర్ణింపబడినారు కాని మతస్థాపకాచార్యులుగా స్మరింపబడలేదు. అయినా తరువాతి కాలపు కన్నడ వీరశైవ కవులందరున్ను వీరిని స్తుతించినారు. వీరినిగురించిన విషయములు కన్నడ వాఙ్మయమునుంచి తెలియవచ్చినంతమట్టుకు ఇక్కడ తెలుపుతున్నాను.

రేవణసిద్ధుడు కొల్లిపాకలోని మహాలింగగర్భమునుంచి బయలువెడలినాడు, చాళుక్యరాజు కొక సురియను చూపినాడు, విక్రమునికి సురియ నిచ్చినాడు, వైష్ణవబోధుని వాదములో గెలిచినాడు, రాజేంద్రచోళుడు మొదలయిన రాజుల కూతుళ్లను పెండ్లాడినాడు.

ఇతనికొడుకు రుద్రముని. ఇతని నుద్దేశించి రేవణ సిద్ధేశ్వరపురాణము మొదలయిన గ్రంథములు బయలుదేరినవి.

మరుళసిద్ధుడు కగ్గల గవుడనికి కొడుకుగా పుట్టినాడు. జన్మ గంతను ధరించి కొల్లాపురపురాక్షసిని చంపి, దాని అవయవములతో కిన్నరవీణను చేసుకొన్నాడు. పిచ్చివానివలె ఉండి ఉజ్జయినిలో బయలయినాడు.

పండితారాధ్యుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే అని కొందరంటారు. కాడని కొందరంటారు. పండితారాధ్యు లనేకు లున్నారు.

ఏకోరామతండె చెన్నముద్రాపురపు భక్తుల గర్భములలో జనించినాడు. ఘంటాకర్ణ గణనాథాచార్యునివల్ల ఉపదేశమును పొంది శివ మహత్త్వాధిక్యమును శాస్త్రపూర్వకముగా శివభక్తులకు బోధించినాడు. అనేక వాదులను జయించినాడు. ముద్రాపురపువీర భాస్కరన్నపతి వైష్ణవ మతోద్ధారకుడున్ను షట్శాస్త్రపారగుడున్ను అయిన న్యాయసుధనే విద్వాంసునికి మర్యాదచేయడము చూచి, అతనిని వాదములో గెలిచి, అతనికి రామనాథాచార్యుడనే పేరు పెట్టినాడు. భోగమల్లికార్జున లింగాలయమునకు వచ్చి, ఆలింగగర్భములో చేరినాడు. దేవాంగపురాణమనే కన్నడగ్రంథములో దేవాంగన వీడో అవతారమైన దేవదాసని ఏకోరాముడనే ఒకకొడుకున్నట్టున్ను, అతడు జైనమతస్థురాలయిన బిజ్జళునిభార్యను శైవమతస్థురాలుగా చేసినట్టున్ను చెప్పబడినది.

విశ్వేశ్వరాచార్యునికే విశ్వారాధ్యుడని మరియొక పేరు. ఇతనిని గురించి విశేషముగా ఏమిన్ని తెలియరాకున్నది. పదహారో శతాబ్దము వాడయిన సిద్ధనంజేశుడనే కర్ణాటకవి తన గురురాజచరిత్రములో 'ఈశ్వరుడే విశ్వేశ్వరుడై ధరను పాలించినాడ'ననిన్ని, ఇతనిశిష్యుడు పంచవణ్ణిగెయస్వామిఅనే పేరుగలసదాశివాచార్యుడనిన్ని చెప్పబడినది.

౧౩

అఱువత్తుమూవురు

తమిళదేశములో శైవభక్తికి ప్రసిద్ధికెక్కినవారు క్రీ. శ. నాలుగో అయిదో శతాబ్దములనుంచిన్ని కనబడుతున్నారు. బౌద్ధ, జైనమతవ్యాప్తి నరికట్టబడిన ఆ కాలములో శైవము భక్తిరూపముగా పొడచూపినది. ఈ భక్తి కేవలము బ్రాహ్మణులలోనేకాక సకల వర్ణములవారిలోను వ్యాపించినది. భక్తుడయినవానికి జాతివర్ణములతో భేదములేదనే సంప్రదాయము వ్యాపించినది. ఈ భక్తిసంప్రదాయము ననుసరించిన అనేక శైవభక్తులు తమిళదేశములో వెలసినారు. వారిలో అఱువత్తుమూవురు పరమభక్తాగ్రేసరులుగా పరిగణింపబడుతున్నారు. వీరందరున్ను క్రీ. శ. ఎనిమిదో శతాబ్దమునుంచి పదో శతాబ్దమువరకు ఉన్నవారు. వీరిమాహాత్మ్యములను గురించి శేక్కిలార్ అనే తమిళకవి పండ్రెండో శతాబ్దములో తాను రచించిన పెరియపురాణములో వర్ణించినాడు. అఱువత్తుమూవురమాహాత్మ్యకథలు తొలుత కన్నడదేశములో వ్యాపించినవి. పాల్కురికి సోమనాథునిమూలమున అవి పదమూడో శతాబ్దాంతములో తెనుగుదేశములోకూడా వ్యాపింపనారంభించినవి కాని, అంత ప్రచారములోనికి రాలేదు. అఱువత్తుమూవురు సేక్కిలారుకే పురాతను లయినారు. అతడు వారి పేర్లను సరిగా తెలిపినాడో లేదో చెప్పలేము. కన్నడభాషలోనికి వచ్చేసరికి అవి కొంత వికారమును పొందినవి. సేక్కిలారు చెప్పిన పేర్లు కొన్నిలోపించినవి; కొన్ని క్రొత్తగా చేరినవి. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలో ఆ పేర్లింకా వికారమును పొందినవి. ఈవికారము తమిళశైవమున్ను, ఆంధ్రకర్ణాటక వీరశైవమున్ను సాధారణజనులలో వ్యాపించడముచేతను, వారికి తమిళసంప్ర

దాయము తెలియకపోవడముచేతను, భాషాసంప్రదాయానుసారముగా మార్పులుపొందడముచేతను, ఈవ్యక్తుల గ్రంథముల ప్రతిప్రతులను వ్రాసినవారు అరువత్తుమూవుర సంప్రదాయముతోకాని, వారి పేళ్లతోగాని పరిచయములేని వారై యుండడముచేతను కలిగియుంటుంది. ఈ అఱువత్తుమూవురలోనివారి కథలలోను తమిళభాషల గ్రంథముల లోను కొన్ని భేదములు కనబడుచున్నవి. ఈ అఱువత్తుమూవురే నాయనార్లనికూడా అనడము కలదు. వీరిలో ఎవరిని నిశ్చయముగా ఆవర్గములో చేర్చవచ్చునో నిశ్చయించడము కష్టము. ఈ విషయమై తమిళదేశములోనే పరిశోధనము జరుగలేదు. నాకు తెలిసినంతవరకు (౧) పెరియపురాణము (తమిళము) (౨) స్కాందోపపురాణము (సంస్కృతము) (౩) శివరహస్యము (సంస్కృతము) (౪) శివభక్తమాహాత్మ్యము (సంస్కృతము) (౫) అఱువత్తుమూవరుపురాతనచరిత్ర (కన్నడము, వచనము) (౬) త్రిషష్టిపురాతనచరిత్ర ([illegible], కన్నడము, కర్ణాటకకవిచరిత్రనిర్దిష్టము) (౭) అఱువత్తుమూవర పురాతనశరణచరిత్ర (కన్నడము, షట్పదికావ్యము, [illegible] రచితము) (౮) త్రిషష్టిపురాతనవిధి (కన్నడము) (౯) హాలాస్య మాహాత్మ్యము (సంస్కృతము, తెనుగు) (౧౦) భువనకోశము (౧౧) కన్నడబసవపురాణము (౧౨) తెనుగుబసవపురాణము (౧౩) పండితారాధ్యచరిత్రము (౧౪) శాసనములు—వీటిననుసరించి నిర్ణయించ ప్రయత్నిస్తాను.

(౧) అడిభక్త: తమిళములో ఇతనికి అతిపత్తర్, అదిభక్తర్, అనిపేళ్లు. బెస్తవాడు. తనకు ప్రతిదినముచిక్కిన దొరికిన మొదటిచేపను శివుని కర్పించే వ్రతముకలవాడు. ఒకనాడు బంగారుచేప దొరకగా వెనుదీయకుండా శివుని కర్పించినాడు. పండితారాధ్యచరిత్రములో ఇతనిపేరుమాత్ర మున్నది. పైకథ బసవపురాణములో చెప్పబడినది. (పుట. ౧౩౬.)

(౨) అరివాళు : అరివాళ్ తొండనాయనార్, అని, తమిళము. ..వృత్తము. ఇతనికి సంకులాదాయుః డనికూడా పేరున్నది. శివుని కొరకు సంపు పెట్టడానికి వండిన అన్నము నతని భార్య తలమీద పెట్టుకొని పోతూ ఉండగా దారిలో కాలుజారి అన్నమంతా పోగా, అరివాళు తన తలనే అర్పింప నుద్యుక్తుడైనప్పుడు శివుడు ప్రత్యక్షమై కాపాడినాడు. తెలుగు బసవపురాణములోనికథ ఇది (పుట ౧౩౫) అతడు ప్రతి కాలములోను లింగమునకు రాజనపుబియ్యము ఆరగింప జెట్టుచూ ఉండడముచేత ఇంటిలో బియ్యము అయిపోవడముచేత, కొడవలిపట్టుకొని, కూలికిపోయి రాజనముల సంపాదించి తన వ్రతము నెరవేర్చుచూ ఉండేవాడు. కొన్నాళ్లకు కూలికూడా దొరకలేదు. ఐనదినము ఉపవాసమున్నాడు. ఎట్లో మరునాడు రెండుకుంచముల రాజనములు కూలిదొరికినది. దానిని సంభ్రమముతో శివుని కర్పించడానికి తెస్తూ ఉంటే అవి క్రింద నెరియలలోపడి ఎత్తడానికి వీలుకాలేదు. అప్పుడతడు కొడవలితో గొంతుక కోసుకొన నుద్యుక్తుడు కాగా శివుడు ప్రత్యక్షమై అతనిని వారించినాడు.

(౩) ఇరువదాండారి : ఇరువత్తు డనికూడా పేరున్నది. తమిళములో ఎరిపత్తునాయనార్, ఇరిభక్త అని పేర్లు. సంస్కృతములో ... సుందరమూర్త్యచరిత్రములో ఇతని పేరుమాత్ర మున్నది. బసవపురాణములోని ఇతనికథ ఇట్లున్నది. ఇతడు శివద్రోహార గండడు. పాతకులను కొరటము లేకుండగనే చంపుతానని ఇతని వ్రతము. ఒకనాడు శివభక్తుడు శివపూజకు పూవులుకోసుకొని యింటికి వస్తూ ఉండగా ఒక ఏనుగ అతని కెదురై తొండముతో పైకెత్తి క్రిందికి పడవైచి దంతములతో పొడిచినది. అతని ఆర్పును ఇరువదాండారి విని వచ్చి ఏనుగను గాని మావంతుని చంపినాడు. ఈ సంగతి ఆ ఊరు

రాజయిన కరయూరిచోడుడు విని వచ్చి, భృత్యాపరాధమునకు స్వామిని దండించవలెనను న్యాయము చొప్పున తానే చావవలెనని నిశ్చయము కాగా, శివుడు ప్రత్యక్షమై ఇరువదాండ్రాతని రాజ్యమునేలా కైలాసమునకు తీసుకొనిపోయినాడు. తమిళములోని కథ కొంచెము భేదముగా ఉన్నది. పొఘల్ చోళుడనే రాజు ఏనుగు శివకామియనే భక్తుడు పూజకోసము తీసుకొని పోతూవున్న పూలసజ్జను తొండముతో లాగి కాలిక్రింద వేసి తొక్కినందుకు దాని ఎగురత్రుంచి ఆ ఏనుగును చంపినాడు. రాజతనిని మెచ్చినాడు. ఈ రాజు పేరు మనుచోళుడు, అనపాయచోళుడు, పొగళ్ చోళుడు అని వివిధముగా చెప్పబడినది. మనుచోళుని గురించికాని, పొగళ్ చోళుని గురించికాని శాసనములవల్ల ఏమిన్ని తెలియదు. త్రిభువనచక్రవర్తి కులోత్తుంగచోళదేవు డనే రాజకేసరివర్మ తంజావూరు జిల్లా, నాగపట్టణము తాలూకా, తిరువారూరు గ్రామములో వేయించిన శాసనములో అతని పేరు అనపాయుడని తెలుపబడినది. (ద. ఇం. ఎపి. రిపోర్టు. ౧౯౦౧ సం.నం. ౫౫౯ సం.) ఇతడు రెండో కులోత్తుంగచోళుడు. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౧౩౩ సం. నందు రాజ్యమునకు వచ్చినాడు. దీనినిబట్టి పెరియపురాణమును రచించిన సేక్కిళారు ఈ రెండో కులోత్తుంగుని కాలమువాడనిన్ని, కాబట్టి పన్నెండో శతాబ్దమువాడనిన్ని కొందరు చెప్పుచున్నారు. కాని సేక్కిళారుకు చాలాకాలము పూర్వమందే జరిగి ఉండవలెను కాబట్టి అతడు కులోత్తుంగునితరువాత ఒకశతాబ్దమైనా తరువాతివాడై పాల్కురికి సోమనాథునికి సమకాలికుడు కావలెనని నా అభిప్రాయము. సోమనాథునికి పెరియపురాణముసంగతి తెలియును.

(౪) ఎల్పఘు: బసవపురాణపీఠికలో 'ఎల్వ' అని ప్రభాకర శాస్త్రులుగారు దీనికి పాఠాంతర మిచ్చినారు. ఇతని పేరు బ. పు.

పం. చ. లలో లేదు. తమిళములో ఈ పేరుకు దగ్గరగా ఉన్న పేరు గల ఇహాప్పగైయాండనమినార్ అనేవాడున్నాడు. ఇతనికి ఐహికరిపు, స్వభావరిపు అని సంస్కృతములో పేళ్లు. కొన్ని తమిళగ్రంథములలో ఇతడొక తమిళరాజుగాను, కొన్నిటిలో వైశ్యుడుగాను వర్ణింపబడినాడు. ఒక శైవభక్తుడు కోరగా తనభార్యనే అతని కర్పించినాడు. తనబంధువులు వారించగా వారిలో చాలామందిని చంపినాడు.

(౫) ఏణాధినాథుడు: తమిళములో ఏణాదినాదన్. తెనుగు బసవపురాణములోని కథ ఇది. (పు. ౧౩౬): ఇత డేలాపురమునకు రాజు. దేశములను జయిస్తూ కప్పములను బలాత్కారముగా తీసుకొంటూ ఉంటే, వారొక దళవాయిని పంపినారు. ఏణాధినాథు డతని నెదురుకొన్నాడు. కాని, అతని భూతిరుద్రాక్షధారణమును చూచి ఖడ్గమును విడిచి అతని కాళ్లమీద పడినాడు. వాడూరుకోకుండా ఖడ్గముతో నరకుతూఉంటే రాజు 'శివ, శివ' అనగానే, ఆ స్త్రే టతని కంఠములో పువ్వులదండ అయినది. శివు డతనికి ప్రత్యక్షమై అక్షరత్వము నిచ్చినాడు. పెరియపురాణములో ఈకథ కొంచెము భేదముగా ఉన్నది. ఇతడు నానావిధాయుధప్రయోగములో నిపుణుడు. ఒకనా డతిశూరుడనే ఒకయోధునితో అతనికి ద్వంద్వయుద్ధము సంభవించినది. ఆ యోధుడు ధరించిన భూతిరుద్రాక్షములవల్ల అతడు శివభక్తుడని తెలుసుకొని రాజు తన ఖడ్గమును విడిచిపెట్టినాడు.

(౬) ఒణుమూర్తి: బసవపురాణములో ఎణుమూర్తి అని ఉన్నది. ఇతనికథ తమిళములో లేదు. బసవపురాణములోని కథ ఇది (పుట ౧౩౮): ఇతడు తన ప్రాణలింగమునకు నిత్యమున్ను మేలి చందన మర్పించే వ్రతముకలిగి దాని నాచరిస్తూ ఉండగా దగ్గరనున్న

ధనమంతా వ్యయమయినది. తన వ్రతమును నిలుపుకొనడానికతడు తన మోచేతిని సానమీద నూరి అర్పింపగా అదే చందనమయినది. ఈ భక్తికి మెచ్చి మృడుడతనిని తన విమానములో తీసుకొని పోయినాడు.

(౭) కడమలనంబి: ఇతడు శివునికి నిత్యమేయేసి అఖండదీపములను వెలిగించే వ్రతముకలవాడై ధనమంతా వెచ్చపెట్టి, మరేమీ లేకపోగా తనజుట్టుకు నిప్పంటించుకొని తానే అఖండదీపముగా వెలిగినాడని బసవపురాణములో ఈతనికథ చెప్పబడినది. ఈతని పేరును దగ్గరగా ఉండే పేర్లుగల ఇద్దరు నాయనార్లు పెరియపురాణములో ఉదాహరింపబడినారు. వారిలో ఒకడు అయ్యడిగళ్ లేక కాడవర్-కో-నాయనార్. ఇతడు కంచి రాజధానిగా ఏలిన పల్లవరాజు. ఇతనికి సింహాంక, పాదసింహ, పంచపాదసింహ, అనికూడా పేర్లున్నవి. ఇతనితండ్రి భీముడు లేక భీమవర్మ అని పై పురాణములో ఉన్నది కాని, శాసనముల ప్రకారము భీముడు సింహాంకునికొడుకు. ఇతడు క్రీ. శ. ౭౧౦ ప్రాంతిములవాడు. ఇతడు విస్తారమైన తనరాజ్యపు ఆదాయము నంతటిని శివాలయములు, శివారామములు, శివకూపములు, శివతటాకములు, శివునిసత్రములు కట్టించడమునకు వినియోగించినాడు. రెండోవాడు కడుమారనాయనార్ లేక దీర్ఘమారుడు. ఇతడే మధుర నేలిన కూనపాండ్యుడు, లేక కుబ్జపాండ్యుడు. జినసేన, భట్టాకలంకాది జైనాచార్యుల మూలమున జినదీక్షను తొలుత స్వీకరించినా, ఇతనిని తిరుజ్ఞానసంబందరు మళ్లీ శైవములోనికి త్రిప్పినాడు. జుట్టుకు నిప్పట్టించుకొన్నవాడయిన కణ్ణంపాలుడు లేక కణోలపుడు అనేవానికథ ఒకటి పెరియాపురాణములో ఉన్నది.

(౮) కన్నప్ప: కాళహస్తివాడు. శివునికి కన్నులర్పించి, ముక్కన్ను పొందిన సుప్రసిద్ధభక్తుడు. బోయకులమువాడు. ఉడుమూరి కన్నప్ప అనిన్ని ఇతనికి పేరు.

(౯) కరయూరిచోడుడు : ఇతడే మనుచోళ, అనపాయచోళ, పాగళ్ చోళ అనే పేర్లుకలవాడు. శివశాసనధరులను తన ప్రాణలింగములుగా భావిస్తూఉండేవాడు. ఒకనాడీరాజు శత్రువులనుచంపి వారి తలలను ముప్పైపాణకలలో తేగా, ఆతలలో ఒకటి సూరభక్తునితలవలె జడలతో కనిపించినది. అది చూచి రాజు తనతలను కోసి ఆ తలపై పెట్టగా శివుడతనిని కైలాసమునకు తీసుకొనిపోయినాడు. ఈకథ బసవపురాణములోనిది. ఇదే కొంచెముమార్పులతో పెరియపురాణములో ఉన్నది. పాగళ్ చోళనాయనారు చోళరాజు. అతనిరాజధాని కావేరిపాంబట్టణము. గిరిదుర్గములో ఉన్న అధికుడనే రాజుమీద కితడు దండనాయకుని సేనతో పంపగా, వాడు శత్రువుల తలలను తెచ్చినాడు. వాటిలో ఒకటి జటలతోను భూతిరుద్రాక్షములతోను ఉండడము చూచి రాజు అగ్నిప్రవేశము చేయడానికి సిద్ధముగా ఉండగా శివుడు ప్రత్యక్షమైనాడు. కన్నడములో ఇతనిపేరు కరవూరిచోడ అని ఉన్నది.

(౧౦) కలిగణనాథుడు: ఇతనిపేరు పం. చ. లో ఉన్నది. బ. పు. లో లేదు. పెరియపురాణము ప్రకార మీతడు శైవభక్తులకు నిరతాన్నదానముచేసే వ్రతము కలవాడనిన్ని, తిరుజ్ఞానసంబందరుకు సమకాలికు డనిన్ని తెలుస్తున్నది.

(౧౧) కలికామదేవుడు: ఇతడొక చోళరాజు సేనానాయకుడు. మానకంజనదీశుని అల్లుడు. సుందరనంబి మిండెతలతో గూడి భోగలోలుడై ఉండడము చూచి అతనిమొగము చూడనని పంతము పట్టినవాడు. బసవపురాణములో ఒడయనంబి ఇతనిని లంజెయింటికి పనిమీద పంపగా ఇతడు పోనిరాకరించినాడని ఉన్నది. (పుట. ౧౩౨.)

(౧౨) కళియంబ: పెరియపురాణములో ఇతనిపేరు కలికంబ అని ఉన్నది. ఇతడు చోళరాజు. ఇతడు కులమును విచారించకుండా శివభక్తు డెవడైనా సరే కాళ్లు కడిగి పూజించేవాడు. ఒకనా డతనిసేవకుడే శివభక్తులతోకూడి రాగా, రా జతనికాళ్లుకడుగ డాని కుద్యుక్తుడై భార్యను నీళ్లు పోయుమన్నాడు. ఆమె సందేహించడము చూచి ఆమె రెండుచేతులను నరకి తానే కాళ్లుకడిగి అందరితోబాటు వానికిన్ని విందారగింపజేసినాడు. ఈకథ బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో కూడా ఉన్నది.

(౧౩) కాళవ్వ: కరికాళవ్వ అనిన్నీ పేరున్నది. సంస్కృతములో పూతవతి. శివుడీమెయింట 'మామిడిపండులమలుంగున నమలి' నాడట. (బ.పు. ౬.౯) పెరియపురాణముప్రకార మీమె వైశ్యస్త్రీ. భర్త తనకిచ్చిన రెండు మామిడిపండ్లను గంపలకొద్దీ పండ్లగా నార్చి శివుని కారగింపబెట్టినది.

(౧౪) కులచ్చిరియారు: బసవపురాణములో కులచ్చిరియారు. పిళ్లనయనారు జైనుల నోడించి మధురరాజుకు శివదీక్షనిచ్చి, జైనుల నినుపశూలములతో పొడిపించినప్పు డాశూలములను బాసగా కాల్చి యిచ్చిన శివభక్తుడు. ఇతనిని నాయనారుగా పెరియపురాణము పేర్కొ లేదు.

(౧౫) కోల్పులి: కొళ్పులి అని బసవపురాణపీఠికలో ప్రభాకర శాస్త్రిగా రిచ్చినపాఠము. పెరియపురాణములో ఇతనిపేరు కొట్పులి నాయనార్; సంస్కృతములో వీరశార్దూలము. ఇత డొక చోళరాజు సేనానాయకుడు. అతడు శివభక్తులకోసము గాదెలలో ధాన్యము నిలువజేసి యుద్ధమునకు పోయి ఉండగా, అతని బంధువులువచ్చి ధాన్యము నుపయోగించుకొన్నారు. అత డింటికివచ్చి,

వృత్తాంతమును తెలుసుకొని వారి నందరిని చంపివేసినాడు. ఈ కథ కొంతకల్పనతో పండితారాధ్యచరిత్రములోని కెక్కినది.

(౧౮) గుగ్గులుకళియారు: తమిళములో కంగులినాయనార్. బసవపురాణములో ఇతనికథ ఇట్లున్నది. ఇతడు త్రికాలములలోను శివునికి గుగ్గులుధూపమువేసే వ్రతముకలవాడై, ధనమంతా వ్యయము కాగా ఆలిమంగళసూత్రమునుకూడా అమ్మివేసినాడు. తిరుపరంధాము మనేపురములో ఉరగేశ్వరలింగము ముందట ఉరగకన్యకలు పాడగా, పారవశ్యముచేత లింగము ముందుకు వ్రాలినది. లింగమును సరిగా నిలుపడానికి రా. జెన్నో ప్రయత్నములు చేసినాడుగాని సాధ్యము కాలేదు. అప్పుడు గుగ్గులుకళియారు రాజువద్దకు పోయి తనకు కావలసినంత గుగ్గిలమిస్తే లింగమును సరిగా నిలబెట్టుతానన్నాడు. రాజొక గుగ్గిలపురాశి నివ్వగా, కళియారొకబట్టను చించి దాని ఒకకొనను లింగమునకున్ను, రెండోకొనను ఖడ్గమునకున్ను కట్టి, ఖడ్గము మెడ మీద పెట్టుకొని వెనుకకు నిగుడడము చూచి నాగేశు డెప్పటివలె నిలిచినాడు.

(౧౯) చండుడు: చండేశుడనికూడా పేరున్నది. ఇతడు బ్రాహ్మణుడు. ఒక ఆవులకాపరి ఆవులను హింసించడముచూచి సహించక తానే నాటికి కాపరిగా ఉండడమును కొప్పుకొన్నాడు. ఆవులపాలు పిండి శివలింగమున కభిషేకము చేస్తూఉండడము చూచి ఆవులకాపరు లతనితండ్రితో చెప్పగా తండ్రి అతనిని దండింపవచ్చినాడు. చండుడు కోపముతో తండ్రి నొకకట్టెతో చావమోదినాడు. ఇది చూచి శివుడు మెచ్చుకొన్నాడు. ఈకథ పండితారాధ్యచరిత్రములో కూడా ఉన్నది.

(౨౦) చిఱుతొండడు: సుప్రసిద్ధ శివభక్తుడు. దభ్రభక్తు డని కూడా ఇతనికి పేరు. ఒక చోళరాజు సేనానాయకుడు. పశ్చిమ

చాలుక్యులరాజధాని అయిన వాతాపి (బాదామి) దుర్గమును పట్టుకొని దానిరాజును (రెండోపులకేశిని) తనరాజు కొప్పజెప్పినాడు. ఇతని కొడుకు సిరియాలుడు (శ్రీలాలు డనిన్ని పేరున్నది.) చిఱుతొండడు శివునికోరికచొప్పున కొడుకును చంపి అతనిమాంసము నారగింపు చేసినాడు. దానికి మెచ్చి శివుడు సిరియాలుని (శ్రీలాలుని) బ్రదికించినాడు.

(౧౯) చిఱుత్తొణ: చిఱుతొణు అని బసవపురాణ పీఠికలో పాఠము. తమిళములో నరసింగమొనయర్, నరసింగమునయార్, శిరత్తుణైనాయనార్ అనిన్ని, సంస్కృతములో రణమిత్రు డనిన్ని పేళ్లున్నవి. నరసింహముని శివభక్తుడయిన రాజనిన్ని, అతడు సుందరనంబిని కొడుకుగా పెంచుకొన్నాడనిన్ని తమిళపురాణము చెప్పుతున్నది. శిరత్తుణైనాయనారు ప్రత్యేకశివభక్తుడుగా పెరియపురాణములో పేర్కొబడ్డాడు. కంచిలోని పల్లవరాజయిన కళర్సింగనాయనారనే పాదసింహునిభార్య శివనిర్మాల్యమైన పూలదండను వాసన చూచినదని ఆమెముక్కును కోసివేసినాడు. కళర్సింగనాయనారుకూడా పెరియపురాణములో అఱువత్తుమూవురలో చెప్పబడి నాడు. భార్య శివనిర్మాల్యమయిన పూలదండను చేతితో తీసి వాసన చూచిన దని ఆమెచేతిని నరకివేసినాడు.

(౨౦) చిఱుపులియారు: తమిళములో శిఱుపులి; సంస్కృతములో నిరోధిశార్దూలుడు. ఇతడు తనయింటికి వచ్చిన శైవభక్తుల కందరికిన్ని విందుచేసే వ్రతముకలవాడు.

(౨౧) చీరాలదేవుడు: చిఱుతొండనికొడుకు. ఇతనిమాంసముతో తండ్రి శివునికి విందుచేయ నుద్యమించగా శివు డితనిని బ్రదికించినాడు. తంజావూరుజిల్లా, నన్నిలంతాలూకా, తిరుచ్చెంగాట్టంగుడిగ్రామములో సీరాలదేవునిమంటప మున్నది. చిఱుతొండ

డి గ్రామమునివాసట. జ్ఞానసంబంధరుకు సమకాలికుడట. చిఱుతొండని విగ్రహము తంజావూరులో ప్రతిష్ఠింపబడినది. (ద. హిం. శా. ౨. ౧౮౨. ద. హిం. ఎ పి. రిపోర్టు. ౧౯౧౩ సం.రము నం ౫౯ రులో చిఱుత్తొండనంబి సీరాలదేవుని భక్తుడని చెప్పబడినది. చిఱుతొండడు కొడుకుకీ దేవుని పేరుపెట్టిఉంటాడు.

(౨౨) చెన్నయ్య: ఇతనిని పాల్కురికి సోమనాథుడు మాత్రము అఱువత్తు మూవురలో చేర్చినాడు. చెన్నయ్య యింటిలో శివుడు పులియంబకళము జుజ్జినాడట.

(౨౩) చెలంది: ఈ పేరు పండితారాధ్య చరిత్రములో అఱువత్తుమూవురలో చేరినది. కాళహస్తిలింగమునిూద సాలెగూటి నల్లి ఏనుగను చంపినందున ఈ చెలందికూడా అఱువత్తు మూవురలో చేరినదేమో.

(౨౪) చేదిరాజయ్య: ఇతనికి సిద్ధిరా జనికూడా పేరున్నది - పరరాజులను యుద్ధములో చంపుతూఉండగా శత్రువులు పదుమున్గురకు భూతి రుద్రాక్షములు తగిలించి శివభక్తుల వేషముతో ఎదురుపంపగా ఇతడు వారిని చంపక విడిచినాడని బసవపురాణములో ఉన్నది. పెరియపురాణములోనికథ వేరుగా ఉన్నది. తన సామంత రాజులలో బౌద్ధ మతావలంబి అయిన ఒకడు శైవునివేషము వేసుకొని ఒకనాటిరాత్రి నిరాటంకముగా రాజుకోటలోనికి పోయి, శైవధర్మమును బోధిస్తానని చెప్పగా రా జాతనియెదుట మోకరించి తలవంచి వింటూఉన్న సమయములో ఆకపట శైవుడు రాజు తల మీద గాయము చేసినాడు. రాజసేవకు లతనిని పట్టుకొన్నారు. చేది రాజు కైలాసమునకు పోతూ ఆరాజును హింసించవద్దనిన్ని, అతనిని కోటలో సురక్షితముగా విడిచిపెట్టవలసినదనిన్ని చెప్పినాడు.

(౨౫) చేరమరాయడు : ఇతనికి మహాగోదు డని నామాంతరము. ఇతడు మిణుమిండనికిని, సుందరనాయనారుకును సమకాలికుడట.

(౨౬) చోడుడు : ఈ పేర పండితారాధ్య చరిత్రములో అఱువత్తు మూవురలోని ఒక డుదాహరింపబడినాడు. ఏచోడుడో తెలియదు.

(౨౭) జడయారు : జడెనాయనారు, నీలజ్ఞాని కపర్ది, అని నామాంతరములు. ఇతడు తిరుజ్ఞానసంబంధికి తండ్రి.

(౨౮) తిరుకురిపి తొండడు : తిరుకురు తొండనాయనార్, విచారభక్తుడు, అని నామాంతరములు. చాకలి. శైవభక్తులబట్టలను కూలిలేకుండా ఉతికేవ్రతము కలవాడు. ఒకనాడొక వృద్ధ శైవ భక్తుడు తన మురికిబట్ట నుతకడానికిచ్చినాడు - మేఘములు క్రమ్ముడముచేత సాయంత్రమునకు బట్ట యెండినదికాదు. తనమాట చెల్లించుకోలేకపోయినానుకదా అని అతడు గొంతుకకోసుకొనడానికి ప్రయత్నపడగా శివు డడ్డపడినాడు.

(౨౯) తిరునాళ్లపోవ : తిరునాళ్ పోవర్, తిరునాళ్ప్పోవక్ శోప్పగంత్రి, అని నామాంతరములు. చండాలుడు. ఇతడే చిదంబర నివాసి అయిన నందుడు.

(3౦) తిరునీలకంఠడు: యాల్పానాయనారని నామాంతరము. గొప్ప సంగీతవేత్త, చేరమరాయనిచేత అనేక బహుమానములను పొందినవాడు.

(3౧) తిరునీలనక్క : నీలనక్కు డని నామాంతరము. శివలింగముమీద ఒకచెలదిపట్టుపెట్టగా ఇతనిభార్య దానిని తననాలుకతో తొలగించినది. అది తెలిసి ఇతడు భార్యను విడిచిపెట్టజూచినాడు. శివు డట్లు చేయగూడదని చెప్పినాడు.

(32) తిరుమూలదేవుడు: మూలదేవు డని నామాంతరము. ఉత్తరాపథమువాడు. వైష్ణవుడు. ద్రావిడదేశములో సంచారము చేస్తూ ఉండగా, ఒకచోట ఆవులకాపరి ఒకడు చచ్చి పడి ఉన్నాడు. ఆవు లతని కళేబరమును విడువక అక్కడనే కన్నీళ్లు కారుస్తూ నిలబడినవి. అతనికి జాలి కలిగి యోగబలముచేత తనదేహము నొక పొదచాటున దాచి పసులకాపరిమృత దేహములో ప్రవేశించినాడు. తమకాపరి ఎప్పటివలె ప్రాణములతో ఉండడము చూచి ఆవులు మేత మేసినవి. సాయంత్ర మత డావుల నింటికి తోలుకొనిపోయి రాత్రి అచ్చటనే ఉన్నాడు. అసలు పసులకాపరిభార్య వైష్ణవమతస్థురాలు. తనభర్త శివనామస్మరణ చేయడము చూచి ఆమె ఆశ్చర్యము పొందినది. ఉదయము యథాప్రకారముగా అత డావులను పొలమునకు తోలుకొనిపోయి తన దేహముకోసము వెదుకగా అది కనబడలేదు. అందుచేత అతడు జీవితాంతమువరకున్ను శైవుడుగానే నిలిచిపోయినాడు.

(33) అళియదంగుళినాయనారు: తెలుగు బసవపురాణము లోను సంస్కృతబసవపురాణములోను ఇట్లే ఉన్నది. కాని, పండితారాధ్యచరిత్రములో అళియదంగుళి నాయనా రని ఉన్నది. తమిళములో ఇళయాంగుడిమారనాయనార్ అనిన్ని, ఈలా నందకుడిమార అని సంస్కృతములోనున్ను ఈపేరు కనబడు చున్నది. ఒకనాడు వర్షము పడుతూ ఉండగా ఒకవృద్ధ శైవభక్తుడు వడవడవణకుతూ పోవడము చూచి, అతని నింటికి తీసుకొనిపోయి, అతని చలి పోవడానికి తనపాకను కాల్చినాడు. ఆకలివేస్తున్న దంటే తొలినాడు పొలములో చల్లిన విత్తుల నూడ్చి తెచ్చి, వెచ్చ చేసి, అన్నము వండి పెట్టినాడు. పాకను కాల్చిన విషయము పెరియపురాణములో లేదు.

(౩౮) దీపదకళియారు : కలినీతి అని మరి ఒక పేరు. శివాలయములో రాత్రి అంతా దీపము వెలిగించే వ్రతము గలిగి, ధన మంతా వ్యయముచేసి చమురుకోసము తనభార్యను విక్రయింపబోగా ఎవ్వరున్ను కొనలేదు. తన వ్రతమునకు భంగమువచ్చినది కదా అని ఆత్మహత్య చేసుకో యత్నించినాడు. శివు డడ్డపడ్డాడు, అని పెరియ పురాణకథ.

కాంచీపురములో దీపదకళియా రనేభక్తు డుండేనాడు. ఒక నా డత డొక అడవిలో జీర్ణాలయములో శివలింగమును చూచి, "అయ్యో, ఇతడెంతమందినో సంహారించినాడు. చాలామంది శత్రువులున్నారు. ఇట్లొంటరిగా ఉంటే అపాయము వస్తుంది." అని అక్కడ నొక పెద్దకోటను కట్టించి కోటచుట్టూ రాత్రిపూట జోడుదివిటీలు వెలిగించి కావలికాస్తూ ఉండేవాడు. కొన్నాళ్లకతని దగ్గరఉండే ధనమంతా అయిపోయినది. అప్పటినుంచిన్ని కట్టెగిట్టె, చిదుగుచిట్ర వెలిగించి కొన్నాళ్లు గడపినాడు. ఒకనాడు అవికూడా దొరకకపోగా తన తల వెంట్రుకలను జడగా అల్లి వెలిగించినాడు. ఇట్లు మండిపోతూఉంటే శివుడు ప్రత్యక్షమై అతనిని అచ్చటికోటతోకూడా కైలాసమునకు తీసుకొనిపోయినాడు. ఇది తెనుగుబసవపురాణపుకథ.

(౩౯) నంగ : చందన (స)ంగ అని బసవపురాణము. సంగశివ్వ అని మరొకపేరు. ఈమె చిఱుతొండని భార్య; సిరియాలుని తల్లి - ఈమెయే పిట్టినంగ కావచ్చును.

(౪౦) నమిత్తాండియారు : నాట్యనమిత్తండి, దండియడిగళ్ అని నామాంతరములు. ఇతడు కంచిలో ఏకామ్రనాథుని గుడికి పోయి నటేశ్వరవిగ్రహమును చూచి నాట్యభంగిమములో ఉన్న ఆవిగ్రహమును తలచి, శివునికి వాయురోగము వచ్చినదని

భ్రమించి, అక్కడి అర్చకుడైన కూత్తాడి నాయనారితో "ఏమయ్యా! శివు డిట్లా రోగముతో బాధపడుతూ ఉంటే, మందు వేయకుండా ఊరకొంటావు?" అని అడిగినాడు. పూజారి నవ్వి విగ్రహస్వరూపమును తెలియజేసినా, నమిత్తాండి ఒప్పుకొనక, వాయుతైలము చేసి విగ్రహమునకు మర్దించి, ఆకులు అలములు వెచ్చచేసి కట్టి, ఎన్నితంటాలు పడినా, విగ్రహమునకు వంకర పోలేదు. అందుచేత నమిత్తాండి తన్నే అర్పించి రోగము మాని సిస్తానని ఆత్మహత్యకు తలపడగా శివుడు ప్రత్యక్షమై తనతాండవమూర్తిస్వరూపము నతనికి బోధచేసి విమానములో అతనిని కైలాసమునకు పంపివేసినాడు. ఇది తెనుగుబసవపురాణములోనికథ.

పెరియ పురాణములో ఇతనికి దండియడిగళ్, అనిన్ని సంస్కృతములో దండిభక్తు డనిన్ని పేళ్లు. తమిళ పురాణము ప్రకారము ఇత డంధుడు. శైవులకోసము నూతిని త్రవ్వ నారంభించగా జైను లతనిని చూచి నవ్వినారు. వారిని గణించక అతడు నూతిని పూర్తిచేసి, దృష్టిని పొందినాడు.

(౩౭) నమినంది : నేమినంది అని మరొక పేరు. ఇతనిది నెల్లత్తిరువాలూరు - భర్గునకు నిత్యము నేతితో వేయిదీపములు వెలిగించే వ్రతము గలవాడు - జైను లత డట్లు చేయడము చూచి ఓర్వలేక, ఊరిలో అతనికి నేయి దొరకకుండా చేయగా, నమినంది ఆత్మార్పణమున కుద్యుక్తు డైనాడు. శివు డతనితో "భయము లేదు. చెరువులోని నీళ్లతో దీపములు వెలిగించు! జైనుల పశువులన్నీ చచ్చేటట్లు చేస్తాను" అన్నాడు. అత డట్లే చెరువునీళ్లతో వేలకొద్దీ దీపాలు వెలిగించినాడు. జైనుల పశువులన్నీ చచ్చినవి. జైనులు భయవిభ్రాంతులు పొంది నమినందికాళ్లమీద పడగా అతడు వారి పశువులను బ్రదికించి వారి నందరినీ శైవులుగా చేసినాడు.

(౩౮) పరమనాచి: ఈమె గొప్ప భక్తురాలు - నయనారుగారు పితాళ్లకు పిండములు వేయవక్కరలేదని చెప్పి తిల్లైపురనాలూరిలో వీధులలో పిండములను వేయించి వేలకొద్ది పితాళ్లను తృప్తించినది. హరుడు నంబికిన్ని ఈమెకున్ను మధ్య వరంపర దూతగా ఉండేవాడు.

(౩౯) పిట్టి: పిట్టవ్వ అని మరొక పేరు - మహా శివభక్తురాలు - కరికాలచోడుడు కావేరికి కట్ట కట్టిస్తున్నాడని తలచి తానున్ను వెట్టికి పోయినది.

(౪౦) పిళ్లనాయనారు : తిరుజ్ఞాన సంబందన్ ఇతడే. శంకరాచార్యుడితనిని శివానందలహరిలో 'ద్రవిడశిశు'వని మన్నించినాడు. వాగీశనాయనారు, సక్కనాయనారు, స్కందనాగుడు, కులపక్షుడు, హరదత్తాచార్యుడు, ఇతనికి సమకాలికులు. ఇతడు తిరుమంగై ఆళ్వారుతో సంభాషించినట్లు చెప్పతారు. ఇతడు శివుని అవతారమని శైవులవిశ్వాసము. మధురరాజయిన కుబ్జపాండ్యునికి జ్వరము రాగా అతనిజైనగురువు లయిన జినసేనుడు మొదలయినవారు తమ మంత్రతంత్రములతో కుదుర్చలేకపోయినారు. జ్ఞానసంబందరు కుదిర్చి అతనిని శైవుని చేసినాడు. ఇతడు గజారణ్యమునకుపోయి చోళరాజయిన శుభదేవునికొడుకు రక్తాక్షచోళుడు ప్రతిష్ఠించిన శివలింగము నర్చించినాడు. వాదిభసింహుడనే ప్రసిద్ధజైనాచార్యుడితనితో శైవమతాధిక్యమునుగురించి చర్చించినాడట. ఇతనికథ బసవపురాణములోను, పండితారాధ్యచరితములోను వర్ణితము లయినవి.

(౪౧) పూసలనాయనారు : పోసలనాయనారు, భోసలుడు, అని నామాంతరములు. బ్రాహ్మణుడు. హృదయమునే శివాలయము చేసి మానసికపూజతో శివుని మెప్పించినాడు.

(౪౨) మంగయక్కరసి: సుందరపాండ్యుని భార్య. ప్రాగ్వ్రహ్మ చోళుని (కరయూరిచోళుని) కూతురు. తనభర్తను శైవునిగా చేయడములో తిరుజ్ఞానసంబందరుకు తోడ్పడినది.

(౪౩) మానకంజారుడు: మానకంజర, మానకంజనదీళ, అని నామాంతరములు. చోళరాజు. ఇతనికూతురు పెండ్లిపీటలమీద కూర్చుండగా ఒక శైవభక్తు డామెజుట్టును అర్థించగా, వెనుదీయక కత్తిరించి ఇచ్చినాడు.

(౪౪) మారడు: ఏమారడో తెలియదు. ఇతని పేరినిమాత్రము సోమనాథు డఱువత్తుమూవురసంఖ్యలో చేర్చినాడు.

(౪౫) మిఱుమిండయారు: తమిళములో మిఱెమిండర్, విరన్ మిండర్, శంసనాయనార్ అని ఇతని పేళ్లు. వీరమిండ డని సంస్కృతములో పేరు. సుందరనంబియారు మిండెతల సంగతిని తగిలి ఉండపము చూచి అతని మొగము చూడ నని శపథము చేయగా శివుడు వారిద్దరికిన్ని సమాధానము కుదిర్చినాడట. ఇతడు చేరాంధ నివాసి. నెలనెలను శివరాత్రి నియమము తప్పక పండ్రెండేళ్లు చెల్లించినాడు.

(౪౬) మురుఘుడు : మురుఘా అని నామాంతరము. శూద్ర శైవుడు, దినదినమును శివునికి పూలదండల నర్పించే నియమము కలవాడు - మూర్ఖ నాయనారని సంస్కృతములో ఇతని పేరు. పండితారాధ్య చరిత్రములోని ఇతని కథ ఇది: ఇతడు జూదగాడు. తాను జూదములో గెలిచిన ధనమును శైవభక్తులకోసము వినియోగించేవాడు. ఒకనాడు పొరుడే అతనితో జూదమాడవచ్చి, ఓడిపోయి, పణము నివ్వలేకపోగా, మూర్ఖుడు వానితలను కాళ్లకు బట్టతో కట్టి ఘట్టించినాడు. శివుడు నిజరూపము చూపి, ఏమికావలెనని కోరగా,

నీవు నా కివ్వవలసిన ధనమును జంగములకు వినియోగించుమని చెప్పినాడు.

(౪౬) మొన్నయనరుడు : నరసింగ మొన్నయనాయని మరొక పేరు - ఇతని భార్య ఒకనాడు లింగ నిర్మాల్యమైన సెంగల్వ పూవును మూర్కొనగా పూజారి ఆమెముక్కును కోసినాడు. ఆమె చెలికత్తె లీవిషయము రాజుతో చెప్పగా అతడు భార్యను పిలిపించి వాసనచూచిన ముక్కుకంటె పూవును ముట్టినచేతిని ముందుగా నరక వలెనని బాడితతో ఆమెచేతిని నరకినాడు.

(౪౭) రోహిణి: ఈమె ఎవతో తెలియదు. పండితారాధ్య చరిత్రములో చెప్పబడిన అఱువత్తుమూవుర సంఖ్యలోని కెక్కినది.

(౪౮) వాగీశనైనారు: అప్పర్ అని తమిళపుపేరు; దివ్యసేనుడని సంస్కృతములో పేరు. బ్రాహ్మణుడు. గొప్పవిద్వాంసుడు. ఇత డెందుకో జైనుడయి అనేక జైనగ్రంథములను వ్రాసినాడు. ఇతని చెల్లెలి భర్త యుద్ధములో చనిపోగా ఆమె మళ్లీ పెళ్లిచేసుకోకుండా నిలిచినది. ఈమె శైవభక్తురాలై అన్న జైనుడుగా నుండుటను సహించలేకపోయేది. అప్పరుకు గొప్పరోగ మంకురించినది. జైనుల మందులకు మంత్రాలకు అది లొంగలేదు. శైవమంత్రముల చేతను, భూతిపూతలచేతను నయమైనది. అంతటితో అతడు మళ్లీ శైవభక్తుడయినాడు. సంస్కృతములోను తమిళములోను ఇతడు రచించిన అనేకములయిన పాటలున్నవి. ఇతడు తిరుజ్ఞానసంబంధరుతో మధురకుపోయి కూనపాండ్యుని శైవునిగా మార్చడానికి తోడ్పడినాడు.

(౪౯) వీరచోడుడు : వీరచోడు లనేకు లున్నారు. వారిలో ఇత డెవ్వడో తెలియదు.

(౨౦) నీరపెర్మాండి. ఇత డెవరో తెలియదు. పశ్చిమగాంగ రాజయిన కొంగుణిఅరసన్ అనే వానికి పెర్మానడి అనేపేరున్నది.

(౨౧) సంగ : సంగనాయనారని నామాంతరము. నీరమిండ, మెఱమిండ అనికూడా పేర్లున్నవంటారు. అయితే మిఱుమిండ నాయనారే ఇత డవుతాడు. పాల్కురికి సోమనాథునికి మిఱుమిండనాయనారే సంగనాయరన్న సంగతి తెలిసిఉండకపోవచ్చును.

(౨౨) సాంఖ్యతొండడు : సక్కినాయనారు, శాక్యనాయనారు, అని నామాంతరములు. బ్రాహ్మణుడు. తొలుత బౌద్ధుడై తరువాత శైవుడయినాడు ఇతనికి పువ్వులు దొరకకపోగా శివుని రాళ్లతో పూజించినాడు.

(౨౩) సోమాసి : ఏకాసిసోమాసి అని సోమనాథుడు వ్రాసినాడు. సోమాసిమారనాయనార్ అని తమిళములో పేరు. సోమయాజి అని సంస్కృతపుపేరు. బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు యజ్ఞముచేస్తూ ఉండగా అక్కడ కొకచండాల శైవభక్తుడురాగా అతనిని పూజించడము చూచి ఋత్విక్కులయిన బ్రాహ్మణులు యజ్ఞశాలను విడిచి పోయినారు. శివుడు ప్రత్యక్షము కాగానే వారందరున్ను వచ్చి యజ్ఞమును పూర్తి చేసినారు.

ఇంత వరకున్ను పండితారాధ్యచరిత్రలో చెప్పబడ్డ అఱువత్తు మూవురిలో ఇతరాధారములవల్ల తెలియవచ్చిన శైవభక్తులను గురించి వివరించినాను. తక్కిన పదిమందిని గురించిన్ని వివరములు తెలియవు. పెరియపురాణము మొదలయిన గ్రంథములలో అఱువత్తుమూవురలో అప్పాదినాయనారు, అమరనీతి, అయ్యడిగళ్ లేక కాడవర్ కోనాయనారు, కారినాయనారు లేక కారినాథ, కుత్తువనాయనారు లేక కృతాంతక, కులబరైనాయనారు లేక కుల

పక్షి, కెరనాయనారు లేక స్నేహనా[illegible], చొక్కనాయనారు, పర మల్లైతె కురుంబర్ నాయనారు లేక [illegible], [illegible] నాయనారు లేక మూర్తినాథ లేక కులఘుం[illegible], [illegible], రుద్రపశుపతి, నాయిలారునాయనారు లేక [illegible], [illegible] నారు లేక శక్తినాథ, అనేపేళ్లు తెలియవస్తున్నవి. [illegible] జ్ఞాని జ్ఞానసంబందరు తల్లి. అమరనీతి, చొక్క[illegible]నాయనారు, అనేవారు అఱువత్తుమూవరలో చేరకపోయినా, బ. పు., పం. చ. లలో [illegible] శైవభక్తులుగా చెప్పబడ్డారు. బసవపురాణ పీఠికలో 'జ్ఞాని' అనే పేరు పం. చ. లోని అఱువత్తుమూవురగణనములో పొరపాటుగా చేరినది. తక్కినవారినిగురించి నిర్ణయించడాని కాధారములు లేవు.

పై నుదాహరించినవారిలో జ్ఞానసంబంధి, అప్పరు అనేవారు మాత్రము చారిత్రకపురుషులుగా కనబడుతున్నారు. [illegible] సులు మరికొందరినికూడా చారిత్రకపురుషులను చేయడానికి [illegible] పడుతున్నారు. కాని వారి ఊహ లిప్పటికి సరియైనవని చెప్పడానికి ధైర్యముచాలదు. వీరుకాక తక్కిన అనేకులు చారిత్రకపురుషులుగా ఉంటారా? కవులున్ను, భక్తులున్ను కల్పించినవారయి ఉంటారా? అనే ప్రశ్నల కిప్పటి చారిత్రిక పరిశోధనావస్థలో, సమాధానము చెప్పడము కష్టము. ఇట్లుండగా శిలాశాసనములలోను, తామ్ర శాసనములలోను, అఱువత్తుమూవురలో కాని, [illegible] గ్రంథ[illegible] ఇతర గ్రంథములలో గాని, కానరాని నాయనార్ల [illegible] కానవస్తున్నవి. అట్టివారిలో కొందరి పేర్లను క్రింద ఇస్తున్నాను:

అంజాద పెరుమాళ్ నాయనార్, అప్పంది నాయనార్, అంబలింగముడైయ నాయనార్, అనువన్ తిరుచ్చిత్రంబలముడై యార్, అమ్మయప్పేశ్వరనాయనార్, అమైత్తమప్పనాయనార్, అరైశందురై నాయనార్, అరుమొళీశ్వర ఉడైయ నాయనార్, అరు

ళానా నాయనార్, అన్నైయన్ పెరియనాయనార్, అళగియతిరుచ్చిట్రంబలముడైయార్ నల్లనాయనార్, అళుడైయ పిళ్ళైయార్, అవుడైయనాయనార్, ఇళంబయం గొట్టూరుడైయనాయనార్, ఉడైయార్ తిరుకళావూర్ నాయనార్, ఉలగుయ్యనాయనార్, ఉళ్ళంగకుళున్దనాయనార్, ఉళ్ళంగైకొణర్న్దనాయనార్, ఎన్నుడైయనాయనార్, కడారంగొండ చోళేశ్వరముడైయనాయనార్, కుట్రంపొరుత్తరులియనాయనార్, కులశేఖరముడైయనాయనార్, కొడుంగన్ఱముడైయనాయనార్, తాయిలుం నల్లచోళేశ్వరముడైయ నాయనార్, తిరుక్కరూరముడైయ నాయనార్, తిరుక్కళుకున్ఱనాయనార్, తిరుక్కామీశ్వరముడైయ నాయనార్, తిరుక్కాల్కోడీశ్వరముడైయ నాయనార్, తిరుకుట్రాలముడైయ నాయనార్, తిరుత్తాన్దోండ్రి - ఆలుడైయనాయనార్, తిరునల్లూర్ నాయనార్, తిరునాగేశ్వరముడైయనాయనార్, తిరునెడుంగలఉడైయనాయనార్, తిరుప్పనంగాడుడైయనాయనార్, (లేక అంబుడైయనాయనార్), తిరుప్పాసురుడైయనాయనార్, తిరుప్పిలావయలుడైయనాయనార్, తిరుప్పులిప్పగవనాయనార్, తిరుప్పెరుమానంబనాయనార్, తిరుమండవముడైయనాయనార్, తిరుమణియూరన్ నాయనార్, తిరుమలైఆళుడైయ నాయనార్, తిరుమలై నాయనార్, తిరుమలైయిల్ నాయనార్, తిరుమూలత్తానముడైయ నాయనార్, తిరుమేల్తళిఉడైయనాయనార్, తిరువగత్తీసురముడైయ నాయనార్, తిరువంజియముడైయనాయనార్, తిరువణ్ణామలైఉడైయ నాయనార్, తిరువనీసురముడైయనాయనార్, తిరువరంగిల్ అండమురని మిరుదరులిననాయనార్, తిరువాలకోయిలుడైయనాయనార్, తిరువాలంగాడుడైయనాయనార్, తిరువీరత్తానముడైయనాయనార్, తిరువీరమీసురముడైయనాయనార్, తిరువీర్శోళముడైయనాయ

నార్, తిరువెళ్లిక్కెళ్లైయనాయనార్, తిరువేగంబముడైయనాయనార్, తిరువేడగముడైయనాయనార్, తుయ్యమామణినాయనార్, తురుదండేశ్వరముడైయనాయనార్, తోగుమామణినాయనార్, నర్కీరదేవనాయనార్, నాగీశురముడైయనాయనార్, నాయనార్ తిరుక్కాళ్ళాన్ జేరిఉడైయార్, నాయనార్ తిరువణ్ణీసురముడైయ తంబిరానార్, నాయనార్ పెరియపిరాన్, నాలాయిర ఈశ్వరముడైయనాయనార్, నిన్నరుళియనాయనార్, నీళళర్ శోళవనముడైయనాయనార్, పాలవెణ్ణెజౌయనార్, పులియూరుడైయనాయనార్, పెరియనమశ్శివాయనాయనార్, బ్రహ్మీశ్వరఉడైయనాయనార్, భీమేశ్వరముడైయనాయనార్, మణ్ణైనాయనార్, మాడంబైపాగనాయనార్, మూన్రుగై ఈశ్వరముడైయనాయనార్, వరాహనాయనార్, వల్లీశురముడైనాయనార్ వాదవూరార్ (వాదవురళి) నాయనార్, వాల్మీకీశ్వరముడైయనాయనార్, వీడవిడంగనాయనార్, వెణ్ణైకూత్తనాయనార్, వైరావన ఈశ్వరముడైయనాయనార్, శంకరనాయనార్, శివలోకముడైయనాయనార్, శోళగంగదేవనాయనార్, సోమనాయనార్, మొదలయినవారు.

పైపేర్లలో కొన్ని ఊళ్లనుబట్టి ఆయాలింగములకు వచ్చినవి. కొన్ని భక్తులపేర్లు. లింగ ప్రతిష్ఠలు సాధారణముగా శైవభక్తుల సమాధులమీద జరుగుతూ, ఆలింగముల కాయాభక్తులపేర్లు కలుగుతూ ఉండడము చరిత్రప్రసిద్ధము. కొన్ని సమాధులమీద కాకుండా ప్రత్యేకముగా ప్రతిష్ఠింపబడినవిన్ని లేకపోలేదు. కాని, పురాతన దేవాలయములలో ఏవి ఎట్టివో నిర్ణయించడానికి తగిన ఆధారములు లేవు. పైని చెప్పిన అన్నీ కాకపోయినా కొన్ని అయినా భక్తులపేర్లయి ఉంటవని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును.

నాయనార్లు వ్యాపింపజేసిన శైవము కేవల భక్తి ప్రధానమయినది. వారిగీతములనుంచి శివజీవ సంబంధమును మనమూహించుకోవచ్చునే కాని, ఆవిషయమును స్పష్టముగా తెలియజేసే సిద్ధాంతగ్రంథ మేదిన్ని ప్రాచీనమైనది కనబడదు. వీరశైవముకూడా నాయనార్ల భక్తిమార్గమునే ఎక్కువగా అనుసరించినది. కాని, ఇది ఒకప్రత్యేక సిద్ధాంతముగా నిరూపించే గ్రంథములు బయలుదేరినవి. వాటిలో శ్రీపతిపండితుడు రచించినాడని చెప్పబడే శ్రీకర భాష్యము పురాతనమైనదిగా కనబడుతుంది. శ్రీకరుడనే వాడొకడుత్తరమీమాంసకు భాష్యము వ్రాసినాడనిన్ని, అందుచేతనే దానికి శ్రీకరభాష్యమనిన్ని, ఇప్పుడు ప్రచారములో ఉండే శ్రీకర భాష్యము శ్రీపతిపండితరచితము కావడ మసంభావ్యమనిన్ని కొందరంటున్నారు. ఈ వివాదముతో మనకు పనిలేదు. వీరశైవసిద్ధాంత స్వరూపమును మాత్ర మిక్రింద సంగ్రహముగా నిరూపిస్తున్నాను.

౧౪

వీరశైవసిద్ధాంతము

వీరశైవసిద్ధాంతమునకు భేదాభేదసిద్ధాంత మని పేరు. దీనిని కొందరు శివవిశిష్టాద్వైత మంటారు. కాని, శివవిశిష్టాద్వైతమునకున్ను దీనికిన్ని భేద మున్నది. శంకరాచార్యులది అద్వైతసిద్ధాంతము; రామానుజునిది వైష్ణవవిశిష్టాద్వైతము; శ్రీకంఠునిది శివాద్వైతము; ఆనందతీర్థునిది ద్వైతము. వీరశైవము భేదాభేదసిద్ధాంతము ననుసరిస్తుంది. ఇది రామానుజు డంగీకరించిన ద్వైతభావము నంగీకరిస్తూ, నిత్యసామీప్యము, సారూప్యము, భోగమాత్రము అయిన సమత్వరూపముగల శివజీవాద్వైతమును ప్రతిపాదిస్తుంది. దీనిప్రకారము శివునికిన్ని జీవునికిన్ని అభేదత్వము చాలా కొంచెముమాత్రమే. ఇద్దరున్ను నిత్యులే; అంతటితో అభేదత్వము సరి. ఇద్దరికిన్ని భేదమే ఎక్కువ. శివుడు పూర్ణుడు; జీవు డపూర్ణుడు. ఈశ్వరుడు ప్రభువు, శక్తుడు, ముఖ్యుడు; జీవుడు భక్తుడు, అశక్తుడు, అముఖ్యుడు. ఈశ్వరుడు సర్వస్వతంత్రుడు, జీవుడు సర్వాధీనతంత్రుడు. జీవునికి సారూప్యముక్తి మాత్ర మున్నది. ఇదే శివసామరస్యము. జీవునికి సారూప్యమేకాని సాయుజ్యము లేదు. 'నిరతిశయ స్వరూపానంద సాక్షి స్వప్రకాశ శివరూప పరాహంభావాపత్తి'యే ముక్తి. ద్వైతసిద్ధాంతముప్రకారము అయిదువిధములయిన భేదము లున్నవి, (౧) జీవేశ్వరభేదము, (౨) జీవునికిని జీవునికిని భేదము, (౩) జీవునికిని జడమునకును భేదము, (౪) ఈశ్వరునికిని జడమునకును భేదము, (౫) జడమునకును జడమునకును భేదము, అని. భేదాభేదసిద్ధాంతముప్రకారము జీవేశ్వరులకు సంసారదశలో భిన్నత్వమున్నది. మోక్షదశలో ఇద్దరికిన్ని అభిన్నత్వము. అద్వైతములోని జగన్మిథ్యాత్వ, మాయాసిద్ధాంతము

లను భేదాభేదసిద్ధాంతవాదు లొప్పుకోరు. అట్లే, చేతనాచేతన స్వరూపమైనజగత్తు ఈశ్వరశరీరమనే విశిష్టాద్వైతవాదమునుకూడా ఒప్పుకోరు. ఆరీతిగానే, మోక్షదశకు పూర్వమున్ను పరమందున్ను కూడా జీవేశ్వరులకు భిన్నత్వ మున్నదనే ద్వైతసిద్ధాంతమునున్ను ఒప్పుకోరు. శివుడే పరబ్రహ్మవాచ్యు డనే శివాద్వైతవాదుల సిద్ధాంతమునకున్ను ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతమునకున్ను ఆవిషయములో భేదము లేదు. కాని, చేతనాచేతన ప్రపంచము ఈశ్వరునికి భిన్నమైనది, ఈశ్వరునిమీద ఆధారపడిఉన్నది. ఈశ్వరునికే కర్తృత్వశక్తి ఉన్నది. భేదాభేదసిద్ధాంతమును విశ్వసించి షట్స్థలమనే అభ్యాసయోగము చేయుటచేత శివత్వము ప్రాప్తిస్తుంది. దీనికి ఉపాసన, ధ్యానము, ధారణము, జ్ఞానము అనేవి సాధనములు. జ్ఞానముచేతనే శివత్వము కలుగుతుంది. ఈశ్వరుడు ద్రష్టవ్యుడు, శ్రోతవ్యుడు, మంతవ్యుడు, నిదిధ్యాసితవ్యుడు. అట్లు చేస్తేనే జ్ఞానోత్పత్తి అవుతుంది. షట్స్థలజ్ఞానము లేక యోగము కుదురదు. వీరశైవ సిద్ధాంతములో షట్స్థలజ్ఞానము చాలా ముఖ్యమయినది. కాబట్టి దానిని గురించి కొంత వివరించవలసి ఉన్నది.

షట్ స్థలములు

భిన్నాచారములతో కూడినట్టిన్ని, భిన్నార్థ ప్రతిపాదకములయినట్టిన్ని అనేకసిద్ధాంతములు భిన్నరుచికములై ప్రబలినవి. సాంఖ్యము, యోగము, పాంచరాత్రము, వేదమతము, పాశుపతము, ఇవన్నీ వేదముల నాశ్రయించినవే. కాని, అవి వేదములోని కొన్ని భాగములను మాత్రమే తీసుకొని తక్కినవాటిని విడిచిపెట్టుతవి. శైవసిద్ధాంత మట్లు కాక సమస్తవేదమును ఆశ్రయించినది. కాబట్టి అది అన్నిసిద్ధాంతములకంటె ఉత్తమమైనది. కాబట్టి వేదమువలె అదికూడా పరమప్రామాణ్యమును పొందుతున్నది.

శైవాగమములు శైవము, పాశుపతము, సోమము, లాకులము అని నాలుగు భేదములుగా ఉన్నవి. వాటిలో శైవము వామము, దక్షిణము, మిశ్రము, సిద్ధాంతము, అని నాలుగు విధములు. వాటిలో వామము శక్తిప్రధానము. దక్షిణము భైరవాత్మకము. మిశ్రము సప్తమాతృపరము. సిద్ధాంతము వేదసమ్మతము. ఈసిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించే కామికాగమములో ఉత్తరభాగములో వీరశైవసిద్ధాంతము తెలుపబడినది. 'వి' అంటే 'విద్య'; విద్యలో రమిస్తారు కాబట్టి వీరశైవు లని చెప్పబడుతారు. విద్యలో రమించేవాడు వీరుడు; శివరూపమైన విద్యలో విశేషముగా రమించేవాడు కాబట్టి వీరశైవు డనిపించుకొంటాడు. విద్యలో రమిస్తూ హేయమైన మాయను విడిచిపెట్టుతాడు కాబట్టి వీరమాహేశ్వరు డౌతాడు. శైవులు జ్ఞాన యజ్ఞరతులు, మాహేశ్వరులు కర్మ యజ్ఞరతులు. కాబట్టి శైవు లాభ్యంతరార్చనను చేస్తారు; మాహేశ్వరులు బాహ్య పూజను చేస్తారు. శైవ మాహేశ్వరులకు భేదములేదు.

వీరశైవ సిద్ధాంతములో షట్స్థల జ్ఞానము ముఖ్యమైనది. భక్తస్థలము, మాహేశ్వరస్థలము, ప్రసాదస్థలము, ప్రాణలింగస్థలము, శరణస్థలము, ఐక్యస్థలము, అనేవి ఆరున్ను అంగస్థలములు. ఈస్థల ధర్మవిభేదముచేత వీరశైవులు భక్తాది సంజ్ఞలు గలిగి ఆరువిధములుగా ఉంటారు.

ఎవనిలో శైవభక్తి సముత్పన్నమైనదో వాడు భక్తుడు. అతడు తా ననుష్ఠింపవలసిన ధర్మములతో కూడి ఉండడము భక్తస్థలము. ఇది పిండస్థలము, పిండ విజ్ఞానస్థలము, సంసారహేయతాస్థలము, గురు కారుణ్యస్థలము, లింగధారణ స్థలము, భూతిధారణ స్థలము, రుద్రాక్షధారణస్థలము, పంచాక్షరజపస్థలము, భక్తిక్రియాస్థలము, ఉభయపూజాస్థలము, జంగమపూజాస్థలము, ప్రసాదస్వీకృతి

స్థలము, సోపాధికదానస్థలము, నిరుపాధికదానస్థలము, సహజదాన స్థలము, అని పదహేను అవాంతర భేదములను కలిగిఉన్నది.

కేవల సహజదాన నిష్ఠాపరుడై, శివతత్పరుడై, బ్రహ్మాది స్థాన విముఖుడై ఉండేవాడు మాహేశ్వరు డనిపించుకొంటాడు. భక్తివైరాగ్యము లెక్కువ అయి, స్థిరవివేకము కలవాడే మాహేశ్వరుడు. అట్టి మాహేశ్వరధర్మమును పరిపాలించడమే మాహేశ్వరస్థలము. దీనిలో, మాహేశ్వర ప్రశంసాస్థలము, లింగనిష్ఠాస్థలము, పూర్వాశ్రమనిరసనస్థలము, సర్వాద్వైతనిరసనస్థలము, ఆహ్వానవర్జనస్థలము, అష్టమూర్తి నిరసనస్థలము, సర్వగత్వ నిరసనస్థలము, విశ్వశివస్థలము, భక్తశివత్వస్థలము, అని తొమ్మిది అవాంతర భేదము లున్నవి.

లింగనిష్ఠాదిభావముతో పాపబంధములను ధ్వంసము చేసి, మనః ప్రసాదమును కలిగి ఉండడమే ప్రసాదస్థలము. దీనిలో ప్రసాదిస్థలము, గురుమాహాత్మ్యస్థలము, లింగమాహాత్మ్యస్థలము, జంగమ గౌరవస్థలము, భక్తమాహాత్మ్యస్థలము, శరణప్రశంసాస్థలము, శివ ప్రసాదమహిమస్థలము- అని ఏడు అవాంతర భేదము లున్నవి.

పైనిచెప్పిన భక్తుడు, మాహేశ్వరుడు, ప్రసాది- అనే ముగ్గురున్నూ కర్మప్రధానమైన యోగముకలవారు. వారి జ్ఞానయోగ మిక చెప్పబడుచున్నది.

లింగము చిదాత్మకమైన బ్రహ్మము. దానిశక్తి ప్రాణరూపిణి. అట్టిరూపముగల లింగమును తెలుసుకొన్నవాడు ప్రాణలింగి. ప్రాణ లింగధర్మము ననుష్ఠించడమే ప్రాణలింగస్థలము. దీనిలో ప్రాణలింగ స్థలము, ప్రాణలింగార్చనస్థలము, శివయోగసమాధి, లింగనిజస్థలము, అంగలింగస్థలము- అని అయిదవస్థ లున్నవి.

అంగలింగజ్ఞానము కలిగి తాను సతి నని భావించి, పతి అయిన శివుని ధ్యానించి, ఆధ్యానసౌఖ్యములో ప్రవేశించినవాడు శరణుడు. శరణభావమును కలిగి ఉండడము శరణస్థలము. దీనిలో శరణస్థలము, తామసవర్జితస్థలము, నిర్దేశస్థలము, శీలసంపాదనము- అని నాలుగు అవాంతరభేదము లున్నవి.

ప్రాణలింగాదియోగముచేత సుఖాతిశయము ననుభవిస్తూ శరణుడు శివునితో ఐక్యమును కల్పించుకొనడము ఐక్యస్థలము. ఇది ఐక్యస్థలము, ఆచారస్థలము, ఏకభాజనస్థలము- అని నాలుగవాంతర భేదములను కలిగిఉన్నది.

ఇంతవరకున్ను చెప్పినది షడంగస్థల వివరణము. ఇక లింగస్థలములు చెప్పబడుతున్నవి. ఈలింగస్థలములు పైనిచెప్పిన షడంగస్థలముల ననుసరించి ౫౪ భేదములు కలిగిఉన్నవి.

భక్తస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు దీక్షాగురుస్థలము, శిక్షాగురుస్థలము, జ్ఞానగురుస్థలము, క్రియాలింగస్థలము, భావలింగస్థలము, జ్ఞానలింగస్థలము, స్వస్థలము, చరస్థలము, పరస్థలము- అని తొమ్మిది.

మాహేశ్వరస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు క్రియాగమస్థలము, భావాగమస్థలము, జ్ఞానాగమస్థలము, సకాయస్థలము, అకాయస్థలము, పరకాయస్థలము, ధర్మాచారస్థలము, భావాచారస్థలము, జ్ఞానాచారస్థలము- అని తొమ్మిది.

ప్రసాదస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు కాయానుగ్రహస్థలము, ఇంద్రియానుగ్రహస్థలము, ప్రాణానుగ్రహ స్థలము, కాయార్పణస్థలము, కరణార్పితస్థలము, భావార్పితస్థలము, శిష్యస్థలము, శుశ్రూషస్థలము, సేవ్యస్థలము- అని తొమ్మిది.

ప్రాణలింగస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు ఆత్మస్థలము, అంతరాత్మస్థలము, పరమాత్మస్థలము, నిర్దేహాగమస్థలము, నిర్భావాగమ స్థలము, నష్టాగమస్థలము, ఆదిప్రసాదిస్థలము, అంతప్రసాదిస్థలము, సేవ్యప్రసాదిస్థలము– అని తొమ్మిది.

శరణస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు దీక్షాపాదోదక స్థలము, శిక్షాపాదోదకస్థలము, జ్ఞానపాదోదకస్థలము, క్రియానిష్పత్తి స్థలము, భావనిష్పత్తిస్థలము, జ్ఞాననిష్పత్తిస్థలము, పిండాకాశస్థలము, బిందాకాశస్థలము, మహాకాశస్థలము, క్రియాప్రకాశస్థలము, భావ ప్రకాశస్థలము, జ్ఞానప్రకాశస్థలము అని పండ్రెండు.

ఐక్యస్థలమునకు సంబంధించిన లింగస్థలములు స్వీకృత ప్రసాద స్థలము, శిష్టోదనస్థలము, చరలయస్థలము, అచరలయస్థలము, భాండ స్థలము, భాజనస్థలము, అంగలేపస్థలము, స్వపరాజ్ఞస్థలము, భావా భావలయస్థలము అని తొమ్మిది.

మొత్తము లింగస్థలములు ఏభైయేడు.

౧౫

సోమనాథుడు నిరూపించిన వీరశైవము

పైని వివరించిన విషయములన్నిటిని సోమనాథుడు తనకావ్యములలో మేళగించి, మనకు తనకావ్యముమూలముగా వీరశైవసిద్ధాంతమును బోధిస్తున్నాడన్న సంగతిని మరపించేటట్లు కవిత్వమును సాగించినాడు. సోమనాథుడు పరమవీరశైవుడు. భవులంటే అతనికి సహము. భవులయిన బ్రాహ్మణులను చెడాపడా తిట్టినాడు. చూడండి—

బ్రాహ్మణనింద

సోమనాథుడు బ్రాహ్మణులను నోరారా తిట్టుకొన్నాడు. ఆనింద పండితారాధ్యుని నోటినుంచి వచ్చినట్లు వ్రాసినా, తిట్లన్నీ సోమనాథునివే.

(౧) వారిని త్రాటిమాలలు, పచ్చిమాల లన్నాడు:

శూలిభక్తుల కెత్తుకే లది త్రాటి
మాలల కెత్తుట మఱి తప్పు గాదె."

బ. ౧౯.

మాలల యీత్రాటిమాలల, పచ్చి
మాలలమాటలు వోలునే వినఁగ ? "

బ. ౩౦౯.

అనమాత్యుఁ గొలువని యగ్రజుం డైన
వసుధ మాలల మాలవాఁడకా కెట్లు

మాలఁడే యీతని మాలఁడన్ ద్రాటి
మాలలు భువిఁ బచ్చి మాలలుగాక !

బ. ౨౧౭.

మార్గమే యీత్రాటిమాలలఁ గలియ ?

బ. ౨౪౦.

పురహారార్చితునకు మున్నెత్తు కేలు
ధర నెత్తఁగూడునే త్రాటిమాలలకు?

బ. ౨౩౭.

(౨) వారిని త్రాటికుక్కలు, మాలకుక్క లన్నాడు:

శ్రీమహాదేవు నర్చించు చేతులను
నామాలకుక్కల నర్చింపఁదగునె ?

బ. ౨౩౭.

కుక్కయే యిది ? దీని గుక్కయన్ ద్రాటి
కుక్కలు భువిఁ జెడ్డకుక్కలు గాక !

(౨) ౧౪౨.

(౩) బ్రాహ్మణులు గాడిద లన్నాడు:

...వేదభారాక్రాంతు లనఁగఁ
బడిన బ్రాహ్మణగార్దభంబులతోడఁ
... ...
బ్రతిసేసి యాడినఁ బాపంబు వచ్చు.

బ. ౨౨౫.

...'వేదభారభరాక్రాంత' యన న
గవ 'న వై బ్రాహ్మణగార్దభ' యన నె
గడి శ్రుతుల్ మోపరిగాడ్డలై మోవఁ
బడిన బ్రాహ్మణగార్దభంబులకంటె

(౧) ౨౫.

(౪) వారిని 'కర్మచండాలు' రన్నాడు (౧) ౨౫; వారు 'వ్రతభ్రష్టులు, పసుకర్మలు, అధికపాపాత్ములు, కర్మజీవులు, సోమపానంబు గావించు పాఱులు, దుర్జాతులు' అన్నాడు. బ. ౨౧౫.

(౫) వారిని 'బాఁపనకూళలు' లన్నాడు. బ. ౨౧౪.

(౬) బ్రాహ్మణులు శివభక్తుని కాలిచెప్పుతో సులభులుగా రన్నాడు. అందు కొక కథను కల్పించినాడు. బ. ౨౧౩.

(౭) వారియింటిపేళ్లను పేళ్లను వికారముగా కల్పించి వెక్కిరించినాడు:

గుడ్డిగోవిందుడు, కొమ్మనఘటశాశి, బమ్మనభట్టు, వామనప్పన, త్రేదులవారు, ఆదిత్యకూచ, మచ్చతాడన, బచ్చలికేశవుఁడు, మాస కొమ్మన, సన్న్యాసివామన, కుశదర్భపిన్నయ్య, అశనమువాగు,— బ. ౨౧౬.

ఎగ్గెస్న, భిన్న, మైలారు, సోమయాజులపెద్ది, వామనభట్టు, దామోదరప్పన, వామనకూచి, కేశవపుటశాస్త్రి, కేమనపెన్న, పాశము మైలారుభట్లు, ఉపధ్యాయు చప్పట్లపెద్ది, అంశను, సూర పోతి, పప్పుకేశవుఁడు, సంబవులమాధవుఁడు, మానంబుమారన్న, మంచయ, దొడ్డదోనయభట్లు, ధూర్తవిఠ్ఠలుఁడు, చిమ్మినమల్లి, మాచెన గారితమ్మి, కొమ్మనప్పన, బొల్లికోడెఅల్లాడి, ఉష్ణమువారిపెన్నొజ్జలు,

కప్పకృష్ణమ్మ, యరగడ్డకేగునసూచి, వరిగడ్డువారిసుప్పన, యాజివంగ-
పరకయజ్ఞమ, ఉండిభాస్కరయొజ్జ, గందిగిజైతన, కామయగ్గన, దక్షిణగోపాలమంచి, మేడిచెట్టయితన, మింపవల్లభుఁడు, దూపగడ్పప్పన, దుష్టరాఘవుడు, ఎత్తుగాజైతన (౧) ౧౨౦-౧.

(౮) జైన బౌద్ధాదులతోఁ బాటు బ్రాహ్మణులమీదకూడా ఎంత కోపమో చూడండి.—

కొండెంబు సెప్పు నా కుక్కలఁ జెండి,
నాలుకల్ గోసి, సున్నము సాలఁ బూసి
పోలవేఁచిన యిస్మ పోయింతు నోళ్ల.

బ. ౫౫.

శివుమీఁద నొకఁడు
గలఁ డన్న నాయలుకా లెత్తి వాని
నడుదలఁ దన్నుదు, నాదుప్రతిజ్ఞ.

(౧) ౪౧౧.

(౯) వీరశైవుడు బ్రాహ్మణుని చంపుతే రాజతనిని దండింప కూడదు. ౨ (౧౮)

అయితే, సోమనాథుఁడు నిందించిన బ్రాహ్మణు లెవరు?

అతడు వేదముల ప్రమాణముల నంగీకరించినాడు. వీరశైవమతమును స్థాపించడానికి వేదములనే ప్రధాన ప్రమాణములుగా అంగీకరించినాడు. తాను చతుర్వేద పారగుడు. వేదముమీద ఆధారపడి ఉన్న స్మృతీతిహాసములుకూడా అతనికి ప్రమాణములే. కాని, వీరశైవులకు వేదాధ్యయనాధికార మున్నది. వారి యింటి కుక్కలు

కూడా చతుర్వేదములను నేర్చి ఉంటవి. కేవలము నేర్వడము మాత్రము కాదు; అవి శాస్త్రీయముగా తత్తన్మద్రాసనాములతో కూడా వేదములను పఠించగలవు. బ. ౩ ౨౧౨. కాని, వేదము లనాదులు కావు. శివుడే అనాదిపురుషుడు. విశ్వములోని సమస్తమున్ను అతనినుంచి కలిగి, అతనిమీద ఆధారపడి, అతని అనుగ్రహమువల్లనే సత్తాను కలిగి ఉన్నది. ఈ సిద్ధాంతము నామోదించినవారిమీద సోమనాథునికి ద్వేషము లేదు. సోమనాథునికి పూర్వము శివద్విజు లున్నారు. నంబెన్న = వనిత అయిన పెరియనంగ 'శివద్విజునివనిత' (౨) ౧౫౪; నంబి 'శివద్విజుఁడ, స్వాధ్యాయపరుండ' అన్నాడు (౨) ౧౬౭; నంబెన్న శివద్విజుని 'భూవిబుధేంద్ర' అని సంబోధించినాడు (౨) ౧౬౯. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే 'ద్విజోత్తముఁడు, వేదవిదుఁడు (౧) ౩౧; పండితుడు పల్నాటిచోడని ఆస్థానమునకు వాదముకోసము వెళ్లినప్పు డతనివెంట—

"ఉపనిషచ్చయములు, రుద్రప్ర-
శంసాపరోక్తు లాశ్చర్యం బెలర్పఁ
బరమలింగార్చనాపరులు, స్వాధ్యాయ
పరులునై చను మహాబ్రాహ్మణోత్తములు
సదువుచు వేదభాష్యములు సెప్పుచును
ముదమున నిరుదెస మ్రొక్కుచును"

నడచినారు. (౧) ౫౧౫.

ఒకరాజు బెలిదేవి వేమనారాధ్యునికి మ్రొక్కగా అత డల్పాయుష్కుడని తెలిసినవాడు కాబట్టి ఆతడు రాజును దీవించలేదు. అందుమీద రాజు,—

సంతతాభ్యుదయ -
కరులు మహాభక్తవరులు భూసురులు
హరవేషధరు లఘుహరులు సిత్సరులు
నార్యులు, శివమతాచార్యు, లవార్య -
వీర్యులు, సన్మార్గచర్యు, లుత్తములు"

మీరని పలికినాడు. గర్భాష్టకమున వడుగుచేయడము బ్రాహ్మణాచారము. నంబికొడుకుకు గర్భాష్టకమున వడుగుచేయ నెంచినాడు (౧) ౧౫౭; 'చేయుము వడు గభిజిత్కాలమున' (౨) ౧౬౦, అని నంబికి నంబెన్న చెప్పినాడు. బసవనికాలమువరకున్న శైవులలో గర్భాష్టమములోనే ఉపనయనము చేస్తూఉండేవారు. బసవేశ్వరుని తండ్రి "గర్భాష్టమమున, సుతునుపనయనంబు శుభముహూర్తమునఁ జేయుదునని తద్దఁ జిడిముడిపడఁగ" ఉపనయనము వీరమాహేశ్వరాచారదీక్షితునికి తగదని తండ్రిని మందలించినాడు. "పరమాత్ముడైన శివుడే గురువు, ఇతరదుర్నరులను గురువుగా భావించడము నరకహేతువు. శైవదీక్షితుడు గతపూర్వజన్మ సంస్కారుడై మళ్లీ ద్విజత్వమును పొందడము పతితత్వమునకు పాల్పడడమే. గురుకృప జన్మము గలవానికి కర్మజన్మము దుష్కర్మమే. గురుపాదముల నర్చించేవాడు హవిస్సుతో అగ్నినర్చించడము తప్పు. మలహరాత్మకమైన మంత్రమును నేర్చినవాడితరమంత్రములను నేర్వకూడదు. శూలిభక్తులకు నమస్కరించే చేతులతో త్రాటిమాలలకు నమస్కారము చేయకూడదు. కర్మపాశములను తెగగొట్టుకొన్న శివదీక్షితుడు తిరిగీ "కర్మంబుత్రాళ్ల"ను కట్టుకోగూడదు. రుద్రాక్షభసితాది ముద్రలు ధరించినవాడు క్షుద్రముద్రలను ధరించగూడదు. ఉభయకర్మలను నిర్మూలించుకొన్నవాని కుపనయనము చేయడ మతనిని కర్మాబ్ధిలో ముంచడమే.

శివభక్తుడు ప్రమథైకవంద్యుడు, బ్రహ్మవంద్యుడు కాజాలడు. అతడు జాతి గోత్ర క్రియాశ్రయుడు కాడు. ఇది బసవనివాదము. ఇక అతనితండ్రి శైవద్విజుడు. గర్భాష్టమమున ఉపనయనము వేదోక్తమని నమ్మినవాడు. బ్రాహ్మణులకు షోడశసంస్కారములు వేదోక్తములు. వాటిలో ఒక్కటి లోపించినా ద్విజకులోత్తముడు కాజాలడు. ఉపనయన మా పదహారు సంస్కారములలో ఒకటి. చాలా ముఖ్యమైనది కూడాను. కాని, ఆ ఉపనయనము శైవ సంప్రదాయము ననుసరించినది. బసవనితండ్రి ఉపనయనకర్మను సమర్థిస్తూ పలికినవాక్యము లివి.

“ అందు విరుద్ధ మెయ్యది రుద్రగణాను
నాంది ముఖ్యం బుపనయనప్రాజకును
బనుగొనఁ బ్రణవంబు భర్గుఁడే పైన
మనుటయు మంత్రంబు, నట్లునుఁ గాక,
పెట్టిన సూత్రముల్ భీమసర్పములు,
పట్టినపాత్రంబు బ్రహ్మశిరంబు,
పాలాశదండంబు పంకజోదరుని
కోలెమ్ము, పలచుట్టు కూఁకటుల్ జడలు,
నజితికృష్ణాజిన మది గజాజినము,
వటులు మేధావియే నెఱిభూతి గాఁగ
పారుఁడు భిక్షాటన మాచరింపంగ
నరిగిన వేష మింపారఁ దాల్చినను
నట్టైనఁ గాని బ్రాహ్మణుడు గాఁ డనిన

నిట్టువిరుద్ధమే యీశుభక్తునకు ?
వడుగు సేసిన భక్తి వట్టివా టగునె."

అని.

ఉపనయనవిధిని తిరస్కరించి, కులగోత్రముల నెడబెట్టి, జాతి వర్ణ విభేదములను పాటింపక, లోకమంతటిని వీరభక్తిమయముగా చేయడానికి బసవేశ్వరుడు సంకల్పించినాడు. అతనికి పూర్వ మట్టి వీరశైవము లేకపోలే దని పాల్కురికి సోమనాథుని అభిప్రాయము. అది 'మఱపడ్డది!' బసవడు పొత్తిళ్లలో ఉన్నప్పుడు,

ఇల మఱపడ్డ నిర్మలశివభక్తి
దలయెత్తువడువునఁ దాఁ దలయెత్తె.
కడఁకతో నాదిమార్గము తప్పకుండ
నడుగిడులీలఁ దప్పడుగులు వెట్టు'

బసవ పు. ౧౮.

నని సోమన్న వర్ణించినాడు. కాని, బసవన్న లేవదీసిన వీరశైవ సంప్రదాయము మాత్ర మంతకుపూర్వ మున్నట్లు సోమనాథుని వ్రాతలవలన స్థిరపడదు. బసవడు పుట్టగానే అతని తలిదండ్రులు "భక్తులఁ బిలువంగఁ బనిచి, ప్రణామ మాచరించి, సింహాసన మ్మిడి, విభూతి వీడ్యమ్ము లర్పించి, పాదోదకమ్ములు వట్టి మైఁ గడిగి, భూతి ఫాలమ్మునఁ బూసి పైఁ జల్లినారు."

బసవడు వడుగునొల్లక తండ్రియిల్లు విడిచిపోగా, బిజ్జలుని బండారి బలదేవదండనాయకుడు పరమశైవభక్తుడయిన బసవనికి తన కూతురైన గంగాంబ నిచ్చి పెండ్లిచేసినాడు. ఆ పెండ్లిసమయములో బలదేవుడు,

"రండు! భక్తులఁ బిలువుండు! మీరెల్లఁ
బొండు! వేగమ తోడి తెండు! తెం' డనుచు
నిట వచ్చు నయ్యల కెదురు వచ్చుచును
నట వచ్చు నయ్యల కర్థి మ్రొక్కుచును
సింహాసనస్థులఁ జేసి యా కర్మ -
సంహారమూర్తుల చరణముల్ గడిగి"

అర్చించినాడు. ఇట్లు బసవేశ్వరు పెండ్లికి తండోపతండములుగా వచ్చిన భక్తులు, కర్మసంహారమూర్తు లెవరు? వారి క్రొత్తగతి పెండ్లి నామోదించినవారు, బసవేశ్వరుని క్రొత్తసిద్ధాంతము నామోదించినవారనడానికి సందేహములేదు. వారిలో పూర్వకాలమునుంచిన్ని ఉన్న జంగములున్ను క్రొత్తగా బసవనిమతము నంగీకరించిన వారున్నుకూడా ఉండిఉంటారు. బ్రాహ్మణులలో సన్న్యాసులవలె శైవబ్రాహ్మణులలోకూడా యజ్ఞోపవీతమును త్యజించి శైవధర్మ ప్రచారమే ముఖ్యముగాచేసుకొన్న వీరశైవసన్న్యాసులుకూడా ఉండేవారనడానికాక్షేపణ ముండకూడదు. వీరిని జంగమము లంటే తప్పులేదు. కాని, సోమనాథుడు వారు భక్తు లన్నాడుగాని జంగమము లనలేదు. ఆనాడున్ను అంతకు పూర్వమున్ను జంగమము లుండవచ్చును. కాని, జంగమజాతి ఉన్నట్లు కనిపించదు. బ్రాహ్మణసంస్కారములను శివసంప్రదాయము ననుసరించి జరుపుకొంటూ ఉండే సాధారణ శైవగృహస్థులున్ను, వారిలోనే శైవధర్మ ప్రచారమునకుగాను తిరుగుతూఉండే జంగమములున్ను ఉండేవారు - శైవబ్రాహ్మణులలో జాతి వర్ణ భేదము లుండేవి. వాటి కతీతులయినవారు జంగమములు. శైవుల నందరినీ జంగమములుగా చేసి, వారిలో వీరశైవభక్తిని ప్రబలచేయడమే బసవేశ్వరుడు సంకల్పించినది. వీరశైవునికి జాతివర్ణ

భేద ముంచకూడదు. అంత్యజు డయినా భక్తుడై వీరశైవదీక్షను గ్రహిస్తే వానిని పూజించవలెను. అతడు శివమూర్తి, కర్మసంహార మూర్తి. కులజు డెవడు అనే ప్రశ్నకు సమాధానముగా,

'కులజులు గులజులే ? కులహీను లైనఁ
గులజుల శివభక్తి కలిమి'

(౧) ౧౫౧

నని సోమనాథుడు సూరసాని ముఖమున చెప్పినాడు.

'కర్మదృష్టులఁ జూడఁగాఁగుల భ్రాంతి
ధర్మంబనై తోఁచుఁ; దత్త్వోక్త శైవ
ధర్మదృష్టులఁ జూడఁ దత్కులభ్రాంతి
ధర్మేతరం బసద్ధర్మమై తోఁచు'

(౧) ౧౫౧-౨

అని అతని అభిప్రాయము. 'భక్తుఁ డేయాకృతినున్న నిటల నేత్రుఁడ కాక నిందింపఁదగునె?' (౧) ౧౩౨, అన్నాడు. అంత్యజు డెవడు ? శివకేశవుల 'కైక్యమన్నాఁడ చన నంత్యజుఁడుగాక సహజ మంత్యజుఁడు నంత్యజుండే ?' (౧) ౬౭౫; 'శివునకు విష్ణునకు నభేదంబుఁ బలుకు నజ్ఞానియ పతితుండు' (౧) ౬౭౬. బసవని ఈ సిద్ధాంత మానాటికొందరు బ్రాహ్మణులకున్ను బ్రాహ్మణేతరులలో అనేకులకున్ను సమంజస మైనట్లు తోచినది. బ్రాహ్మణేతరులలో క్షత్రియ వైశ్యులు బసవని వీరశైవము నంగీకరించినారో లేదో తెలియదు గాని, చతుర్థపంచమవర్ణములలో మాత్ర మది అతిశీఘ్రముగా వ్యాపించినది. బ్రాహ్మణు లయినా మొదటి ఆవేశములో కొందరు బసవని జాతి వర్ణ పరిత్యాగ సిద్ధాంతము నామోదించి బసవని అనుయాయులలో కొందరు చేరినప్పటికిన్ని, అనేకులు బసవని అవతార

పురుషునిగా గ్రహించి, అతనియెడల భక్తిని ప్రకటిస్తూ వచ్చినారే కాని, తమ బ్రాహ్మణత్వమును ద్విజత్వమును విడిచిపెట్టలేదు. ఎప్పటివలెనే వేదములను శైవపరముగా అర్థముచేసుకొని బ్రాహ్మణాచారములనే అవలంబిస్తూ వచ్చినారు. బసవనిమీద నిర్వ్యాజమైన భక్తికలిగి, అతని సందర్శనార్థము దక్షారామమునుంచి కల్యాణకటకమునకు వృద్ధాప్యములో కూడా బయలుదేరిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడే బ్రాహ్మణధర్మమును విడిచిపెట్టలే దన్నప్పుడు సాధారణ బ్రాహ్మణులమాట చెప్పనక్కరలేదు.

బసవనిపెండ్లి వేదోక్తశివధర్మ విధిగా జరిగినదట. ఆ పెండ్లిని చూచినవారు 'ఏనాఁట వింటిమే యిట్టి పెండిండ్లు' అని ఆశ్చర్యముతో వినుతింపజొచ్చినారట. బసవని పెండ్లికొడుకు వేషమును చూడండి!

'దివ్యాంబరయుగ్మంబు సాతి,
భసితంపునెఱపూత వలుచగాఁ బూసి,
నోసలఁ ద్రిపుండ్ర మొప్పెసగ ధరించి,
మౌళిఁ బ్రసాదసుమంబులఁ దుఱిమి,
పోలఁగ రుద్రాక్షభూషలు దాల్చి,
సారమై లింగపసాయితం బనెడు
పేరను గల్గు కఠారంబు గట్టి

... ...

భక్తిశృంగార మేర్పడఁ జూఱగొన్న
భక్తికళార్ణవుఁడు గా' ఉన్నాడు.

వధూవరులమీద శివభక్తవనితలు సేసలు చల్లినారు. శివబలం బగ్గలించిన ముహూర్తములో పెండ్లిచేసినారు. తక్కిన గ్రహచంద్ర తారాబలముల యెక్కువ తక్కువలతో పనిలేదు.

'కరుణఁ జూచుటయ లగ్నంబు; సేయుటయు
వరముహూర్తంబు; దీవనయ బలంబు'

పెండ్లి కెక్కువగా అంతులేదు.

బసవడు పట్టిన లింగపసాయితమనే కఠారము తనసిద్ధాంతమును లోకములో వ్యాపింపజేయడమునకు పట్టినది. 'లింగపసాయిత' శబ్దము 'లింగప్రసాదిత' శబ్దభవము. బసవన్న ఈ కఠారమును ధరించినట్లే ఆతనికాలములో బసవనిమతమును వ్యాపింపజేయ సంకల్పించిన మరి కొందరు భక్తులుకూడా ఆయుధములను పట్టుకొని విచ్చలవిడిగా తిరుగుతూ ఉండేవారు. సురియ చౌడయ్య, ముసుండి చౌడయ్య లట్టివారు. ముసుండి అనేది ఆయుధము. తరువాతికాలములో చౌడయ్య ముసిడిపండ్లు తినేవా డన్నకథ బయలుదేరినది. వీరశైవులు పరమతములను నిర్మూలించడానికి దౌర్జన్యమును నిరాటంకముగా ఉపయోగించినారు. జైనులవసదులను నిర్మూలముచేసి ఆస్థానములలో శివుని ప్రతిష్ఠించిన వృత్తాంతము పండితారాధ్యచరిత్రములో ఎక్కువగా వర్ణింపబడినది. పండితారాధ్యుని నిందించిన బౌద్ధుని అతని అనుయాయులు చంపివేసినారు. బసవని అనుసరించిన వీరవ్రతులలో దొంగతనములో ఆరితేరినవారున్ను ఉన్నారు. కన్నదబ్రహ్మయ్యకథ ఇందుకు సాక్షి. కన్నద బ్రహ్మయ్య అనేపదము కొన్ని ప్రతులలో కన్నడ బ్రహ్మయ్య అని కనబడుతున్నది – అపాఠములు తప్పు. వీరశైవమత వ్యాప్తికోసము చేసినది హింసకాదనే సిద్ధాంత మానాడు పూర్తిగా ప్రబలినది. శివప్రీతికోసము చేసిన ఏపని అయినా ఒప్పు

యినదే. తప్పొప్పులు సంకల్పితార్థము ననుసరించి ఉంటవి. ఫలము ననుసరించి సాధనములకు నిందాస్తుతులు కలుగుతవి. కన్నడ బ్రహ్మయ్య దొంగతనము చేయడము కుమార్గము కాదు. అది భక్తి మార్గము కాబట్టి సన్మార్గము.

"ఇల జూదమునఁ బాండవులు భ్రష్టులైరి
నలి జూదమున మూర్ఖు నగజేశుఁ గూడె;
వేఁటాడి రాముండు వెలఁదిఁ గోల్పడియె
వేఁటాడి యెఱుకు దా విశ్వేశుఁ గలిసె,
పరసతీవశ్యులై నరపతుల్ ద్రుంగఁ
బరసతీవశ్యుఁడై హరుఁ గూడె నంబి,
చంపి మాండవ్యుండు సరిఁ గొర్తఁబడియెఁ
జంపి చండుండు ప్రసాదంబుఁ గనియె,
బొంకిన బ్రహ్మకు భువిఁ బుట్టువాలె
బొంకి చిర్తొండండు బొందితోఁ జనియె,
గొఱియ ముచ్చని శూద్రకుఁడు నఱకువడఁ
గఱకంఠు గణనంది గలిసెఁ దెర్వడచి,
రమణ 'రాజ్యాంతే నరక' మన ముక్తి
విమలతఁ గనిరి నేరమయుఁ జోడండుఁ,
గాన యెట్లును నమార్గం బనరాదు
దా నీశ్వరార్థమన్ తలఁపునఁ జేసి.
ధర 'నధర్మో ధర్మతాం వ్రజే' త్తనఁగ
హరునివాక్యము గాన యట్టి నీపథము."

బసవ పు. ౧౫౬

శివుడు భీతునికి మృష్యత్వమును ప్రసాదించినప్పుడు భీతుడందువల్ల తనకు పాపము రాదా అని అడుగగా శివుడు చెప్పుతున్నాడు.

'సన్నుతలింగప్రసాదివి నిన్నుఁ
బున్నెంబుఁ బాపంబుఁ బొందవు...
...మదీయమహీయఃప్రసాది
వొందునే యెట్లును బుణ్యపాపముల'

(౧) ౧౦౫

అని శివభక్తుల యెడలను, శివప్రీతికోసమును అహింసనే అవలంబింపవలెను. దసరయ్య హింసేతరుడు. జితకోపుడై సర్వజీవ దయాపరత నతి కెక్కు సువ్రతుడు. తనసుఖ మెరుగక సర్వభూత హితమునే కోరే బుధుడు. తాను నొచ్చినప్పటికిన్ని నొప్పించడము తగవు కాదని సైరింపజాలే సజ్జనుడు. ఎదిరిచిత్తము లెట్లానో అని ఒత్తిలి మాటాడడు. జంతువులేవైనా తనకాలిక్రింద పడి చస్తవేమో అని ముందు చూడకుండా పాదము కదల్పడు. చేతు లిటు నటు త్రిప్పితే ఏవయినా జీవులు పడునేమో అని త్రిప్పడు. చెట్టున ఉన్న పువ్వులను కోస్తే చెట్టుకు నొప్పికలుగునేమో అని భూమిమీద తనంతట పడిన పుష్పములనే తీసుకొనివస్తాడు. (౧)శ్రీ ౭.'ఖ్యాపితంబగు క్షాంతియను ఖడ్గమునను గోపమన్ రిపుఁ దెగఁగొట్టు నెవ్వండు, వాఁడహూ శూరుండు, వాఁడె మాంత్రికుఁడు, వాఁడ విద్వాంసుండు, వాఁడ తపస్వి' 'అహింసాపరమో ధర్మః, నహంతవ్యః ప్రయత్నతః, నవిచార్య శివాజ్ఞయా' ఇటువంటి వెన్నో అహింసాపరములైన వాక్యములు శైవశాస్త్రములలో ఉన్నవి.

వీరశైవములో జంగము డుత్తమోత్తముడు. అతనికిన్ని లింగమునకున్ను భేదములేదు. లింగశరీరమే జంగమ శరీరము. లింగప్రాణమే

జంగమప్రాణము. జంగమమూర్తి లింగమూర్తి అని అర్చించడము ఉత్తమము. అతడు గురుమూర్తి అని అర్చించడము మధ్యమము. అతడు శివశాసనధారుడని అర్చించడము తుది కక్ష్య. ఒకరీతిగా ఆలోచిస్తే లింగముకంటె జంగమమే అధికుడు. లింగమచరము, జంగమము చర లింగమూర్తి. లింగము కాయము, జంగమము ప్రాణము. లింగము ప్రాణలింగావతారము, జంగమ మాచార్యావతారము. లింగ మంగసన్నిహితమునకు మాత్రము, జంగమము ప్రాణసన్నిహితమునకు. లింగము మంత్రక్రియాధారము, జంగమము తంత్రక్రియాధారము. లింగమునకు యోగమజ్జనము, జంగమమునకు భోగమజ్జనము. ఒకమూర్తి పూజాస్థానము, రెండోది ఆరాధనస్థానము. ఒకదానికి త్రికాలార్చనలు మాత్రము, రెండోదానికి సర్వకాలార్చన. ఒకదానికి షోడశోపచారములు, రెండోదానికి రాజవదుపచారములు. లింగమునకు మనోగుణనివేదనముమాత్రము, జంగమమునకు తనుమనోధననివేదనము (౧) ౨౦౪-౬. లింగార్చనముకంటె జంగమార్చన ముత్తమమైనది. 'శివభక్తిపరులఁ బూజింప కేప్రొద్దు, శివపూజ లోకకోటి సేసిన వృథయ, శివభక్తిపరులఁ బూజించినఁ జాలు, శివపూజ లోకకోటి సేసిన వాఁడు.' (౧) ౨౦౦. 'జంగమభక్తిహీనునిపూజ, వీనుఁగుఁ గై సేయఁ బూనినయట్లు' (౧) ౨౦౧. లింగము కేవలశిల అని భావించిచేసిన పూజ నిష్ఫలము, పాతకహేతువు. జంగమములో లింగభావము నారోపణచేసి ప్రాణవంతుడయిన ఆజంగమమునే ఆరాధించవలెను. 'బ్రతికి ఉన్నమనుష్యుని ఆరాధించండోయి' అని సోమనాథుడు చేసిన ఉద్బోధము భారతీయజాతికి తిరిగి ప్రాణము పోసినది.

నెఱి నంకురించు మ్రానికి నీరు మాని
నెఱపట్టెకొఱటికి నీరెత్తినట్లు,

గుటిలుఁడై జాతినాగులఁ జంపుచుండి
ప్రతిమనాగులకును బాల్వోయునట్లు,
వడిగొని భుజియించువదన ముండంగఁ
గడిసేసి పెడతలఁ గుడుపుచందమున,
నొనర ముందటిశిరం బుండ మోఁకాలి
కిని సేస వెట్టంగఁ గ్రియగొనినట్లు

(౧) ౨౦౨.

జంగమపూజను వర్జించి కేవల లింగపూజను చేయడము.

బసవభక్తుని బాల్యవర్ణనము మనోహరముగా ఉన్నది. అతనికి శివలింగసౌఖ్యానుభవము చన్బాలు, గురుపదధ్యానము వెన్న, వేదాంత సూక్తులు తొట్రుఁబల్కులు, ఆదిమార్గము తప్పటడుగులు, లింగపూజలే బాల్యక్రీడలు. శివభక్తిస్వరూపమున్న శివునికిని తద్భక్తునికిన్ని గల సంబంధమున్ను ఎంతో చక్కగా సోమనాథుడు నిరూపించినాడు. (౧) ౧౭౬-౯—శివభక్తునికి వీరవ్రతము, వీరమాహేశ్వరవ్రతము కావలెను. వీరమాహేశ్వరపూజయే పరమశివపూజ. అసంఖ్యాత వీరమాహేశ్వరపూజ ఆకాలములో విస్తరించి ఉండేది. గురువు సంసారికి వీరభక్తిదీక్ష నిస్తూఉండేవాడు. ఈదీక్ష పండితారాధ్యునికి పూర్వమందున్ను ఉండేది. ఆ సంప్రదాయము ప్రకారమే మల్లికార్జునపండితుడున్ను ఆదీక్షను పొందినాడు. వీరభక్తిదీక్షను పొందే ఆచారము బసవనితో ఆరంభించినదికాదు. బసవనికంటె పండితారాధ్యుడు వయస్సులో పెద్దవాడు కదా. అతడు బాల్యములోనే ఆదీక్షను పొందినాడు. వీరభక్తి (౧) ౩౧౬ లో నిరూపింపబడినది. నిజమైన శివపూజ ఎట్టిదో (౧) ౧౯౩-౪, ౨౨౩ లలో వర్ణింపబడినది. అది బాహ్యాభ్యంతర భేదములచేత రెండువిధ

ములు. బాహ్యపూజ మంచిదేకాని, అభ్యంతరపూజ ఉత్తమోత్తమము. భక్తిప్రాబల్యమున కాత్మార్పణము సుగుణము. తమభక్తినిరూపణ చేయుటానికి వీరశైవులు కళ్లుపీకుకొని కళ్లుపొందుతూ ఉండేవారట. నాలుకలు పెరుకుకొని నాలుకలు పొందుతూఉండేవారట. తలలు తెగుకొని తలలుపొందుతూ ఉండేవారట. శ్రీశైలములోని శివమంటపమిట్టిభక్తి ప్రకటనమునకు స్థానముగా ఉండెడి. లేపాక్షి వీరభద్రాలయమునగర్భ గృహమువెనుకగోడలో ఉన్న ఎఱ్ఱనిమచ్చ విరుపణ్ణఅర్పించినకన్నని ఇప్పటికిన్ని చెప్పుకొంటున్నారు. భక్తినిరూపణార్థము ఘటసర్పము లను చేతితో పట్టుకొనేవారు. దీపమునకు చమురులేకపోతే నెత్తురు నిప్పంటించుకొనిదీపము వెలిగించేవారు. ధూపమునకు గుగ్గిలము లేకపోతే దేహములనుకాల్చి ఆపొగతో ధూపమువేసేవారు. ఇదీ వీరభక్తి అంటే. "పురుషుఁడు శివభక్తివిరహితుఁడేని బురుషునివిధాలుట వగుణికిఁబట్టము." బ. ౧౯౦. ఇట్టి వీరభక్తు లాకాలములో లెక్కకుమిక్కిలి ఉండేవారు. వీరే అసంఖ్యాత మాహేశ్వరులు. బసవనికాలములో కళ్యాణ కటక ములో మాత్రము లక్షాఎనభైవేలమంది భక్తలింగములు, [illegible] మంది ప్రత్థులు, పదివేలమంది ఛలవాది [illegible]లవంగులు, ఏడువేల [illegible] వందలమంది వీరగణములు, పంద్రెండు వేలమంది మిండజంగములు మొత్తము రెండులక్షల పద్దెనిమిదివేల ఏడువందలమంది వీరవ్రతము నవలంబించినవా రుండేవారట. (౧) ౨౩౧...౩౫.

మల్లికార్జున పండితారాధ్యునినోట సోమనాథుఁడు ఖండించిన మతములలో బౌద్ధ జైన మతములుకూడా ఉన్నవి. ఇవి వేదబాహ్య ములు. వీటి సిద్ధాంతములున్ను సంప్రదాయములున్ను వేరు. ఆంధ్ర దేశములోనే కాక దక్షిణదేశమం దంతటా ఇంచుమించు క్రీ. శ. నాలుగు, అయిదో శతాబ్దములవరకున్ను బౌద్ధమతము మిక్కిలి ప్రచారములో ఉండినది. బౌద్ధమతము క్షీణిస్తూరాగా అరవదేశ

ములో శైవమున్ను, కర్ణాటకాంధ్ర దేశములలో జైనమున్ను తల యెత్తినవి. ఆంధ్ర దేశములో పదోశతాబ్దమునకు జైనమతము క్షీణించి నదని చెప్పవచ్చును. కర్ణాటకములోమాత్ర మది మరిరెండు శతాబ్దములవరకున్ను నిలిచినది. బౌద్ధజైనమతములు క్షీణించడానికి శైవమత వ్యాపనమే కారణము. వీరశైవము బయలుదేరిన తరువాత అవి బొత్తిగా క్షీణించిపోయినవి. వీరశైవులు బౌద్ధారామములను జైనవసదులను బుద్ధిపూర్వకముగా, బలవంతముగా, దౌర్జన్యముతో, క్రూరముగా పాడుచేసినారు. ఆస్థానములలో లింగప్రతిష్ఠలు చేసినారు. పండితారాధ్యచరిత్రములో శైవులు జైనవసదులను నాశనముచేసినవిధము శైవోత్కర్ష కుపబలముగా వర్ణింపబడినది దేవరదాసయ్య పొట్లచెరువులోని ఏణ్ణూరువసదులను ధ్వంసపెంచి, జినప్రతిమలను విటతాటమాడినాడట. అట్లే కోపూరిలోని వసదుల నన్నిటిని బ్రహ్మయ్య నాశనము చేయించినాడు. అబ్బలూరిలోని వసదులను ఏకాంతరామయ్య పడగొట్టించినాడు. కటకములో బండారు బసవన్న జైనులను భస్మముచేసినాడు. వరవళిగెలో వైజకవ్వ జినప్రతిమను పడగొట్టి ఆస్థానములో వైజనాథేశ్వరుని ప్రతిష్ఠించి జైనుడనే వార్త లేకుండా చేసినది. మారుళిగెలోని హిరియవసదిలోని జైనులను హిరియనాగయ్య మొదలయిన పదముగ్గురు శివావతారులు వధించి మహేశ్వరప్రతిష్ఠ చేసినారు. పులిగెఱలోని సురహొన్నవసదిని పడగొట్టి ఆదయ్య అనేవాడు సౌరాష్ట్రమునకు పోయి సోమలింగము నాహ్వానించి ప్రతిష్ఠించినాడు. పిళ్లనయనారు జైనులను వాదములో ఓడగొట్టి కూనపాండ్యుని గూనిని పోగొట్టి, జినమంత్రపత్రమును శివమంత్రపత్రమును అగ్నిలో వేయగా జైనపత్రము కాలిపోయినది, శైవపత్రము కాలలేదు. తరువాత ఆ పత్రములను కావేరివరదలో విడువగా జైనపత్రము వరదలో

కొట్టుకొనిపోయినది, శైవపత్రమోటి ఏటిని ఎదురెక్కినది. ఈ ప్రత్యక్షమును చూచి రాజు జైనులను కొట్టి వెళ్ళించినాడు. నిముసాడ అనే రాజు రాజ్యములోని జైనుల నందరిని పిలిపించి, వారిని వాదములో ఓడించి, వారితలలు తీయించినాడు. నాగినాయనివారిని జైనులనేకవిధములుగా బాధింపగా అతడు పంచాక్షరీమంత్ర మహిమచేత జలవిషోద్ధతిచేత వారినందరిని చంపినాడు. ఇరిత్తాండి అనే పుట్టుగ్రుడ్డి అయిన శివభక్తుని జైనులు బాధింపగా, అతడు శివుని ప్రార్థించి రెండు కన్నులను పొంది, జైనులకళ్లు పోయేటట్లు చేసినాడు. నమి నంది అనే శైవభక్తుడు దినదినమున్ను శివునిముందర నేయిదీపములు పెట్టేవ్రతము కలవాడై ఉండగా జైనులతనికి నేయి దొరకకుండా చేసినప్పుడు లింగోదకములతోనే దీపములు వెలిగించి, జైనులపశువులు చచ్చేటట్లు శపించి, 'వసదిజైనుం డనువాని గెలిచి నడచి'నాడు. తొండమండలములో జినబుద్ధ ముఖ్య సమయములు నిస్తుష మయ్యేటట్లు శపించి వాటిని నశింపజేసినాడు. ఉక్త తీవ్రాపదలకు లోనై అనేకులైన బౌద్ధులును జైనులును మృతిపొందినారు. కొందరు శైవమతములో ప్రవేశించినారు. నానాటికిన్ని ఈ రెండు మతములున్ను భరతవర్షములో నామమాత్రశేషము లైనవి.

సోమనాథుని కాలమునాటికి బౌద్ధమతము కేవలము నశించినదనే చెప్పవలెను. బౌద్ధకుటుంబములు కొన్ని అక్కడక్కడ నక్కుత్తుగామాత్ర ముండేవి. బౌద్ధాలయముల కితర మతస్థులు దానములు చేస్తూ ఉండేవారని శాసనములవల్ల తెలియవస్తున్నది. కాని, ఆకాలమునకు బుద్ధదేవర శాక్యముని అయిన బుద్ధుడుకాడు. విష్ణువు దశావతారములలో ఒకడుగా ఏర్పడినాడు. బౌద్ధమతమును ఖండిస్తూ పండితారాధ్యుడీవిషయమునే సూచించినాడు. వైష్ణవమతము ఖండింపబడి

నప్పుడు, విష్ణువు అవతారమయిన బుద్ధుని మతముకూడా ఖండిత మైనట్లే అని బౌద్ధవాదఖండనోపక్రమణమును చేసినాడు. బౌద్ధులు కానివారుకూడా బుద్ధుని పేరు పెట్టుకొంటూ ఉండేవారు. పూర్వకాలపు బౌద్ధారామములకు దగ్గరగా ఉండే గ్రామములలో ఉండే బౌద్ధేతరులు నేడుకూడా బొజ్జన్న, బొజ్జమ్మ, మొదలయిన పేళ్లను పెట్టుకొంటున్నారు. 'బొజ్జ' అనేది 'బౌద్ధ'కు తద్భవము- బౌద్ధమంత క్షీణదశలో ఉన్నప్పుడు వెలనాటిచోడుడు పండితారాధ్యునిమీద అంత కసిగొనడ మెట్లు సంభవించినదో చెప్పలేము. ఆకాలపు వెలనాటిచోడుడుగాని, పండితుని కన్నులు తీయించినవాడని కొండవీటి దండకవిలెలో చెప్పబడిన కొండపడమటి బుద్ధరాజుగాని బౌద్ధులయినట్లు కనబడదు. వారు శివ కేశవాలయములకు చేసినదానముల శాసనములు కనబడుతున్నవి. ఎట్లయినా వారు పండితునిమీద అంత క్రౌర్యము చూపేటంతటి వీర బౌద్ధులై ఉండరు. దీని యాథార్థ్యమేమో తెలియరాకున్నది.

౧౬

కొన్ని స్థలములు

బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రములలో అనేకములైన దేశములు, గ్రామములు, కొండలు, నదులపేళ్లుదాహరింపబడి ఉన్నవి. వాటివల్ల ఆకాలములో వీరశైవాది మతవ్యాప్తి యెట్లుండేదో విశద మవుతుంది. వాటివాటిపేళ్ల నీక్రింద ఇచ్చినాము.

పొరట్ల చెఱుః
పోట్లచెఱువు ఎ. ౧౮౧
ప్రతాపనారాయణపురి బ. ౧౯౫
పోరండ్ల
ప్రయాగ(నది)
ప్రయాగకుండము
ప్రయాగనంద(నది)
ప్రవాళ (పర్వతము)
బంగాళము
బత్తీసుపురములు
బరవళిగ బ. ౧౭౭
బర్బర (దేశము)
బలభద్రేశ్వరము
బల్లకి (పురము) బ. ౨౯
బవడిగె (దేవయ్య)
బవడిగె దేవయ్య
బసవపురము
(చతుర్ముఖ) బసవేశ్వరము
బావూరు
బిల్వ పర్వతము
బెలిదేవి
బోటము
బ్రహ్మేశ్వరము
భాగనాడ (మారవ్వ) బ. 3౦
భాగీరథి
భీమకుండము
భీమరథి (నది)
భీమేశ్వరము
భుజంగేశ్వరము
భూతిపర్వతము
భో(గ)గావతి (నది)
భోగీశ్వరము
భ్రమరేశ్వరము (బ్రహ్మహరేశ్వర?)
మంగలూరు
మణికర్ణిక
మత్స్యకుండము
మందర(పర్వతము)
మందాకిని
మధుర
మరహోట
మలకు రేశ్వరము
మలయ(పర్వతము)
మలాపహారి (నది)
మల్లికార్జునపురము
మహానంది
మహాభాగ
మహేంద్రపర్వతము
మహేంద్రమంగళము
మహేశ్వరము
మాగధ(దేశము)
మాణిక్య(పర్వతము)
మాతంగేశ్వరము
మానసోత్తర(పర్వతము)
మారుడిగ బ. ౧౭౬
మారుళిగె (౧) ౫౯3
మాల్యవంతము (పర్వతము)
మాహేశ్వరము
మాళవ(దేశము)
ముక్తీశ్వరము
ముదనూరు (ముదలూరు?)

పైస్థలము లెక్కడెక్కడ నున్నవో నిర్ణయించి ఒక దేశపటమును వ్రాస్తే, సోమనాథుని కాలమునాటి వీరశైవవ్యాప్తి కొంత బోధ పడుతుంది. ఆపనిని పరిశోధకులకు విడిచిపెట్టుతున్నాను.

పైవాటిలో మన పండితారాధ్యచరిత్రమునకు ముఖ్య మయిన శ్రీశైలమును గురించి మాత్ర మీ క్రింద సంగ్రహముగా తెలుపుతున్నాను.

౧౭

శ్రీ శై ల ము

మహాక్షేత్రములలో శ్రీశైలము చాలా ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఇది కర్నూలు జిల్లా, నందికొట్కూరు తాలూకాలో నల్లమలకొండల లోని అడవిప్రాంతమధ్య ఉన్నది. ఇచ్చటి కోటలో మల్లికార్జునశివుని దర్శనముకొరకు ప్రతిసంవత్సరానికి లక్షలకొలది భక్తులు యాత్ర పోతారు. శ్రీశైలము చేరడానికి బెజవాడ-గుంతకల్లు రైలు మార్గములో గాజులపల్లి స్టేషనులో సాధారణముగా యాత్రికులు దిగుతూ ఉంటారు. దిగువమెట్ట స్టేషనునుంచికూడా శ్రీశైలమునకు పోవచ్చును కాని, గాజులపల్లి స్టేషనులో దిగితే కొంతదూరమువరకు మోటారుబస్సులో ప్రయాణము సాగించవచ్చును. ఆతరువాత కాలినడకనే పోవలెను. మార్గము దుర్గమారణ్యప్రదేశమధ్యముగా పోతుంది. యాత్రాదినములలో తప్ప తక్కిన సమయములలో ప్రయాణము చాలాకష్టము. క్రూరమృగముల అలుకుడు ఎక్కువగా ఉంటుంది. అక్కడక్కడ చెంచుగూడెములలో తప్ప జనసంచారముండదు. యాత్రాదినములలో మాత్రము కొంత జనసమూహములతో క్రిక్కిరిసి ఉంటుంది. చెంచువాళ్లు యాత్రికులకు చాలా సహాయము చేస్తారు.

శ్రీశైలమునకు నానాదేశములనుంచిన్ని యాత్రికులు వస్తారు. ముఖ్యముగా ఆంధ్ర, కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర దేశములనుంచి వచ్చే వారిసంఖ్య ఎక్కువ. తమిళదేశస్థులుకూడా చాలామంది వస్తారు. యాత్రికులు పరస్పరసహాయము చేసుకొంటూ జాతివర్గవ్యవస్థలను చాలావరకు మరచిపోతారు.

శ్రీశైలము పురాణకాలమునుంచిన్ని గొప్ప శైవక్షేత్రముగా ప్రసిద్ధి కెక్కినది. మహాభారతములో దాని ప్రశంస ఉన్నది. అచ్చటి స్వయంభూలింగమునకు మల్లికార్జునలింగ మని పేరు రావడానికి చంద్రగుప్తుని కూతురైన చంద్రవతీకన్య స్వయంభూశివుని వలచి, అతనికి ప్రతినిత్యమున్ను ఒక మల్లికాదామమును సమర్పిస్తూ, అతనిని మెప్పించి తుదకు పెండ్లాడిన దని శ్రీశైలస్థలమాహాత్మ్యగ్రంథములో చెప్పబడినది. దానినే పాల్కురికి సోమనాథుడుకూడా పండితారాధ్యచరిత్రములో వర్ణించినాడు. పదిహేనో శతాబ్దపు ఒక శ్రీశైలశాసనములోకూడా ఈకథ ఉన్నది. దీనినిబట్టి శ్రీశైలము గుప్తరాజుల కాలములోకూడా ప్రసిద్ధికెక్కి ఉండేదని జనులవాడుక తెలుపుతున్నది. పో - లో - ము - లో - కి - లి (చీనాభాషలో 'శ్రీశైలము')మీద సా - తో - పో - హో - అనే రాజు నాగార్జునాచార్యుడనే బౌద్ధగురువుకోస మొక సంఘారామమును నిర్మించినాడనిన్ని, నాగార్జును డచ్చట ననేక బౌద్ధభిక్షువులను నిలిపి, వారికోసము సమస్తబౌద్ధమత గ్రంథములును, వాటిమీది వ్యాఖ్యానములును కలిగిన గొప్ప గ్రంథభాండాగారమును ఏర్పాటు చేసినాడనిన్ని హూానత్సాంగు అనే చీనాయాత్రికుడు వ్రాసినాడు. టిబేటులోని బౌద్ధగ్రంథములలో నాగార్జునుడు ద్ప్యల్ - గ్యి - రి (శ్రీపర్వతము) మీది సంఘారామములో నిర్వాణముపొందినా డని ఉన్నది. నాగార్జునుడు క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దమువాడు. ఆ నాటికే అక్కడ బౌద్ధమతముతోబాటు శైవమతమున్ను ఉండేవని మనము నిశ్చయించవచ్చును. క్రీ. శ. ఆరోశతాబ్దమువా డయిన కదంబరాజు మయూరవర్మ శ్రీశైలపాదమువరకున్ను గల అరణ్యము నంతటిని ఆక్రమించినాడని అతని శాసనములు చెప్పుతున్నవి. క్రీ. శ. ఆరు,ఏడో శతాబ్దములలో రచితములయి 'దేవారము' 'దేవహారము'

అని చెప్పబడే తమిళములోని శైవభక్తికావ్యములలో 'శ్రీశైల' ప్రశంస ఉన్నది. పన్నెండో శతాబ్దములో హొయ్సళరాజు సామంతు డొకడు లింగప్రతిష్ఠలు చేయడానికి శ్రీశైలములోని పాతాళగంగనుంచి లింగములను తెప్పించుకొన్న శ్లోకశాసనములో నున్నది.

శ్రీశైలముమీది ఆలయములోనున్న శాసనములు మాత్రమంత పురాతనమైనవి లేవు. వాటిలో అతి ప్రాచీనమైనది మూడో కులోత్తుంగుని కాలము (౧౧౭౮-౧౨౧౮) నాటిది. తరువాత కాకతీయ ప్రతాపరుద్రునిది, శక ౧౨౩౮ సం.రము నాటి దున్నది. అక్కడ నుండి పదిహేడో శతాబ్దమువాడున్న విజయనగర రాజ్యపు శాఖ వాడున్న ఆయిన కర్ణాటరాజు నాలుగో రామదేవునికాలమువరకు శిలా శాసనములు కనబడుతున్నవి. శ్రీశైలములో పాల్కురికి సోమ నాథునికి చాలా పూర్వముండిన శాసనములు లేకపోయినా, ఇతరాధారములవల్ల దాని ప్రాచీనత స్థిరపడుతూనేఉన్నది. ఆంధ్ర దేశములోని స్మార్తబ్రాహ్మణు లందరున్ను సంకల్పము చెప్పేటప్పుడు తామున్న దేశమునకు శ్రీశైలము ననుసరించి దిఙ్నిర్దేశము చేస్తారు. ఆంధ్రదేశమునకు శ్రీశైలము ఇంచుమించుగా నట్టనడుమనుండుట చేత ఇట్లు చేయడము సహజమే.

శ్రీ శైలములో వెలసిన భారతీయశిల్పము పల్లవశిల్పమును పోలి ఉన్నదని పాశ్చాత్యశిల్పపండితు లంటున్నారు. ఇచ్చటి శిల్పము ననుసరించి పల్లవశిల్ప మేర్పడినదో, దానినుండి ఇది యేర్పడినదో నిర్ణయించడాని కాధారములు లేవు. ఇచ్చటి ఆలయములు, విమానములు, గోపురములు, గొప్ప స్తంభములు, ద్వారతోరణములు, నంది విగ్రహములు, ప్రాకారములు, అన్నీ అద్భుతశిల్పకళను గలిగి, ఎంతో మనోహరములుగా ఉన్నవి. ఇప్పుడీ ఆలయముచుట్టును

నిబిడములైన అడవులు బలసినవి. అడవులలో ఇప్పటికిని మిక్కిలి తరచుగా పాడుపడిన మఠములు, కాపురముండే ఇండ్లు, కనబడు తున్నవి. దీనినిబట్టి ఒకానొకప్పుడీ కొండ కన్ని ప్రక్కలను గొప్ప నగరము వ్యాపించి ఉండేదని చెప్పవచ్చును. ఆనాటివైభవము నేడు మరుగుపడినా, నిలిచినజాని నయినా పునరుద్ధరించడానికి భక్తులు పూనుకోవలసి ఉన్నది.

శ్రీశైలములోని వీరశైవమఠములు చాలా ముఖ్యము లయినవి. అసలు వీరశైవమునకు ముఖ్యమఠములు అయిదనిన్నీ, అవి (౧) రేణుకాచార్యుడు లేక రేవణసిద్ధుడు స్థాపించిన కొలనిపాకలోని మఠము (౨) మరుళసిద్ధుడు స్థాపించిన బళ్లారిమండలములోని ఉజ్జినిమఠము (౩) ఏకోరాముడు స్థాపించిన కేదారములోని మఠము (४) పండితారాధ్య స్థాపిత మయిన శ్రీశైలములోని మఠము (౫) విశ్వారాధ్యుడు స్థాపించిన కాశిలోని మఠము, అనేవి అని కొందరంటున్నారు. ఇది ఆంధ్ర వీరశైవ సంప్రదాయమువారు చెప్పేవివరము. మహారాష్ట్ర దేశములో (౧) మరుళారాధ్యాచార్యుడు శ్రీశైలములోను (౨) ఏకోరనాధ్యా చార్యుడు కొల్లిపాకలోను (౩) రేవణారాధ్యాచార్యుడు ఉజ్జయిని లోను, (४) పండితారాధ్యాచార్యుడు కాశిలోను (౫) విశ్వా రాధ్యాచార్యుడు బాళేహల్లిలోను వరుసగా పంచసింహాసనములను స్థాపించినట్లు విశ్వసిస్తున్నారు. ఈ రెండో విషయము 'పరమ రహస్య' మనే గ్రంథములో ఉన్నదట. ఈవిధముగా శ్రీశైల సింహా సనస్థాపకుడు ఏకోరాముడా, పండితారాధ్యుడా అనే ప్రశ్న కలుగు తున్నది. పండితారాధ్యుడు పండితారాధ్యచరిత్రనాయకు డయిన మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు కాడనిన్ని కలియుగాది నవతరించిన

తన్నాముకు డనిన్ని కొందరంటున్నారు. కొల్లిపాకలో ఇప్పుడు వీరశైవమఠము లేదు. దీనినే బాళేహళ్లికి మార్చినారట.

శ్రీశైలమఠమునకు మొదటిపేరేమో శాసనాధారములవల్ల నిర్ణయించడానికి సాధ్యము కాకున్నది. శ్రీశైలముమీద అయిదు ముఖ్యమఠములు స్థాపితము లయినవనిన్ని, వాటిలో వీరశైవసిద్ధభిక్షావృత్తిమఠము ప్రసిద్ధికెక్కినదనిన్ని శాసనపరిశోధకు లంటున్నారు. కాని, ఈమఠమును గురించి శాసనము లేమిన్ని చెప్పకున్నవి. వీరశైవ సిద్ధభిక్షావృత్తి అయ్యవారు అనేవ్యక్తి శక ౧౪౭౪ (క్రీ. శ. ౧౫౫౨) సంవత్సరములో కర్నూలుజిల్లా, నందికొట్కూరు తాలూకా, ఆత్మకూరు గ్రామములోని సిద్ధేశ్వరస్వామి ఆలయమునకు అయిదుతూములభూమి దానము చేసినట్లున్ను (సూర్యేలు: ప్రాచీన చారిత్రకవిషయముల జాబితాలు: సంపుటము ౧, పుట, ౮౭; దత్తమండలముల శాసనములు పుట ౪౫౬, నం. ౧౨౫ రు)కడప జిల్లా,పుల్లంపేటతాలూకా, ఓబలిగ్రామములోని సంగమేశ్వరాలయములోని ఒకశాసనములో పై అయ్యవారి ముద్రాకర్త అయిన మందుల బసవయ్యసమక్షములో వీరముష్టి సింగారము వీరయ్య ఓపిలిగ్రామమునుంచి తనకు రావలసిన ఆదాయమును వీరేశ్వరాలయమునకు దానము చేసినాడనిన్ని వీరశైవసిద్ధభిక్షావృత్తి అయ్యంగారి శిష్యులయిన పర్వతయ్య, అతనిభార్య శకసం. ౧౪౪౦ రము (క్రీ. శ. శ్రీశైల మల్లికార్జునునకు దానము చేసినారనిన్ని (ఎ పి. రి. ౧౯౧౫, ౧౨ నం.. మూడు ప్రమాణములుమాత్రము కనబడుతున్నవి. శ్రీశైలముమీది వీరశైవసిద్ధభిక్షావృత్తి మఠము ఇతనిపేరనే వెలసి ఉంటుందనుకొంటే, అది పదహారోశతాబ్దమునుంచిన్ని ఉన్నదనిమాత్రము చెప్పవలెను. అంతకు పూర్వపు శాసనములలో ఈ మఠము పేరు కానరాదు. శాసనముల ప్రకారము శ్రీశైలముమీద ఉండే మఠములు (౧) నతా

లోకసూరియన్ తిరుమడము (ఎపి. రిపోర్టు. ౧౯౧౫, నం ౪ రు); ఈ శాసనము త్రిభువనచక్రవర్తిన్ కోనేరిన్ మై కొండాన్ అనే రాజు పదమూడో సంవత్సరము, ౩౦౬ దినమునాటిది. ఇతడే క్రీ. శ. ౧౧౭౮ నుంచి ౧౨౧౬ వరకు రాజ్యము చేసిన మూడో కులోత్తుంగచోళుడు. (౨) బసవమఠము, శక ౧౪౫౧ (క్రీ. శ. ౧౫౨౯) సం॥రమునాటిశాసనము (ఎపి. రిపో. ౧౯౧౫, నం ౧౫ రు); (౩) గణమఠము (౪) అరసికుఠము (౫) కలుమఠము (ఎపి. రిపో. ౧౯౧౫, నం ౪౧ రు; శక. ౧౩౨౭, క్రీ. శ. ౧౪౦౫ సం॥రము); (౬) సారంగమఠము (ఎపి. రిపో. ౧౯౧౫. నం ౪౪ రు, శక ౧౫౦౭, క్రీ. శ. ౧౫౮౫ సం॥రము); (౭) గోళగి మఠము (కర్నూలుజిల్లా, మార్కాపురంతాలూకా, త్రిపురాంతకము, ఎపి. రిపో. ౧౯౦౫, నం ౯౫ రు; శక ౧౧౭౪, క్రీ. శ. ౧౨౫౨, కాకతీయగణపతిదేవునిది) అనేవి తెలియవస్తున్నవి. వీటిలో నరాలోక సూరియన్ తిరుమడమున్ను, గోళగిమఠమున్ను పురాతనములు. వీటిలో ఏకోరాముడో, పండితారాధ్యుడో స్థాపించిన మఠ మేదో తెలియ రాదు.

పాల్కురిసోమనాథుని కాలములో శ్రీశైలము మహావైభవముతో ఉండేది. ఆ వైభవమును గురించి తెలుసుకొనడానికి పండితారాధ్యచరిత్రములోని పర్వతప్రకరణమును చదువవలెను.

శ్రీ పండితారాధ్యచరిత్ర

ప్రథమ సంపుటము

విషయ సూచిక